

รายงานการวิจัย

เรื่อง

รูปแบบการเผยแผ่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรม
ที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์

Dissemination Models of Knowledge and Just Practices as Depicted in the Ten
Jataka Tales via Digital Online Platforms

โดย

พระมหาอุทตนา นรเชฏฐโธ, รศ.ดร.

พระครูภาวนาวิวัฒน์บัณฑิต วิ., ผศ.ดร.

ผศ. พิเศษ ดร.จุฑารัตน์ ทองอินจันทร์

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๗

ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800767036

รายงานการวิจัย

เรื่อง

รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรม
ที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์

Dissemination Models of Knowledge and Just Practices as Depicted in the Ten
Jataka Tales via Digital Online Platforms

โดย

พระมหายุทธธนา นรเชฏฐ์, รศ.ดร.

พระครูภาวนาวิวัฒน์บัณฑิต วิ., ผศ.ดร.

ผศ.พิเศษ ดร.จุฑารัตน์ ทองอินจันทร์

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๗

ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

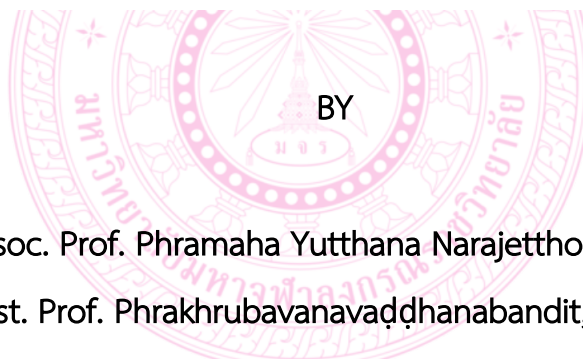
MCU RS 800767036

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Dissemination Models of Knowledge and Just Practices as Depicted in the Ten Jataka Tales via Digital Online Platforms

BY

Assoc. Prof. Phramaha Yutthana Narajettho, Ph.D.

Asst. Prof. Phrakhrubavanavaḍḍhanabandit, Ph.D.

Adjunct Asst. Prof. Dr. Jutharat Thonginchan

Faculty of Buddhism

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

B.E. 2567

Research Project Funded

By Thailand Science Research and Innovation Fund

MCU RS 800767036

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่อง ทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์” ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและ นวัตกรรม (สกว.) ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๗ คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ผู้มีส่วนสนับสนุนทำให้ รายงานการวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ประกอบด้วย พระพรหมวัชรธีรจารย์, ศ.ดร. อธิการบดีมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระเมธีวราญาณ, ผศ.ดร. คณบดีคณะพุทธศาสตร์ พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย พระครูสุธีกิตติบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ พระมหาดวงทิพย์ ปริยัตติธารี, ดร. อาจารย์ประจำวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ (IBSC) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย เจ้าอาวาสวัดพระธาตุหลวงจอมคำ และคณะภิกษุสงฆ์วัดพระธาตุหลวงจอมคำ เชียงตุง รัฐฉาน สหภาพเมียนมาร์ เจ้าหน้าที่สำนักปฏิบัติธรรมของมูลนิธิพุทธมหาเมตตา ตำบลเชียงรากน้อย อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้วยการประสานงานของพระครูภาวนาวัฒนบัณฑิต วิ., ผศ.ดร. (เจริญ มั่นจะนา) คุณสมเกียรติ ลีลาทวิวุฒิ และคุณณิชาพัทธ์ เณรมาพงศ์ นิสิตระดับปริญญาเอก สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา ภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ ที่ได้เอื้อเพื่อการสร้างภาพและใส่เสียงบรรยายประกอบด้วยระบบ AI สร้างนวัตกรรมการวิจัยทศชาติชาดกเพื่อเผยแพร่ผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ และเจ้าหน้าที่ของสถาบันวิจัย พุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกรูป/ทุกคนที่อำนวยความสะดวกในการทำวิจัยครั้งนี้ เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยยังขอขอบพระคุณ ท่านผู้ทรงคุณวุฒิที่ช่วยให้รายงานวิจัยครั้งนี้มีความสมบูรณ์ ประกอบด้วย ท่านอาจารย์เจ้าคุณพระเมธาวิเชียร, รศ.ดร. อธิการบดีมหาวิทยาลัยบริหารและฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (มจร) พระปลัดระพี พุทธิสาร, รศ.ดร. รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ ฝ่าย บริหาร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ศาสตราจารย์พิเศษ ร.ท. ดร.บรรจบ บรรณรุจิ ราชบัณฑิต รองศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน อาจารย์ประจำภาควิชามนุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และ มนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล และรองศาสตราจารย์ ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิต ผู้เชี่ยวชาญด้าน พระพุทธศาสนา และอดีตอาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หากมี ข้อบกพร่องใดที่ปรากฏในรายงานวิจัยฉบับนี้ คณะผู้วิจัยขออภัยเป็นอย่างยิ่งและยินดีรับฟังคำแนะนำจากผู้ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อปรับปรุงแก้ไขต่อไป

คณะผู้วิจัย

พระมหายุทธนา นรเชฏฐ, รศ.ดร.

พระครูภาวนาวัฒนบัณฑิต วิ., ผศ.ดร.

ผศ.พิเศษ ดร.จุฑารัตน์ ทองอินจันทร์

๑๘ ธันวาคม ๒๕๖๗

ชื่อโครงการวิจัย:	รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์
ผู้วิจัย:	พระมหายุทธนา นรเชษฐ, รศ. ดร. พระครูภาวนาวัฒนบัณฑิต วิ., ผศ. ดร. ผศ.พิเศษ ดร. จุฑารัตน์ ทองอินจันทร์
ส่วนงาน:	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๗
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สทว.)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาองค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดก ๒) เพื่อพัฒนารูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ ๓) เพื่อนำเสนอแนวทางการเผยแพร่ทศชาติชาดกเชิงสร้างสรรค์บนฐานข้อมูลดิจิทัลออนไลน์ ด้วยวิธีการวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๕ รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูล เรียบเรียงข้อมูลและนำเสนอข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและเชิงพรรณนาวิเคราะห์

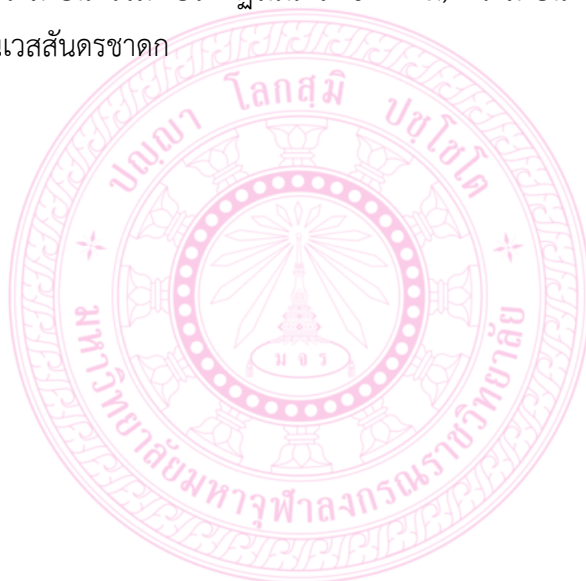
ผลการวิจัยพบว่า

(๑) องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดก มี ๒ ส่วน ได้แก่ ส่วนที่หนึ่ง การบำเพ็ญบารมี ๑๐ อย่าง ของพระโพธิสัตว์ และส่วนที่สอง ความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดก ส่วนที่หนึ่ง การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดกอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยบารมี ขันติบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี และอุเบกขาบารมี ส่วนที่สอง ความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดก มีหลายอย่าง เช่น การปฏิบัติต่อนักโทษ ต่อผู้พิการ ต่อประชาชน ต่อบุคคลผู้จ้องฉวยในองค์กร การแสวงหาประโยชน์จากความเป็นพระราชาการจัดสรรอำนาจ และการป้องกันการแย่งชิงราชสมบัติ ความหนักแน่นและความขยันหมั่นเพียรของผู้นำ การบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคม ธรรมของคนดี การบริจาคช้างมุงคล สัตตสตกมหาทาน บุตรธิดาและพระชายา เป็นต้น

(๒) รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ มี ๓ รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบการนำเสนอข้อมูลตามหลักฐานเชิงประจักษ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับทศชาติชาดกที่สะท้อนให้เห็นถึงองค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่สอดแทรกอยู่ รูปแบบ

การนำเสนอแบบแนะนำ เพื่อชี้ให้เห็นถึงสาระสำคัญ บุคคลสำคัญ เหตุการณ์ และหลักธรรมหรือมีคตินิยมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตของคนในสังคมได้ และรูปแบบการนำเสนอแบบโน้มน้าว เพื่อโน้มน้าวจิตใจของผู้ฟังให้เกิดแรงจูงใจใฝ่สร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม ที่เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง แก่คนอื่น หรือแก่สังคมส่วนรวม

(๓) นวัตกรรมการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมทศชาติชาดกเชิงสร้างสรรค์บนฐานข้อมูลดิจิทัลออนไลน์ ได้แก่นวัตกรรม “ความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดก” ทั้ง ๑๐ เรื่อง นำเสนอผ่าน YouTube ประกอบด้วย ๑) ความเป็นธรรมที่ปรากฏในเทมียชาดก ๒) ความเป็นธรรมที่ปรากฏในมหาชนกชาดก ๓) ความเป็นธรรมที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดก ๔) ความเป็นธรรมที่ปรากฏในเนมิราชชาดก ๕) ความเป็นธรรมที่ปรากฏในมโหสถชาดก ๖) ความเป็นธรรมที่ปรากฏในกิริยัตตชาดก ๗) ความเป็นธรรมที่ปรากฏในจันทกุมาร ๘) ความเป็นธรรมที่ปรากฏในนารทชาดก ๙) ความเป็นธรรมที่ปรากฏในวิรุฬชาดก ๑๐) ความเป็นธรรมที่ปรากฏในเวสสันดรชาดก

Research Report Title: Dissemination Models of Knowledge and Just Practices as Depicted in the Ten Jataka Tales via Digital Online Platforms

Researchers: Assoc. Prof. Phramaha Yutthana Narajettho, Ph.D.
Asst. Prof. Phrakhrubavanavaḍḍhabandit, Ph.D.
Adjunct Asst. Prof. Dr. Jutharat Thonginchan

Department: Faculty of Buddhism,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Fiscal Year: 2024

Research Scholarship Sponsor: Thailand Science Research and Innovation Fund

Abstract

This research has three objectives: 1) To study the knowledge and practices of justice as depicted in the Ten Jataka Tales; 2) To develop a model for disseminating the knowledge and practices of justice as depicted in the Ten Jataka Tales through an online digital system; and 3) To present innovative methods for disseminating the Ten Jataka Tales creatively on an online digital database. The research will employ a documentary research method, involving the study of data from the Tipitaka, commentaries, related documents and research, interviews with five experts, data analysis, data compilation, and presentation of data through content analysis and descriptive analysis.

The research result found that;

(1) The knowledge and practices of justice as depicted in the Ten Jataka Tales can be divided into two parts: the first part is the ten perfections cultivated by the Bodhisattva, and the second part is the concept of justice as it appears in the Ten Jataka Tales. The first part, the continuous cultivation of perfections by the Bodhisattva in the Ten Jataka Tales, includes: generosity, morality, renunciation, wisdom, energy, patience, truthfulness, determination, loving-kindness, and equanimity. The second part, the concept of justice as it appears in the Ten Jataka Tales, encompasses various aspects such as: treatment of prisoners, the disabled, and the general public; dealing with envious individuals within an organization; the use and distribution of royal power, and the prevention of power struggles; the firmness and wisdom

of leaders; social welfare; the virtues of a good person; donations of auspicious elephants, the great offering of seven hundred sets of robes, sons, daughters, and wives, and so on.

(2) There are three primary digital online formats for disseminating knowledge and the practice of justice as depicted in the Ten Jataka Tales: the evidence-based presentation format, which provides data on the Jataka Tales that reflects the embedded knowledge and practices of justice; the instructional presentation format, which highlights key points, significant individuals, events, and principles or moral values that can be applied to benefit individuals and society; and the persuasive presentation format, which aims to motivate the audience to create positive things that benefit themselves, others, or society as a whole.

(3) Innovative dissemination of knowledge and practices of justice in the Ten Jataka Tales through creative digital online databases, namely the innovation of "Justice Appearing in the Ten Jataka Tales" all 10 stories presented on YouTube, including: 1) Justice Appearing in Temi Jataka 2) Justice Appearing in Mahajanaka Jataka 3) Justice Appearing in Suvannasama Jataka 4) Justice Appearing in Nemiraj Jataka 5) Justice Appearing in Mahamogostha Jataka 6) Justice Appearing in Phuridatta Jataka 7) Justice Appearing in Candakumara Jataka 8) Justice Appearing in Narada Jataka 9) Justice Appearing in Vidhura Jataka 10) Justice Appearing in Vessantara Jataka.

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ง
สารบัญ	ฉ
สารบัญแผนภูมิและตาราง	ฌ
คำอธิบายอักษรย่อคำมภิ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามการวิจัย	๔
๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย	๖
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๖
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๒.๑ แนวคิดที่เกี่ยวข้อง	๘
๒.๑.๑ แนวคิดทางจริยศาสตร์	๘
๒.๑.๒ แนวคิดการสร้างบารมีในทางพระพุทธศาสนา	๑๘
๒.๑.๓ แนวคิดการตีความชาดก	๒๖
๒.๒ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	๓๒
๒.๒.๑ ทฤษฎีความเป็นธรรม ของจอห์น บี. รอลส์ (John B. Rawls)	๓๒
๒.๒.๒ ทฤษฎีการสื่อสารของเดวิด เค. เบอร์โล (David K. Berlo)	๓๕
๒.๒.๓ ทฤษฎีวาจาสุภาษิตในทางพระพุทธศาสนา	๓๙
๒.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔๕

๒.๔ ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับทศชาติชาดก

๕๙

๒.๕ สรุป

๖๓

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย

๖๕

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๖๕

๓.๒ ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

๖๖

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย

๖๗

๓.๔ การรวบรวมข้อมูล

๖๗

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๖๘

๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

๖๙

บทที่ ๔ ผลการศึกษาวิจัย

๗๑

๔.๑ องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดก

๗๑

๔.๒ รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่อง
ทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์

๑๐๘

๔.๓ นวัตกรรมการเผยแพร่ทศชาติชาดกเชิงสร้างสรรค์บนฐานข้อมูลดิจิทัลออนไลน์

๑๒๕

๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๑๓๓

บทที่ ๕ สรุปการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

๑๔๘

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๑๔๘

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๑๖๐

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๑๖๘

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑๖๘

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

๑๖๙

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑๗๐

บรรณานุกรม

๑๗๒

ภาคผนวก ก หนังสือนำขออนุญาตสัมภาษณ์

๑๗๙

ภาคผนวก ข แนวคำถาม

๑๘๖

ภาคผนวก ค ภาพประกอบ

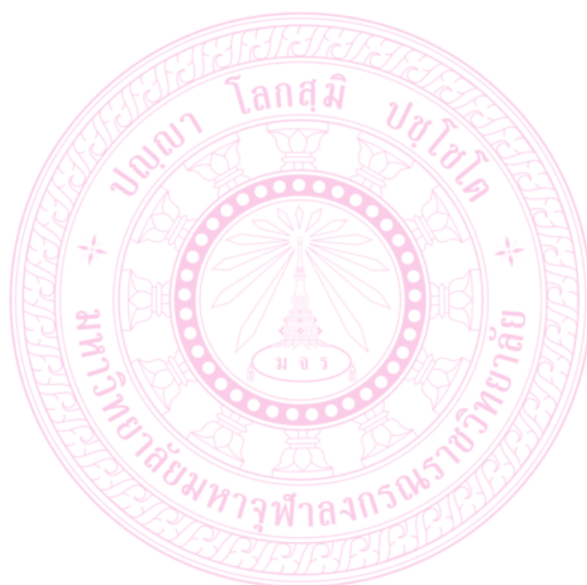
๑๙๒

ภาคผนวก ง รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

๑๙๘

ภาคผนวก จ ประวัติผู้วิจัย

๒๐๐

สารบัญแผนภูมิและตาราง

	หน้า
แผนภูมิที่ ๑.๖ : กรอบแนวคิดการวิจัย	๖
แผนภาพที่ ๓.๖ : สรุประบวนการวิจัย	๗๐
ภาพที่ ๑ : ความเป็นธรรมที่ปรากฏในเตมิยชาดก	๑๔๒
ภาพที่ ๒ : ความเป็นธรรมที่ปรากฏในมหาชนกชาดก	๑๔๓
ภาพที่ ๓ : ความเป็นธรรมที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดก	๑๔๓
ภาพที่ ๔ : ความเป็นธรรมที่ปรากฏในเนมิราชชาดก	๑๔๔
ภาพที่ ๕ : ความเป็นธรรมที่ปรากฏในภริทัตตชาดก	๑๔๔
ภาพที่ ๖ : ความเป็นธรรมที่ปรากฏในภริทัตตชาดก	๑๔๕
ภาพที่ ๗ : ความเป็นธรรมที่ปรากฏในจันทกุมารชาดก	๑๔๕
ภาพที่ ๘ : ความเป็นธรรมที่ปรากฏในนารทชาดก	๑๔๖
ภาพที่ ๙ : ความเป็นธรรมที่ปรากฏในวิรุทธชาดก	๑๔๖
ภาพที่ ๑๐ : ความเป็นธรรมที่ปรากฏในเวสสันดรชาดก	๑๔๗
แผนภาพที่ ๔.๑ : องค์ความรู้ที่ได้รับจากงานวิจัย	๑๓๖
ตารางที่ ๕.๑.๑ : ความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดก	๑๕๒
แผนภาพที่ ๕.๑.๒ : รูปแบบการเผยแผ่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏ ในทศชาติชาดก	๑๕๒
ตารางที่ ๕.๑.๒ : ตารางสรุปองค์ความรู้และรูปแบบการนำเสนอตามทัศนะของนักวิชาการ จำนวน ๕ รูป/คน	๑๕๔
ตารางที่ ๕.๑.๒/๒ : รูปแบบการนำเสนอแบบแนะนำ	๑๕๖
แผนภาพที่ ๕.๑.๒/๓ : รูปแบบการนำเสนอแบบโน้มน้าวใจ	๑๕๗

คำอธิบายอักษรย่อคัมภีร์

อักษรย่อในรายงานวิจัยฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ ส่วนคัมภีร์อรรถกถาภาษาไทย ใช้ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๘

การอ้างพระไตรปิฎก จะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๒-๒๗๔/๑๙๙-๒๑๘ หมายถึง พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค ภาษาไทย เล่มที่ ๑๑ ข้อที่ ๒๔๒ - ๒๗๔ หน้าที่ ๑๙๙ - ๒๑๘

พระสูตรตันตปิฎก

เล่มที่	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
๑๐	ที.ม. (ไทย)	= สูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
๑๑	ที.ปา. (ไทย)	= สูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
๑๔	ม.อ. (ไทย)	= สูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
๑๕	ส.ส. (ไทย)	= สูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
๑๖	ส.นิ. (ไทย)	= สูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
๑๙	ส.ม. (ไทย)	= สูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
๒๐	อง.ติก. (ไทย)	= สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ดิกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๒	อง.ปญจก.(บาลี)	= สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาตปาลี	(ภาษาบาลี)
	อง.ปญจก.(ไทย)	= สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๕	ขุ.ธ. (บาลี)	= สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมปทปาลี	(ภาษาบาลี)
	ขุ.ธ. (ไทย)	= สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)
๒๘	ขุ.ชา.ม. (บาลี)	= สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิปาต ชาตกปาลี	(ภาษาบาลี)
	ขุ.ชา.ม. (ไทย)	= สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิบาตชาตก	(ภาษาไทย)
๓๓	ขุ.อป. (บาลี)	= สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทานปาลี	(ภาษาบาลี)
	ขุ.อป. (ไทย)	= สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

๓๕	อภ.วิ. (บาลี)	= อภิธรรมปิฎก วิภังคปาลี	(ภาษาบาลี)
	อภ.วิ. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก วิภังค์	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โครงการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์” เป็นโครงการสร้างสรรค์นวัตกรรมทางภาษา โดยนำเอาทศชาติชาดกมาศึกษาวิเคราะห์ในเชิงลึก นำเสนอผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ เช่น อีบุ๊ก ความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดก เป็นต้น โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือเพื่อให้ได้รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรม ที่ปรากฏอยู่ในทศชาติชาดก เพื่อศึกษาองค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดก เพื่อพัฒนารูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดก ผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ และเพื่อนำเสนอนวัตกรรมการเผยแพร่ทศชาติชาดกเชิงสร้างสรรค์บนฐานข้อมูลดิจิทัลออนไลน์ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้คนในประเทศต่างๆ ทั่วโลก ได้เข้าถึงและเรียนรู้ทศชาติชาดกอย่างสะดวกรวดเร็วทั่วถึง สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑ – ๒๕๘๐) ยุทธศาสตร์ที่ ๓ ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ และยุทธศาสตร์การวิจัยและนวัตกรรม ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๗๙) ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่กำหนดวิสัยทัศน์ไว้ว่า “มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา ที่จัดการศึกษาพระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ และสร้างพุทธนวัตกรรมเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม” และสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การวิจัยของสถาบันพุทธศาสตร์ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐ ที่กำหนดไว้ว่า มุ่งพัฒนาผลงานวิจัย งานสร้างสรรค์และนวัตกรรมเชิงพุทธบูรณาการเพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญา เพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ระบบนิเวศและแหล่งการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์

โครงการวิจัยนี้ เป็นโครงการวิจัยที่อยู่ในกลุ่มการวิจัยกลุ่มที่ ๑ ที่เน้นการศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ขุททกนิกาย อรรถกถาชาดก เพื่อให้ได้รูปแบบองค์ความรู้การเผยแพร่และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมในทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ ผลลัพธ์หรือสิ่งที่ได้รับจากโครงการวิจัยนี้ คือระบบดิจิทัลออนไลน์ของรูปแบบ องค์ความรู้การเผยแพร่ และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดก นอกจากนี้ยังมีหนังสือ อีบุ๊ก ความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดก และหนังสือสำหรับเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับทศชาติชาดกอีกด้วย

ชาดก หมายถึงเรื่องที่เป็นอดีตชาติของพระพุทธเจ้า มีทั้งหมดจำนวน ๕๔๗ เรื่อง ในคัมภีร์ขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๒๗ – ๒๘^๑ และมีคัมภีร์ขุททกนิกาย อรรถกถาชาดก ๑๐ เล่ม อรรถกถา

^๑ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่มที่ ๒๗ และ ๒๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙).

ชาดก ประกอบด้วย ๕ ส่วนที่สำคัญ^๒ ได้แก่ ปัจจุบันวัตถุ เรื่องที่เป็นส่วนปัจจุบัน อดีตวัตถุ เรื่องในอดีตที่ยกมาเป็นอุทาหรณ์ คาลา ส่วนที่เป็นคำประพันธ์ร้องกรอง ไวยากรณ์ ส่วนที่อธิบายศัพท์หรือคำสำคัญที่ใช้ในชาดกโดยเฉพาะ และประชุมชาดก ส่วนสรุปเนื้อเรื่อง กล่าวถึงตัวละครที่สำคัญที่ปรากฏในชาดกนั้น เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องได้โดยง่ายและสัมพันธ์กับปัจจุบันวัตถุ

องค์ประกอบทั้ง ๕ นี้ มีรายละเอียดดังนี้

(๑) ปัจจุบันวัตถุ คือเรื่องที่ปรากฏขึ้นในสมัยที่พระพุทธเจ้า พระนามว่า สมณโคดม ยังทรงพระชนม์อยู่ และเหตุการณ์นั้นเป็นสาเหตุให้พระพุทธองค์ ต้องนำเรื่องที่เคยเกิดขึ้นในอดีตชาติหรืออดีตวัตถุมาเทศนา หรือทรงเล่าเรื่องนั้นให้ภิกษุทั้งหลายฟัง เพื่อแสดงว่า เรื่องดังกล่าวนี้ เคยเกิดมาแล้วในอดีตมิใช่เฉพาะในชาตินี้เท่านั้น เช่น ทศชาติชาดก เวสสันดรชาดก เป็นต้น

(๒) อดีตวัตถุ คือเรื่องที่เคยเกิดมาในอดีต ซึ่งเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งที่พระองค์เสวยพระชาติในสภาพต่างๆ ถึง ๕๔๗ พระชาติ การกล่าวถึงอดีตชาติของพระพุทธเจ้าในลักษณะนี้ เพื่อยืนยันว่า เรื่องหรือเหตุการณ์ที่เป็นปัจจุบันวัตถุนี้ มีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันอย่างไร และเพื่ออธิบายให้เห็นถึงเรื่องภพ ชาติ กรรม และการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏของสรรพสัตว์ทั้งหลายอีกด้วย ซึ่งเป็นกุศโลบายในการสอดแทรกคำสั่งสอนให้แก่ผู้ฟังทางอ้อม

(๓) คาลา คือส่วนที่คำประพันธ์ร้องกรองของเรื่อง มีทั้งที่เป็นบทสนทนา และบทสรุปของเรื่อง แต่เดิมข้อความในนิบาตชาดก เป็นภาษาบาลีทั้งหมดและนิยมแต่งเป็นบทร้อยกรองด้วย ต่อมามีการแปลเป็นภาษาไทยหรือภาษาท้องถิ่นอื่นๆ จึงแยกส่วนที่เป็นคาลานั้นต่างหาก เพื่อให้เห็นใจความสำคัญหรือคติธรรมคำสอนที่สำคัญของเรื่อง เพื่อให้ผู้อ่านจับใจความในประเด็นสำคัญได้ง่าย

(๔) ไวยากรณ์ คือการอธิบายศัพท์สำคัญในชาดก เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจในความหมายของศัพท์เฉพาะนั้นๆ ลักษณะการอธิบายศัพท์ในรูปแบบนี้มีปรากฏเฉพาะในอรรถกถาชาดก ปัญญาสาตก และชาดกมาลาเท่านั้น ไม่มีปรากฏในนิบาตชาดก ที่เป็นเช่นนี้คงจะเนื่องมาจากว่า ยุคสมัยของการประพันธ์ในนิบาตชาดกนั้น เป็นยุคสมัยที่คนในสังคมทั่วไป มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภาษาบาลีเป็นอย่างดี ในฐานะที่เป็นภาษาประจำของท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นในแคว้นมคธหรือตลอดทั้งชมพูทวีปก็ตาม การใช้ภาษาเพื่อเรียกสรรพสิ่งทั้งหลาย หรือเพื่อสื่อสารกันสามารถเข้าใจร่วมกันได้ โดยไม่ต้องอธิบายขยายความเพิ่มเติม เพราะคนส่วนใหญ่เข้าใจกันอยู่แล้ว

(๕) ประชุมชาดกหรือสโมธาน คือการสรุปตัวละครสำคัญที่ปรากฏในอดีตวัตถุหรือชาดกนั้น เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจว่า ใครเป็นใคร ในเรื่องนั้น และในตอนท้ายของเรื่องจะเป็นส่วนที่บอกว่า หลังจากนี้

^๒ สืบพงศ์ ธรรมชาติ, **วรรณคดีชาดก**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๕ -

พระพุทธเจ้าได้แสดงชาดกนั้นแล้ว ผู้ฟัง คือพระภิกษุสงฆ์ และมหาชนเป็นอันมาก ได้รับประโยชน์จากการฟังเรื่องนั้น เช่น บรรลุเป็นพระอริยบุคคลชั้นต่างๆ หรือศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัยมากยิ่งขึ้น เป็นต้น

ทศชาติชาดกเป็นชาดกในมหานิบาต เป็นชาดกที่สำคัญ มีทั้งหมด ๑๐ เรื่อง ประกอบด้วย (๑) เติมิยชาดก พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญเนกขัมมบารมี คุณธรรมสำคัญที่ปรากฏในชาดกเรื่องนี้เป็น การแสวงหาความสงบ ย่อมนำมาซึ่งความสุขทั้งกายและใจ (๒) มหาชนกชาดก พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญวิริยบารมี คุณธรรมสำคัญที่ปรากฏในชาดกเรื่องนี้ คือความพากเพียรพยายาม ย่อมนำไปสู่ความสำเร็จ (๓) สุวรรณสามชาดก พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญเมตตาบารมี คุณธรรมสำคัญที่ปรากฏในชาดกเรื่องนี้ คือความกตัญญูกตเวที เป็นเครื่องหมายของคนดี (๔) เนมิราชชาดก พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญอธิษฐานบารมี คุณธรรมสำคัญที่ปรากฏในชาดกเรื่องนี้ คือการบำเพ็ญกุศล ย่อมก่อให้เกิดความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า (๕) มโหสถชาดก พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญปัญญาบารมี คุณธรรมสำคัญที่ปรากฏในชาดกเรื่องนี้ คือผู้มีปัญญาย่อมสามารถแก้ปัญหาต่างๆ และประสบความสำเร็จรุ่งเรืองในชีวิต หน้าที่ การงาน (๖) ภูริทัตตชาดก พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญศีลบารมี คุณธรรมสำคัญที่ปรากฏในชาดกเรื่องนี้ คือศีลย่อมเหตุแห่งความสุขทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ย่อมเป็นปัจจัยแห่งการเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ (๗) จันทกุมารชาดก พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญขันติบารมี คุณธรรมสำคัญที่ปรากฏในชาดกเรื่องนี้ คือการไม่ทำลายชีวิตของบุคคลอื่น ย่อมนำมาซึ่งความสุข ส่วนการเบียดเบียนบุคคลและสัตว์อื่น ทำให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนทั้งในชาตินี้และชาติหน้า (๘) นารทชาดก พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญอุเบกขาบารมี คุณธรรมสำคัญที่ปรากฏในชาดกเรื่องนี้ คือการควบคุมพาละและบันเทิง ย่อมมีผลแตกต่างกัน คนพาละ ย่อมชักนำไปสู่ทางที่ผิด บัณฑิตย่อมแนะนำ แต่สิ่งที่ดีงาม (๙) วิรุฬชาดก พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญสัจจบารมี คุณธรรมสำคัญที่ปรากฏในชาดกเรื่องนี้ คือผู้มีปัญญาย่อมสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้ และย่อมมีแต่ผู้ต้องการสมาคมด้วย (๑๐) เวสสันดรชาดก พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญทานบารมี คุณธรรมสำคัญที่ปรากฏในชาดกเรื่องนี้ คือการบำเพ็ญทาน ย่อมเป็นปัจจัยพื้นฐานแห่งการบรรลุมรรคผลนิพพาน ย่อมเป็นที่รักของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ความเป็นธรรมในทศชาติชาดก มีนัยสำคัญในฐานะที่เป็นหลักการ คือเป็นองค์ความรู้และวิธีการปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมระหว่างคนในสังคมสมัยก่อนพุทธกาล คือในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ ๑๐ พระชาติ ที่ต้องเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ พระองค์ได้ปฏิบัติตามหลักการแห่งความเป็นธรรมในแต่ละพระชาติด้วยการบำเพ็ญบารมี ๑๐ ทศ อย่างครบถ้วนบริบูรณ์ และยังได้รับการปฏิบัติหรือถูกกระทำที่ขาดความเป็นธรรมอีกด้วย

ด้วยการตระหนักถึงคุณค่า ความสำคัญ และคุณธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดก คณะผู้วิจัยจึงดำเนินการศึกษารูปแบบการเผยแผ่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ โดยการศึกษา วิเคราะห์ พัฒนาและสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรมแล้วนำเสนอแบบใหม่ให้สอดคล้องกับสังคมยุคปัจจุบันและอนาคต เพื่อให้นักเรียน นักศึกษาและบุคคลทั่วไป ได้ศึกษาเรียนรู้

ทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ เช่น อีบุ๊ก ความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดก เป็นต้น ซึ่งเป็น การสืบทอด ส่งเสริม และเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกไร้พรมแดนอย่างเป็นรูปธรรม

๑.๒ คำถามการวิจัย

๑.๒.๑ องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกมีอย่างไร

๑.๒.๒ รูปแบบการเผยแผ่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติ ชาดก ผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ควรเป็นอย่างไร

๑.๒.๓ นวัตกรรมการเผยแผ่ทศชาติชาดกเชิงสร้างสรรค์บนฐานข้อมูลดิจิทัลออนไลน์ ควร ดำเนินการอย่างไรบ้าง

๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาองค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดก

๑.๓.๒ เพื่อพัฒนารูปแบบการเผยแผ่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่อง ทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์

๑.๓.๓ เพื่อนำเสนอแนะนวัตกรรมการเผยแผ่ทศชาติชาดกเชิงสร้างสรรค์บนฐานข้อมูลดิจิทัลออนไลน์

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตด้านเนื้อหา ประกอบด้วย ด้านเอกสาร ได้แก่ทศชาติชาดกทั้ง ๑๐ เรื่อง ประกอบด้วย ๑) เตมียชาดก ๒) มหาชนกชาดก ๓) สุวรรณสามชาดก ๔) เนมิราชชาดก ๕) มโหสถชาดก ๖) ภูริทัตต ชาดก ๗) จันทกุมารชาดก ๘) นารทชาดก ๙) วิรุฑชาดก ๑๐) เวสสันดรชาดก เรียกว่ามหานิบาตชาดก ใน พระไตรปิฎกที่ ๒๘ และในอรรถกถาขุททกนิกายชาดก เล่มที่ ๙ - ๑๐ และด้านนวัตกรรม คือส่วนที่จะ พัฒนาและสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรม แล้วนำเสนอแบบใหม่ให้สอดคล้องกับสังคมยุคปัจจุบันและอนาคต เพื่อให้นักเรียน นักศึกษา พุทธศาสนิกชนและบุคคลทั่วไป ได้ศึกษาเรียนรู้ความเป็นธรรมในทศชาติชาดก ผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ คือภาพและเสียงประกอบการวิจัยผ่าน youtube และในรูปแบบของ E-book

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ขอบเขตด้านระยะเวลา มีกำหนด ๑๒ เดือน หรือ ๑ ปี งบประมาณปี พ.ศ. ๒๕๖๗ ตั้งแต่วันที่ ๑ เดือนตุลาคม ๒๕๖๖ – ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๗

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

รูปแบบการเผยแพร่ หมายถึง ระบบของการอธิบายขั้นตอน และวิธีการเผยแพร่ทศชาติชาดก เพื่อให้เข้าใจอย่างง่าย สะดวก รวดเร็วตอบสนองการเรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรม

องค์ความรู้ หมายถึง ชุดความรู้ที่ได้จากการศึกษา ค้นคว้าทศชาติชาดกอย่างเป็นระบบ แล้วนำเสนอด้วยรูปแบบที่ทันสมัย เหมาะสม สามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างชัดเจน

วิถีปฏิบัติ หมายถึง แนวทางการปฏิบัติที่สังเคราะห์จากองค์ความรู้ในเรื่องทศชาติชาดก กำหนดเป็นแนวทางปฏิบัติของคนในสังคมอย่างละเอียด

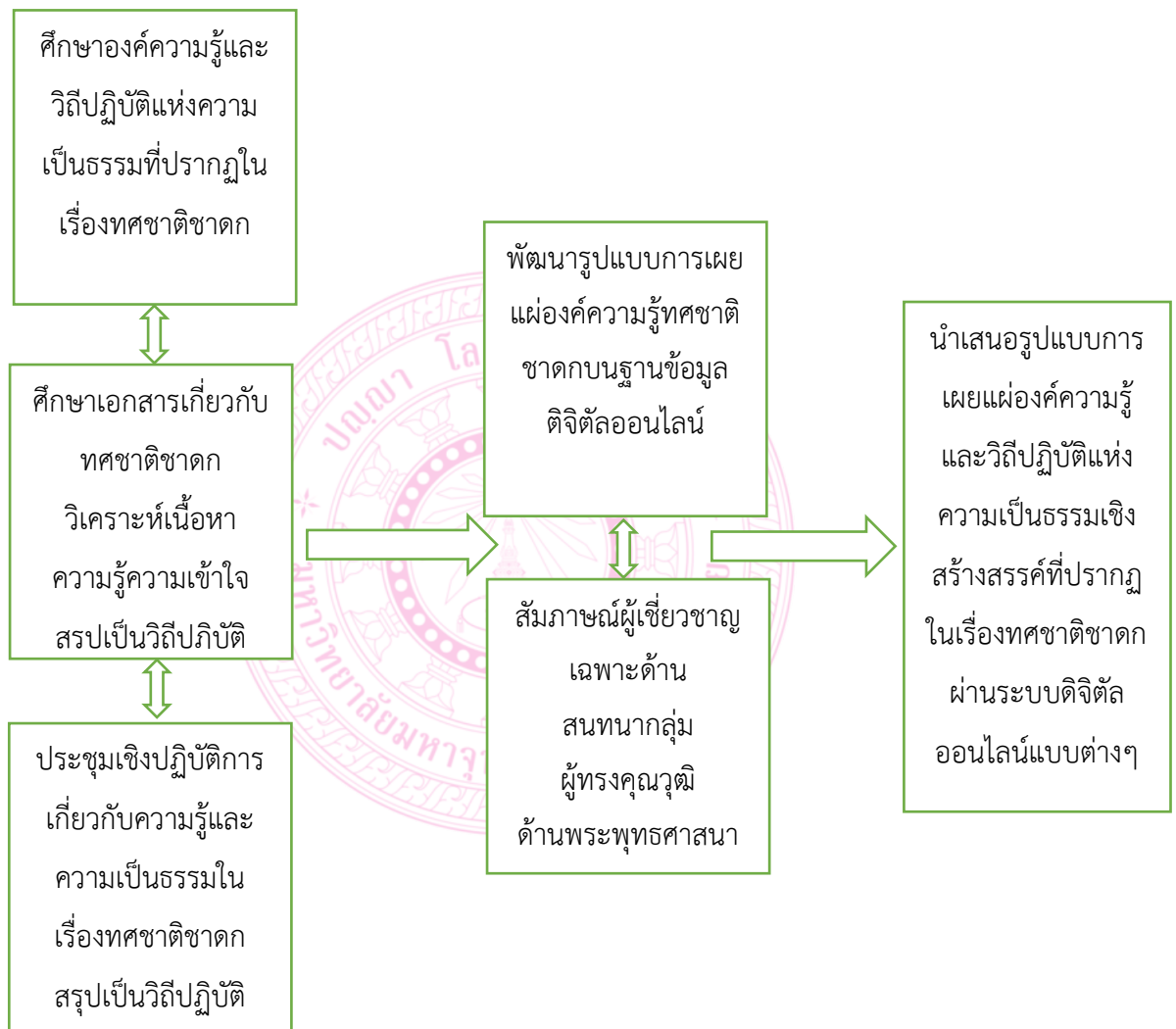
ความเป็นธรรม หมายถึง ความเป็นกลาง ความเสมอภาค ความถูกต้อง ความเหมาะสม ความปราศจากอคติ หรือความไม่เอนเอียงไปด้วยอำนาจความรัก ความโกรธ ความกลัว และความหลง

ทศชาติชาดก หมายถึง ชาดกที่เป็นอดีตชาติของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเสวยพระชาติพระโพธิสัตว์ ๑๐ พระชาติ ได้แก่ เตมียชาดก มหาชนกชาดก สุวรรณสามชาดก เนมิราชชาดก มโหสถชาดก ภูริทัตตชาดก จันทกุมารชาดก นารทชาดก วิรุทธชาดก และเวสสันดรชาดก

ดิจิทัลออนไลน์ หมายถึง ช่องทางการสื่อสาร การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารด้วยระบบดิจิทัล เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายอย่างรวดเร็ว

๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาข้างต้น สามารถกำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย ตามภาพประกอบ ดังนี้

แผนภูมิที่ ๑.๖ : กรอบแนวคิดการวิจัย

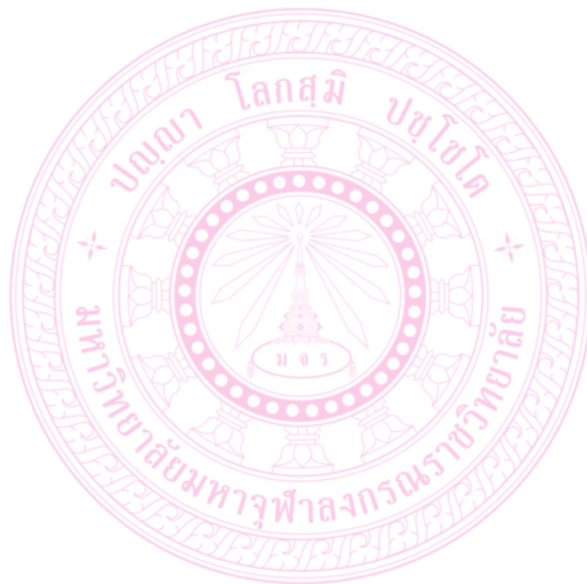
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ได้องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกอย่างครบถ้วน

๑.๗.๒ ได้กระบวนการพัฒนาพัฒนารูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์

๑.๗.๓ ได้รูปแบบการนำเสนอวัฒนธรรมการเผยแพร่ศาสนาชาดกเชิงสร้างสรรค์บนฐานข้อมูลดิจิทัลออนไลน์ที่เหมาะสม

๑.๗.๔ ได้มีส่วนในการส่งเสริม สนับสนุน การศึกษา การเผยแพร่พระพุทธศาสนา การอุปถัมภ์บำรุง การอนุรักษ์และพัฒนา เพื่อให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่อย่างมั่นคงและยั่งยืนตลอดไป

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทที่ ๒ นี้ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์” เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ๓ แนวคิด คือแนวคิดทางจริยศาสตร์ แนวคิดการสร้างบารมีในพระพุทธศาสนา และแนวคิดการตีความชาดก ทฤษฎี ๓ ทฤษฎี คือ ทฤษฎีความเป็นธรรม (A Theory of Justice) ทฤษฎีการสื่อสารของเดวิด เค.บาร์โล (David K. Barlo) และทฤษฎีวาทาสุภาชิตในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งจะทำให้ได้สาระสำคัญเกี่ยวกับประเด็นสำคัญประกอบด้วย ที่มาของแนวคิดหรือทฤษฎี ความหมาย หลักการ องค์ประกอบ กระบวนการหรือวิธีการ และการประยุกต์ใช้แนวคิดที่เกี่ยวข้องเหล่านี้ เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย การวิเคราะห์และการสังเคราะห์ตามประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยนี้ต่อไป

๒.๑ แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

๒.๑.๑ แนวคิดทางจริยศาสตร์

๒.๑.๒ แนวคิดการสร้างบารมีในทางพระพุทธศาสนา

๒.๑.๓ แนวคิดการตีความชาดก

๒.๒ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

๒.๒.๑ ทฤษฎีความเป็นธรรม ของจอห์น บี. รอลส์ (John B. Rawls)

๒.๒.๒ ทฤษฎีการสื่อสารของเดวิด เค. เบอร์โล (David K. Berlo)

๒.๒.๓ ทฤษฎีวาทาสุภาชิตในทางพระพุทธศาสนา

๒.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๔ ข้อมูลทศชาติชาดก

๒.๕ สรุป

๒.๑ แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

๒.๑.๑ แนวคิดทางจริยศาสตร์

๒.๑.๑.๑ ที่มาของแนวคิด

แนวคิดทางจริยศาสตร์ เป็นแนวคิดทางปรัชญาสาขาหนึ่งที่ว่าหลักของศีลธรรม หลักความดี คุณค่าของความดี พฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมที่ควรประพฤติ และเป้าหมายอันสูงสุดของชีวิต แนวคิดทางจริยศาสตร์นี้มีที่มาจากนักปรัชญาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณจนถึงปัจจุบัน นักปรัชญาที่มีชื่อเสียง เช่น โซคราตีส พลาโต อริสโตเติล แพดเอริก เฮเกล เอ็มมานูเอล คานท์ จอห์น สจ๊วต มิลล์ เป็นต้น ซึ่งแนวคิดทางจริยศาสตร์ของนักปรัชญาเหล่านี้ สามารถแบ่งออกเป็น ๓ แนวคิดหลัก คือแนวคิดแบบประโยชน์นิยม แนวคิดแบบสุขนิยม และแนวคิดแบบอรรถนิยม แนวคิดทั้ง ๓ แนวคิดนี้ ยังคงมีอิทธิพลต่อการศึกษาจริยศาสตร์ในปัจจุบัน เพราะเป็นแนวคิดที่ว่าด้วยหลักการทางศีลธรรมที่สัมพันธ์กับความเป็นจริงของสังคมมนุษย์ ในทศชาติชาดกหรือในชาดกที่เป็นอดีตชาติของพระพุทธเจ้าทั้ง ๕๔๗ พระชาติ มีแนวคิดทางจริยศาสตร์หลายแนวคิดที่ปรากฏอยู่อย่างชัดเจน เช่น แนวคิดเรื่องความดี แนวคิดเรื่องความชั่ว แนวคิดการสร้างบารมี แนวคิดเรื่องกรรมและผลของกรรม แนวคิดเรื่องฆราวาสวิสัย แนวคิดเรื่องบรรพชิตวิสัย เป็นต้น ซึ่งแนวคิดเหล่านี้ ทำให้เห็นพฤติกรรมของบุคคลหรือสัตว์ที่ปรากฏในชาดก โดยเฉพาะพระโพธิสัตว์ที่เป็นอดีตชาติของพระพุทธเจ้า ที่ทรงบำเพ็ญบารมีในแต่ละพระชาติอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป้าหมายสูงสุดคือการบรรลุเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตกาล ซึ่งปณิธานอันแน่วแน่ของพระโพธิสัตว์ในแต่ละพระชาติ มีความแตกต่างกันไปตามสถานภาพที่ทรงถือปฏิบัติในพระชาตินั้นๆ แต่ได้แสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องของกรรมและผลของกรรมที่ทรงกระทำอย่างชัดเจน

๒.๑.๑.๒ ความหมาย

แนวคิดทางจริยศาสตร์ หมายถึงแนวคิดที่ว่าด้วยหลักของศีลธรรม ความดี คุณค่าของความดี พฤติกรรมของมนุษย์ และเป้าหมายอันสูงสุดในชีวิตของมนุษย์ ความหมายตามพจนานุกรมคำว่า จริยศาสตร์ (ethics) หมายความว่า ๓ อย่าง คือหลักทางศีลธรรมที่ควบคุมหรือมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ ระบบของหลักการหรือกฎทางศีลธรรมของพฤติกรรม และแนวคิดสาขาหนึ่งของปรัชญาที่ว่าด้วยหลักการทางศีลธรรม^๑ โดยขอบเขตของจริยศาสตร์ ครอบคลุมใน ๓ ประเด็น ประกอบด้วย ๑) คุณค่าการกระทำของมนุษย์ เป็นการศึกษาของค่าทางจริยธรรม ได้แก่ ความดี ความชั่ว ความถูก ความผิด ควร ไม่ควร และศึกษาบ่อเกิดของคุณค่าทางจริยธรรม ๒) เกณฑ์ตัดสินคุณค่าการกระทำของมนุษย์ เป็นการศึกษาหลักหรือมาตรการที่ใช้ตัดสิน

^๑ A S Hornby, *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*, Seventh edition, (Oxford: Oxford University Press), p. 498.

พฤติกรรมหรือการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งของมนุษย์ ๓) อุดมคติหรือเป้าหมายสูงสุดของชีวิต เป็นการศึกษาว่าชีวิตมนุษย์เกิดมาเพื่ออะไร ชีวิตควรเป็นอยู่อย่างไร อะไรคือสิ่งสูงสุดของชีวิต เป็นต้น^๒

จากความหมายของคำว่า จริยศาสตร์ ที่แสดงข้างต้นจะเห็นได้ว่า จริยศาสตร์มีความหมายเกี่ยวข้องกับหลักทางศีลธรรม หลักจริยธรรม และอุดมการณ์อันสูงสุดของชีวิต ซึ่งมีอยู่ ๓ คำที่สำคัญที่แสดงให้เห็นความหมายของคำว่าจริยศาสตร์ คือคุณค่าการกระทำของมนุษย์ เกณฑ์ตัดสินคุณค่าการกระทำ และเป้าหมายอันสูงสุดของชีวิต ดังนั้น จึงสรุปความหมายของคำว่า จริยศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยหลักศีลธรรม ว่าด้วยสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ในสังคม และว่าด้วยเป้าหมายสูงสุดของชีวิตที่มนุษย์ทั้งหลายต้องการบรรลุถึง ไม่ว่าจะเป็นระดับโลกียะหรือโลกุตระก็ตาม

๒.๑.๑.๓ หลักการสำคัญ

หลักการสำคัญของแนวคิดจริยศาสตร์ คือหลักการที่ว่าด้วยหลักของศีลธรรมของคนในสังคม หลักที่ว่าด้วยคุณค่าการกระทำของมนุษย์ หลักที่ว่าด้วยเกณฑ์ตัดสินคุณค่าการกระทำของมนุษย์ และหลักที่ว่าเป้าหมายอันสูงสุดของชีวิตมนุษย์ ดังนั้น เมื่อว่าด้วยโดยหลักการของแนวคิดทางจริยศาสตร์ จึงมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับศาสตร์สาขาอื่นๆ ด้วย เช่น สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ เป็นต้น เพราะแต่ละศาสตร์ล้วนแต่มีความสัมพันธ์กับหลักศีลธรรมของคนในสังคม แต่ถ้าว่าโดยหลักการของจริยศาสตร์ทางศาสนาแล้ว พบว่า หลักการสำคัญของแนวคิดทางจริยศาสตร์มีความสอดคล้องกับลักษณะทั่วไปของพุทธธรรมซึ่งมีอยู่ ๒ ลักษณะ^๓ ได้แก่

(๑) ลักษณะที่แสดงความจริงตามธรรมชาติ หรือหลักสายกลาง เรียกว่า “มัชฌิมนธรรม” ซึ่งเป็นหลักที่ว่าด้วยความจริงตามแนวของเหตุผลบริสุทธิ์ตามกระบวนการของธรรมชาติ ที่พระพุทธเจ้าหรือพระสาวกนำมาแสดงเพื่อประโยชน์ในทางปฏิบัติเท่านั้น ไม่ส่งเสริมความพยายามที่จะเข้าถึงสัจธรรมด้วยวิธีการถกเถียง สร้างทฤษฎีต่างๆ แล้วยึดมั่นปกป้องทฤษฎีของตนด้วยการคาดเดา อนุমানหรือเก็งความจริงทางปรัชญา

(๒) ลักษณะที่แสดงข้อปฏิบัติสายกลาง ที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” ที่เป็นหลักการครองชีวิตของผู้ฝึกอบรม ผู้รู้เท่าทันชีวิตไม่หลงมกมาย มุ่งผลสำเร็จ คือความสุข สะอาด สว่าง สงบ เป็นอิสระ ที่สามารถมองเห็นได้ในชีวิตนี้ ในทางปฏิบัติ ความเป็นสายกลางนี้เป็นไปโดยสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่นๆ เช่น สภาพชีวิตของบรรพชิต หรือคฤหัสถ์ เป็นต้น

^๒ พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมฺโม, รศ.ดร. **จริยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : ดิเซนเบอรี่, ๒๕๖๖), หน้า (๓) – (๕).

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๖.

สรุปว่า หลักการสำคัญทางจริยศาสตร์ มี ๒ ลักษณะ คือลักษณะที่เป็นสัจธรรม หลักที่เป็นความจริงแท้ตามธรรมชาติ ไม่ขึ้นอยู่กับการเทศะ หรือบุคคล เป็นเป้าหมายอันสูงสุดของชีวิต และลักษณะที่เป็นจริยธรรม หลักที่ควรประพฤติควรปฏิบัติ ที่ถูกต้อง ที่เหมาะสมสำหรับมนุษย์ในสังคมหรือเป็นหลักแห่งความดี ความถูกต้อง และคุณค่าของความดีที่มนุษย์พึงประพฤติปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่ของตนเองที่มีอยู่ในสังคม เช่น บทบาทในฐานะเป็นพระราช อามาตย์ ทหาร เศรษฐี พ่อค้า สมณะพราหมณ์ ดาบส สัตว์เดรัจฉาน เป็นต้น การเข้าใจหลักการสำคัญทางจริยศาสตร์ทั้ง ๒ ลักษณะนี้ จะช่วยให้สามารถถอดบทเรียนองค์ความรู้ การวิเคราะห์องค์ความรู้การเผยแผ่และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดกเป็นไปอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง และสามารถสังเคราะห์เป็นรูปแบบการเผยแผ่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดก ที่เหมาะสมกับสังคม สู่สาธารณชนผ่านระบบออนไลน์ได้อย่างเป็นรูปธรรม

๒.๑.๑.๔ ประเภท/องค์ประกอบ

ประเภทหรือองค์ประกอบของแนวคิดทางจริยศาสตร์ สามารถจำแนกประเภทออกเป็น ๓ ระดับตามประเภทของจริยศาสตร์ได้ ดังนี้

๑) จริยศาสตร์เบื้องต้น ได้แก่ หลักการและแนวปฏิบัติพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างปกติสุข ในทางพระพุทธศาสนา หมายถึงหลักเบญจศีล หรือศีล ๕ ข้อ เป็นหลักการที่ควรเว้น และเบญจธรรมหรือธรรม ๕ ข้อ เป็นหลักการที่ควรปฏิบัติตาม

ข้อที่	เบญจศีล (ศีล ๕ ข้อ) ^๔	เบญจธรรม (ธรรม ๕ ข้อ) ^๕
๑	เว้นจากการฆ่าสัตว์	เมตตา กรุณา ความรักและความสงสาร
๒	เว้นจากการลักทรัพย์	สัมมาอาชีวะ การมีอาชีพที่สุจริต
๓	เว้นจากการประพฤติดินในกาม	กามสังวร การสำรวมในกาม
๔	เว้นจากพูดเท็จ	สัจจะ การมีสัจจะ
๕	เว้นจากการดื่มสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท	สติสัมปชัญญะ การมีสติสัมปชัญญะ

ตารางที่ ๒.๑.๑.๔ (๑) : จริยศาสตร์เบื้องต้นในทางพระพุทธศาสนา

จะเห็นได้ว่า หลักจริยศาสตร์เบื้องต้นในทางพระพุทธศาสนา เป็นหลักจริยศาสตร์ในระดับของศีลธรรม ที่เกื้อกูลแก่มนุษย์ให้สามารถรักษาคัมภีร์ครองตนเองให้อยู่อย่างปกติสุขในสังคม เป็นปัจจัยเกื้อกูลให้มนุษย์พัฒนานตนเองได้ตามศักยภาพของตนเองและสามารถอยู่ร่วมกันได้ในสังคมอย่างสันติสุข ไม่เบียดเบียนซึ่ง

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗๕.

^๕ เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๗๕ - ๑๗๖.

กันและกันหลักจริยศาสตร์เบื้องต้นในทางพระพุทธศาสนา ยังให้ความสำคัญต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมโลกด้วยการไม่ฆ่าไม่เบียดเบียนด้วย เพราะโดยธรรมชาติของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย มีความต้องการเหมือนกันคือต้องการมีชีวิตอยู่ รักตนเอง เกลียดความทุกข์ จึงไม่ควรเบียดเบียนซึ่งกันและกัน

๒) จริยศาสตร์ระดับกลาง ในทางพระพุทธศาสนาหมายถึงหลักจริยศาสตร์ที่สนับสนุนให้บุคคลได้บรรลุถึงประโยชน์ที่สูงขึ้น คือสวรรค์สมบัติด้วย ได้แก่กุศลกรรมบถและอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ซึ่งเป็นส่วนขยายเพิ่มเติมจากหลักเบญจศีลและเบญจธรรม ที่มีความหมายครอบคลุมถึง ๓ ส่วนที่เป็นพฤติกรรมของมนุษย์คือส่วนที่เป็นพฤติกรรมทางกาย พฤติกรรมทางวาจา และพฤติกรรมทางใจด้วย

ที่	อกุศลกรรมบถ ๑๐ (ทางแห่งความชั่ว) ^๖	กุศลกรรมบถ ๑๐ (ทางแห่งความดี) ^๗
๑	การทำชีวิตให้ตกลง (ปาณาติบาต)	เว้นจากการทำชีวิตให้ตกลงไป
๒	การลักทรัพย์ (อทินนาทาน)	เว้นจากการลักทรัพย์
๓	การประพฤติดีกในกาม (กาเมสุ มิจฉาร)	เว้นจากการประพฤติดีกในกาม
๔	การพูดเท็จ (มุสาวาท)	เว้นจากการพูดเท็จ
๕	การพูดวาจาส่อเสียด (ปิสุณาวาจา)	เว้นจากการพูดส่อเสียด
๖	การพูดวาจาหยาบ (ผรุสวาท)	เว้นจากการพูดคำหยาบ
๗	การพูดเพ้อเจ้อ (สัมผัปปลาป)	เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ
๘	เพ่งเล็งอยากได้ของเขา (อภิชฌา)	ความไม่คิดเพ่งเล็งอยากได้ของเขา
๙	คิดร้ายผู้อื่น (พยาบาท)	ความไม่คิดร้ายต่อผู้อื่น
๑๐	เห็นผิดจากคลองธรรม (มิจฉาทิฎฐิ)	ความเห็นชอบ ถูกต้องตามคลองธรรม

ตารางที่ ๒.๑.๑.๔ (๒) : จริยศาสตร์ระดับกลางในทางพระพุทธศาสนา

จากกรณทั้ง ๒ ฝ่ายนี้ จะเห็นได้ว่ามีความแตกต่างจากหลักจริยศาสตร์เบื้องต้นอยู่ เพราะไม่มีข้อห้ามว่าด้วยการดื่มสุราและเมรัยปรากฏอยู่ในส่วนที่เป็นกายกรรมทั้ง ๓ อย่าง และมีหลักการที่เกี่ยวข้องกับจิตใจเข้ามาในส่วนมโนกรรม ๓ อย่างด้วย ซึ่งเป็นไปได้ว่า ข้อที่ว่าด้วยการดื่มสุราและเมรัยได้กล่าวไว้ในจริยศาสตร์เบื้องต้นแล้ว จึงไม่จำเป็นต้องกล่าวไว้ในจริยศาสตร์ระดับกลางในส่วนอกุศลกรรมบถนี้อีก นอกจากนี้จริยศาสตร์เบื้องต้นในทางพระพุทธศาสนา ยังมีหลักวินัยสำหรับคฤหัสถ์ ซึ่งถือว่าเป็นหลักจริยศาสตร์สำหรับกร

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๓๕- ๒๓๖.

^๗ เล่มเดียวกัน, หน้า ๒๓๓ – ๒๓๔.

ดำเนินชีวิตของคนในสังคมด้วยดังที่ปรากฏในสังคาลสูตร^๘ ซึ่งเป็นพระสูตรที่มีเนื้อหาค่อนข้างยาวปรากฏอยู่ในพระสุตตันตปิฎกเล่มที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค หรือในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ เนื้อหาสำคัญของพระสูตรนี้คือ “อริยวินัย” คือเป็นทั้งข้อห้ามและหลักการที่พึงปฏิบัติของอริยสาวกในพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยหัวข้อธรรม ๖ ประการ ได้แก่ กรรมกิเลส ๔ อคติ ๔ อบายมุข ๖ และทิส ๖ เนื้อหาโดยสรุปจากพระสูตรมีดังนี้

ในสมัยหนึ่ง ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่วัดเวฬุวัน เมืองราชคฤห์ มีบุตรของคฤหบดีคนหนึ่งชื่อว่า “สังคาลกะ” หลังจากบิดาเสียชีวิตแล้ว ทุกเช้าเขาจะออกไปจากเมืองราชคฤห์ ไปทำพิธีบูชาอบน้อมทิส ๒ ทั้ง ๖ คือทิสเบื้องหน้า ทิสเบื้องขวา ทิสเบื้องหลัง ทิสเบื้องซ้าย ทิสเบื้องล่าง และทิสเบื้องบน ที่ริมฝั่ง แม่น้ำตามคำสั่งของบิดา พระพุทธเจ้าได้ทอดพระเนตรเห็นเหตุการณ์นั้นแล้ว ทรงประสงค์จะแสดงธรรมโปรดจึงได้เสด็จไปบิณฑบาตใกล้บริเวณนั้น ขณะที่สังคาลกะมาพบกำลังอบน้อมทิสทั้ง ๖ อยู่ พระพุทธองค์ได้ตรัสถามถึงสาเหตุการอบน้อมทิสทั้ง ๖ เขาได้กราบทูลว่า ที่ต้องทำอย่างนี้เป็นการทำตามคำสั่งของบิดาก่อนที่ท่านเสียชีวิต พระองค์ได้ตรัสบอกว่า ในวินัยของพระอริยเจ้า เขาไม่อบน้อมทิสทั้ง ๖ กันอย่างนี้ สังคาลกะมาพบได้ทูลถามถึงวินัยของพระอริยเจ้า พระพุทธองค์จึงได้ตรัสถึงกรรมกิเลส ๔ ที่อริยสาวกต้องละการไม่ทำกรรมลามกด้วยอคติ ๔ การไม่เสพหรือไม่เกี่ยวข้องกับทางแห่งความเสื่อมหรือ อบายมุข ๖ และการปฏิบัติหน้าที่ตามทิสทั้ง ๖ ดังมีรายละเอียด ดังนี้

กรรมกิเลส คือกรรมเครื่องเศร้าหมอง ๔ อย่างได้แก่

- (๑) กรรมกิเลสคือปาณาติบาต
- (๒) กรรมกิเลสคืออทินนาทาน
- (๓) กรรมกิเลสคือกาเมสุ มิจฉาจาร
- (๔) กรรมกิเลสคืออมุสาวาท^๙

กรรม ๔ อย่างนี้นักปราชญ์ทั้งหลายไม่สรรเสริญเลย อริยสาวกละได้แล้ว อคติคือความลำเอียงหรือความไม่ยุติธรรม ๔ อย่างได้แก่

- (๑) ย่อมถึงฉันทาคติ (ความลำเอียงเพราะรัก) ทำบาปกรรม
- (๒) ย่อมถึงโทสาคติ (ความลำเอียงเพราะชัง) ทำบาปกรรม
- (๓) ย่อมถึงภยาคติ (ความลำเอียงเพราะกลัว) ทำบาปกรรม
- (๔) ย่อมถึงโมหาคติ (ความลำเอียงเพราะหลง) ทำบาปกรรม^{๑๐}

^๘ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๒ - ๒๗๔ /๑๙๙ - ๒๑๘.

^๙ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๕ /๒๐๐.

^{๑๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๖ /๒๐๑.

ผู้ใดล่วงละเมิดด้วยอคติ ๔ อย่างนี้ ยศของผู้นั้นย่อมเสื่อมดังพระจันทร์ข้างแรม ผู้ใดไม่ล่วงละเมิด ไม่ ถูกรอบงำด้วยอคติ ๔ ยศของผู้นั้นย่อมเจริญดังพระจันทร์ข้างขึ้น ฉะนั้น อบายมุข คือช่องทางแห่งความเสื่อมแห่งโศกะทั้งหลายมี ๖ อย่าง ได้แก่

- (๑) การหมกมุ่นในการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท
- (๒) การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกชอกชอย ในเวลากลางคืน
- (๓) การเที่ยวดูมหรสพ
- (๔) การหมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท
- (๕) การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร
- (๖) การหมกมุ่นในความเกียจคร้าน^{๑๑}

อบายมุขทั้ง ๖ ประการนี้ เป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เป็นทางแห่งความเสื่อมแห่งโศกะทั้งหลาย ซึ่งพระองค์ได้ตรัสถึงโทษหรือความเสื่อมที่เกิดจากการประกอบเนื่อง ๆ ในอบายมุขทั้ง ๖ นี้อย่างละเอียดออกไปอีกอย่างละ ๖ ข้อ ๔ ทิศ คือข้อปฏิบัติหรือหน้าที่ที่บุคคลพึงกระทำให้ปรากฏต่อกัน มี ๖ อย่าง ดังพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า “คหบดีบุตร เธอพึงทราบทิศ ๖ นี้ คือ มารดาบิดาเป็นทิศเบื้องหน้า อาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา บุตรและภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง มิตรสหายเป็นทิศเบื้องซ้าย ทาสและกรรมกรเป็นทิศเบื้องล่าง สมณพราหมณ์เป็นทิศเบื้องบน”^{๑๒} ทิศทั้ง ๖ นี้เป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวแห่งความสัมพันธ์ระหว่างกันของบุคคลในสังคม ถ้าแต่ละฝ่าย ปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเองอย่างสมบูรณ์แล้ว ความเจริญย่อมเกิดขึ้นแก่ตนเองและสังคมอย่างแน่นอน

๓) จริยศาสตร์ระดับสูง ในทางพระพุทธศาสนา หมายถึงหลักการที่เป็นความจริงอันสูงสุดและแนวทางปฏิบัติอันสูงสุด เพื่อให้ผู้ปฏิบัติตามบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือพระนิพพานได้ ซึ่งหลักจริยศาสตร์ระดับสูงนี้ สามารถแบ่งออกเป็น ๒ ชุด คือชุดที่วัดด้วยความจริงอันสูงสุด ได้แก่อริยสัจ ๔ (The Four Noble Truths) ประกอบด้วย (๑) ทุกขอริยสัจ อริยสัจคือทุกข์ (๒) ทุกขสมุทัยอริยสัจ อริยสัจคือเหตุเกิดแห่งทุกข์ (๓) ทุกขนิโรธอริยสัจ อริยสัจคือความดับทุกข์ (๔) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ อริยสัจคือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์^{๑๓} และชุดที่วัดด้วยทางอันประเสริฐ ซึ่งขยายจากอริยสัจข้อที่ ๔ ได้แก่มรรคมรรค ๘^{๑๔} (The Noble Eightfold Path) ประกอบด้วย (๑) สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ (๒) สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ (๓) สัมมากัมมันตะ การงานชอบ (๔) สัมมาวาจา การเจรจาชอบ (๕) สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ (๖) สัมมาวายามะ ความพยายามชอบ (๗) สัมมาสติ ความระลึกชอบ (๘) สัมมาสมาธิ ความตั้งจิตมั่นชอบ นอกจากนี้ มรรคมรรค ๘ ประการนี้ ยัง

^{๑๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๗ /๒๐๒.

^{๑๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๖ /๒๑๒.

^{๑๓} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๘๙/๑๖๓.

^{๑๔} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๔๙๐ - ๔๙๒/๓๗๓ - ๓๗๔.

สามารถสงเคราะห์เข้าในไตรสิกขา^{๑๕} ซึ่งเป็นหลักการว่าด้วยการการฝึกปฏิบัติเช่นกัน ๓ ประการ ได้แก่ (๑) อธิศีลสิกขา ข้อปฏิบัติในศีลอันยิ่ง สงเคราะห์ด้วยมรรคมองค์ ๘ ในส่วนของพฤติกรรมทางกายและวาจา คือ สัมมากัมมันตะ การงานอันถูกต้อง สัมมาวาจา การเจรจาอันถูกต้อง และสัมมาอาชีวะ อาชีพอันถูกต้อง (๒) อธิจิตตสิกขา ข้อปฏิบัติในจิตอันยิ่ง สงเคราะห์ด้วยมรรคมองค์ ๘ ในส่วนของจิต คือ สัมมาวายามะ ความเพียรอันถูกต้อง สัมมาสติ ความระลึกอันถูกต้อง และสัมมาสมาธิ ความตั้งใจอันถูกต้อง (๓) อธิปัญญาสิกขา ข้อปฏิบัติในปัญญาอันยิ่ง สงเคราะห์ด้วยมรรคมองค์ ๘ ในส่วนของปัญญา คือ สัมมาทิฐิ ความเห็นอันถูกต้อง และสัมมาสังกัปปะ ความดำริอันถูกต้อง

นอกจากนี้ ศาสนาอื่นๆ ก็มีหลักจริยศาสตร์ปรากฏอยู่เช่นเดียวกัน เช่น ศาสนาเซน ของท่านศาสดามหาวิระ มีหลักจริยศาสตร์ใกล้เคียงกับพระพุทธศาสนามาก เสมือนหนึ่งว่า เป็นหลักจริยศาสตร์ชุดเดียวกัน ซึ่งเรียกว่ามหาพรตมี ๕ ประการ ได้แก่

- (๑) อหิงสา การไม่เบียดเบียน การไม่ทำร้ายบุคคลอื่น สัตว์อื่น
- (๒) สัตยะ การมีความสัตย์
- (๓) อัสเตยยะ การไม่ลักขโมย
- (๔) พรหมจารียะ การประพฤติพรหมจรรย์
- (๕) อปริครหะ การไม่ละโมภ ไม่ปรารถนาสิ่งของบุคคลอื่น^{๑๖}

และยังมีข้อปฏิบัติสำหรับคฤหัสถ์ที่เรียกว่า อนุพรต อีก ๕ ประการ ซึ่งมีความหมายเหมือนกับพรต ได้แก่ คือ (๑) การไม่ทำร้ายสิ่งมีชีวิต (๒) การไม่พูดปด (๓) การไม่ขโมยสิ่งของของคนอื่น (๔) การงดเว้นการประพฤติผิดคู่ครองของคนอื่น (๕) การไม่อยากได้

ศาสนายิว หรือยูดาเย มีหลักจริยศาสตร์เบื้องต้นเป็นไปตามพระบัญญัติ ๑๐ ประการ^{๑๗} ที่พระเจ้าได้ประทานแก่มอเสส บนยอดเขาซีนาย ประกอบด้วย

- (๑) อย่าพระเจ้าอื่นใดนอกเหนือจากเรา (พระเจ้า)
- (๒) อย่าออกพระนามพระเจ้าอย่างไม่สมควร
- (๓) จงระลึกถึงวันสะบาโต ให้ถือเป็นวันบริสุทธิ์
- (๔) จงให้เกียรติแก่บิดามารดาของเจ้า

^{๑๕} องค์กร. (ไทย) ๒๐/๙๑/๓๑๙.

^{๑๖} พระคริสตธรรมคัมภีร์ ภาคพันธสัญญาเดิม, ฉบับปี ๑๙๗๑, (กรุงเทพมหานคร : สมาคมพระคริสตธรรมไทย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๓๗ - ๑๓๘.

^{๑๗} พระมหาไพฑูรย์ สิริธมโม (ชัยคุง) จรัส ลีกา และปัญญา ศาสตรา, “วิเคราะห์พรต ๕ ในปรัชญาเซน”, วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มีนาคม ๒๕๖๒) : ๑๓ - ๒๓.

- (๕) อย่าฆ่าคน
- (๖) อย่าประเวณี
- (๗) อย่าลักทรัพย์
- (๘) อย่าเป็นพยานเท็จใส่ร้ายเพื่อนบ้าน
- (๙) อย่าโลภครวเรือนของเพื่อนบ้าน
- (๑๐)อย่าโลภภรรยา ทาส ทาสี โค ลาหรือสิ่งอื่นใดที่เป็นของเพื่อนบ้าน

ศาสนาคริสต์ มีหลักจริยศาสตร์เช่นเดียวกับศาสนาฮินดู คือบัญญัติ ๑๐ ประการ ที่พระเจ้าทรงประทานให้ และยังมีหลักจริยศาสตร์เพิ่มเติมอีกอย่างน้อย ๓ ประการ ได้แก่ (๑) ความรักเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ดังข้อความว่า...จงรักศัตรูและอวยพรผู้ที่ช่งท่าน... (๒) การไม่กล่าวหาผู้อื่น ดังข้อความว่า...อย่ากล่าวโทษบุคคลอื่น เพราะเขาอาจจะกล่าวโทษท่าน... (๒) การไม่ผูกโกรธ การให้อภัย ดังข้อความ...ผู้ใดตบแก้มท่านข้างหนึ่ง จงหันอีกข้างหนึ่งให้เขาด้วย...^{๑๘}

ศาสนาอิสลาม มีหลักจริยศาสตร์ที่สำคัญ ๕ ประการ ที่ผู้นับถือศาสนาอิสลามทุกคนต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ได้แก่

- (๑) การปฏิญาณตนที่จะยอมรับนับถือพระอัลเลาะห์แต่เพียงพระองค์เดียว
- (๒) การละหมาดวันละ ๕ ครั้ง
- (๓) การถือศีลอดในเดือนรอมอดอน
- (๔) การบริจาคทานซะกาต
- (๕) การไปประกอบพิธีฮัจญ์ที่นครเมกกะ (ครั้งหนึ่งในชีวิต) ประเทศซาอุดีอาระเบีย^{๑๙}

นอกจากนี้ในศาสนาอิสลามยังเน้นการปฏิบัติตามหลักศรัทธา ๖ ประการ^{๒๐} อย่างเคร่งครัด ได้แก่

- (๑) ศรัทธาในพระอัลเลาะห์แต่เพียงพระองค์เดียว
- (๒) ศรัทธาในเทพบิรวารหรือเทวดาของพระผู้เป็นเจ้า
- (๓) ศรัทธาในพระคัมภีร์อัล-กุรอาน
- (๔) ศรัทธาในศาสดาที่พระผู้เป็นเจ้าทรงแต่งตั้งให้เป็นผู้ประกาศสัจธรรมแก่มนุษย์ในแต่ละยุคสมัย โดยมีท่านศาสดามะหะหมัดเป็นศาสดาองค์สุดท้าย

^{๑๘} พระคริสตธรรมคัมภีร์ ภาคพันธสัญญาเดิม, ฉบับปี ๑๙๗๑, มธ. ๕. ๔๓ - ๔.๕, มธ. ๗.๑ - ๕, ลก. ๖.๒๙ - ๓๐.

^{๑๙} ดูรายละเอียดในมนต์ ทองธัช, ๔ ศาสนาสำคัญของโลกปัจจุบัน, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ไอเดียโนสโตร, ๒๕๓๐), หน้า ๑๔๓ - ๑๔๔.

^{๒๐} เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๔๐.

(๕) ศรัทธาในวันพิพากษาโลก

(๖) ศรัทธาในกฎกำหนดสภาวะการณของพระผู้เป็นเจ้า

จากประเภทและองค์ประกอบของจริยศาสตร์ที่เสนอมาช้างต้น จะเห็นได้ว่า ทุกศาสนามีหลักจริยศาสตร์สำหรับเป็นแนวปฏิบัติสำหรับศาสนิกชนในศาสนาของตนเองอย่างชัดเจน ทำให้ผู้ที่นับถือศาสนาทั้งหลาย ในโลกนี้มีแนวปฏิบัติในชีวิตประจำวันอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้การดำเนินชีวิตของตนเองสอดคล้องกับหลักการในศาสนาที่ตนเองนับถือ และเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข ภายใต้กรอบจริยธรรมของแต่ละศาสนาที่มีบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะหลักจริยศาสตร์ในทางพระพุทธศาสนา นั้น มีทั้งระดับเบื้องต้น ระดับกลาง และระดับสูงสุด แต่ละคนสามารถนำหลักจริยศาสตร์ที่มีอยู่มาประพฤติปฏิบัติได้ตามความเหมาะสม ตามสถานภาพและบทบาทของแต่ละคนในสังคม ซึ่งหลักจริยศาสตร์ในทางพระพุทธศาสนามีปรากฏอยู่ทศชาติชาดกทั้ง ๑๐ เรื่อง ผู้วิจัยจะได้ศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์และสรุปเป็นองค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่มีอยู่นั้น เพื่อพัฒนารูปแบบการเผยแผ่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏอยู่ในทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ต่อไป

๒.๑.๑.๕ กระบวนการ/วิธีการ

กระบวนการหรือวิธีการ สามารถดำเนินการได้ตามขอบเขตของแนวคิดทางจริยศาสตร์ ในประเด็นต่างๆ ประกอบด้วย วิธีการทางประวัติศาสตร์ กายภาพและชีววิทยา จิตวิทยา อภิปรัชญา และวิธีทางจริยศาสตร์ที่แท้จริง ดังนี้ (๑) วิธีการทางประวัติศาสตร์ จริยศาสตร์มีหน้าที่กำหนดคุณค่าทางจริยธรรมของมนุษย์แต่ละยุคสมัยตามความเหมาะสม โดยไม่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงทางประวัติ แต่ให้ความสำคัญต่อคุณค่าทางจริยธรรมของมนุษย์ (๒) วิธีการทางกายภาพและชีววิทยา จริยศาสตร์มีหน้าที่วิเคราะห์พฤติกรรมของมนุษย์ที่แสดงออกว่ามีลักษณะและเป้าหมายอย่างไร (๓) วิธีการทางจิตวิทยา จริยศาสตร์มีหน้าที่ตัดสินความดีอันสูงสุดของมนุษย์ว่าเป็นอย่างไร การแสดงออกทางพฤติกรรมมีแรงจูงใจมาจากอะไร (๔) วิธีการทางอภิปรัชญา จริยศาสตร์มีหน้าที่กำหนดว่า อะไรเป็นความจริงอันสูงสุด และใครเป็นค้นพบหรือกำหนดความจริงอันสูงสุดนั้น (๕) วิธีการทางจริยศาสตร์ที่แท้จริง ด้วยการสังเกต พิจารณา และอธิบายปรากฏทางจริยธรรมหรือศีลธรรมของมนุษย์ในสังคมด้วยเหตุและผล โดยการยึดเอาความดีอันสูงสุดของมนุษย์เป็นหลัก^{๒๑}

จากกระบวนการหรือวิธีการทางจริยศาสตร์ทั้ง ๕ วิธี จะเห็นได้ว่า วิธีการทางจริยศาสตร์ที่แท้จริงเป็นวิธีการที่เน้นการสังเกต การพิจารณา และการอธิบายปรากฏทางจริยธรรมหรือศีลธรรมของมนุษย์ที่ปรากฏอยู่ในรูปแบบต่างๆ เช่น ความเชื่อทางศาสนา เทศกาล การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณี เป็นต้น โดยมีการใช้หลักการทางจริยศาสตร์ คือความดีอันสูงสุดหรือเป้าหมายอันสูงสุดของพฤติกรรมนั้นว่า เป้าหมายอันสูงสุดคืออะไร พฤติกรรมที่แสดงออกนั้นเป็นไปเพื่ออะไร พฤติกรรมที่

^{๒๑} พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมโม, รศ.ดร. **จริยศาสตร์**, หน้า ๑๓ - ๑๕.

แสดงออกนั้น มีปัจจัยอะไรที่เป็นแรงสนับสนุน เป็นแรงจูงใจให้เกิดพฤติกรรมนั้นขึ้นมา หรืออะไรที่อยู่เบื้องหลังของพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ในสังคม

๒.๑.๑.๖ การประยุกต์ใช้

การประยุกต์ใช้แนวคิดทางจริยศาสตร์ สามารถประยุกต์ใช้ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และระดับกลุ่ม กลุ่ม องค์กร หรือหน่วยงานตามความเหมาะสม กาลเทศะ และบุคคล ตัวอย่างกรณีการประยุกต์ใช้หลักจริยศาสตร์ในทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นพระภิกษุ สามเณร อุบาสกและอุบาสิกา เมื่อได้ศึกษาเรียนรู้หลักจริยศาสตร์อย่างถูกต้องชัดเจนแล้ว สามารถประยุกต์ใช้หลักจริยศาสตร์ในการดำเนินชีวิตของตนเองได้ ไม่ว่าจะเป็นในด้านการศึกษา การทำงาน การปฏิบัติธรรมก็ตาม เพราะโดยหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย มีบทบาทและหน้าที่ความรับผิดชอบ ๔ อย่าง ได้แก่ (๑) การศึกษาเรียนรู้หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง (๒) ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนเหล่านั้นอย่างถูกต้องเหมาะสมตามสถานภาพ บทบาทและหน้าที่ของตนเอง (๓) เผยแผ่ แสดง ถ่ายทอด อบรม สั่งสอนแก่สัมพันธชน แก่อนุชนรุ่นหลัง เพื่อให้เกิดความศรัทธาในหลักคำสอนยิ่งขึ้น (๔) ปกป้อง ค้ำครอง และอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง เมื่อมีภัยเกิดขึ้นที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นภัยจากภายในและภัยจากภายนอกก็ตาม สามารถจัดการแก้ไขได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนการประยุกต์ใช้ระดับกลุ่ม องค์กร ชุมชนหรือพื้นที่ ดำเนินการได้ด้วยการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน เช่น การอบรมเชิงปฏิบัติการ การเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม การปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐานประจำปี การประชุมสัมมนาทางวิชาการเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประจำภาคการศึกษา การมีกิจกรรมการสานเสวนาทางศาสนาและวัฒนธรรมร่วมกันระหว่างผู้แทน นักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านศาสนาต่างๆ การแลกเปลี่ยนและเชื่อมโยงข้อมูลเกี่ยวข้องกับชาดก การถอดบทเรียนองค์ความรู้จากทศชาติชาดก เป็นต้น โดยในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ สามารถใช้แนวคิดทางจริยศาสตร์นี้มาเป็นกรอบการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล พัฒนา และนำเสนอรูปแบบการเผยแผ่องค์ความรู้และวิถีแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ได้

๒.๑.๒ แนวคิดการสร้างบารมีในพระพุทธศาสนา

๒.๑.๒.๑ ที่มาของแนวคิด

ที่มาของแนวคิดการสร้างบารมีในทางพระพุทธศาสนา เกิดจากความเชื่อพื้นฐานในเรื่องกรรมและผลของกรรมตามหลักของปฏิจจสมุปบาทที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างกิเลส กรรม และวิบาก ที่เรียกว่าวิภวัญหรือองค์ประกอบที่หมุนเวียนต่อเนื่องกันของภพจักรหรือสังสารจักรซึ่งมีอยู่ ๓ ประการ ได้แก่ (๑) กิเลสวิภวัญ วงจรกิเลสที่ประกอบด้วยอวิชชา ตัณหา และอุปาทาน (๒) กรรมวิภวัญ วงจรแห่งกรรมประกอบด้วยสังขารและกรรมภพ (๓) วิปากวิภวัญ วงจรแห่งวิบาก ประกอบด้วยวิญญูณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ซึ่งแสดงออก

ในรูปของอุปติตถิพ ขาติ ขรา มรณะ โสกะปริเทวะ^{๒๒} แนวคิดการสร้างบารมีจึงเป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนฐานความเชื่อที่ว่า กรรมคือการกระทำทุกอย่างของมนุษย์ในอดีตย่อมส่งผลในปัจจุบัน และกรรมที่กระทำในปัจจุบันย่อมส่งผลในอนาคตด้วย ดังพระบาลีที่ปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า

กมมวิปากา วตตติ วิปาโก กมมสมภโว
กมมา ปุนพโกโว โหติ เอว โลโก ปวตตติ ฯ
เพราะกรรม วิปากทั้งหลายจึงเป็นไป วิปากเกิดจากกรรม
ภพใหม่ก็มีเพราะกรรม โลกหมุนเวียนอยู่อย่างนี้ ฯ^{๒๓}

ดังนั้น การสร้างบารมี จึงเป็นสร้างกรรมดี เป็นการสั่งสมกรรมดี เป็นความต่อเนื่องของกรรมที่บุคคลได้กระทำในแต่ละชาติที่เกิดมา เพื่อให้บารมีนั้นเต็มเปี่ยม บริบูรณ์ สมบูรณ์ เต็มที่ เต็มรอบ จนกลายเป็นปัจจัยแห่งการบรรลุเป้าหมายอันสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา คือพระนิพพานได้ และคำว่าบารมีนั้นก็พัฒนาไปตามลำดับจากความหมายทั่วไปกลายเป็นความหมายเจาะจงหรือแคบลง ดังเช่นผลการศึกษาในระดับมหาดบัณฑิตของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามมกุฎราชกุมารี ที่ได้ศึกษาเรื่อง “การบำเพ็ญบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า คำว่า “บารมี” ในยุคแรกหมายถึงความเป็นเลิศ ความเต็มเปี่ยม ความสมบูรณ์ในด้านใดด้านหนึ่ง ในยุคต่อมาคำนี้มีความหมายที่แคบเข้า คือหมายถึงความเป็นเลิศในหลักธรรมหมวดใดหมวดหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา จนในที่สุด คำว่าบารมีมีความหมายถึง การความเป็นเลิศหรือเป้าหมายอันสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา คือการบรรลุพระนิพพานเท่านั้น^{๒๔}

๒.๑.๒.๒ ความหมาย

ความหมายของคำว่า บารมี แปลว่า ธรรมเครื่องถึงซึ่งฝั่ง ธรรมมีคุณอย่างยิ่ง ภาษาสันสกฤตใช้คำว่า ปารมิตา ในพจนานุกรมภาษาอังกฤษใช้คำว่า Perfection แปลว่า ปฏิบัติอันสูงสุดอันยิ่งยวด (highest state) หรือคุณภาพซึ่งเป็นเหตุให้สรรพสัตว์ทั้งหลายบรรลุถึงฝั่งคือพระนิพพานได้^{๒๕} คำว่า Perfection นี้มี

^{๒๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๐๐.

^{๒๓} พระพุทธโฆสะ รัตน, คัมภีร์วิสุทธิมรรค ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปลและเรียบเรียง, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ประยูรวงศ์พันธ์ตั้ง จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๙๗๑ - ๙๗๒.

^{๒๔} สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามมกุฎราชกุมารี, “ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ก.

^{๒๕} พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ, ปทานุกรม บาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต, ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์ในคราวครอบรอบ ๕ รอบ หม่อมหลวงบัว กิติยากร, (กรุงเทพมหานคร มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๓), หน้า ๕๒๓.

ความหมาย ๒ อย่าง คือ (๑) ปฏิปทาของสรรพสัตว์อันสูงสุด เช่น ความบริสุทธิ์ทางกายหรือทางจิต การแสดงของเขามีความสมบูรณ์มาก เป็นต้น (๒) กฎของการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งที่สมบูรณ์เต็มที่ ด้วยการกระทำในการปรับปรุงแก้ไขเป็นครั้งสุดท้าย เช่น พวกเขาได้ทำงานที่มีรูปแบบใหม่ที่มีสมบูรณ์มากที่สุด เป็นต้น^{๒๖}

๒.๑.๒.๓ หลักการสำคัญ

หลักการสำคัญของการสร้างบารมีคือ เจตนาบริสุทธิ์หรือเจตนาดีในการกระทำความกรรมในกาลทั้ง ๓ คือก่อนกระทำ ระหว่างกระทำและหลังจากที่กระทำแล้ว เพราะการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาที่บริสุทธิ์ ผลของกรรมที่กระทำแล้วย่อมบริสุทธิ์ด้วย ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กัมมํ วทามิ, เจตยิตฺวา กัมมํ กโรติ กาเยน วาจาเยน มนสา” แปลว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่ เจตนาอันแหละเป็นกรรม เมื่อมีเจตนาแล้ว บุคคลย่อมกระทำความกรรมโดยทางกาย วาจา ใจ”^{๒๗}

เรื่องเจตนาหรือความจงใจนี้ เป็นหลักการเบื้องต้นของกรรม เพราะเมื่อบุคคลกระทำความกรรมด้วยความจงใจหรือเจตนาแล้ว กรรมนั้นย่อมเป็นกรรมและย่อมมีผลของกรรมเกิดตามมาด้วย ซึ่งพระผู้มีพระภาคขณะประทับอยู่ในพระเชตวันมหาวิหาร กรุงสาวัตถี ได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลาย เรื่องเจตนาหรือความจงใจนี้เป็นมูลเหตุของการสรรพสิ่งไว้ในตติยเจตนาสูตรว่า

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุจงใจ ดำริ และนึกคิดถึงสิ่งใด สิ่งนั้นเป็นอาร์มณปัจจัย เพื่อความตั้งมั่นแห่งวิญญูณ เมื่ออาร์มณปัจจัยมี ความตั้งมั่นแห่งวิญญูณจึงมี เมื่อวิญญูณนั้นตั้งมั่นแล้ว เจริญขึ้นแล้ว นติ (ต้นหาความปรารถนาในภพ) จึงมี เมื่อนติมี คติภพในการเวียนมาจึงมี เมื่อคติภพในการเวียนมามี จุติและอุบัติจึงมี เมื่อจุติและอุบัตินี้ ชาติ ชรามรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสจึงมี ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ มีได้ด้วยประการฉะนี้

ภิกษุไม่จงใจ ไม่ดำริ แต่นึกคิดถึงสิ่งใด สิ่งนั้นเป็นอาร์มณปัจจัยเพื่อความตั้งมั่นแห่งวิญญูณ เมื่ออาร์มณปัจจัยมี ความตั้งมั่นแห่งวิญญูณจึงมี เมื่อวิญญูณนั้นตั้งมั่นแล้ว เจริญขึ้นแล้ว นติจึงมี เมื่อนติมี คติภพในการเวียนมาจึงมี เมื่อคติภพในการเวียนมามี จุติและอุบัติจึงมี เมื่อจุติและอุบัตินี้ ชาติ ชรา มรณะโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสจึงมี ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้มีได้ด้วยประการฉะนี้

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่จงใจ ไม่ดำริ และไม่นึกคิดถึงสิ่งใด สิ่งนั้นไม่เป็นอาร์มณปัจจัย เพื่อความตั้งมั่นแห่งวิญญูณ เมื่ออาร์มณปัจจัยไม่มี ความตั้งมั่นแห่งวิญญูณจึงไม่มี เมื่อวิญญูณนั้นไม่ตั้งมั่นแล้ว ไม่เจริญขึ้นแล้ว นติจึงไม่มี เมื่อนติไม่มี คติภพในการเวียนมาจึงไม่มี เมื่อคติภพในการเวียน

^{๒๖} A S Hornby, *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*, Seventh edition, (Oxford: Oxford University Press), p. 1080.

^{๒๗} อัง.ปญจก-ฉก (บาลี) ๒๒/๓๓๔/๕๗๗, อัง.ปญจก-ฉก (ไทย) ๒๒/๓๓๔/๕๗๗. (นิพเพธิกสูตร)

มาไม่มี จุตติและอุปัตติจึงไม่มี เมื่อจุตติและอุปัตติไม่มี ชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาสจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ มีได้ด้วยประการดังนี้^{๒๘}

จากข้อความในพระสูตรนี้ แสดงให้เห็นว่า กระบวนการของปฏิจจสมุปบาท มีจุดเริ่มต้นจากเจตนา หรือความจงใจในการกระทำความผิด เมื่อกระทำความผิดด้วยความจงใจ ความคิด ความดำรินนั้นเป็นอาร์มมณปัจจัย เมื่ออาร์มมณปัจจัยมี วิญญูณจึงมี เมื่อวิญญูณมี ตัณหาความปรารถนาแห่งภพจึงมี จุตติและอุปัตติจึง มีชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ จึงมีตามลำดับ เป็นไปตามวัฏฏะทั้ง ๓ คือ กิเลส กรรม และวิบาก การสร้างบารมีในแต่ละภพก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน คือมีความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลตามกฎของปฏิจจสมุปบาท หรืออิทัปปัจจยตา

๒.๑.๒.๔ ประเภท/องค์ประกอบ

ประเภทหรือองค์ประกอบของการบำเพ็ญบารมีสามารถแบ่งออกเป็น ๑๐ อย่างหรือ ๑๐ ทศ ๓๐ อย่างหรือ ๓๐ ทศ ตามระดับของการบำเพ็ญที่ละเอียดประณีตต่างกัน ดังนี้

- (๑) ทาน คือการให้ การเสียสละ
- (๒) ศีล คือการรักษากายวาจาให้ตั้งงามถูกต้องตามระเบียบ
- (๓) เนกขัมมะ คือการออกบวช การปลีกตัวออกจากกาม
- (๔) ปัญญา คือความรู้รอบรู้ ความหยั่งรู้เหตุผล
- (๕) วิริยะ คือความเพียร ความแก่งัดกล้า ไม่เกรงกลัวอุปสรรค
- (๖) ขันติ คือความอดทน ความทนทานของจิตใจ ความอดกลั้น
- (๗) สัจจะ คือความจริง คือพูดจริง ทำจริง และจริงใจ
- (๘) อธิษฐาน คือความตั้งใจมั่น ความเด็ดเดี่ยว ความแน่วแน่
- (๙) เมตตา คือความรักใคร่ ความปรารถนาดี มีไมตรี คิดเกื้อกูลให้ผู้อื่นและเพื่อนร่วมโลกทั้งปวง
- (๑๐) อุเบกขา คือความใจเป็นกลาง ความวางใจสงบราบเรียบสม่ำเสมอ เทียงธรรม เป็นกลาง ไม่เอนเอียงหรือหวั่นไหวไปตามความยินดียินดียินดีชอบชังหรือแรงเหยียดยั่วใดๆ^{๒๙}

การบำเพ็ญบารมีนั้น มี ๓ ระดับ หรือ ๓ ชั้น คือ

- ชั้นที่ ๑ เรียกว่า บารมี เป็นบารมีระดับสามัญ เช่น ทานบารมี ได้แก่ การบริจาคทรัพย์สินเงินทอง
- ชั้นที่ ๒ เรียกว่า อุปบารมี เป็นบารมีระดับรองหรือระดับจวนจะสูงสุด ได้แก่ การบริจาคอวัยวะเป็น

ทาน

^{๒๘} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๔๐/๘๑ - ๘๒. (ตติยเจตนาสูตร)

^{๒๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๓๙ - ๒๔๐.

ขั้นที่ ๓ เรียกว่า ปรมัตถบารมี เป็นบารมีระดับสูงสุด ได้แก่ การละชีวิตเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น^{๓๐}

ในการบำเพ็ญบารมีทั้ง ๓ ระดับนี้ของพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดก ๑๐ พระชาตินั้น ไม่ได้เรียงไปตามลำดับของบารมีทั้ง ๑๐ ไปตามลำดับ แต่สลับการบำเพ็ญ ดังนี้ (๑) พระเตมีย์ บำเพ็ญเนกขัมมบารมี (๒) พระมหาชนก บำเพ็ญวิริยบารมี (๓) พระสุวรรณสาม บำเพ็ญเมตตาบารมี (๔) พระเนมิราช บำเพ็ญอธิฐานบารมี (๕) พระมโหสถ บำเพ็ญปัญญาบารมี (๖) ภูริทัตตนาคราช บำเพ็ญศีลบารมี (๗) จันทกุมาร บำเพ็ญขันติบารมี (๘) นารทพรหม บำเพ็ญอุเบกขาบารมี (๙) วิธูรบัณฑิต บำเพ็ญสัจจบารมี (๑๐) พระเวสสันดร บำเพ็ญทานบารมี

ความจริงแล้ว การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในแต่ละชาตินั้น ไม่ได้แยกเด็ดขาดเสียทีเดียวว่า บำเพ็ญบารมีอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นการเฉพาะ แต่เป็นบำเพ็ญแบบผสมผสานในแต่ละระดับ ในสโหมทานกถา^{๓๑} พระพุทธองค์ได้สรุปด้วยพระองค์เอง สรุปได้ว่า การบำเพ็ญบารมีอันเป็นธรรมเครื่องบ่มเพาะพระโพธิญาณเหล่านี้ จัดเป็นบารมี ๑๐ อุปบารมี ๑๐ และปรมัตถบารมี ๑๐ คือ การบำเพ็ญทานในภพที่เป็นพระเจ้าสิริราชเป็นทานบารมี ในภพที่เป็นเวสสันดรและเวลามพราหมณ์ เป็นทานอุปบารมี ในภพที่เป็นอกิตติดาบสอดอาหารนั้น เป็นทานอุปบารมี ในภพที่เป็นพญาไก่อปา สีลวนาถและพญากระต่าย เป็นทานปรมัตถบารมี ในภพที่เป็นพญาวานร ช้างฉัททันต์และช้างเลี้ยงมารดา เป็นศีลบารมี ในภพที่เป็นจัมเปยยนาคราชและภูริทัตตนาคราชเป็นศีลอุปบารมี ในภพที่เป็นสังขपालบัณฑิต เป็นศีลปรมัตถบารมี ในภพที่เป็นยุธัญชัยกุมาร มหาโควินทพราหมณ์ คนเลี้ยงช้าง โอฆมรรราชโอรส ภัลลาคี สุวรรณสาม มฆเทพและเนมิราช บารมีเหล่านี้เป็นอุปบารมี ในภพที่เป็นมโหสถ ผู้เป็นทรัพย์ของรัฐ กุณฑล ตัณฑิละ และนกกระหา บารมีเหล่านี้เป็นปัญญาอุปบารมี ในภพที่เป็นวิธูรบัณฑิต สุริยพราหมณ์ และมาตังคพราหมณ์ ผู้เป็นศิษย์เก่าของอาจารย์ เป็นปัญญาบารมี ในภพที่เป็นพระราชผู้มีศีล มีความเพียรเป็นผู้ก่อเกิดสัตตในภัตตชาดก บารมีนี้เป็นปัญญาปรมัตถบารมี ในภพที่เป็นพระราช ผู้มีความบากบั่น เป็นวิริยปรมัตถบารมี ในภพที่เป็นธรรมपालกุมาร เป็นขันติบารมี ในภพที่เป็นธรรมิกเทพบุตร ได้ทำสงครามกับอธรรมิกเทพบุตร เป็นขันติอุปบารมี ในภพที่เป็นขันตีวาทีดาบส ด้วยการบำเพ็ญขันติบารมี ได้ทำกรรมที่ทำได้ยากเป็นอันมาก นี่เป็นขันติปรมัตถบารมี ในภพที่เป็นสสบัณฑิต นกคุ่ม ซึ่งประกาศคุณสัจจะทำให้ไฟดับด้วยสัจจะ นี่เป็นสัจจบารมี ในภพที่เป็นปลาอยู่ในน้ำ ได้ทำสัจจะอย่างสูงทำให้ตักทำใหญ่ เป็นสัจจบารมี ในภพที่เป็นสุปรابطิตผู้เป็นนักปราชญ์ยังเรือให้ข้ามสมุทรจนถึงฝั่งด้วยสัจจบารมีเป็นกัณห์ที่ปายนดาบส ระงับพิษได้ด้วยสัจจะและเป็นวานรข้ามกระแสน้ำคางคาได้ด้วยสัจจะนี้เป็นสัจจอุปบารมี ในภพที่เป็นสุตโสมราชา รักษาสัจจะอย่างสูงช่วยปล่อยกษัตริย์ ๑๐๑ นี่เป็นสัจจปรมัตถบารมี อะไรที่จะเป็นความพอใจไปกว่าอธิฐาน นี่เป็นอธิฐานบารมี ในภพที่เป็นมาตังคขฤโกลและช้างมาตังคะ นี่เป็นอธิฐาน

^{๓๐} เล่มเดียวกัน, หน้า ๒๔๐.

^{๓๑} ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๓๖/๗๗๖ - ๗๗๘. (สโหมทานกถา)

อุปบารมี ในภาพที่เป็นมุคปากกุมารเป็นอธิฐานปรมัตถบารมี ในภาพที่เป็นมหากัณห์ฤๅษีและพระเจ้าโศธนะ และบารมี ๒ อย่าง คือ ในภาพที่เป็นพระเจ้าพรหมทัตและคณฺหิตินทกะ ที่กล่าวมาแล้วเป็นเมตตาบารมี ในภาพที่เป็นโศธนนทบัณฑิต ผู้ทำความรัก บารมีเหล่านั้นเป็นเมตตาอุปบารมี ในภาพที่เป็นพระเจ้าเอกราช เป็นบารมีไม่มีของผู้อื่นเสมอเหมือน นี่เป็นเมตตาปรมัตถบารมี ในภาพที่เป็นนกแขกเต้า ๒ ครั้ง เป็นอุเบกขาบารมี ในภาพที่เป็นโลมหังสบัณฑิต เป็นอุเบกขาปรมัตถบารมี บารมีของเรา ๑๐ ประการนี้ เป็นส่วนแห่งพระโพธิญาณอันเลิศ บารมีที่เกินกว่า ๑๐ ไม่มี และบารมีที่หย่อนกว่า ๑๐ ก็ไม่มี พระองค์ได้บำเพ็ญบารมีทุกอย่าง ไม่ยิ่งไม่หย่อน เป็นบารมี ๑๐ ประการฉะนี้แล

๒.๑.๒.๕ กระบวนการ/วิธีการ

กระบวนการหรือวิธีการของแนวคิดการสร้างบารมีในทางพระพุทธศาสนา สามารถสรุปได้เป็น ๓ กระบวนการ ตามระดับของบำเพ็ญบารมีทั้ง ๓ ระดับ คือระดับสามัญเป็นบารมีธรรมดา เรียกว่าบารมีระดับกลางเป็นบารมีที่ใกล้จะถึงที่สุด เรียกว่าอุปบารมี และระดับสูงสุด เรียกว่าปรมัตถบารมี ในการบำเพ็ญบารมีทั้ง ๓ ระดับบุคคลสามารถปฏิบัติได้ตามความเหมาะสม ตามสถานการณ์ ไม่จำเป็นต้องต้องเริ่มจากการบำเพ็ญบารมีในระดับธรรมดาเท่านั้น เช่นการบริจาคเลือดแก่คนที่ประสบอุบัติเหตุ เสียเลือดมาก ต้องการเลือดในหมู่หรือ Group A, B, O ถ้าเราเป็นผู้มีกรุ๊ปเลือดตรงตามนั้น ก็สามารถบริจาคเลือดเป็นทานอุปบารมีได้ ส่วนที่เป็นระดับทานปรมัตถบารมี คือการบริจาทานระดับสูงสุดด้วยการเสียสละชีวิตเป็นทานเพื่อประโยชน์ของคนหมู่มาก โดยปกติอาจจะคิดว่าเป็นไปไม่ได้ยาก นอกจากพระโพธิสัตว์เท่านั้นจะบำเพ็ญบารมีระดับนี้ได้ แต่ในความจริงบุคคลผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้พิทักษ์สันติราษฎร์ เช่น ทหาร ตำรวจ อาสาสมัคร หรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองในหน่วยงานของรัฐ เป็นต้น ได้ปฏิบัติบารมีระดับสูงสุดนี้โดยไม่รู้ตัว เพราะเป็นปฏิบัติโดยความรับผิดชอบตามบทบาทหน้าที่ โดยมีค่าตอบแทนเป็นเงินเดือนหรือสวัสดิการต่างๆ ก็ตาม

ดังนั้น กระบวนการของการสร้างบารมีในทางพระพุทธศาสนา จึงสามารถดำเนินการได้ใน ๒ ส่วน คือส่วนที่ต้องดำเนินด้วยจิตสำนึกความรับผิดชอบของตนเอง โดยไม่ต้องมีใครมาบังคับหรือสั่งให้ทำ (เกิดจากภายในตนเอง) และส่วนที่ต้องดำเนินการด้วยบทบาทหน้าที่ในสังคม ที่เป็นไปตามคำสั่ง การบังคับบัญชา การมอบหมาย จากบุคคลอื่นตามบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบที่มีในสังคม (เกิดจากภายนอก) ส่วนกระบวนการบำเพ็ญบารมีในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีพระโพธิสัตว์ได้ประพฤติดิปฏิบัติเป็นแบบอย่างนั้น ท่านบำเพ็ญพุทธการกรรม คือธรรมที่เครื่องบ่มเพาะให้เป็นพระพุทธเจ้า ได้แก่บารมี ๑๐ ทัศ ด้วยจิตสำนึกที่เกิดจากภายในของตนเอง โดยไม่มีใครมาสั่งการให้กระทำแต่อย่างใด เพราะท่านมีเป้าหมายอันสูงสุดในชีวิตที่ชัดเจน คือการบรรลุ

พระสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต นับตั้งแต่ท่านเสวยพระชาติเป็นสุเมธดาบสและได้รับการพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าพระนามว่าทีปังกร ว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าพระนามว่าโคดม^{๓๒}

๒.๑.๒.๖ การประยุกต์ใช้

การประยุกต์ใช้แนวคิดการสร้างบารมีในทางพระพุทธศาสนา สามารถประยุกต์ใช้ใน ๓ ระดับ ตามระดับขั้นของการบำเพ็ญบารมี ๓ ระดับ คือระดับสามัญ (บารมี) ระดับกลาง (อุปบารมี) และระดับสูงสุด (ปรมัตถบารมี) ดังนี้

ขั้นที่ ๑ ระดับสามัญ ที่เรียกว่าบารมีธรรมดา สามารถประยุกต์ใช้ตามบทบาท หน้าที่ สถานภาพทางสังคม และความเหมาะสมของแต่ละคน จากอดีตชาติของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์พระนามว่าสุเมธดาบส จะเห็นได้ว่าท่านปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้าอยู่ โดยทรงพิจารณาเห็นว่าความปรารถนาที่ยิ่งใหญ่จะสำเร็จได้ เพราะประมวลมาซึ่งธรรม ๘ ประการ คือ ความเป็นมนุษย์ ๑ ความถึงพร้อมด้วยเพศ ๑ เหตุ ๑ การเห็นพระศาสดา ๑ การบรรพชา ๑ การสมบุรณ์ด้วยคุณ ๑ การกระทำความยิ่งใหญ่ ๑ ความพอใจ ๑ เมื่อท่านพิจารณาเห็นดังนั้นแล้ว จึงเริ่มสะสมบารมีด้วยการนอนทอดร่างก้นของตนเองลงบนเปือกตม เพื่อให้พระพุทธเจ้าพระนามว่าทีปังกร พร้อมพระสงฆ์สาวก ๕๐๐ รูป เหยียบข้ามร่างของตนไป จนได้รับการพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าว่า จะได้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ดังพระดำรัสพยากรณ์ว่า

ดาบสนี้ กระทำความปรารถนาร้างใหญ่เพื่อความเป็นพระพุทธเจ้า นอนแล้ว ความปรารถนาของเขาจักสำเร็จ ในที่สุดแห่งสื้อสงฆ์ยังด้วยแสนกัปนับแต่บัดนี้ เขาจักได้เป็นพระพุทธเจ้านามว่าโคดม ก็ในอัฐกัปนั้นของเขา นครนามว่ากบิลพัสดุ์ จักเป็นที่อยู่อาศัย พระเทวีทรงพระนามว่ามายา จักเป็นพระมารดา พระราชาทรงพระนามว่าสุทโธทนะ จักเป็นพระราชาบิดา พระเถระชื่อว่าอุปติสสะ จักเป็นอัครสาวก พระเถระชื่อโกณฑัญญะ จักเป็นอัครสาวกที่สอง พุทธอุปัฏฐากชื่อว่าพระอานนท์ พระเถรีชื่อว่าเขมา จักเป็นอัครสาวิกา พระเถรีชื่อว่า อุบลวรรณา จักเป็นอัครสาวิกาที่สอง เขามีญาณแก่กล้าแล้ว ออกมหาภิเนษกรรมตั้งความเพียรอย่างใหญ่ รับข้าวปายาสที่โคนต้นไทร เสวยที่ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ขึ้นสู่โพธิมณฑล จักตรัสรู้ที่โคนต้นอัสสัฏถพฤกษ์ ดังนี้^{๓๓}

จะเห็นได้ว่า การบำเพ็ญบารมีจะต้องเริ่มจากความปรารถนาอันแรงกล้าของตนเองและจึงทำการสั่งสมบารมีไปตามลำดับในทุกภพทุกชาติที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นบารมีใดก็ตาม ต้องบำเพ็ญอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอและในการบำเพ็ญบารมีไม่จำเป็นต้องเรียงไปตามลำดับขั้นอยู่กับสถานภาพ กาลเทศะและบุคคล อย่างในทศชาติชาดก

^{๓๒} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, อรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, อรรถกถาพุทธทศกนิยาย ชาดก ภาคที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑ - ๙.

^{๓๓} เล่มเดียวกัน, หน้า ๙.

การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ เริ่มจาก (๑) พระเตมีย์ บำเพ็ญเนกขัมมบารมี (๒) พระมหาชนก บำเพ็ญวิริยบารมี (๓) พระสุวรรณสาม บำเพ็ญเมตตาบารมี (๔) พระเนมิราช บำเพ็ญอธิษฐานบารมี (๕) พระมหอสถ บำเพ็ญปัญญาบารมี (๖) ภูริทัตตนาคราช บำเพ็ญศีลบารมี (๗) พระจันทกุมาร บำเพ็ญขันติบารมี (๘) นารทพรหม บำเพ็ญอุเบกขาบารมี (๙) วิรุฬห์บัณฑิต บำเพ็ญสัจจบารมี (๑๐) พระเวสสันดร บำเพ็ญทานบารมี และในแต่ละชาติก็ไม่ได้บำเพ็ญบารมีเดียวเท่านั้น แต่สามารถบำเพ็ญได้หลายบารมีในชาติเดียวกันควบคู่กันไปด้วย เช่น พระเวสสันดร บำเพ็ญทานบารมีด้วยการบริจาคสัตตสตกมหาทาน และช้างปัจจัยนาเคนทร์แก่ชาวเมืองกาลิงคราษฎร์ ถูกเนรเทศออกบวชเป็นดาบสบำเพ็ญเนกขัมมบารมี บริจาคบุตรธิดา คือกัณหาและชาลีแก่ชุกกบริจาคพระนามัททรีแก่ท้าวสักกะที่ปลอมตัวมาขอ จัดเป็นทานอุปัชฌาย์ ทรงมีบำเพ็ญขันติบารมี ทรงอดทนอดกลั้น ไม่แสดงความโกรธให้ปรากฏเมื่อเห็นพราหมณ์ชุกกลิงโห่เยินตีพระกัณหาและพระชาลี เป็นต้น จึงทำให้เห็นว่า การบำเพ็ญบารมีในระดับสามัญ บุคคลธรรมดาสามารถบำเพ็ญได้หลายบารมีควบคู่กันไป ในการดำเนินชีวิตหรือการปฏิบัติหน้าที่ของตนเองตามความเหมาะสม

ขั้นที่ ๒ ระดับกลาง ที่เรียกว่าอุปัชฌาย์ สามารถประยุกต์ใช้ตามบทบาท หน้าที่ สถานภาพทางสังคม และความเหมาะสม เช่น การบริจาคเลือด การบริจาคอวัยวะ ไม่ว่าจะเป็นการบริจาคไต ตับ ดวงตา ให้แก่บุคคลอื่นที่มีความจำเป็น ที่มีความต้องการ การบำเพ็ญบารมีในระดับนี้ ต้องเป็นบุคคลที่มีความพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจ คือมีร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง เมื่อกระทำไปแล้วไม่เป็นการสร้างทุกข์ ไม่เบียดเบียนตนเอง ให้เดือดร้อน ต้องมีความเต็มใจ มีความเสียสละ มีความบริสุทธิ์ใจ มุ่งประโยชน์ต่อบุคคลอื่นและสังคม ไม่เห็นแก่อามิสสินจ้างรางวัลต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ส่วนตนจึงจะสามารถทำได้ เมื่อว่าด้วยเรื่องประโยชน์ในทางพระพุทธศาสนาแล้วมีอยู่ ๓ ระดับ ที่บุคคลสามารถประยุกต์และปฏิบัติได้ คือ ประโยชน์ตนเอง ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสองอย่าง หรืออีกอย่างหนึ่งแยกประเภทเป็นประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ในภพหน้า และประโยชน์อย่างยิ่ง คือพระนิพพาน ดังนั้น การบำเพ็ญบารมีในระดับกลาง ผู้ที่บำเพ็ญจะต้องคำนึงถึงประโยชน์เพื่อคนอื่นเป็นสำคัญ จึงจะสามารถบำเพ็ญบารมีในระดับนี้ได้

ขั้นที่ ๓ ระดับสูงสุด ที่เรียกว่าปรมัตถบารมี สามารถประยุกต์ใช้ตามบทบาท หน้าที่ สถานภาพทางสังคมและความเหมาะสม โดยการบำเพ็ญบารมีในระดับสูงสุดนี้ อาจดูเหมือนว่าเป็นการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ผู้ไม่มีความเยื่อใยในชีวิตของตนเองอย่างเดียว นับว่าเป็นการบำเพ็ญบารมีที่ยากที่สุด ซึ่งบุคคลธรรมดาสามัญยากที่จะบำเพ็ญได้ เพราะเกี่ยวเนื่องด้วยความเสียสละชีวิตของผู้บำเพ็ญ แต่ความจริงแล้วบุคคลธรรมดาในสังคมโดยทั่วไปก็สามารถบำเพ็ญบารมีนี้ได้ และมีการบำเพ็ญบารมีในระดับนี้อยู่เป็นประจำในทุกคนผ่านกระบวนการปลูกฝังอุดมการณ์ความรักชาติ ความเสียสละ ความสามัคคี ความเป็นหนึ่งเดียวทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพ ความสามัคคี ความเป็นปึกแผ่นของคนภายในชาติ ดังเช่นในหน่วยงานฝ่ายความมั่นคง ไม่ว่าจะเป็นตำรวจทหาร ที่มีการปลูกฝังให้ทหารตำรวจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเหนียวแน่น กล้าหาญ

อดทน และเสียสละได้แม้กระทั่งชีวิตของตนเอง เพื่อรักษาความมั่นคง รักษาเอกราช บูรณาภาพแห่งดินแดน และอธิปไตยของชาติ จากอริราชศัตรูที่จะมารุกรานหรือล่วงล้ำอธิปไตยของประเทศชาติ ทั้งทางบก ทางเรือ หรือทางอากาศ เจ้าหน้าที่ฝ่ายปฏิบัติการจริงในพื้นที่จึงต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสติปัญญา ความรู้ ความสามารถ และเสียสละทุกอย่างแม้แต่ชีวิตเป็นชาติพลี นับได้ว่าเป็นการบำเพ็ญทานปรมัตถบารมี เช่นเดียวกัน เพราะเป็นการเสียสละสิ่งที่สำคัญและมีค่าที่สุดของตนเอง คือเลือดเนื้อชีวิตและวิญญาณ แม้ว่าผู้เสียสละอาจจะรู้หรือไม่ก็ตาม จึงเห็นได้ว่า การบำเพ็ญบารมีระดับสูงสุดคือปรมัตถบารมี บุคคลธรรมดาสามารถประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้ตามความเหมาะสมแก่สถานภาพ บทบาทและหน้าที่ของตนเอง ไม่ได้เป็นสิ่งที่เกินกว่าการปฏิบัติได้จริงหรือเป็นปฏิปทาสำหรับพระโพธิสัตว์แต่เพียงผู้เดียว

๒.๑.๓ แนวคิดการตีความชาดก (Concept of Hermeneutics in Jataka)

๒.๑.๓.๑ ที่มาของแนวคิด

แนวคิดการตีความชาดก มีที่มาจากฐานความคิดที่ว่า ชาดกเป็นเรื่องในอดีตชาติของพระพุทธเจ้า เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ตามสถานภาพต่างๆ กันไป เช่น เป็นพระราชา อำมาตย์ ของพระราชา ดาบส ฤาษี เศรษฐี เทวดา สัตว์เดรัจฉาน เป็นต้น ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ และ ๒๘^{๓๔} สารสำคัญของชาดกปรากฏเพียงคำประพันธ์ที่เป็นคาถาทำนนั้น ส่วนเรื่องประกอบที่แสดงถึงเรื่องโดยละเอียด มีปรากฏในอรรถกถาขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๑ - ๑๐ เป็นเรื่องที่รวบรวมเรียบเรียงใหม่ในภายหลังโดยท่านพุทธโฆสะ ซึ่งในการแต่งเรื่องประกอบนั้นท่านไม่ได้สร้างเรื่องขึ้นมาใหม่ แต่มีเค้าโครงเรื่องปรากฏอยู่ในโบราณอรรถกถาซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลแล้วแต่ท่านได้เรียบเรียงขึ้นใหม่ เพื่อให้ตรงตามเจตนารมณ์ของการตรัสคาถานั้นของพระพุทธเจ้า จะต้องอาศัยการตีความสารสำคัญของคาถานั้นๆ ให้เข้าใจอย่างถูกต้องชัดเจนก่อนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงจะสามารถแต่งเรื่องอธิบายประกอบได้ เพราะการแต่งเรื่อง หรือการผูกเรื่องประกอบต้องอาศัยเค้าโครงเรื่องจากข้อความสำคัญในคาถานั้นเป็นหลักสำคัญสำหรับการสร้างสรรค์ความจริงตามเรื่องเล่าให้ปรากฏอย่างเป็นรูปธรรม

โดยทั่วไป นิทาน ตำนาน หรือเทพปกรณัม เป็นการเล่าเรื่องราวอุปมาขนาดยาว ซึ่งมีความสลับซับซ้อนมากกว่าวิธีอุปมาโดยทั่วไป นิทานสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑) นิทานธรรมดาคือเรื่องราวทั่วไปที่ไม่เกี่ยวข้องกับใครโดยเฉพาะ เช่น นิทานอีสป นิทานพื้นบ้าน นิทานปรัมปรา เป็นต้น ๒) นิทาน

^{๓๔} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่มที่ ๒๗ - ๒๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), ตลอดทั้งเล่ม.

ชาตก คือเรื่องราวในอดีตชาติของพระพุทธเจ้าโดยตรง นิทานธรรมในที่นี้หมายถึง นิทานชาตก ซึ่งสอดแทรกหลักธรรมคำสอน ประวัติของตัวละครรวมถึงความเชื่อในยุคสมัยไว้ เดิมทีเดียวนิทานชาตกที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นเรื่องราวในรูปของคาถาหรือบทประพันธ์ชนิดคำกลอนเท่านั้น ต่อมามีการแต่งเรื่องประกอบเพื่ออธิบายสาระสำคัญเพิ่มเติมเรียกว่า อรรถกถาขุททกนิกาย ชาตก การแต่งคัมภีร์อรรถกถาชาตกนี้เองที่ถือว่าเป็นตัวอย่างของการตีความแบบนิทานธรรมที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตชาวพุทธอย่างมาก เพราะนอกจากเรื่องราวจะปรากฏอยู่ในตัวบทที่แสดงประกอบในเรื่องเล่าแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นจากการละเล่น การแสดงทางศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น รูปแบบการปกครอง ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี ซึ่งมีการแต่งเติมความเชื่อออกไปอย่างหลากหลาย

การตีความชาตก จึงมีแนวคิดพื้นฐานว่า สาระสำคัญที่แทรกหรือซ่อนอยู่ในบทประพันธ์และเรื่องเล่าประกอบนั้น ผู้อ่านจะต้องพยายามทำความเข้าใจในเจตนารมณ์ที่แท้จริงของผู้แสดงชาตกนั้น ผ่านบุคลิกภาพของตัวละครที่ปรากฏในชาตกเรื่องนั้น ๆ เพราะการตีความ เป็นกระบวนการของผู้ตีความที่พยายามทำความเข้าใจในเจตนารมณ์ของผู้แต่งหรือผู้แสดงเรื่องนั้น ด้วยการล้วงลึกให้เข้าไปถึงเจตนารมณ์ที่แท้จริงของผู้แสดงความนั้นๆ ไว้อย่างชัดเจน แล้วแยกแยะประเด็นออกมาอธิบายขยายความให้เห็นประจักษ์ชัดเจนไปตามลำดับ โดยกำหนดความหมายอันแท้จริงของข้อความนั้น ตามความเข้าใจของผู้ตีความเองเป็นวิธีการสุดท้ายของการตีความ^{๓๔} อันเป็นการตกผลึกทางความคิดเกี่ยวกับประเด็นนั้นอย่างชัดเจนโดยการสรุปความคิดรวบยอดของผู้ตีความเอง

๒.๑.๓.๒ ความหมาย

คำว่า “Hermeneutics” มีรากศัพท์ที่เป็นคำกริยาในภาษากรีกว่า Hermeneuein และคำนามว่า Hermeneia มีความหมาย ๔ อย่างคือ แปล (to translate) ตีความ (to interpret) แะ ความหมาย (to decipher) มีความสำคัญ (to make sense) อธิบายให้ชัดเจนขึ้น (to clarify) จากรากศัพท์นี้ชาวกรีกจึงเรียกเทพเจ้าที่ทำหน้าที่สื่อสารว่า Hermes (เฮอร์มิส) ซึ่งเป็นเทพเจ้าผู้ส่งข่าวสารระหว่างหัวหน้าเทพกับเทพบริวารและระหว่างเทพเจ้ากับมนุษย์ คำนี้ยังใช้เรียกโหราจารย์ผู้ทำนายนิมิตว่า Hermeios (เฮอร์เมียส) อีกด้วยคำว่า Hermeneutics ตรงกับภาษาไทยว่า ‘อรรถปริวรรตศาสตร์’ มาจากคำสันสกฤตว่า ‘อรรถ’ หรือ ‘อรรถ’ ในภาษาบาลีแปลว่า ‘เนื้อหาหรือเนื้อหาความ’ กับคำว่า ‘ปริวรรต’ หรือ ‘ปริวรรต’ ในภาษาบาลีแปลว่า หมุนเวียน เปลี่ยนแปลง เปลี่ยนไป แปรไป เมื่อรวมคำทั้งสองแล้ว ‘อรรถปริวรรต’ จึงแปลว่า ‘การแปร

^{๓๔} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙ ราชบัณฑิต), *การตีความพุทธศาสนสุภาษิต*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เลี้ยงเชิง, ๒๕๕๐), หน้า ๙ - ๑๐.

เนื้อหาจากความหมายตามตัวอักษรเป็นความหมายตามเกมของภาษา ส่วนคำว่า ‘ศาสตร์’ หมายถึง ความรู้หรือวิชา ซึ่งเป็นคำที่ บ่งชี้ถึงควมมีหลักการ หรือมีองค์ความรู้เกี่ยวกับบรรณปรรณนนั้นเอง

การตีความ (Hermeneutics) ถ้าพิจารณาความหมายตามพจนานุกรม หมายถึง การชี้ หรือการกำหนดความหมาย ให้ความหมาย อธิบาย ใช้หรือปรับให้เข้าใจเจตนาและความมุ่งหมายเพื่อความถูกต้อง (กฎ) วิเคราะห์ถ้อยคำหรือข้อความในบทกถาหมาย นิติกรรม สัญญา หรือเอกสารอื่นๆ ที่มีปัญหาสงสัย หรือมีความหมายไม่ชัดเจน เพื่อกำหนดความหมายอันแท้จริงของถ้อยคำหรือข้อความ เช่น การตีความกฎหมาย เป็นต้น ส่วนความหมายในเชิงปฏิบัติการ การตีความ หมายถึงความพยายามล้วงลึกไปถึงเจตนารมณ์ของผู้แสดงควมนั้นไว้ โดยแยกแยะประเด็นออกมาอธิบายขยายควมให้เห็นประจักษ์ชัด แล้วกำหนดความหมายอันแท้จริงของข้อความนั้นตามความเข้าใจของผู้ตีความ

พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา ฉบับราชบัณฑิตยสภา พ.ศ. ๒๕๖๐ ได้ให้ความหมายของคำว่า อรรถปริวรรตศาสตร์ไว้ ว่าอรรถปริวรรตศาสตร์ เป็นวิชาว่าด้วยการตีความ ซึ่งแยกอธิบายความหมายเป็น ๓ นัย คือ (๑) ทางเทววิทยา หมายถึงการอธิบายความหมายของเรื่องราวต่าง ๆ ในคัมภีร์ไบเบิล (๒) ทางปรัชญาสังคม หมายถึง วิชาที่เกี่ยวกับกำการสืบค้น และการตีความพฤติกรรมของมนุษย์และสถาบันต่าง ๆ ว่าเป็นไปโดยมีเจตนาหรือไม่อย่างไร (๓) ทางอรรถาภิธาน หมายถึง การค้นคว้าเพื่อหาจุดหมายสูงสุดของการเป็นมนุษย์^{๓๖}

พจนานุกรมปรัชญาของออกฟอร์ด (The Oxford Dictionary of Philosophy)^{๓๗} ได้ให้ความหมายของอรรถปริวรรตศาสตร์ไว้ว่า เป็นวิธีการตีความ (The Method of Interpretation) ครั้งแรกตีความเกี่ยวกับตัวบท (Texts) ต่อมาตีความเกี่ยวกับโลก (World) ทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นทางสังคมประวัติศาสตร์ และจิตวิทยา ปัญหาการตีความมีลักษณะใกล้เคียงกับปัญหาของวีโก (Vico) นักปรัชญากฎหมายและประวัติศาสตร์ชาวอิตาลี และเกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เนื้อหาในคัมภีร์ไบเบิลของชเลเยอร์มาเชอร์ (Schleiermacher) วิธีการตีความภายใต้หัวข้อที่ว่า Verstehen นั้นเป็นวิธีที่ตรงข้ามกับวิธีการทางวิทยาศาสตร์เชิงปรนัย (Objective Scientific Method) สำหรับแนวคิดที่จำเป็นต้องกล่าวถึงคือการตีความ คืองานเขียนของกาดามเมอร์ (Gadamer) ซึ่งกาดามเมอร์มีทัศนะเกี่ยวกับการตีความที่สอดคล้องกับแนวคิดของไฮเดกเกอร์ที่ว่า การตีความ คือปรัชญา ปรัชญาก็คือการตีความนั่นเอง ในสารานุกรมปรัชญาของมหาวิทยาลัย

^{๓๖} สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา ฉบับราชบัณฑิตยสภา, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๖๐), หน้า ๔๒ – ๔๓.

^{๓๗} Blackburn, Simon, The Oxford Dictionary of Philosophy, Oxford Paperback Reference, (Oxford: Oxford University Press, 1996), p. 218.

สแตนฟอร์ด ได้อธิบายความหมายของคำว่า อรรถปริวรรตศาสตร์ คือการศึกษาการตีความ อรรถศาสตร์มีบทบาทในสาขาวิชาจำนวนหนึ่งซึ่งเนื้อหาสาระต้องการแนวทางการตีความ เนื่องจากเนื้อหาทางวินัยเกี่ยวข้องกับ ความหมายของความตั้งใจ ความเชื่อ และการกระทำของมนุษย์ หรือความหมายของประสบการณ์ของมนุษย์ตามที่อนุรักษ์ไว้ในศิลปะและวรรณคดี หลักฐานทางประวัติศาสตร์ และวัตถุโบราณอื่นๆ ตามเนื้อผ้า สาขาวิชาที่อาศัยศาสตร์อรรถศาสตร์ ได้แก่ เทววิทยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาพระคัมภีร์ นิติศาสตร์ และการแพทย์ รวมถึงวิทยาศาสตร์มนุษย์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์บางสาขา^{๓๘}

๒.๑.๓.๓ หลักการสำคัญ

หลักการสำคัญของแนวคิดการตีความ อาจจะมีหลายอย่าง แต่โดยทั่วไปสามารถสรุปหลักการได้ ๔ อย่าง คือ ๑) ให้อ่านเรื่องราวนั้นอย่างละเอียด พยายามจับประเด็นสำคัญของเรื่องนั้นให้ได้ ๒) การทำความเข้าใจถ้อยคำให้ถูกต้องรอบด้าน ด้วยการสังเกตบริบทหรือเนื้อความแวดล้อมว่า เป็นไปในทิศทางใด ๓) ต้องพยายามทำความเข้าใจกับแนวคิดสำคัญที่ปรากฏอยู่ ๔) เรียบเรียงประโยคภาษาขึ้นใหม่ด้วยภาษาของตนเอง

ในการตีความอรรถถกภาษาพุทธทศนิกาย ชาดก ตามหลักการในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท จะเน้นทฤษฎีที่สามารถประมวลได้อย่างน้อย ๔ ทฤษฎี คือ

๑. การเน้นผู้แต่ง/องค์พระศาสดา ตามทฤษฎีของชไลเออร์มาเคอร์ฝ่ายเถรวาท จะอธิบายหลักคำสอน โดยยึดพุทธพจน์เป็นเกณฑ์ เน้นเจตนารมณ์ของการแสดงพระธรรมและการบัญญัติพระวินัยเอาไว้ ตั้งแต่แรกเริ่ม การรักษาพระศาสนาจึงเป็นหน้าที่ที่จะต้องรักษาคำสอนและการปฏิบัติตามเจตนารมณ์ขององค์พระศาสดาที่ตรัสไว้

๒. การเน้นตัวบท/คัมภีร์ ตามทฤษฎีของกาดามเมอร์เป็นการทำความเข้าใจตัวบทหรือตำราอย่างถี่ถ้วน ในที่นี้หมายถึงการพิจารณาเนื้อหาสาระในพระไตรปิฎก อรรถถก ฎีกา ปกรณ์วิเสส แล้ววิเคราะห์ด้วยความเข้าใจเดิมของผู้อ่าน เป็นการหลอมรวมขอบแห่งความรู้จากตารางและองค์ความรู้ของผู้อ่านเข้าด้วยกัน เพื่อทำความเข้าใจให้ดียิ่งขึ้น

๓. การเน้นเทววิทยาแบบพระเป็นเจ้า คือถ้อยคำ ตามทฤษฎีของอีเบลลิงก์เป็นการอธิบายความ โดยมีศรัทธาเป็นที่ตั้ง ศึกษาทำความเข้าใจด้วยความเคารพยำเกรง เป็นการอธิบายความที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเลื่อมใส ความเกรงกลัวต่อบาปบุญคุณโทษ และต้องการพิสูจน์ความจริงที่ตนเชื่ออยู่ก่อนแล้ว การอธิบายความในฝ่ายเถรวาทมีลักษณะดังกล่าวคือยืนยันด้วยศรัทธาเพื่อให้เกิดปัญญา

^{๓๘} ความหมายของคำว่า “อรรถปริวรรตศาสตร์ (hermeneutics)”, สารานุกรมปรัชญาสแตนฟอร์ด, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://plato.stanford.edu/entries/hermeneutics/> [๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๖].

๔. การเน้นภาษาเทววิทยาแบบประวัติศาสตร์วิจารณ์ วรรณกรรมวิจารณ์ และการตีความ ตามทฤษฎีของเพอร์ริน เป็นการศึกษารายละเอียดในเชิงประวัติศาสตร์ เพื่ออธิบายให้เห็นเป็นรูปธรรม ที่สามารถสัมผัสได้ ยกตัวอย่างการเชื่อมโยงการเดินได้ ๗ ก้าว ของพระโพธิสัตว์กมุทหลังประสูติกาล ว่าเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ ๗ แคว้นแคว้น เป็นการอธิบายความอิงประวัติศาสตร์ที่มีความเป็นไปได้และน่าเชื่อถือสำหรับคนทั่วไป

๒.๑.๓.๔ ประเภท/องค์ประกอบ

ประเภทหรือองค์ประกอบของแนวคิดการตีความชาดก มี ๒ ประเภท ได้แก่ ๑) การตีความตามเนื้อหา ตัวบท เรื่องราว ภาษาหรือข้อความของชาดกที่ปรากฏในคัมภีร์อย่างชัดเจน และ ๒) การตีความตามเจตนารมณ์ หรือตามจุดประสงค์ของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นผู้ที่ทรงแสดงเรื่องชาดกนั้นๆ โดยตรง ด้วยทรงปรารถนาเหตุเกิดขึ้นของชาดกที่แตกต่างกันออกไป เพื่อประกอบการแสดงชาดกเรื่องนั้นๆ เช่น สุวรรณสามชาดก ทรงปรารถนาเรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่งที่เคยเป็นบุตรของเศรษฐี เมื่อบิดามารดาตักทักขี้ได้ยาก ได้บิณฑบาตเลี้ยงดูท่านทั้งสองด้วยความกตัญญุตเวที จนร่างกายผอม พระพุทธองค์จึงได้ยกสุวรรณสามชาดก ซึ่งเป็นอดีตชาติของพระพุทธองค์ เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นสุวรรณสามกุมาร ได้บำรุงเลี้ยงดูมารดาบิดาผู้ตาบอดทั้งสองข้างด้วยความกตัญญุตเวที จนกระทั่งถูกกบิลยักษ์ยิงด้วยลูกศรอาบยาพิษถึงความตาย แต่ด้วยสัจจวาจาของมารดาบิดาและความดีของสุวรรณสามกุมารเอง เขาจึงฟื้นคืนชีพมาได้พร้อมทั้งอาการตาบอดของบิดามารดาก็หายไปสามารถมองเห็นได้ตามปกติ เป็นต้น

โดยทั่วไปการตีความ มีอยู่ ๕ วิธี ได้แก่

๑. การตีความโดยพยัญชนะ (Literary interpretation) เป็นการตีความที่ยึดตามหลักฐานในคัมภีร์เป็นหลัก คัมภีร์ว่าอย่างไรก็อธิบายความไปตามนั้น เช่น พระโพธิสัตว์ขณะประสูติ เสด็จดำเนิน ๗ ก้าว แล้วเปล่งอาสภิวาจา ว่า เราเป็นผู้เจริญ ในโลก เราเป็นผู้เลิศ ในโลก เราเป็นผู้ประเสริฐ ในโลก ก็ตีความว่า พระโพธิสัตว์ เสด็จไป ๗ ก้าวได้จริงๆ เพราะมีหลักฐานปรากฏอย่างชัดเจนในคัมภีร์พระไตรปิฎก (เล่ม...ข้อ...หน้าอะไร บอกให้ชัดเจน) เพื่อยืนยันหลักฐานเชิงประจักษ์

๒. การตีความโดยสัญลักษณ์ (Symbolical interpretation) เป็นการตีความเพื่ออธิบายความว่าเรื่องราวต่างๆ ที่ปรากฏในคัมภีร์นั้นเป็นเพียงสัญลักษณ์ หรือเป็นเครื่องหมายเป็นตัวแทนเพื่อต้องการสื่ออะไรบางอย่าง เช่น การย่างพระบาท ๗ ก้าว ของพระโพธิสัตว์ขณะที่ประสูติ เป็นเครื่องหมายที่แสดงให้เห็นว่า คำสอนของพระพุทธองค์จะแพร่กระจายไปใน ๗ แคว้นแคว้นที่สำคัญ การเปล่งอาสภิวาจา เป็นการแสดงให้เห็นถึงปณิธานอันแน่วแน่ของพระองค์ที่จะฝึกฝนพัฒนาพระองค์จนสามารถเป็นพระพุทธเจ้าได้ เป็นต้น

๓. การตีความโดยอรรถ (Idiomatic interpretation) เป็นการตีความโดยยึดถือเอาสาระหรือประโยชน์ของประเด็นที่ดีความเป็นประการสำคัญ เพื่อให้เข้าใจสาระที่แท้จริง เช่น การย่ำพระบาท ๗ ก้าว มีสาระสำคัญ คือชีวิตของมนุษย์ จะต้องพัฒนาอย่างไม่หยุดนิ่ง การเปล่งอาสภิวาจา เป็นการประกาศอิสรภาพของมนุษย์ที่สามารถกำหนดอนาคตของตนเองได้ ด้วยตนเอง ไม่ต้องพึ่งอำนาจภายนอกหรืออำนาจของพระพรหม ที่กำหนดชะตาชีวิตของมนุษย์ตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู

๔. การตีความเหตุผล (Rational interpretation) เป็นการตีความด้วยการตั้งคำถามว่า ทำไม ? เพราะอะไร ? อย่างไร ? เช่น ทำไมพระโพธิสัตว์ จึงต้องบริจาคช้างปัจจัยนาเคนทร์ เพราะเหตุไร พระองค์จึงต้องบำเพ็ญสัตตสมกมหาทาน การบริจาคกันหาชาติแก่พราหมณ์เผ่าชุก และพระนางมัทรีแก่ท้าวสักกะที่ปลอมตัวมาเป็นพราหมณ์เพื่อทูลขอพระนางมัทรี มีผลต่อพระโพธิสัตว์อย่างไร เป็นต้น

๕. การตีความตามประเภทวรรณกรรม (Literary – form Interpretation) เป็นการตีความที่ไม่ต้องใช้วิธีการที่แน่นอนหรือตายตัว แต่ต้องพิจารณาตามประเภทของวรรณกรรมว่าเป็นคัมภีร์ เป็นพระสูตร หรือเป็นชาดกชนิดใด อย่างไร เรื่องราวที่ปรากฏว่ามีลักษณะอย่างไร เพราะเหตุเกิดของพระสูตรมีถึง ๔ ประการ ได้แก่ เกิดขึ้นด้วยอริยาศัยของพระพุทธองค์เอง เกิดขึ้นด้วยอริยาศัยของคนอื่น เกิดด้วยอำนาจแห่งการถาม และเกิดขึ้นเฉพาะหน้าตามเหตุการณ์หรือสถานการณ์ต่างๆ

๒.๑.๓.๕ กระบวนการ/วิธีการ

กระบวนการหรือวิธีการของแนวคิดการตีความชาดก สามารถดำเนินการตามหลักการตีความเชิงพุทธปรัชญาทั้ง ๑๐ วิธีการ ได้แก่ (๑) หลักการตีความแบบปฏิจจสมุปบาท (๒) หลักการตีความแบบปฏฐานหรือปัจจัยการ (๓) หลักการตีความแบบมหาปเทศ ๔ (๔) หลักการตีความแบบลักษณะตัดสินพระธรรมวินัย (๕) หลักการตีความแบบอปณกธรรม (๖) หลักการตีความเชิงวิจัย (๗) หลักการตีความแบบศรัทธา ๑๐ ประการ (๘) หลักการตีความแบบดูที่เจตนาเป็นใหญ่ (๙) หลักการตีความแบบกุศโลบาย (๑๐) หลักการตีความด้วยวิธีการยกอุทาหรณ์^{๓๙} ผู้ตีความสามารถพิจารณาเลือกใช้การตีความตามวิธีการที่เหมาะสม โดยเฉพาะหลักการตีความด้วยวิธีการยกอุทาหรณ์ ซึ่งเป็นวิธีการที่ตรงกับแนวคิดการตีความชาดก เพราะชาดกเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงยกเป็นอุทาหรณ์ประกอบการแสดงธรรมของพระพุทธองค์ตามกาลเทศะ และบุคคลที่แตกต่างกัน การตีความชาดก จึงมีกระบวนการที่สำคัญคือการถอดบทเรียน และหลักธรรมหรือคติธรรมที่ปรากฏอยู่ในชาดกเรื่องนั้นๆ ให้ตรงตามเจตนารมณ์ในการแสดงชาดกของพระพุทธเจ้า เพื่อสรุปบทเรียนจากสาระสำคัญของชาดกและอธิบายขยายความให้เกิดความเข้าใจอย่างเป็นรูปธรรม

^{๓๙} วีระชาติ นิยมองค์, “การศึกษาวิเคราะห์ทฤษฎีอรรถปริวรรตศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๔๓ - ๑๖๒.

๒.๑.๓.๖ การประยุกต์ใช้

การประยุกต์ใช้ตามแนวคิดการตีความขาด สามารถประยุกต์ใช้ใน ๒ มิติ คือ มิติปัจเจกบุคคลและมิติสังคม มิติปัจเจกบุคคล ประยุกต์ด้วยการนำเอาหลักธรรมหรือคตินิยมที่สำคัญและจำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิต เช่น ความอดทน ความเพียร ศีล ทาน เมตตา สัจจะ ปัญญา เป็นต้น ที่พระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญให้เป็นตัวอย่างมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของตนเอง ตามสถานภาพ บทบาทและหน้าที่ของแต่ละคน เพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุดในด้านส่วนตน ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาตนเอง การสะสมความดี การบำเพ็ญบุญกุศล การสั่งสมบารมีตามหลักจริยศาสตร์เบื้องต้นในทางพระพุทธศาสนา จากการศึกษาขาดเรื่องนั้นๆ ส่วนมิติสังคม บุคคลก็สามารถประยุกต์ใช้เช่นเดียวกันด้วยการนำเอาหลักธรรมหรือคตินิยมในขาดคนนั้น ให้ผสมผสานกับการปฏิบัติหน้าที่ของตนเองในสังคม เช่น การประยุกต์ใช้บารมี ๑๐ ทศ เพื่อการพัฒนางองค์กร ที่เน้นให้สมาชิกขององค์กรมีพฤติกรรมที่อิงตามคุณลักษณะของบัณฑิต คือคิตติ พุทธิ ทำดี มีความซื่อสัตย์สุจริต มีจิตอาสา ช่วยเหลือบุคคลด้วยไม่หวังผลตอบแทน ไม่มีความเห็นแก่ตัว มีความเสียสละหวังประโยชน์เพื่อส่วนรวมเป็นสำคัญ เป็นต้น ซึ่งตัวอย่างที่ปรากฏในทศชาติขาดแต่ละเรื่องสามารถอดเป็นบทเรียนและกำหนดเป็นวัฒนธรรม หรือเป็นค่านิยมขององค์กร เพื่อให้สมาชิกขององค์กรร่วมกันประพฤติปฏิบัติให้เป็นปกติวิสัยได้

๒.๒ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

๒.๒.๑ ทฤษฎีความเป็นธรรมของจอห์น บี. รอลส์ (John B. Rawls)

๒.๒.๑.๑ ที่มาของทฤษฎี

ทฤษฎีความเป็นธรรมหรือทฤษฎีความยุติธรรม (A Theory of Justice) มีที่มาจากนักปรัชญาการเมืองชาวอเมริกันที่ชื่อจอห์น บี. รอลส์ (John B. Rawls) ได้เสนอแนวคิดทฤษฎีเรื่องความเป็นธรรมหรือทฤษฎีว่าด้วยความยุติธรรมเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๗๑^{๔๐} โดยเน้นข้อตกลงที่ให้ทุกฝ่ายในสังคมมีความเสมอภาคกันเท่าเทียมกัน เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายโดยไม่มีใครได้เปรียบเสียเปรียบกัน วิธีคิดของทฤษฎีนี้สืบทอดมาจากทฤษฎีพันธสัญญาทางสังคม (social contract) ซึ่งมีนักปรัชญาการเมืองสำคัญในด้านนี้ ได้แก่ โทมัส ฮ๊อบส์ จอห์น ล็อก และฌอง ฌาคส์ รูสโซ โดยมโนทัศน์ของความยุติธรรมของจอห์น รอลส์ ได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิด ๓ กลุ่ม คือแนวคิดสัญญาประชาคม แนวคิดเสรีนิยม และแนวคิดประโยชน์นิยม โดยรอลส์ให้ความสำคัญต่อเรื่องเสรีภาพและความเสมอภาคมากที่สุด เขาไม่ยอมรับการให้เหตุผลแบบธรรมชาตินิยม ความเสมอภาคเกิดขึ้นเพื่อช่วยเหลือปัจเจกบุคคลที่มีความเสียเปรียบจากการกระทำของบุคคลหรือองค์กรในสังคม

^{๔๐} Rawls, John B. *A Theory of Justice, Revised Edition*, (The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1971).

๒.๒.๑.๒ ความหมาย

ความหมายของทฤษฎีเป็นธรรม รอลส์กล่าวว่า “ความยุติธรรม เป็นคุณธรรมอย่างแรก ของสถาบันทางสังคม เช่นเดียวกับความจริง เป็นระบบของความคิด” (*Justice is the first virtue of social institutions, as truth is of systems of thought*)^{๔๑} จากความหมายนี้ แสดงให้เห็นว่า ความยุติธรรม เป็นคุณธรรมเบื้องต้นสำหรับคนในสังคม สำหรับสถาบันหรือองค์กรในสังคม ความยุติธรรม จึงเป็นสิ่งมนุษย์พึงมีหรือปฏิบัติต่อกัน การปฏิบัติต่อกันอย่างเป็นธรรม เป็นกลาง และอย่างเสมอภาค จึงเป็นคุณธรรมที่จำเป็นที่มนุษย์ทั้งหลายในสังคมพึงปฏิบัติต่อกัน เมื่อใดสังคมมีความยุติธรรม แสดงว่า สถาบันที่มีอยู่ในสังคมเป็นสถาบันที่พึงประสงค์ เพราะได้อำนวยความเป็นธรรม ความเสมอภาค ความเท่าเทียมกันของระหว่างบุคคลหรือสถาบันให้เกิดในสังคม

ตามพจนานุกรม คำว่า ความยุติธรรม (Justice)^{๔๒} คือกระบวนการรักษาความเป็นธรรมของคนในสังคม เช่น กฎหมายตั้งอยู่บนหลักการของความยุติธรรม ความยุติธรรมเป็นคุณลักษณะของความมีอยู่ของความเป็นธรรมอย่างมีเหตุผลในสังคม ความยุติธรรม เป็นกระบวนการทางกฎหมายที่ใช้เพื่อดำเนินการตัดสินลงโทษแก่บุคคลผู้ทำความผิดคดีอาญา

๒.๒.๑.๓ หลักการสำคัญ

หลักการสำคัญของทฤษฎีความเป็นธรรม มี ๒ ประการ คือ (๑) หลักเสรีภาพ (๒) หลักความแตกต่าง หลักเสรีภาพ คือทุกคนในสังคมมีเสรีภาพเท่าเทียมกัน อยู่ในระดับเดียวกัน หรือมีสิทธิที่เท่าเทียมกัน หลักความแตกต่าง หมายความว่า การจัดสรรสิ่งต่างๆ ทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่คนที่เสียเปรียบในสังคม และเพื่อเปิดโอกาสให้ทุกคนมีโอกาสอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน หลักการสำคัญของความเป็นธรรมในทางปรัชญา มี ๓ หลักการ คือ หลักความสัมพันธ์เชิงพันธสัญญา หลักความสัมพันธ์เชิงต่างตอบแทน และหลักการสัมพันธ์เชิงการใช้อำนาจ หลักการพื้นฐานของความเป็นธรรม ประกอบด้วย ความเสมอภาค ความเท่าเทียมกัน ความเท่าเทียมกันในโอกาสเพื่อคุ้มครองผู้ด้อยโอกาสในสังคม

๒.๒.๑.๔ ประเภท/องค์ประกอบ

ประเภทหรือองค์ประกอบของความเป็นธรรม สามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ (๑) ความเสมอภาคทั่วไป และ (๒) ความเสมอภาคเฉพาะเรื่อง ความเสมอภาคทั่วไป เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของความ

^{๔๑} Rawls, John B. *A Theory of Justice*, p. 3.

^{๔๒} A S Hornby, *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*, Seventh edition, (Oxford: Oxford University Press), p. 807.

เป็นมนุษย์พึงมีตามกฎหมาย หลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่อง เช่น ความมีสิทธิเท่าเทียมกันระหว่างชายหญิง สิทธิในการมีให้เลือกปฏิบัติอันเนื่องมาจากความแตกต่างทางเพศ เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ความเสมอภาคในการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน สิทธิในการได้รับการบริการสาธารณสุขที่ได้มาตรฐาน สิทธิในการได้รับความคุ้มครองจากรัฐ สิทธิในการได้รับสวัสดิการจากรัฐ สิทธิในการรวมตัวเป็นพรรคการเมือง สิทธิในการใช้สิทธิเลือกตั้ง เป็นต้น

๒.๒.๑.๕ กระบวนการ/วิธีการ

กระบวนการ/วิธีการของความเสมอภาค มีหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน ประกอบด้วย ๑) ต้องใช้กฎเกณฑ์อันเดียวกันกับทุกคนเว้นแต่สถานการณ์แตกต่างกัน ๒) การใช้กฎเกณฑ์ที่ต่างกันต้องมีความสัมพันธ์กับสาระสำคัญของกฎเกณฑ์นั้น ๓) การปฏิบัติให้แตกต่างกันอันเนื่องมาจากผลประโยชน์ของมหาชน ๔) การอ้างประโยชน์สาธารณะเพื่อไม่ต้องเคารพต่อหลักแห่งความเสมอภาคนั้น จะต้องไม่เป็นการก่อให้เกิดการแบ่งแยกอย่างที่ไม่สามารถยอมรับได้ ๕) การเลือกปฏิบัติที่เป็นธรรมมุ่งลดความเหลื่อมล้ำที่ดำรงอยู่^{๔๓}

๒.๒.๑.๖ การประยุกต์ใช้

การประยุกต์ใช้ทฤษฎีความเป็นธรรม อาจประยุกต์ใช้ใน ๒ สถานการณ์ คือ ๑) ในสถานการณ์ปกติ ความเป็นธรรมของบุคคลในสังคมย่อมได้รับการคุ้มครอง การประยุกต์ใช้ในระดับนี้ เน้นการเคารพสิทธิ ความเสมอภาค ความเท่าเทียมกันของมนุษย์แต่ละคนในสังคม ย่อมจะได้รับปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน ในฐานะที่เป็นมนุษย์ด้วยกัน บุคคลอื่นจะละเมิดมิได้ ตามหลักการพื้นฐานทั่วไปของความเป็นธรรมในสังคม ๒) ในสถานการณ์ที่ไม่ปกติ เช่น เกิดสงคราม การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส วิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมอื่นๆ ที่อาจจะมีผลต่อความสงบสุขของประชาชนในประเทศชาติ ความเป็นธรรม ความเสมอภาค หรือความเท่าเทียมบางอย่าง อาจจะถูกจำกัด หรือถูกละเมิดได้ เช่น สิทธิในการเดินทาง การชุมนุม การเข้าถึงข้อมูล การเข้าถึงการบริการจากรัฐ การจัดสรรทรัพยากร การบริหารจัดการงบประมาณ การปกป้องและพิทักษ์รักษาอธิปไตยของชาติ เป็นต้น แต่การละเมิดสิทธิ ความเป็นธรรม หรือเสรีภาพดังกล่าวจะต้องเป็นไปอย่างเหมาะสม ถูกต้อง ชอบธรรม ไม่ละเมิดสิทธิพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ และสิทธิหน้าที่ของความเป็นพลเมือง ตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญของแต่ละประเทศ อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงของแต่ละประเทศนั้น ดูเหมือนว่าการประยุกต์ใช้ทฤษฎีความเป็นธรรม เป็นไปได้ยากในทางปฏิบัติ เพราะสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และ

^{๔๓} เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, “หลักความเสมอภาค”, แหล่งที่มา [ออนไลน์]. <http://www.public-law.net/publaw/view.aspx?id=657> [๒๐ เมษายน ๒๕๖๗].

วัฒนธรรมของแต่ละประเทศที่มีความเหลื่อมล้ำ ความไม่เท่าเทียม ความไม่เสมอภาค โดยเฉพาะในประเทศที่กำลังพัฒนา ประเทศที่มีระบบการปกครองแบบเผด็จการ หรือประเทศที่ไม่เป็นประชาธิปไตย

๒.๒.๒ ทฤษฎีการสื่อสารของเดวิด เค. เบอร์โล (David K. Berlo)

๒.๒.๒.๑ ที่มาของทฤษฎี

ที่มาของทฤษฎีนี้มีจุดเริ่มต้นในทศวรรษ ๑๙๖๐ จากแนวคิดการส่งสัญญาณเชิงเส้นด้วยรูปแบบการสื่อสารที่ประกอบด้วย ๔ ส่วน คือผู้ส่ง ข้อความ ช่องทาง และผู้รับสาร (SMCR) ของเดวิด เค. เบอร์โล (David K. Berlo) ซึ่งเขาเป็นนักทฤษฎีการสื่อสารชาวอเมริกัน เป็นอาจารย์สอนที่มหาวิทยาลัยแห่งรัฐมิชิแกน และเคยดำรงตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยแห่งรัฐอิลลินอยส์ด้วย ซึ่งต่อมาวิลเบอร์ ชรัมม์ ได้ขยายแนวคิดแบบจำลองนี้ให้มีตัวแปรหลายตัวในการสื่อสารเพิ่มเข้ามา ประกอบด้วย เครื่องส่ง การเข้ารหัส สื่อ การถอดรหัส และเครื่องรับ โดยรูปแบบของ SMCR ยังมีองค์ประกอบเพิ่มเติมด้วย ได้แก่ ทักษะการสื่อสาร ทักษะคิด ความรู้และระบบสังคม และยังคงคำนึงถึงวัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อ และค่านิยมของผู้รับด้วย ซึ่งจะทำให้การสื่อสารระหว่างคนในสังคมมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น^{๔๔} รูปแบบของการสื่อสารตามโมเดล SMCR ยังสามารถนำไปใช้ในหลายสาขาที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารของคนในสังคม เช่น การสอนภาษา ความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนรู้ภาษาตั้งแต่สองภาษาขึ้นไป การสำรวจสภาพปัญหาของเรียนการสอน บทบาทของผู้สอน บทบาทของผู้นำในการสื่อสารกับสมาชิกในองค์กร การสื่อสารของระบบการสื่อสารมวลชน เป็นต้น เพราะการสื่อสารหรือระบบการสื่อสารส่วนใหญ่ประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญอย่างน้อย ๔ อย่าง ได้แก่ (๑) ผู้ส่งสาร หรือผู้เข้ารหัส (sender / encoder) (๒) ผู้รับสาร หรือ ผู้ถอดรหัส (receiver / decoder) (๓) สาร (message) และ (๔) ช่องทางการสื่อสาร (channel)

๒.๒.๒.๒ ความหมาย

ความหมายของการสื่อสาร (Communication) ตามพจนานุกรม มีความหมายอย่างน้อย ๓ อย่าง คือ (๑) กิจกรรมหรือกระบวนการของการแสดงออกทางความคิด ความรู้สึก หรือการให้ข้อมูลแก่คนในสังคม (๒) วิธีการหรือช่องทางการส่งข้อมูลข่าวสาร เช่น โทรศัพท์ วิทยุ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น หรือ

^{๔๔} “เดวิด เค. เบอร์โล (David Kenneth Berlo)”, แหล่งที่มา [Online]. https://en.wikipedia.org/wiki/David_Berlo [๔ มกราคม ๒๕๖๗].

ถนน และระบบการขนส่ง (๓) สาร จดหมาย หรือข้อความที่ส่งจากบุคคลหนึ่งไปสู่บุคคลหนึ่งในองค์กร หน่วยงานหรือสังคม เช่น สารที่ส่งจากผู้นำพรรคการเมืองสู่สมาชิกพรรคทั้งหมด เป็นต้น^{๔๕}

คำว่า การสื่อสาร (Communication) มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินคำว่า Communis มีความหมายตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Communicate ซึ่งแปลตามตัวอักษรว่า Make Common หมายถึง ทำให้มีสภาพร่วมกัน ซึ่งเป็นความหมายที่ตรงกับธรรมชาติของการสื่อสาร คือ การทำให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน ตรงกัน กล่าวคือมนุษย์มีการสื่อสารระหว่างกันเพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกัน มีความเข้าใจไปในทางเดียวกัน เกี่ยวกับประเด็นสาระสำคัญต่างๆ ดังนั้น ให้ความหมายของคำว่า การสื่อสาร จึงเป็นการนิยามที่ตั้งอยู่บนรากฐานของรากศัพท์เดิม คือ การทำความเข้าใจร่วมกันระหว่างมนุษย์ในสังคม เพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพของสังคม

๒.๒.๒.๓ หลักการสำคัญ

หลักการสำคัญของทฤษฎีการสื่อสาร ประกอบด้วยองค์ประกอบ ๔ อย่างที่ทำให้เกิดการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ ผู้ส่งสาร ข้อมูลข่าวสาร ช่องทางในการส่งสาร และผู้รับสาร โดยผู้ส่งสาร ต้องเป็นผู้ที่มีทักษะ มีความชำนาญในการสื่อสาร มีความสามารถในการเข้ารหัส เนื้อหาสาระ มีเจตคติที่ดีต่อผู้รับสาร มีความรู้ มีความสามารถในการปรับแต่งข้อมูลให้เหมาะสมและง่ายต่อระดับความรู้ของผู้รับ ตลอดจนมีพื้นฐานทางสังคม และวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับผู้รับสารด้วย ข้อมูลข่าวสาร ต้องเป็นข้อมูลที่มีประโยชน์ สร้างสรรค์สังคม เหมาะสมกับกาลสมัย ช่องทางในการส่งสาร มีหลายทางเพื่อตอบสนองการรับรู้ทางประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือ ตา หู จมูก ลิ้น และสัมผัสทางกายหรือจิตใจ และผู้รับสาร ต้องมีทักษะ ความชำนาญในการรับสาร มีความสามารถในการถอดรหัสสาร (decode) เป็นผู้ที่มีเจตคติที่ดี มีระดับความรู้ และมีพื้นฐานทางศาสนา สังคม วัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกับผู้ส่งสารด้วย จึงจะทำให้รับสารนั้นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ^{๔๖}

สรุปว่า หลักการสำคัญของทฤษฎีการสื่อสาร คือผู้ส่งสาร ควรมีทักษะในการสื่อสาร มีทัศนคติที่ดี งาม มีความรู้ เข้าใจระบบสังคมและวัฒนธรรมเป็นอย่างดี การส่งสารมีช่องทางที่เหมาะสม หลากหลาย ตอบสนองความต้องการของคนในสังคมได้อย่างเหมาะสม ถูกต้อง เพียงพอ สารที่สื่อสารออกไปนั้น เป็นสารที่มีประโยชน์ สร้างสรรค์แก่บุคคล สังคมหรือส่วนรวม และผู้รับสารก็มีทักษะในการรับสาร มีเจตคติที่ดีงาม มี

^{๔๕} A S Hornby, *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*, Seventh edition, (Oxford: Oxford University Press), p. 291.

^{๔๖} “ทฤษฎี SMCR ของเบอร์โล (Berlo)”, แหล่งที่มา [ออนไลน์]. <https://www.gotoknow.org/post/674697>, and https://www.baanjomyut.com/library/communication_theory/03_2.html [๔ มกราคม ๒๕๖๗].

ระดับความรู้พอสมควร อยู่ในระบบสังคมและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกับผู้ส่งสาร ทำให้การสื่อสารนั้นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพบรรลุเป้าหมาย ตามวัตถุประสงค์ แผนงาน นโยบายที่กำหนดไว้ทุกประการ

๒.๒.๒.๔ ประเภท/องค์ประกอบ

ประเภทหรือองค์ประกอบของทฤษฎีการสื่อสาร SMCR ของเดวิด เค. เบอร์โล (David K. Berlo) ประกอบด้วย ผู้ส่งสาร สาร ช่องทางการสื่อสาร และผู้รับสาร ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

(๑) ผู้ส่งสาร (sender-S) หมายถึงบุคคลหรือกลุ่มบุคคลผู้ริเริ่มหรือเริ่มต้นส่งสารไปให้อีกบุคคลหนึ่ง จะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม หรือเป็นผู้ทำหน้าที่ส่งสารผ่านช่องทางหนึ่งไปยังผู้รับสาร ฉะนั้น ผู้ส่งสารจึงมีบทบาทในการชี้นำว่าพฤติกรรมการสื่อสารภายในสถานการณ์หนึ่งๆ นั้น จะเป็นไปในรูปแบบใดและมีผลอย่างไรหรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ผู้ส่งสารคือ ผู้กระตุ้น (stimulus) ที่ทำให้เกิดการตอบสนอง (response) จากผู้รับสาร หรือผู้ส่งสารอาจเรียกผู้เข้ารหัส (encoder) คือ ผู้ที่รับผิดชอบในการนำความคิดของผู้ริเริ่ม ความคิดหรือแหล่งสาร (source) ส่งไปยังผู้ที่ต้องการจะสื่อสารด้วย โดยการใช้สัญญาณ (signal) และสัญลักษณ์ (symbol) หรือเรียกว่า การเข้ารหัส (encoding) ซึ่งแสดงถึงเป้าหมายหรือสิ่งที่แหล่งสารต้องการสื่อ

(๒) สาร (message-M) หมายถึงข้อมูลของสารหรือสิ่งที่ผู้ส่งต้องการส่งสารไปให้ผู้รับสารในรูปแบบของรหัสคำว่า “รหัส” หมายถึง สัญญาณ (signal) หรือสัญลักษณ์ (symbol) หรือกลุ่มของสัญลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นในลักษณะที่มีความหมายต่อคน และผู้รับสารสามารถเข้าใจความหมายของมันได้ต่อเมื่อมีการถอดความหมายของสัญญาณหรือสัญลักษณ์ออกมา สัญญาณหรือสัญลักษณ์ อาจเป็นคำพูด ตัวหนังสือ รูปภาพ เครื่องหมาย หรือกิริยาท่าทางต่างๆ ฯลฯ ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงหรือถ่ายทอดความคิด ความรู้สึก ความต้องการและวัตถุประสงค์ของผู้รับสาร

(๓) ช่องทาง (channel-C) หมายถึงช่องทาง แนวทาง หรือวิธีการที่จะส่งสารไปยังผู้รับ โดยการให้ผู้รับได้รับข่าวสารข้อมูลโดยผ่านประสาทสัมผัสทั้ง ๕ หรือเพียงส่วนใดส่วนหนึ่ง คือการได้ยิน การดู การสัมผัส การลิ้มรส หรือการได้กลิ่น เช่น ช่องทางการเผยแพร่ข่าวสารผ่านทางวิทยุโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ จดหมายข่าว หอกระจายข่าว แอลงการณ์ กระดานข่าว พระราชกิจจานุเบกษา เว็บไซต์ อินเทอร์เน็ต เฟซบุ๊ก ไลน์ เป็นต้น เพื่อให้ข้อมูลข่าวสารนั้นถึงผู้รับสารแต่ละอย่างทั้งโดยตรงหรือโดยอ้อม

(๔) ผู้รับสาร (receiver-R) คือ ผู้ที่รับสารจากบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มบุคคลหนึ่ง เมื่อได้รับสารผู้รับสารจะเกิดการตีความและการตอบสนองจะโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม และส่งปฏิกิริยาตอบสนอง (feedback) กลับไปให้ผู้ส่งสาร หรือผู้รับสารเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าผู้ถอดรหัส (decoder) คือ ผู้ที่ถอดความหมายของสัญญาณหรือสัญลักษณ์ที่ผู้เข้ารหัสส่งมา หรืออีกนัยหนึ่ง คือ ผู้ที่รับผิดชอบการถอดรหัสของสาร (decoding) เพื่อให้ผู้รับสารปลายทาง (receiver/destination) หรือผู้รับสารที่ผู้ส่งสารต้องการให้ได้รับสารของตน

๒.๒.๒.๕ กระบวนการ/วิธีการ

กระบวนการหรือวิธีการของทฤษฎีการสื่อสารตามทฤษฎีการสื่อสารของเดวิด เค. เบอร์โล (David K. Berlo) มีกระบวนการดำเนินการผ่านทางช่องทางการสื่อสารทางประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ประกอบด้วย

(๑) การเห็น (Seeing) เป็นกระบวนการสื่อสารที่เป็นช่องทางเพื่อส่งสารไปยังผู้รับสารได้หลายช่องทาง เช่น ผ่านทางสื่อสิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ การประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการทั้งแบบออนไลน์และออนไซต์ การปฏิบัติการ การทดลอง การทดสอบ การจำลองเสมือนจริง การซ่อม เป็นต้น ซึ่งในกระบวนการของวิธีการสื่อสารเหล่านี้ ใช้การสื่อสารทั้ง ๕ ด้านควบคู่กันไป ไม่ว่าจะเป็นการเห็น การฟัง การได้กลิ่น การลิ้มรส และการสัมผัสโดยตรง โดยเฉพาะถ้าเป็นการสื่อสารในสถานที่จริง หรือเป็นการสื่อสารสองทาง ที่ทำให้การสื่อสารด้านการเห็นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถสื่อสารกันได้อย่างรวดเร็ว

(๒) การได้ยิน (Hearing) เป็นกระบวนการสื่อสารผ่านการได้ยิน การฟังหรือการใช้เสียงเป็นหลัก ผู้ส่งสารสามารถสื่อสารได้ผ่านช่องทางที่สำคัญ เช่น การสื่อสารทางการได้ยินเสียงโดยผ่านทางวิทยุ โทรทัศน์ โทรศัพท์ ออนไลน์ การประชาสัมพันธ์ การประกาศทางหอกระจาย การโฆษณา เป็นต้น การสื่อสารทางการได้ยิน เป็นการสื่อสารที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว และสามารถเข้าถึงผู้รับสารได้โดยง่ายทั้งทางเดียวและสองทาง ถ้าผู้สื่อสารมีทักษะในการสื่อสาร มีเจตคติที่ดี มีระดับความรู้ดี สารหรือข้อมูลเป็นสารที่มีประโยชน์ต่อผู้รับ มีความเป็นจริง และมีความจำเป็นแก่ผู้รับสารด้วย ผู้รับสารยังจะต้องให้ความสนใจที่จะรับฟังข้อมูลข่าวสารนั้นอย่างตั้งใจ

(๓) การได้กลิ่น (Smelling) กระบวนการสื่อสารข้อมูลข่าวสารด้านกลิ่นนี้ มีข้อจำกัดค่อนข้างมาก เพราะเป็นสื่อสารที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารต้องอยู่ในสถานที่เดียวกัน หรือใกล้เคียงกันจึงจะสามารถสื่อสารผ่านกลิ่นได้ เช่น กลิ่นของดอกไม้ กลิ่นของอาหาร กลิ่นสารเคมี เป็นต้น อย่างไรก็ตาม กลิ่นของบางอย่างก็รับรู้ไกล ขึ้นอยู่กับสถานะของกลิ่นและสภาพอากาศที่เป็นสื่อสารถิ่นนั้นไป เช่น กลิ่นเผาไหม้สารเคมีจากโรงงาน กลิ่นน้ำมัน กลิ่นของก๊าซ กลิ่นของเสียง เป็นต้น ส่วนกลิ่นในทางนามธรรม เช่น กลิ่นของศีลธรรม กลิ่นความดีงาม หรือกลิ่นความชั่วต่างๆ ที่บุคคลแสดงออกในสังคม สามารถฟุ้งจรไปทุกสารทิศทั้งทวนลมและตามลม ตามการรับรู้ของคนในสังคม แม้แต่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายที่อยู่ห่างไกลนับแสนโยชน์ก็สามารถรับรู้สัมผัสได้

(๔) การลิ้มรส (Tasting) เป็นกระบวนการสื่อสารด้วยการลิ้มรสผ่านทางลิ้น เช่น การทดลองชิมรสอาหารของพ่อครัว การใช้ลิ้นแตะเพื่อสัมผัสรสเค็ม หวาน มัน เปรี้ยวขณะปรุงอาหารหรือการทดสอบส่วนประกอบของอาหาร การจับแสดงความรักระหว่างหนุ่มสาว เป็นต้น ซึ่งเป็นกระบวนการสื่อสารอย่างหนึ่งของสังคมมนุษย์ตามกระบวนการของธรรมชาติในร่างกายของมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลาย ที่ประสาทสัมผัส

แต่ละด้านมีหน้าที่แตกต่างกันไป การลัทธิธรรมจึงเป็นกระบวนการหนึ่งในการคัดกรองสิ่งของที่จะนำเข้าสู่ร่างกาย เพื่อมิให้เป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยได้ และมันได้ถูกนำมาใช้ในอุตสาหกรรมการผลิตอาหาร เครื่องดื่ม อาหารเสริม เครื่องสำอางด้วย เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่มนุษย์ในการดำเนินชีวิตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

(๕) การสัมผัส (Touching) เป็นการกระบวนการสื่อสารโดยตรงตามธรรมชาติ ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ และระหว่างสัตว์กับสัตว์ เพื่อให้เกิดการสืบทอดทางสายพันธุ์ ทางพันธุกรรมหรือเป็นกระบวนการขัดเกลาทางจริยธรรมของคนในสังคม ทำให้เกิดการเรียนรู้ การปลูกฝัง การถ่ายทอดวัฒนธรรมระหว่างมนุษย์หรือสัตว์ในสังคมเดียว

๒.๒.๒.๖ การประยุกต์ใช้

การประยุกต์ใช้ของทฤษฎีการสื่อสาร สามารถประยุกต์ใช้ในระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคม โดยในระดับปัจเจกบุคคล เน้นกระบวนการพัฒนาทักษะในการสื่อสาร เจตคติ และระดับความรู้ของแต่ละคน เพื่อให้สามารถทำหน้าที่สื่อสารกับบุคคลอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การสื่อสารกับผู้ปกครอง การสื่อสารกับครูอาจารย์ การสื่อสารกับเพื่อน การสื่อสารกับนักเรียน การสื่อสารกับสามี ภรรยา บุตร เป็นต้น ตามบทบาทหน้าที่หรือสถานภาพทางสังคมของปัจเจกบุคคล ส่วนในระดับสังคม เน้นการสร้างระบบที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาการสื่อสารของบุคคลในสังคมทุกระดับอย่างเป็นทางการ เช่น สถาบันการศึกษา สถานที่ฝึกหัดอบรม โปรแกรมหรือหลักสูตรพัฒนาทักษะการสื่อสาร และการสร้างเครื่องมือเพื่ออำนวยความสะดวกให้การสื่อสารเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ที่ดำเนินการโดยหน่วยงานของรัฐหรือเอกชน เพื่อให้คนในสังคมได้สื่อสารกันอย่างทั่วถึงครอบคลุมทุกพื้นที่ มีเสถียรภาพ และสามารถใช้เป็นเครื่องมือเพื่อสร้างความเจริญก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ความเป็นเอกภาพ ความสมานฉันท์ระหว่างคนในสังคมและประเทศชาติอีกด้วย

๒.๒.๓ ทฤษฎีวาจาสุภาษิตในทางพระพุทธศาสนา

๒.๒.๓.๑ ที่มาของทฤษฎี

ที่มาของทฤษฎีวาจาสุภาษิตในทางพระพุทธศาสนา มีหลักฐานปรากฏในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๕ คัมภีร์สังยุตตนิกาย สคาถวรรค สุภาษิตสูตร^{๔๗} ประกอบด้วยองค์ประกอบของวาจาที่เป็นสุภาษิต ๔ ประการ คือ เป็นคำพูดที่เป็นสุภาษิต เป็นกล่าวคำที่เป็นธรรม เป็นกล่าวคำที่เป็นที่รัก และเป็นกล่าวคำที่เป็นคำสัตย์ ดังพุทธพจน์ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมกล่าวคำสุภาษิตเท่านั้น ไม่กล่าวคำทุภาษิต

^{๔๗} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๑๓/๓๐๘-๓๐๙.

กล่าวคำเป็นธรรมเท่านั้น ไม่กล่าวคำไม่เป็นธรรม กล่าวคำเป็นที่รักเท่านั้น ไม่กล่าวคำไม่เป็นที่รัก กล่าวคำสัตย์เท่านั้น ไม่กล่าวคำเหลวไหล” และที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๒ คัมภีร์อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต วาจาสูตร^{๔๘} ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงองค์ประกอบของวาจาควรพูดที่เป็นสุภาสิต ๕ ประการ ประกอบด้วย วาจาที่พูดตามกาลเวลา วาจาที่กล่าวจริง วาจาที่อ่อนหวาน วาจาที่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจาที่กล่าวด้วยเมตตาจิต ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย วาจาที่ประกอบด้วยองค์ ๕ เป็นวาจาสุภาสิต มิใช่ทุพภาสิต ไม่มีโทษ และเหล่าวิญญูชนไม่ติเตียน องค์ ๕ คืออะไรบ้าง คือ ๑) วาจาที่กล่าวตามกาล (กล่าวถูกกาลเทศะ) ๒) วาจาที่กล่าวจริง (เป็นสัจจะ) ๓) วาจาที่กล่าวอ่อนหวาน (ปิยวาจา) ๔) วาจาที่กล่าวประกอบด้วยประโยชน์ (อัตถะ) ๕) วาจาที่กล่าวด้วยเมตตาจิต (เมตตาจิต)

สรุปว่า ทฤษฎีวาจาสุภาสิตในทางพระพุทธศาสนา มีที่มาอย่างชัดเจนตามหลักฐานที่ปรากฏในพระสูตรทั้งสอง คือสุภาสิตสูตร และวาจาสูตร ซึ่งมีองค์ประกอบแห่งวาจาที่เป็นสุภาสิต ๕ ประการ ได้แก่ เป็นวาจาที่กล่าวตามกาล เป็นวาจาสัตย์ เป็นวาจาอ่อนหวาน เป็นวาจาที่มีประโยชน์ และเป็นวาจาที่กล่าวด้วยเมตตาจิตมีความเกี่ยวข้องกับทศชาติชาดก เพราะสาระสำคัญที่ปรากฏในทศชาติชาดกทั้ง ๑๐ เรื่องนั้น ล้วนแต่เป็นสุภาสิต คือเป็นเรื่องที่ประกอบด้วยประโยชน์ บุคคลผู้ฉลาดพิจารณาคุณธรรม หลักธรรม สาระสำคัญ หรือแบบอย่างพฤติกรรมของตัวละครที่ปรากฏในชาดกแต่ละเรื่อง ย่อมได้รับประโยชน์จากชาดกเรื่องนั้นตามสมควรแก่การประพฤติปฏิบัติหรือการประยุกต์ใช้หลักธรรมในเรื่องนั้นๆ

๒.๒.๓.๒ ความหมาย

ความหมายของคำว่า วาจาสุภาสิต หมายถึงวาจา คำพูด เรื่องราว ที่บุคคลกล่าวด้วยดี วาจาที่หาโทษมิได้ วาจาที่สบายหู วาจาที่เว้นจากวจีหุจรีต ๔ คือคำพูดเท็จ คำพูดหยาบ คำพูดส่อเสียด คำพูดเพ้อเจ้อ วาจาที่เป็นสัมมาวาจา คือเป็นการเจรจาที่ชอบ ชื่อว่าวาจาสุภาสิต^{๔๙}

ในพจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ โดยพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช, ป.ธ.๙ ราชบัณฑิต) ได้ให้ความหมายของคำว่า คำว่า สุภาสิต มาจากสองคำที่ผสมกัน คือ คำว่า สุ บทหน้า เป็นคำอุปสรรค แปลว่า ดี งาม ง่าย ภาสิต แปลว่า ภาษา คำพูด ถ้อยคำ มาจาก ภาส ธาตุ ในความหมายว่า พูด ลง อิ

^{๔๘} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๙๘/๓๓๘.

^{๔๙} บุญสืบ อินสาร, **คู่มือแปลมงคลทีปนิ ภาค ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นนทบุรี โรงพิมพ์เจริญผล, ๒๕๔๕), หน้า ๒๔๑.

อาคม ต ปัจจัย มีวิเคราะห์ศัพท์ว่า ภาสิตพพนติ ภาสิต แปลว่า คำที่ฟังพูด มีคำที่เป็นใช้แทนอยู่หลายคำ เช่น ลปิต ภาสา วจน โวหาร วาจา คีรา เป็นต้น^{๕๐}

ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้ให้ความหมายของคำว่า สุภาสิต ไว้ว่า คือคำที่ (น.) ถ้อยคำ หรือข้อความที่กล่าวสืบทอดกันมาช้านานแล้ว มีความหมายเป็นคติสอนใจ เช่น รักยาวให้บัน รักสั้นให้ต่อ น้ำเชี่ยวอย่าขวางเรือ (ส.; ป. สุภาสิต ว่า ถ้อยคำที่กล่าวดีแล้ว)^{๕๑}

สรุปว่า สุภาสิต คือคำพูดที่ดี คำพูดที่มีประโยชน์ มีสาระ ควรแก่การรับฟัง ควรแก่การปฏิบัติตาม ส่วนใหญ่เป็นวลี คำคม เป็นพุทธศาสนสุภาสิต มีคติธรรม ให้ข้อคิดแก่คนในสังคม มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้ทำความดี ดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ตามหลักศีลธรรม สอดคล้องกับจารีตวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามของคนในสังคม

๒.๒.๓.๓ หลักการสำคัญ

หลักการสำคัญของทฤษฎีวาจาสุภาสิตในทางพระพุทธศาสนา มีหลักการที่ใกล้เคียงกับ ทฤษฎีการสื่อสาร SMCR ของเดวิด เค. เบอร์โล ที่ประกอบด้วยผู้ส่งสาร สาร ช่องทางการสื่อสาร และผู้รับสาร หรือผู้ฟัง ในหนังสือมงคลทิพนี้ ซึ่งท่านสิริมงคลอาจารย์ได้อธิบายขยายความของมงคลสูตร ท่านจำแนกถึง ลักษณะของวาจาสุภาสิต โดยอ้างถึงข้อความที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ในสุภาสิตสูตร ในจตุตถปณณาสก์ ปัญจนินบาต อังคุตตรนิกายว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย วาจาประกอบด้วยองค์ ๕ เป็นวาจาสุภาสิต มิใช่วาจาทิพ ภาสิต ไม่มีโทษ และเหล่าวิญญูชนไม่มีติเตียน องค์ ๕ คืออะไรบ้าง คือ วาจาที่กล่าวตามกาล ๑ ที่กล่าวจริง ๑ ที่กล่าวอ่อนหวาน ๑ ที่กล่าวด้วยประโยชน์ ๑ ที่กล่าวด้วยเมตตาจิต ๑”^{๕๒}

จะเห็นว่า หลักการสำคัญของความเป็นวาจาสุภาสิต เป็นไปตามลักษณะพระวาจาของพระพุทธเจ้า ๖ ประการที่ตรัสไว้ในอภัยราชกุมารสูตรคือ ๑) วาจาที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น ตถาคตไม่ตรัสวาจานั้น ๒) วาจาที่จริง แท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น ตถาคตไม่ตรัสวาจานั้น ๓) วาจาที่จริง แท้ ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น ตถาคตเลือกกาลตรัสวาจานั้น วาจาที่ไม่จริง ไม่แท้ ประกอบด้วยประโยชน์ ถึงเป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น ตถาคตไม่ตรัสวาจานั้น ๔) วาจาที่จริง แท้ แต่ประกอบด้วยประโยชน์ ถึงเป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น ตถาคตไม่

^{๕๐} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ศัพท์วิเคราะห์, พิมพ์ครั้งที่ ๑ (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๕๐), หน้า ๔๘๗.

^{๕๑} ความหมายของคำว่า “สุภาสิต”, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, แหล่งที่มา (ออนไลน์) : <https://dictionary.orst.go.th/> [๗ มกราคม ๒๕๖๗].

^{๕๒} บุญสืบ อินสาร, คู่มือแปลมงคลทิพนี้ ภาค ๑, หน้า ๒๔๒ - ๒๔๓.

ตรัสวานั้น ๕) วาจาที่จริงแท้ ประกอบด้วยประโยชน์ เป็นที่รักที่พอใจของคนอื่น ตถาคตเลือกกาลตรัสวานั้น ลักษณะพระวาจาของพระพุทธเจ้าในเรื่องนี้ คือ ทรงเป็นกาลวาที่ สัจวาที่ ภูตวาที่ อตถวาที่ ธรรมวาที่ วินยวาที่^{๕๓}

๒.๒.๓.๔ ประเภท/องค์ประกอบ

ประเภทหรือองค์ประกอบทฤษฎีวาจาสุภาษิตในทางพระพุทธศาสนา สามารถแยกองค์ประกอบออกเป็น ๓ ส่วนที่สำคัญที่เกี่ยวกับการสื่อสาร คือ ผู้พูด (Speaker) สิ่งที่ถูกพูด (Message) และผู้ฟัง (Listener) ผู้พูด หมายถึงผู้ส่งสาร ผู้แสดงสาร หรือผู้สื่อสารไปยังผู้รับสาร และผู้ฟัง คือผู้รับสารที่สื่อสารมาจากผู้พูด คุณสมบัติของผู้พูด คือผู้แสดงธรรม หรือเรียกว่า “ธรรมเทศกธรรม” มีความสำคัญมาก เพราะเป็นผู้ส่งสารคนแรกสื่อสารไปยังผู้ฟัง ผู้รับสาร ตามหลักการทางพระพุทธศาสนามี ๕ อย่าง ได้แก่ ๑) *อนุปฺพทิกถ* คือการกล่าวไปตามลำดับ แสดงหลักธรรมหรือเนื้อหาวิชาตามลำดับความง่ายยากกลุ่มเล็ก มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ ๒) *ปริยายทสฺสาวี* คือการชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ ชี้แจงให้เข้าใจชัดในแต่ละแง่แต่ละประเด็น โดยอธิบายขยายความไปตามยกย่องไปต่างๆ ตามแนวเหตุผล ๓) *อนุทยตฺ ปฏิจ* คือการแสดงธรรมด้วยอาศัยเมตตา สอนบุคคลด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้เป็นผู้รับประโยชน์แก่ผู้ฟัง ๔) *น อามิสฺนตโร* คือการไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่อามิส สอนมิใช่เพราะมุ่งจะได้ลาภหรือผลประโยชน์ตอบแทน ๕) *อตฺตานญจ ปรณจ อนุปฺพจ* คือการแสดงธรรมไม่ให้กระทบตนและผู้อื่น สอนตามหลักตามเนื้อหา มุ่งแสดงอรรถ แสดงธรรม ไม่ยกตน ไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่น^{๕๔}

สาร หรือเนื้อหาสาระที่จะสื่อสารไปยังผู้รับสารนั้น ประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ประการ คือ ๑) สารนั้น เป็นเรื่องจริง คือเป็นเรื่องที่เป็นสัจธรรม ไม่โกหกหลอกลวง ไม่เสแสร้ง เป็นเรื่องที่สมควรแก่ยึดถือปฏิบัติตาม ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาพฤติกรรมทางกาย วาจา จิต และปัญญา ๒) สารนั้น เป็นเรื่องแท้ คือเป็นเรื่องที่มีแก่นสาร มีเหตุมีผล สามารถอธิบายได้ด้วยหลักการ วิธีการ แนวปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม ๓) สารนั้นเป็นเรื่องที่มีประโยชน์ คือเป็นเรื่องที่ส่งเสริมให้เกิดประโยชน์ทั้งส่วนตนเอง แก่ผู้อื่น แก่สังคม ประเทศชาติ เช่น หลักจริยศาสตร์ในทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยเบญจศีลเบญจธรรม พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ อิทธิบาท ๔ อริยสัจ ๔ ทิศ ๖ มรรคมรรค ๘ กุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นต้น

^{๕๓} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พุทธวิธีในการสอน*, พิมพ์ครั้งที่ ๒๖, ในโอกาสครบรอบ ๑๐๐ พระชันษาของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิมลฉัตร, (กรุงเทพมหานคร : วัดญาณเวศกวัน, ๒๕๖๔), หน้า ๓๓.

^{๕๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖๔.

ส่วนผู้รับสาร หรือผู้ฟัง จะต้องมียุทธในการฟัง คือฟังด้วยดี ฟังด้วยการปัญญา ด้วยการพิจารณาญาณที่ถูกต้อง ในทางพระพุทธศาสนามีหลักธรรมหลายชุดที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของฟัง เช่น การฟังเพื่อให้เป็นพหูสูต มีองค์ประกอบ ๕ อย่างได้แก่ ๑) พหุสูตา ฟังมาก คือหมั่นศึกษาเล่าเรียนสดับฟังให้มาก ผักเฝื่อนในการแสวงหาความรู้ ๒) ธตา จำได้ คือจับสาระสำคัญได้ ทรงจำไว้ได้อย่างแม่นยำ ๓) วจสา ปริจิตา คล่องปาก คือท่องบ่นหรือใช้พูดอยู่เสมอจนคล่องแคล่วชัดเจน ๔) มนสาอนุเปกขิตา เพ่งขึ้นใจ คือใส่ใจนึกคิดพิจารณาจนเจนใจ นึกถึงครั้งใด ก็ปรากฏเนื้อหาความขึ้นมาในความคิด และสามารถพูดได้ นำเสนอได้ทันที ๕) ทัณฺณียา สุปฏิวิธทา ขบคิดได้ด้วยทฤษฎี หรือแทงตลอดดีด้วยทฤษฎี คือ มีความเข้าใจลึกซึ้ง มองเห็นประจักษ์แจ้งด้วยปัญญา ทั้งในแง่ความหมาย เหตุผล คุณค่า และการประยุกต์ใช้

นอกจากนี้ ผู้ฟังที่ดีต้องใช้ปัญญาประกอบพิจารณาสารนั้นว่า เป็นกุศล หรืออกุศล มีคุณมีโทษมีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์ ไม่ด่วนตัดสินใจเชื่อสารนั้นทันทีโดยปราศจากการพิจารณาด้วยปัญญา ในทางพระพุทธศาสนามีหลักการสำคัญว่าด้วยหลักแห่งความเชื่อที่เรียกว่า กาลามสูตรกังขานิยฐาน ๑๐ ประการ ซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติในเรื่องที่ควรสงสัย หรือหลักแห่งความเชื่อที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในกาลามสูตร^{๕๕} แก่ชาวกาลามะ ประกอบด้วย ๑) อย่างปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา ๒) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบๆ กันมา ๓) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ ๔) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์ ๕) อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ ๖) อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุমান ๗) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล ๘) อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว ๙) อย่างปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้ ๑๐) อย่างปลงใจเชื่อ เพราะนับถือที่ว่า ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา ต่อเมื่อใด รู้เข้าใจด้วยตนว่า ธรรมเหล่านั้น เป็นอกุศล เป็นกุศล มีโทษ ไม่มีโทษ เป็นต้น จึงควรละหรือถือปฏิบัติตามนั้น

๒.๒.๓.๕ กระบวนการ/วิธีการ

กระบวนการหรือวิธีการของทฤษฎีจากสาขาสัทธรรมในทางพระพุทธศาสนา เป็นกระบวนการที่ปัจเจกบุคคลและสถาบันต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมสามารถดำเนินการได้ด้วยการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ตามหลักสิกขา ๓ ได้แก่ ๑) อธิศีลสิกขา การศึกษาในศีลอันยิ่ง หมายถึงการพัฒนาตนเองให้มีความประพฤติทางกายและทางวาจาให้ดีงามให้เหมาะสมตามหลักพระธรรมวินัย ๒) อธิจิตตสิกขา การศึกษาในจิตอันยิ่ง หมายถึงการพัฒนาการฝึกฝนจิตให้มีความเข้มแข็ง ให้มีคุณธรรมจริยธรรม เช่น ความรัก ความเมตตา ความเพียร ความอดทน ความซื่อสัตย์ ความประหยัด ความมีสติ ความมีสัมปชัญญะ ความไม่ประมาท เป็นต้น ๓) อธิปัญญาสิกขา การศึกษาในปัญญาอันยิ่ง หมายถึงการพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถ ความฉลาดรอบรู้ มี

^{๕๕} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๕๗.

องค์ความรู้ และมีทักษะในการสื่อสาร เช่น ทักษะในการพูด ทักษะในการใช้เครื่องมือสื่อสาร ทักษะการเข้าสังคมหรือการสมาคมกับคนอื่น เป็นต้น ส่วนกระบวนการพัฒนาตามหลักภาวะ ๔ ได้แก่ ๑) ภาวะกาย การพัฒนาทางกาย หมายถึงการพัฒนาด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม ๒) ภาวะศีล การพัฒนาทางด้านศีล หมายถึงการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์และความสัมพันธ์ระหว่างกันในสังคม ๓) ภาวะจิต การพัฒนาทางด้านจิต หมายถึงการพัฒนาจิตให้เข้มแข็งมั่นคงเป็นสมาธิ เหมาะแก่การทํากิจกรรมทั้งปวง ๔) ภาวะปัญญา การพัฒนาทางด้านปัญญา หมายถึงการพัฒนาสติปัญญาให้มีความฉลาด รอบรู้ รู้ทั่วในสรรพวิทยาการต่างๆ เพื่ออำนวยความสะดวกการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ และรู้เท่าทันความเป็นไปของมนุษย์และสรรพสิ่งตามความเป็นจริง ตามกฎของธรรมชาติ หรือตามกฎหมายแห่งไตรลักษณ์ และให้มีทักษะในการสื่อสารหลักธรรม หลักการหรือสาระสำคัญที่จำเป็นที่มีประโยชน์แก่คนในสังคมตามทฤษฎีวาทศาสตร์ในทางพระพุทธศาสนาด้วย

๒.๒.๓.๖ การประยุกต์ใช้

การประยุกต์ใช้ทฤษฎีวาทศาสตร์ในทางพระพุทธศาสนา สามารถประยุกต์ใช้ทั้งระดับปัจเจกบุคคล องค์กร และสังคม ในระดับปัจเจกบุคคล บุคคลประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ด้วยการเว้นจากวจีทุจริต ๔ อย่าง ได้แก่การพูดเท็จ การคำหยาบ การพูดส่อเสียด และการพูดเพ้อเจ้อ แล้วประพฤติตามวจีสุจริต ๔ อย่างตั้งอยู่ในสัมมาวาจา คือการเจรจาชอบ ได้แก่การพูดคำจริงแท้ การพูดคำอ่อนหวาน การพูดคำมีประโยชน์ และการพูดพอประมาณกับบุคคลในครอบครัวและบุคคลที่ตนเองเกี่ยวข้อง ในระดับองค์กร สามารถประยุกต์ใช้ด้วยการสร้างวัฒนธรรมแห่งการพูดคำสัตย์แท้ คำพูดอ่อนหวานไพเราะน่าฟัง การพูดคำที่มีประโยชน์ การพูดคำที่สร้างสรรค์กับบุคคลอื่นในหน่วยงานหรือองค์กรที่ตนทำงานอยู่ ในระดับสังคม ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและพัฒนาคุณภาพของเด็กเยาวชนและคนในชาติ ต้องสร้างหลักสูตร ระบบและกระบวนการที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาทักษะการพูดการสื่อสารระหว่างคนในสังคม ด้วยการสร้าง การส่งเสริม การผลิตสื่อที่สร้างสรรค์ การคัดกรองข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์สำหรับคนในสังคม การควบคุมการจัดการกับกลุ่มคนมิจฉาชีพที่สร้างข่าวข้อมูลปลอมเพื่อหลอกลวงคนในชาติผ่านระบบออนไลน์ ซึ่งมีมากมายในหลายรูปแบบในปัจจุบัน

๒.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่องนี้ ประกอบด้วย ๓ ประเด็น คือ ความเป็นธรรม การบำเพ็ญ
 บารมีในทศชาติชาดก และรูปแบบการเผยแพร่ ตามรายละเอียดดังนี้

๒.๓.๑ ความเป็นธรรม

มีนักวิชาการหลายท่านที่ศึกษาเกี่ยวกับความเป็นธรรมในทศชาติชาดกและชาดกที่เกี่ยวข้อง เช่น
 สุวรรณา สถาอานันท์^{๕๖} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “เมตตาธรรม – ความเป็นธรรมในเวสสันดรชาดก ผลการวิจัยพบว่า
 การถกเถียงเรื่องความเป็นธรรมทางศีลธรรม (moral Justice) ในเวสสันดรชาดกขึ้นอยู่กับการใช้กรอบการ
 วิเคราะห์ที่ทอดยาวออกไปเล็กน้อยเพียงใด หากกำหนดกรอบการวิเคราะห์ไว้เฉพาะเหตุการณ์และเวลาที่เกิดขึ้น
 ในตัวบท การให้ทานของพระเวสสันดรหรือการบริจาคบุตรภริยานั้น ถือว่าเป็นกิจกรรมที่บำเพ็ญเพื่อแลกเอา
 พระโพธิญาณในอนาคต ซึ่งหมายความว่า การบำเพ็ญทานบารมียังอยู่ในตรรกะแห่งการแลกเปลี่ยน (Logic of
 exchange) การวิเคราะห์ในกรอบนี้ทำให้พิจารณาได้ว่า ไม่มีความเป็นธรรมทางศีลธรรมในเวสสันดรชาดก ทั้งนี้
 เพราะการให้ทานเป็นการแลกเปลี่ยนแบบหนึ่ง เพื่อเป้าหมายของพระเวสสันดรเอง ทั้งนี้เป็นการใช้ความทุกข์
 ของครอบครัวเป็นเครื่องแลกเปลี่ยนสำหรับวัตถุประสงค์ในอนาคตของพระเวสสันดร อย่างไรก็ตาม หากกำหนด
 กรอบการวิเคราะห์ที่ทอดยาวออกไปถึงพระชาติต่อไปที่พระเวสสันดรประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะและบรรลु
 โพธิญาณตามปณิธานได้สำเร็จ ความหมายของการบริจาคบุตรภริยา ถือว่าอยู่ในตรรกะแห่งการให้ทาน (Logic
 of giving) เพราะเป็นเงื่อนไขจำเป็นต่อการบรรลุโพธิญาณ อันจะทำให้การบริจาคของพระเวสสันดรมิได้อยู่ใน
 ตรรกะแห่งการแลกเปลี่ยน การวิเคราะห์ในกรอบนี้ อาจกล่าวได้ว่ามีความเป็นธรรมทางศีลธรรมในแง่ที่ว่า การ
 บรรลुโพธิญาณของพระพุทธองค์เป็นการชี้ทางให้มนุษย์ทั้งมวลได้ปฏิบัติตนเพื่อการพ้นทุกข์ ในแง่นี้ ความ
 ทุกข์ยากของครอบครัวพระเวสสันดรจะมีความหมายใหม่ในเงื่อนไขอีกชุดหนึ่ง

เกรียงไกร พินยารัก พระมหาพรชัย สิริวิโร ญัทธิร์ ศรีดี และประเวศ อินทองปาน^{๕๗} ได้ศึกษาวิจัย
 เรื่อง “แนวคิดเรื่องความเป็นธรรมกับความทุกข์ในพุทธปรัชญาเถรวาท” ผลการศึกษาพบว่า ๑) ความเป็น
 ธรรมในพระพุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง ความรู้สึกไม่เป็นทุกข์และมีเป้าหมายเพื่อการสิ้นชาติ ชรา มรณะ
 โสกะ ปริเทวะ ความคร่ำครวญและความคับแค้นใจ ความเป็นธรรมในพุทธปรัชญาเทียบได้กับคำว่า
 Righteousness สำหรับความ เป็นธรรมในปรัชญาตะวันตกตรงกับ ความหมายคำว่า virtue กับ Justice เมื่อ

^{๕๖} สุวรรณา สถาอานันท์, “เมตตาธรรม - ความเป็นธรรมในเวสสันดรชาดก”, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์,
 (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม, ๒๕๕๑), หน้าบทคัดย่อ.

^{๕๗} เกรียงไกร พินยารัก พระมหาพรชัย สิริวิโร ญัทธิร์ ศรีดี และประเวศ อินทองปาน, “แนวคิดเรื่องความเป็น
 ธรรมกับความทุกข์ในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วารสารมหาจุฬานาครทรรณ, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๗ (กันยายน ๒๕๖๒) : ๓๖๘๗ -
 ๓๖๘๘.

พิจารณาเปรียบเทียบความสอดคล้องความเป็นธรรมกับพุทธปรัชญาเถรวาทแล้ว ความเป็นธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นมีความหมายกว้างกว่า virtue หรือ Justice เนื่องจาก virtue และ Justice เป็นความยุติธรรมที่ใช้กับสังคมเท่านั้น เกณฑ์การตัดสินความเป็นธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท สรุปได้ว่าเป็นสังคมนิยมมีลักษณะเป็นปรัวสัยเป็นกฎที่เป็นจริงอยู่เสมอ ๒) พุทธปรัชญามีแนวคิด ว่าทุกข์เป็นสิ่งที่ทนได้ยาก พุทธปรัชญาเถรวาทแยกทุกข์ออกเป็น ๒ ประเภทได้แก่ ทุกขันธ์ คือ ทุกข์ที่เกิดจากขันธ์ ๕ ประการที่สองคืออุปาทานขันธ์ เป็นความทุกข์จากการยึดมั่นถือมั่นขันธ์ ๕ เป็นสภาวะที่มนุษย์ยึดถือโดยไม่รู้ตามความเป็นจริงของธรรมชาติทำให้เกิดความยึดมั่นเชิงปัจเจกและสังคม ความมีอยู่ของความทุกข์ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ยกปฏิเสธสมุปาทเป็นทฤษฎีแนวคิดที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของวงจรชีวิตที่เป็นทุกข์ ๓) ในการพิจารณาเพื่อตัดสินว่า การกระทำเช่นไรเป็นการกระทำที่เป็นธรรมนั้นพุทธปรัชญาเถรวาทให้ใช้แนวคิดเรื่องทุกข์เข้ามาร่วมตัดสิน กล่าวคือถ้าการกระทำใดเป็นไปเพื่อการไม่ยึดมั่นถือมั่นและนำไปสู่การสิ้นภพ สิ้นชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือทุกข์การกระทำนั้นถือว่าเป็นการกระทำที่เป็นธรรม การยืนยันเช่นนี้แสดงว่าพุทธปรัชญาเถรวาทไม่เห็นด้วยกับแนวคิดเรื่องความยุติธรรมของจอห์น รอลส์ ชุมชนนิยมประโยชน์นิยมเพราะเกณฑ์ที่จอห์น รอลส์นำมาใช้ไม่ได้พิจารณาถึงธรรมชาติของมนุษย์เกณฑ์ที่ชุมชนนิยมใช้จะทำให้เกิดความไม่แน่นอนในแง่ความเป็นธรรมเนื่องจากยึดแนวคิดของคนในชุมชนเป็นหลัก และเกณฑ์ที่ประโยชน์นิยมใช้จะทำให้ เกิดความไม่เป็นธรรมไม่เสมอภาคเนื่องจากเอาเสียงคนข้างมากเป็นหลักโดยไม่คำนึงถึงคนส่วนน้อย ส่วนเกณฑ์ตัดสินในพุทธปรัชญาเถรวาทเน้นการพิจารณาตั้งแต่หลักการ วิธีการ และเป้าหมาย การพิจารณาเช่นนี้ครอบคลุมของแนวคิดได้ดีกว่าและสามารถประยุกต์ใช้ในการพิจารณาหลักเกณฑ์เรื่องความเป็นธรรมได้

กรกนก ศรีสุวรรณ และสุวิญ รักษิตย์^{๔๘} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางความรับผิดชอบต่อน้ำที่ตามวิถีพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในมหานิบาตชาดก” ผลการพบว่า แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อน้ำที่เป็นแนวคิดจิตวิทาสังคมและการสร้างเงื่อนไขทางสังคมของทาลคอตท์ พาร์สัน เน้นการทำประโยชน์แก่สังคม ทฤษฎีปริมาตรที่มีต่อความรับผิดชอบทางสังคมของคาร์รอลล์ ทฤษฎีกระเจงเงาของชาลส์ ฮอร์ตัน คูลเลย์ ช่วยให้เข้าใจตนเองและปฏิบัติ ตนให้เหมาะสมกับผู้อื่นได้ ทฤษฎีของเกมของจอห์น เฮอร์เบิร์ต มิด ช่วยให้เข้าใจการรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ในสังคมในฐานะนักแสดงบทบาท รวมทั้งแนวคิดตัดสินใจกระทำของ วิลเลียม ริดเดอร์ ทำให้เห็นภาพของความรับผิดชอบต่อหน้าที่ในฐานะคนในสังคมเป็นอย่างดี ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในมหานิบาตชาดกทั้ง ๑๐ ชาติ ได้แก่ พระเทมีย์ พระมหาชนก พระสุวรรณสาม พระเนมิราช พระมหอสถ พระภูริทัต พระจันทกุมาร พระนารทพรหม พระวิธูรบัณฑิต และพระเวสสันดร ทรงบำเพ็ญ

^{๔๘} กรกนก ศรีสุวรรณ และสุวิญ รักษิตย์, “แนวทางความรับผิดชอบต่อน้ำที่ตามวิถีพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในมหานิบาตชาดก”, วารสารวิจัยธรรมศึกษา ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๖) : ๒๔๗ - ๒๖๐.

บารมี ได้แก่ เนกขัมมบารมี วิริยบารมี เมตตาบารมี อธิษฐานบารมี ปัญญาบารมี ศีลบารมี ขันติบารมี อุเบกขาบารมี สัจจบารมี และทานบารมี ด้วยความรับผิดชอบจนสร้างความมั่นคงในจิตใจและพัฒนาสติปัญญาสำเร็จตามปณิธานแห่งพระโพธิสัตว์ แนวทางเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในหา nibatชาดก ๗ ประการ คือ ความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ของตนเอง ครอบครัว เพื่อนร่วมงาน ครู-อาจารย์ รัฐ พระพุทธศาสนา ผู้ต้องการความช่วยเหลือ สามารถทำได้ด้วยมีจิตสำนึกรับผิดชอบจะทำให้การปฏิบัติหน้าที่สร้างความมีระเบียบวินัยในตนเอง รักษาและพัฒนามาตรฐานความรับผิดชอบอย่างมีคุณภาพ ทำงานด้วยความเข้าใจเชิง ระบบ เคารพสิทธิของผู้อื่นเพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งมนุษยชาติและสังคม สังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ด้วยใช้ บารมีเป็นเงื่อนไขการรับผิดชอบต่อหน้าที่ ทำประโยชน์ แม้ไปสู่สังคมไม่มีขอบเขตและมีความสุขทุกกิจกรรม

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการที่มีชื่อเสียงอีกท่าน คือหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้วิเคราะห์ประเด็นเกี่ยวกับการบริจาทานของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดกว่า การกระทำของพระเวสสันดรด้วยการบริจาทานช้างปัจจัยนาเคนทร์ บุตรธิดา และภรรยา เป็นการกระทำที่เห็นแก่ตัว ไม่เหมาะสม เป็นการทำให้ประโยชน์ส่วนตัวของพระเวสสันดรเอง เป็นการหาเสียง เป็นการเอาตัวรอด โดยไม่รับผิดชอบต่อผู้ถูกระงับและต่อส่วนรวม มุ่งแต่ความสำเร็จเป็นพระพุทเจ้าอย่างเดียว โดยไม่สนใจความลำบากทุกข์ยากของสมาชิกในครอบครัว หรือประชาชนในเมืองของตนเอง ดังข้อความที่ปรากฏว่า

...ถ้าจะดูพระเวสสันดรด้วยมาตรฐานความผิดถูกในปัจจุบันแล้ว จะเห็นได้ว่าพระเวสสันดรใช้ไม่ได้ทีเดียว เพราะท่านชอบใช้ของหลวงบำเพ็ญบารมีหาเสียง...แม้แต่ช้างเผือกซึ่งมีอิทธิฤทธิ์ทำให้ฝนตกเป็นประโยชน์แก่ชาวนา ท่านก็เอาไปให้แก่พราหมณ์เมืองอื่นเสีย คนในเมืองนั้นจะอดตายท่านก็ไม่สนใจ เพราะท่านคิดจะเอาตัวรอดแต่คนเดียว...เมื่อไปถึงป่าแล้วท่านมีเหลือแต่ลูกกับเมีย ท่านก็ยังยกให้แก่พราหมณ์เสียอีก ไม่ถือว่าเป็นหน้าที่ของท่านที่จะอุปการะเลี้ยงดูบุตรภรรยา...ปัญหาจึงมีอยู่ว่าเหตุใด พระพุทธร่องค์จึงเทศนาชาดกนี้ ตอบได้ว่าเพราะมีพุทธประสงค์จะชี้ให้เห็นว่าแม้พระศาสดาก็เคยคิดผิด ปฏิบัติผิดมาในอดีต ตามปกติพระพุทธร่องค์ทรงสั่งสอนเวไนยสัตว์ให้ปฏิบัติการพอสมควรในทุกอย่าง ชาดกเรื่องนี้จึงนับเป็นเครื่องสอนให้เห็นโทษของการบริจาทานจนเลยเถิดไป...โทษที่พระเวสสันดรได้รับ ก็คือมิได้บรรลุอนุตรสัมโพธิญาณ อันเป็นยอดปรารถนาในชาตินั้น ท่านที่บริจาทานไปก็ไม่เป็นผล...^{๕๙}

จากความเห็นนี้ แสดงให้เห็นว่า ผู้วิเคราะห์มองการบริจาทานของพระเวสสันดรเพียงด้านเดียวคือด้านประโยชน์เชิงปัจเจกบุคคล ว่าเป็นการกระทำด้วยเจตนาและวิธีการที่ไม่บริสุทธิ์ เพราะเป็นการกระทำที่

^{๕๙} ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, ปัญหาประจำวันชุด “รู้ไว้ชัวร์”, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยามรัฐ, ๒๕๓๑),

เปิดเผยผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นประชาชน บุตรธิดาและภรรยา ซึ่งความจริงแล้วหาเป็นเช่นนั้น เพราะด้านประโยชน์เชิงสังคม การกระทำของพระเวสสันดร มีหลักการและเหตุผลรองรับอยู่ คือเป็นการกระทำด้วยมุ่งหวังที่สงเคราะห์บุคคลอื่นที่กำลังประสบปัญหาความเดือดร้อน ต้องการความช่วยเหลือจึงมาร้องขอการบริจาคจากพระเวสสันดร สิ่งของที่ทรงบริจจาคก็เป็นของพระองค์เองมิใช่เป็นของคนอื่น พระองค์จึงมีสิทธิในการที่จะเสียสละให้ใครก็ได้ แม้ดูเหมือนจะเป็นการกระทำที่เปิดเผยคนอื่นในเบื้องต้น แต่พระองค์มองเห็นประโยชน์ที่จะตามมาในอนาคตจึงได้บริจาค เช่น ประโยชน์ที่จะเกิดแก่ชาวกาลิงคะ เพราะได้ช้างปัจจัยนาเคนทร์ไปไว้ บุตรธิดา คือพระกัณหาและพระชาลีได้พบกับพระเจ้าดาตาคือพระเจ้ากรุงสัณชัย พระนางมัทรี แม้พระองค์จะบริจาคให้แก่ท้าวสักกะผู้ปลอมตัวมาเป็นพราหมณ์เพื่อทูลขอพระนาง แต่ท้าวสักกะก็ประทานคืนให้แก่พระองค์ตามเดิม และที่สำคัญพระองค์มุ่งหวังประโยชน์อันยิ่งใหญ่คือการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เพื่อทำประโยชน์อันยิ่งใหญ่แก่มวลมนุษย์ สัตว์และเทวดาทั้งหลาย ให้หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ จึงเห็นได้ว่า พระเวสสันดรทรงใช้ทรัพย์ที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เป็นการกระทำที่ได้ผลอย่างสูงสุด มิใช่เป็นการกระทำที่ไร้ผล แม้ดูเหมือนจะเป็นการแลกเปลี่ยนคล้ายกับพ่อค้าที่ต้องมีการลงทุนเพื่อให้ได้ผลกำไรที่มากกว่าก็ตาม

พระมหาสุบรรณ อัคราง^{๖๐} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่องมหาเวสสันดรชาดก ของไทยและลาว : การศึกษาเปรียบเทียบความขัดแย้ง และการแก้ไขปัญหาตามหลักอริยสัจสี่” ผลการวิจัยพบว่า มหาเวสสันดรชาดกทั้งของไทยและลาว พบความขัดแย้งที่เหมือนกันทั้งหมด ๑๒ กัณฑ์ และไม่พบความขัดแย้งใด ๆ ๑ กัณฑ์ จำแนกได้เป็นความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์พบมากที่สุด ๖ กัณฑ์ รองลงมาคือความขัดแย้งที่เกิดภายในใจของตัวละคร ๓ กัณฑ์ ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับอำนาจเหนือธรรมชาติ ๒ กัณฑ์และความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสังคม ๑ กัณฑ์ตามลำดับ ส่วนประเด็นที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งดังกล่าว ปรากฏว่าตัวละครในมหาเวสสันดรชาดกทั้งของไทยและลาว มีวิธีการแก้ไขปัญหา คือ การแก้ไขปัญหาด้วยหลักสัมมาวาจา พบมากที่สุด ๕ กัณฑ์รองลงมาเป็นการแก้ไขปัญหาด้วยหลักสัมมากัมมันตะ ๔ กัณฑ์และการแก้ไขปัญหาด้วยหลักสัมมาสังกัปปะ การแก้ไขปัญหาด้วยหลักสัมมาวาทยามะ และการแก้ไขปัญหาด้วยหลักสัมมาสมาธิ อย่างละ ๑ กัณฑ์

^{๖๐} พระมหาสุบรรณ อัคราง, “วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่องมหาเวสสันดรชาดก ของไทยและลาว : การศึกษาเปรียบเทียบความขัดแย้ง และการแก้ไขปัญหาตามหลักอริยสัจสี่”, วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๕) : ๒๓ - ๓๓.

พระถวิล ถิรจิตโต โผน นามณี และพระมหาวิเศษ ปญญาวิโร^{๒๑} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำทางปัญญาในการแก้ปัญหาความขัดแย้งทางสังคมของมโหสถบัณฑิตในมโหสถชาดก” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ภาวะผู้นำทางปัญญาในพุทธปรัชญาเถรวาท โดยใช้หลักปัญญา ๓ ประการ ประกอบด้วย (๑) สุตมยปัญญา ปัญญาได้จากฟังข้อมูลเพื่อประกอบพิจารณา (๒) จินตามยปัญญา ปัญญาได้จากการคิดวิเคราะห์ไตร่ตรองความเป็นเหตุเป็นผล (๓) ภาวนามยปัญญา ปัญญาที่ได้จากการเจริญสติพิจารณา ๒) การแก้ปัญหาความขัดแย้งทางสังคมในพุทธปรัชญาเถรวาท ปัญหาความขัดแย้งทางสังคมทางพระพุทธศาสนานั้นมีมูลเหตุมาจากปปัญจธรรม ธรรมเป็นเครื่องเน้นซ้ำ มีตัณหา ทิฏฐิ มานะ เป็นสิ่งที่กระตุ้นให้เกิดความขัดแย้ง ส่วนการขัดแย้งในสังคมมี ๕ ประการ (๑) ความขัดแย้งด้านข้อมูล (๒) ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์และความต้องการ (๓) ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ (๔) ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง (๕) ความขัดแย้งด้านคุณค่าหรือค่า ๓) ภาวะผู้นำทางปัญญาในการแก้ปัญหาความขัดแย้งทางสังคมของมโหสถบัณฑิตในมโหสถชาดก มโหสถบัณฑิตได้ใช้หลักปัญญา ๓ ประการ เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งทางสังคม ในการรับฟังในข้อมูลที่ดีถูกต้อง การคิดวิเคราะห์ในสิ่งที่สมเหตุสมผล และการพิจารณาตามหลักความเป็นจริง

สมใจ สืบเสาะ สิริวรรณพิชา ธนจิราวัฒน์ และนันณัฐ จีรภัทรวรารกุล^{๒๒} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาหนังสือเสียงผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เรื่องมหาชนกชาดกในทศชาติชาดก ตอนบำเพ็ญเพียรวิริยะบารมีเพื่อส่งเสริมความตระหนักรู้คุณธรรมด้านความอดทน” ผลการวิจัยพบว่า ๑) หนังสือเสียงผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เรื่องชนกชาดก ในทศชาติชาดก เพื่อส่งเสริมคุณธรรมด้านความอดทน ภาพรวมมีคุณภาพอยู่ในระดับเหมาะสมมากที่สุด ๒) การเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ย ความตระหนักรู้คุณธรรมด้านความอดทนหลังการรับฟังหนังสือเสียงผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เรื่องมหาชนกชาดก ในทศชาติชาดก ทำให้ผู้รับฟังมีความตระหนักรู้คุณธรรมด้านความอดทนสูงกว่าก่อนรับฟัง อย่างมีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ๓) ความพึงพอใจต่อการรับฟังหนังสือเสียงผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เรื่องมหาชนกชาดก ในทศชาติชาดก เพื่อส่งเสริมคุณธรรมด้านความอดทน ภาพรวมผู้รับฟังมีความพึงพอใจในระดับมาก

^{๒๑} พระถวิล ถิรจิตโต โผน นามณี และพระมหาวิเศษ ปญญาวิโร, “ภาวะผู้นำทางปัญญาในการแก้ปัญหาความขัดแย้งทางสังคมของมโหสถบัณฑิตในมโหสถชาดก”, **วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา**, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๒, (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๕) : ๑๕๖ - ๑๗๑.

^{๒๒} สมใจ สืบเสาะ สิริวรรณพิชา ธนจิราวัฒน์ และนันณัฐ จีรภัทรวรารกุล, “การพัฒนาหนังสือเสียงผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เรื่องมหาชนกชาดกในทศชาติชาดก ตอนบำเพ็ญเพียรวิริยะบารมีเพื่อส่งเสริมความตระหนักรู้คุณธรรมด้านความอดทน”, **วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์**, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (เมษายน - มิถุนายน ๒๕๖๕) : ๑๘๒ - ๑๙๕.

วิสิษฐ์ คิดคำส่วน^{๖๓} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวคิดมนุษย์ในวรรณกรรมเรื่องปฐมกัปป์สังขยยะพื้นโลกชาดก” ผลการศึกษาพบว่า มนุษย์มีกำเนิดมาจากการผสมกันของธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ จิตวิญญาณเป็นธาตุแท้ของมนุษย์และสาร์ตตะของมนุษย์ ธรรมชาติของมนุษย์ประกอบด้วยกายกับจิต และมโนธาตุ คือ จิตสำนึกในบุญและบาป จากโครงสร้างนี้ทำให้มนุษย์มีศักยภาพในการพัฒนาตนเองให้บรรลุถึงเป้าหมายของชีวิตทั้งระดับโลกียสุขและโลกุตตรสุข การที่มนุษย์จะเข้าถึงเป้าหมายของชีวิตนี้ต้องสะสมบารมี ๓ อย่าง คือการให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนา บารมีเหล่านี้จะติดตามมนุษย์ไปในทุกภพทุกชาติที่อุบัติขึ้นมา จนกว่าจะบรรลุถึงพระนิพพานในที่สุด

สรุปว่า ในทศชาติชาดก นอกจากแนวคิดแห่งความเป็นธรรมแล้ว ยังมีแนวคิดหลายอย่างที่ปรากฏอยู่ในทศชาติชาดกที่นักวิชาการ นักวิจัย หรือนิสิตระดับบัณฑิตศึกษาได้ศึกษาวิจัย เช่น เรื่องความรับผิดชอบต่อหน้าที่ เรื่องความขัดแย้ง เรื่องการพัฒนาสังคม เรื่องต้นกำเนิดของมนุษย์ เป็นต้น ซึ่งองค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยในทศชาติชาดกนี้ สามารถใช้เป็นแนวทางเพื่ออธิบายปรากฏทางสังคมเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือสามารถประยุกต์ใช้เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้

๒.๓.๒ การบำเพ็ญบารมีในทศชาติชาดก

มีนักวิชาการทางด้านศาสนาและปรัชญา และนิสิตระดับบัณฑิตศึกษาที่ศึกษาเรื่องการบำเพ็ญบารมีในทศชาติชาดกหลายคน เช่น สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามมกุฎราชกุมารี ขณะที่ทรงศึกษาระดับมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท” โดยมีวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่สำคัญ คือการศึกษาความเปลี่ยนแปลงของศัพท์ว่าบารมี ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท โดยใช้วิธีการ ๒ อย่าง คือศึกษาวิธีการประกอบศัพท์และการศึกษาศัพท์ที่อยู่ในคำแวดล้อม ผลการศึกษาพบว่า คำว่าบารมี ในยุคแรกหมายถึงความเป็นเลิศ ความเต็มเปี่ยม ความสมบูรณ์ในด้านใดด้านหนึ่ง ในยุคต่อมามีความหมายที่แคบเข้า คือหมายถึงความเป็นเลิศในหลักธรรมหมวดใดหมวดหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา จนในที่สุดหมายถึงการความเป็นเลิศหรือเป้าหมายอันสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา คือการบรรลุพระนิพพาน^{๖๔}

^{๖๓} วิสิษฐ์ คิดคำส่วน, “แนวคิดมนุษย์ในวรรณกรรมเรื่องปฐมกัปป์สังขยยะพื้นโลกชาดก”, วารสารมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๐) : ๒๓๑ - ๒๕๔.

^{๖๔} สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามมกุฎราชกุมารี, “ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ มหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ก.

หม่อมอัญชลี ยุคล ณ อยุธยา^{๖๕} ได้ศึกษาเกี่ยวแนวคิดปรัถนนิยมนในฐานะรากฐานแห่งจิตอาสา ซึ่งสะท้อนให้เห็นความแตกต่างระหว่างการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้ที่ปรากฏในพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดจิตอาสา โดยเขามองว่าแนวคิดปรัถนนิยมนเป็นรากฐานและมีความใกล้เคียงกับแนวคิดเรื่องจิตอาสา เพราะเป็นการกระทำที่ไม่ได้หวังผลตอบแทน แม้จะมีลักษณะคล้ายกับการให้ทาน แต่ให้ทานในทางพุทธปรัชญา เป็นการให้ที่มีผลประโยชน์บางอย่างแอบแฝงอยู่ ซึ่งมุมมองในลักษณะนี้เป็นการมองการให้ทานที่ยังไม่ครอบคลุม เพราะการให้ทานพุทธปรัชญามี ๒ หรือ ๓ อย่าง ได้แก่อามิสทาน การให้วัตถุสิ่งของเคราะห์บุคคลอื่นประสบความทุกข์ความเดือดร้อน ธรรมทาน การให้ความรู้ ให้ปัญญาที่ถูกต้อง และอภัยทาน การให้อภัย ไม่ถือโกรธ ไม่จองอาฆาตจองเวร การให้ทางทั้ง ๓ ประเภทนี้ ไม่ได้มีผลประโยชน์ส่วนตัวแอบแฝงอยู่แต่อย่างใด มีแต่การคิดช่วยเหลือบุคคลด้วยจิตที่บริสุทธิ์ ส่วนการให้ที่หวังผลตอบแทนนั้น ไม่เกี่ยวข้องกับพุทธปรัชญา แต่ขึ้นอยู่กับปัจเจกบุคคลว่าจะวางจิตหรือเจตนาของตนเองเป็นอย่างไร เพราะหลักพุทธปรัชญาให้ความสำคัญต่อเจตนาเป็นหลัก ส่วนพระรฐพงศ์ อาจิณณมโฆ พระครูสมุห์ธนโชติ จิธมโฆ และทรงศักดิ์ พรหมดี^{๖๖} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก” ผลการศึกษาพบว่า ๑) ทานบารมีเป็นแนวคิดคำสอนที่ปรากฏในสารัตถสังคหสูตรที่กล่าวถึงการให้การเสียสละ ด้วยความบริสุทธิ์ ไม่หวังผลตอบแทน การให้ทานยังเป็นการคลายความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัว ความโลภ ส่งผลให้เกิดความสะอาด ความสว่าง ความสงบของจิตใจ ทำให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ๒) พระเวสสันดรบำเพ็ญทานบารมีโดยบริจาคพระโอรสพระธิดาให้แก่พรหมณ์ชุก และการบริจาคพระชายาให้กับพระอินทร์ที่จำแลงลงมาในทางพระพุทธศาสนาถือว่าการให้ทานระดับกลาง คืออุปทานบารมี แม้ในทางสังคมจะถูกมองว่าเป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้อง เพราะนำความทุกข์มาให้แก่บุตรธิดาและพระชายาของตนเอง และอาจจะขัดแย้งกับจริยธรรมของบิดาที่ต้องดูแลบุตรธิดาและภรรยาให้มีความสุข แต่ในทางพุทธปรัชญาถือว่าการบริจาคทานของพระเวสสันดรเป็นปัญญาธิกโพธิสัตว์คือทรงพิจารณาไตร่ตรองแล้วจึงบำเพ็ญทาน ๓) คุณค่าต่อตัวบุคคลของพระเวสสันดรเป็นตัวอย่างของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ในการบำเพ็ญทานบารมี เป็นการสละทรัพย์สินของตน เพื่อให้ทานเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น เป็นคุณธรรมของพระโพธิสัตว์ คุณค่าด้านสังคม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในเวสสันดรชาดก ช่วยให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปอย่างสงบ เพราะทุกคนปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง ไม่สร้างความเดือดร้อนให้ตนเองและผู้อื่น

^{๖๕} หม่อมอัญชลี ยุคล ณ อยุธยา, “แนวคิดปรัถนนิยมนในฐานะรากฐานแห่งจิตอาสา”, วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๑) : ๑๔ - ๒๒.

^{๖๖} พระรฐพงศ์ อาจิณณมโฆ พระครูสมุห์ธนโชติ จิธมโฆ และทรงศักดิ์ พรหมดี, “การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก”, วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๔) : ๑๗๕ - ๑๘๗.

พระครูวิกรมธรรมธัช (พีระ ปิยธมโม)^{๖๗} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์คติความเชื่อของชาวอีสานที่มีต่อประเพณีบุญผะเหวด : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดร้อยเอ็ด” ผลการศึกษาพบว่า ประเพณีงานบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นการแสดงออกของประชาชนที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น ในด้านความเชื่อที่ปลูกฝังมายาวนานว่า อาณิสสส์ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติในงานประเพณีนี้ จะทำให้ได้รับ ความสุข ความเจริญ และจะทำให้ได้พบกับความสุขในโลกของอนาคตคือ โลกของพระศรีอาริย์เมตไตรย ที่จะอุบัติขึ้นเป็นพระพุทธเจ้าองค์ต่อไปจากพระโคตมในกายภาคหน้า และยังเป็นกุศโลบาย เพื่อที่จะทำให้คนในท้องถิ่นหรือชุมชนนั้น ๆ เกิดความรักใคร่ มีความสามัคคีปรองดองกันในหมู่คณะโดยอาศัยพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการปลูกฝัง และสร้างวัฒนธรรมประเพณีที่ดีให้แก่ประชาชนตามแบบอย่างของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาหลักที่ชุมชนในท้องถิ่นให้ความเคารพเลื่อมใสมาช้านานแล้ว ดังนั้น วัตถุประสงค์ของประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ดในทุก ๆ ด้าน กล่าวโดยสรุปแล้ว ก็มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนในท้องถิ่นเกิดการพัฒนาศักยภาพของประชาชนที่อยู่อาศัยในท้องถิ่นนั้น โดยอาศัยพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องหล่อหลอมและประสานให้กลมกลืนกับวิถีชีวิต

พระมหาพงศ์ศิริ ปญญาวิโร^{๖๘} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์ทานบารมีในคัมภีร์อรรถกถา” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ทาน คือการให้ เป็นหลักธรรมเบื้องต้นในทาง พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของกันและกันไว้ และเป็นคุณูปการต่อการปฏิบัติธรรมในขั้น สูงจนกระทั่งถึงความดับทุกข์ได้ ๒) พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ในอดีตชาติ ก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ต้องเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์มาก่อน โดยมีวัตถุประสงค์ในการบำเพ็ญทานบารมี ดังปรากฏในอรรถกถาชาดก เริ่มตั้งแต่ทานบารมี เป็นต้น โดยไม่ได้ปรารถนาอย่างอื่นนอกจากปรารถนาพระสัพพัญญุตญาณ หรือพระโพธิญาณ ๓) ทานบารมีเป็นปัจจัยที่ให้ได้บรรลุ ธรรมทานเปรียบเหมือนกับอิฐก้อนแรกที่ก่อฐานเจดีย์ วางอิฐก้อนแรกจนถึงยอดเจดีย์ ทานบารมีที่มีผลต่อการดำรงชีวิต เพราะว่าทานเป็นหลักธรรมเบื้องต้นในทางพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของกันและกัน ทานบารมีที่มีผลต่อการเป็นแบบอย่างที่ดี เพราะว่าแบบอย่างที่ดีจะเป็นแรงจูงใจให้บุคคลอื่นได้ระทำตามเป็นแบบอย่าง ทานบารมีที่มีผลต่อการเป็นแบบแผนที่น่ามาสู่การ ประพฤติปฏิบัติต่อสังคมไทย เพื่อที่จะเป็นแบบแผนทางปฏิบัติโดยทั่วไปในสังคม อันจะนำมาซึ่ง ความสุข ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

^{๖๗} พระครูวิกรมธรรมธัช (พีระ ปิยธมโม) “การศึกษาเชิงวิเคราะห์คติความเชื่อของชาวอีสานที่มีต่อประเพณีบุญผะเหวด : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดร้อยเอ็ด”, **วารสารปรัชญาปริทรรศน์ คณะศาสนาและปรัชญา**, มหาวิทยาลัยมหาจุฬารามราชวิทยาลัย, ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๒) : ๙๓ - ๑๐๖.

^{๖๘} พระมหาพงศ์ศิริ ปญญาวิโร, “วิเคราะห์ทานบารมีในคัมภีร์อรรถกถา”, **วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – เมษายน ๒๕๖๔) : ๖๓ - ๗๓.

พระอธิการสุรพล ฐานจาโร^{๖๙} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์ขันติบารมีของพระโพธิสัตว์ในพุทธศาสนา” ผลการศึกษาพบว่า คำว่า “บารมี” หมายถึงปฏิปทาอันยาวดั่ง คุณธรรมที่ประพฤติปฏิบัติอย่าง ยืนยงต่อความดีที่บำเพ็ญอย่างพิเศษเพื่อบรรลุซึ่งจุดหมายอันสูง เช่น ความเป็นพระพุทธเจ้าและความเป็น มหาสาวก เป็นต้นพระพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่องขันติไว้ในมหาปทานสูตรว่า ขนฺตี ปรมํ ตโปตติกขา เอตํ พุทธานสา สนนํติ แปลว่า ขันติความอดทนคือความอดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่ง ขันตินั้นว่าโดยลักษณะมี ๓ ลักษณะคือ ๑) ตี ดิกขาขันติ ความอดทนด้วยอำนาจการอดกลั้นเอาไว้ หมายความว่าสะกดข่มใจไม่ให้ลุแก่อำนาจของความโลภ โกรธ หลง ข่มเอาไว้ได้ อดกลั้นเอาไว้ได้อย่างเต็มที่ด้วยอำนาจแห่งศีล ๒) ตบขันติ ความอดทนเป็นเดชเผาผลาญ กิเลสอย่างหยาบ ปราบปรามกิเลสระดับกลางด้วยอำนาจแห่งสมาธิ ๓) อธิวาสนขันติ ความอดทนจนข่มกิเลสได้ และสามารถหยุดยั้งขบวนการเคลื่อนไหวของกิเลส ให้ขาดลง สูญสลายไปด้วยอำนาจแห่งวิปัสสนาปัญญา พระ ทรงพล กิตติปัญญา, พระมหาสุรชัย วราสโม และณัฏฐิ์ ศรีดี^{๗๐} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาการบำเพ็ญบารมี และการบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณของพระพุทธเจ้าประเภทปัญญาธิกะ” ผลการศึกษาพบว่า บารมี หมายถึง ภาวะที่น่าจิตไปสู่ความเต็มบริบูรณ์ คือคุณความดีที่บำเพ็ญอย่างยิ่ง เพื่อบรรลุจุดหมายสูงสุด ซึ่งพระ โพธิสัตว์ต้องบำเพ็ญให้ครบบริบูรณ์จึงจะบรรลุโพธิญาณ พระโพธิสัตว์มี ๓ ประเภท คือ ๑) ปัญญาธิกะโพธิสัตว์ ๒) สัทธาธิกะโพธิสัตว์ ๓) วิริยาธิกะโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์พัฒนาจิตจากปุถุชนธรรมดาสู่ธรรมสมิธาน ๘ ประการ จนได้รับพุทธพยากรณ์เป็นพระนิยตโพธิสัตว์ไม่อยู่ในฐานะอภิวฐานะ ๑๘ ประการ บำเพ็ญพุทธการกธรรมหรือ บารมี ๑๐ คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติสัจจะ อธิฐาน เมตตา อุเบกขา ปัญญาธิกะโพธิสัตว์นั้น ต้องบำเพ็ญ บารมีอุปบารมีและปรมัตถบารมี พระพุทธเจ้าทุกพระองค์เป็นพระอรหันตผล มีคุณสมบัติเฉพาะ ๑๓ ประการ และคุณลักษณะเฉพาะ ๑๑ ประการ มีทศพลญาณ มีมหาสาธารณญาณ ๖ มหาปฐิสลักษณ์ ๓๒ อนุ พยัญชนะ ๘๐ และพระพุทธเจ้าต้องเป็นบุรุษเพศ ประสูติและตรัสรู้ที่ชมพูทวีปในตระกูลกษัตริย์หรือ พราหมณ์ เท่านั้น ปัญญาธิกะพุทธเจ้ามีอินทรีย์ธรรมเป็นตัวนำในการตรัสรู้ธรรมโดยใช้ปัญญามากกว่าศรัทธา ที่มาของ พระพุทธเจ้าประเภทปัญญาธิกะปรากฏในชาดก เรื่องราวจาก ๒๕๖ ชาดก จัดเป็นการบำเพ็ญปัญญาบารมี โดย มีมโหสถชาดก แสดงไว้อย่างเห็นชัดเป็นรูปธรรม พระพุทธเจ้าในอดีตที่มีรายละเอียดแสดงไว้มี ๒๕ พระองค์ ระบุระยะเวลาบำเพ็ญบารมี ๖ พระองค์ปรากฏข้อมูลไว้ใน ๒ ลักษณะคือ ๑) แบบ ๔ อสงไขยแสนกัป ๒) แบบ ๑๖ อสงไขย แสนกัป ส่วนพระพุทธเจ้าอีก ๑๙ พระองค์ไม่ปรากฏระยะเวลาบำเพ็ญบารมี พบว่าปัญญาธิกะพุทธ

^{๖๙} พระอธิการสุรพล ฐานจาโร, “วิเคราะห์ขันติบารมีของพระโพธิสัตว์ในพุทธศาสนา”, **วารสารวันนัมมแทรกพุทธ ศาสตร์ปริทรรศน์**, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๕๗) : ๑๓๓ - ๑๔๑.

^{๗๐} พระทรงพล กิตติปัญญา, พระมหาสุรชัย วราสโม และณัฏฐิ์ ศรีดี, “ศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุอนุตร สัมมาสัมโพธิญาณของพระพุทธเจ้าประเภทปัญญาธิกะ”, **วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์**, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๙) : ๓๕ - ๔๘.

เจ้ามี ๓ พระองค์คือ พระพุทธเจ้าโศภิตะ พระพุทธเจ้านารทะ และพระพุทธเจ้าโคตม แต่ไม่สามารถสรุปว่า มีเพียง ๓ พระองค์เท่านั้น आयुชยพระพุทเจ้าไม่สามารถจัดเป็นเกณฑ์เพื่อจำแนกประเภทพระพุทเจ้าได้

ไกรสิทธิ์ จามรจันทร์สาขา และประภาส เพ็งพุ่ม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “คติพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง”^{๗๑} ผลการศึกษาพบว่า คติพระโพธิสัตว์เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในอินเดียก่อนสมัยพุทธกาล มีที่มาจากแนวคิดวีรบุรุษทางการเมืองและวีรบุรุษทางศาสนา ส่วนคติพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทและฝ่ายมหายานนั้นมีความหมายแตกต่างกัน กล่าวคือ พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท พระโพธิสัตว์ หมายถึงผู้สะสมบุญบารมีเพื่อเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ส่วนพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน พระโพธิสัตว์ หมายถึงพุทธศาสนิกชนทุกคนสามารถสะสมบุญบารมีเพื่อเป็นพระพุทธเจ้าได้เช่นเดียวกัน มิได้จำกัด เพียงบุคคลใดบุคคลหนึ่งเท่านั้น และคติพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองนั้น พระองค์ทรงน้อมนำคติพระโพธิสัตว์ตั้งมั่นยังพระราชหฤทัย ซึ่งส่งผลให้พระองค์ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจเพื่อบ้านเมืองสงบสุขร่มเย็น ปวงประชาราษฎร์มีความสุข ปราศจากความทุกข์ร้อน การศึกษาในครั้งนี้ได้ข้อค้นพบใหม่ คือ เดิมถือกันว่าพระมหากษัตริย์สมัยอยุธยาเป็นต้นมานำแนวคิดเทวราชาจากอาณาจักรขอม และนำการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ปกครองอาณาจักรอยุธยา ทำให้พระราชลักษณะของพระองค์ทรงเป็นองค์สมมุติเทพ ตามอย่างแนวคิดเทวราชา จากการศึกษาพบว่าพระมหากษัตริย์สมัยอยุธยานำแนวคิดเทวราชามาใช้เพียงรูปแบบเท่านั้น เพื่อการปกครองอาณาจักรอยุธยาเท่านั้น แต่พระราชหฤทัยของพระองค์นั้นทรงเปี่ยมด้วยพระมหากรุณาธิคุณอันมีที่มาจากคติพระโพธิสัตว์ ส่วนพระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจทำคุณประโยชน์แก่บ้านเมืองและปวงประชาราษฎร์เป็นสำคัญ ซึ่งมีสมเด็จพระเจ้าปราสาททองเป็นตัวแทนพระมหากษัตริย์สมัยอยุธยา

สารภี ขาวดี^{๗๒} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พระโพธิสัตว์ในฐานะผู้เปี่ยมด้วยเมตตา และเป็นแสงแห่งปัญญาแก่ครอบครัว” สรุปได้ว่า พระโพธิสัตว์คือ อดีตชาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อครั้งที่ยังบำเพ็ญบารมีเพื่อการตรัสรู้ สิ่งที่คาดหวังว่าจะได้พบในอรรถกถาชาดกแต่ละเรื่องก็คือ คุณธรรม ความดี (บารมี) ที่พระโพธิสัตว์ได้แสดงไว้ในแต่ละชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดและมีบทบาทเป็นศูนย์กลางของครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นฐานะบิดา บุตร สามี พี่ และอื่นๆ จึงน่าจะมีส่วนกำหนดในการแสดงคุณธรรมเช่นกัน จากการศึกษาทำให้ได้ข้อสรุปที่ค่อนข้างชัดเจนว่า ในบทบาทของบิดา พระโพธิสัตว์คือผู้มีเมตตาและพร้อมที่จะให้ปัญญาแก่บุตรเสมอ ในบทบาทของบุตร พระโพธิสัตว์ก็อยู่ในฐานะอภิชาติบุตร ผู้เปี่ยมด้วยธรรม เลี้ยงดูบิดามารดาด้วย

^{๗๑} ไกรสิทธิ์ จามรจันทร์สาขา และประภาส เพ็งพุ่ม, “คติพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง”, **วารสารมหาจุฬานาครทรรณ**, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑, (มกราคม ๒๕๖๖) : ๒๓๑ - ๒๔๐.

^{๗๒} สารภี ขาวดี, “พระโพธิสัตว์ในฐานะผู้เปี่ยมด้วยเมตตา และเป็นแสงแห่งปัญญาแก่ครอบครัว”, **วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี**, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๘) : ๑๑๒ - ๑๑๓.

ความกตัญญู รวมทั้งให้สติ และปัญญาในยามบิดามารดาทำสิ่งที่ผิดพลาด หรือเป็นไปเพราะความเขลา ทั้งนี้แม้ในบางพระชาติพระ โพธิสัตว์จะอยู่ในฐานะบุตรผู้ถูกทารุณกรรมโดยบิดา ก็ยังคงแสดงให้เห็น การพยายามละโทษะ อภัย และใช้ขันติสู้กับความเจ็บปวดจากการถูกทารุณ และแม้ในท้ายที่สุดแล้วจะต้องจบชีวิตลงก็ไม่พบการผูกใจเจ็บจากพระโพธิสัตว์แม้แต่ในน้อย ในบทบาทสามีคุณธรรมที่ปรากฏชัดที่สุด คือความเมตตา อภัย และให้โอกาส ไม่ว่าจะต้องพบเจอกับภรรยาผู้มีธรรมเสมอกัน ภรรยาที่ฟังสอนได้หรือภรรยาผู้ทุศีล โดยเฉพาะภรรยาประเภทหลัง พบว่าพระโพธิสัตว์มักจะให้อภัย ไม่ฆ่า แต่ก็ไม่ได้ให้โอกาสกลับมาใช้ชีวิตคู่ร่วมกันอีก และมีข้อที่สังเกตเห็น ประการหนึ่งคือ การได้พบเจอกับบรรดาภรรยาผู้ทุศีล ไร้ความซื่อสัตย์ มักมากในกามทั้งหลาย กลับช่วยให้พระโพธิสัตว์เกิดดวงตาเห็นธรรมว่า มาตุคาม เป็นภัยอันใหญ่หลวงของสัตว์บริสุทธิได้เร็วขึ้น ส่งผลให้สามารถตัดบ่วง ทางโลกอันเกิดแต่บุตรและภรรยา ก้าวสู่หนทางแห่งเนกขัมมะได้อย่างไร้ข้อผูกมัด ในบทบาทที่ คุณธรรมที่ปรากฏชัดคือ พี่ชายที่เมตตา พี่ชายผู้ให้ ปัญญา แก่น้อง และพี่ชายผู้อภัย และให้โอกาส เมื่อน้องทำสิ่งที่ ผิดพลาดในชีวิตเพราะความเขลา ดื้อรั้น หรืออาจไม่รู้ แม้ในบทบาทของลุง ผู้กอบประคับประคอง และคุณวุฒิก็ฟังให้ปัญญาแก่ลูกหลานหรือในฐานะหลาน ที่เป็นบัณฑิตผู้มีปัญญาก็ไม่รอช้าที่จะช่วยให้ญาติสามารถก้าวพ้นจากห้วงทุกข์นานาในชีวิตได้ เมื่อพิจารณาเนื้อหาของอรรถกถาชาดก โดยตัดส่วนที่เป็นปัจจุบัน วัตถุ และประชุมชาดกออกไป หากไม่มองว่าตัวละครเอกของเรื่อง คือ พระโพธิสัตว์ จะเห็นได้ว่า คุณธรรมที่ตัวละครเอกแสดงออกมาแต่ละเรื่องหรือแต่ละชาติ ล้วนแต่เป็นคุณธรรมที่ไม่อาจจำเพาะว่าผู้ที่เป็นพระโพธิสัตว์เท่านั้นจะพึงแสดงได้ โดยเฉพาะคุณธรรมที่สมาชิกครอบครัวพึงสงเคราะห์แก่กัน ไม่ว่าจะเป็นบิดา พึงสงเคราะห์บุตร บุตร พึงสงเคราะห์บิดามารดา สามีพึงสงเคราะห์ภรรยา พี่พึงสงเคราะห์น้อง และญาติพึงสงเคราะห์ญาติ แต่เมื่อมองในฐานะที่เป็นเรื่องราวในอดีตชาติของพระพุทธเจ้า และมอง การปฏิบัติดีปฏิบัติชอบของพระโพธิสัตว์ในแต่ละชาติเสมือนการบำเพ็ญบารมี ในฐานะผู้เกิดมาเพื่อสั่งสมและเติมเต็มบารมีให้ตนเอง ก็ทำให้ได้ข้อสรุปว่า ผู้ทรงไว้ซึ่งคุณธรรม เท่านั้นจึงจะนำพาตน และครอบครัวสู่ความผาสุกได้และทุกบทบาทที่ได้รับในฐานะสมาชิกครอบครัว นอกจากแสดงให้เห็นเมตตา อันเป็นความปรารถนาดีที่จะให้บุคคลอันเป็นที่รักจากทุกข์และประสบแต่ความสุขแล้ว ยังช่วยให้คนในครอบครัวเกิดดวงตาเห็นธรรม โดยการใช้ปัญญามาสร้างประโยชน์แก่สมาชิกครอบครัว เพื่อให้พวกเขาได้พบแสงสว่างในชีวิตผ่านข้อคิด คำสอนและการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่าง

กอบชัย รัฐอุบล และปฐม หงษ์สุวรรณ^{๗๓} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “เวสสันดรชาดก: วรรณกรรมศักดิ์สิทธิ์ในการรับรู้และการประกอบสร้าง ทางวัฒนธรรมของชาวเมืองปากเซ แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” ผลการศึกษาพบว่า เวสสันดรชาดกมีการดำรงอยู่และการสืบทอดเรื่อยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

^{๗๓} กอบชัย รัฐอุบล และปฐม หงษ์สุวรรณ, “เวสสันดรชาดก: วรรณกรรมศักดิ์สิทธิ์ในการรับรู้และการประกอบสร้าง ทางวัฒนธรรมของชาวเมืองปากเซ แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว”, *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๔ (มิถุนายน ๒๕๖๔) : ๑๔๑๕ - ๑๔๒๙.

บัน รวมถึงชาวเมืองปากเซ มีการรับรู้เรื่องเวสสันดรชาดกผ่านตัวบทวรรณกรรมผ่านประเพณีและพิธีกรรมตลอดจนศิลปะพื้นบ้านอย่างจิตรกรรมฝาผนัง (สูปแต้ม) และผ้าผะเหวด ตัวบททางวัฒนธรรมเหล่านี้ ล้วนเกิดจากอิทธิพลของเวสสันดรชาดก ทำให้เห็นบทบาทและการปฏิสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับชุมชน ในฐานะของวรรณกรรมศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่คู่กับชุมชน ประเด็นการประกอบสร้างทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยพบว่า เวสสันดรชาดกได้มีส่วนประกอบสร้างวัฒนธรรมที่หลากหลาย ได้แก่ การประกอบสร้างความศักดิ์สิทธิ์ผ่านตัวบทวรรณกรรม มีการจารเรื่องราวเวสสันดรชาดกลงในใบลานด้วยอักษรธรรม มีการแทรกคาถาบาลีและมีการ อนุรักษ์สืบทอดการจารใบลาน นอกจากนี้ยังมีการประกอบสร้างวัฒนธรรมความเป็นชุมชนเกษตรที่มีนัยยะ ด้านการก่อเกิดความอุดมสมบูรณ์ให้แก่แหล่งเพาะปลูกเลี้ยงชีพของคนในชุมชน รวมถึงการประกอบสร้างพลัง ชุมชนและเครือข่ายทางสังคม การศึกษาเวสสันดรชาดกในครั้งนี้ จึงเป็นการสะท้อนมุมมองทางคติชนที่ไม่ได้ให้ความสำคัญเพียงตัวบทวรรณกรรมเท่านั้น หากแต่ให้ความสำคัญกับบริบทที่มีความสัมพันธ์กับเวสสันดรชาดกอีกด้วย

ชลวิทย์ อรุณปรการ นวลวรรณ พูลสวัสดิ์ และสรวิชัย วงษ์สะอาด^{๗๔} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การใช้บาร์มี ๑๐ ในการพัฒนาตนเองและสังคม” ผลการวิจัยพบว่า บาร์มี หมายถึงคุณความดีที่ควรบำเพ็ญ เพื่อสร้างอุปนิสัยส่งเสริมให้สามารถบรรลุธรรมได้ มี ๑๐ ประการ ได้แก่ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา และอุเบกขา เรียกอีกอย่างว่า ทศบาร์มี มี ๓ ระดับ ตามความยากของการบำเพ็ญ คือ บาร์มี อุปบาร์มี ปรมัตถบาร์มี ประโยชน์ของบาร์มี มี ๓ อย่าง คือ เพื่อการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า การตรัสรู้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า และการบรรลุธรรมเป็นพระอริยสาวก การพัฒนาตนเองและสังคม สามารถจัดเข้าในหลักภาวนา ๔ แปลว่า การเจริญ การทำให้เป็นให้มีขึ้น การฝึกอบรม การพัฒนา ได้แก่ การฝึกฝนตนเอง (กาย) การอบรมความประพฤติ (ศีล) ทำให้เกิดความเชื่อมั่น ตั้งใจ (จิต) และได้สั่งสม ประสบการณ์แยกแยะสิ่งที่เป็นคุณและโทษ (ปัญญา) หลักธรรมของการบำเพ็ญบาร์มี เป็นการฝึกฝนพื้นฐานของ บาร์มีที่ต้องเริ่มจากตนเอง เข้าใจตนเอง เข้าใจธรรม จึงจะสามารถกำหนดให้เกิดเป็นลักษณะของบาร์มีได้ เป็นการส่งเสริมช่วยเหลือไม่ให้อื่นเดือดร้อน ทำให้ได้รับรส คือ ความตั้งมั่นของคุณธรรมบาร์มีนั้น และสามารถมองเห็น คุณธรรมที่ปรากฏ เป็นประสบการณ์ที่ทำให้เข้าใจและเข้าถึงบาร์มีได้โดยง่าย ดังนั้น การใช้บาร์มี ๑๐ มาพัฒนาตาม หลักภาวนา ๔ คือ การพัฒนากายโดยใช้พื้นฐาน พัฒนาศีลโดยใช้ลักษณะ พัฒนาจิตโดยใช้รส และพัฒนาปัญญาโดยใช้สภาพบาร์มี ๑๐ ประการ

^{๗๔} ชลวิทย์ อรุณปรการ นวลวรรณ พูลสวัสดิ์ และสรวิชัย วงษ์สะอาด, “การใช้บาร์มี ๑๐ ในการพัฒนาตนเองและสังคม”, วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๕) : ๔๙ - ๕๖.

วิชชุดา พรายยงค์^{๗๕} ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “พระนางมัทรี : วิเคราะห์ตัวละครในร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกกัณฑ์มัทรี” ผลการศึกษาพบว่า ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก เป็นวรรณคดีทางพระพุทธศาสนาที่อยู่คู่กับ สังคมไทยสืบทอดกันมาเป็นเวลายาวนาน ดังปรากฏในเรื่องกาพย์มหาชาติ ตั้งแต่สมัยอยุธยาและเป็นวรรณคดีที่รู้จักกันดีในทุกชนชั้น เนื่องจากเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา มีตัวละครเอกหญิง คือพระนางมัทรี เมื่อวิเคราะห์ตัวละครในวรรณคดีแล้วพบว่า พระนางมัทรี เป็นสตรีที่มีคุณลักษณะเป็นสตรีในอุดมคติ ได้แก่ (๑) มีความจงรักภักดีต่อสามี (๒) มีความเป็นแม่ที่รักและปกป้องลูก (๓) เป็นผู้มีความเป็นกุลสตรี มีความประพฤติเรียบร้อย (๔) มีความกล้าหาญ อดทน (๕) มีจิตใจใฝ่บุญกุศล (๖) มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดและปียาวจาวจาไพเราะอ่อนหวาน ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก ยังเป็นที่รู้จักและอยู่คู่กับสังคมไทย เนื่องด้วยเป็นเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้การร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก ยังมีคุณค่าต่อการศึกษาวรรณคดี ในด้านภาษา ด้านสภาพสังคม ด้านศาสนา และด้านประเพณีของไทยอีกด้วย

๒.๓.๓ รูปแบบการเผยแพร่ทศชาติชาดก

รูปแบบการเผยแพร่ทศชาติชาดก มีนักวิชาการที่สนใจศึกษาวิจัยในประเด็นนี้ เช่น สุภัก มหาวรรการ และพฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ^{๗๖} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การสร้างสรรคชาดกเรื่องพระมหาชนกในรูปแบบการ์ตูนโทรทัศน์” ผลการวิจัยพบว่า พระมหาชนกที่ผลแพร่ทางสถานีโทรทัศน์ในรูปแบบการ์ตูนมีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดของเรื่องจากต้นฉบับในทศชาติชาดกเพื่อให้เหมาะสม ๔ ประการ ได้แก่ (๑) การอธิบายเรื่องวิริยะบารมีให้เข้าใจง่ายขึ้น (๒) การสร้างเหตุการณ์เพิ่มเติมคือพระมหาชนกถูกเพื่อนแกล้ง และพระมหาชนกหนีออกจากบ้าน (๓) ด่านทดสอบบารมี และ (๔) การสร้างฉากและเครื่องแต่งกายของตัวละครขึ้นใหม่ ทำให้ได้กรับรู้และเข้าใจสาระสำคัญของมหาชนกชาดกได้ง่ายยิ่งขึ้น ทำให้เห็นบทบาทของการ์ตูนอนิเมชันในเรื่องพระมหาชนกในสังคมไทย ๒ ประการ ได้แก่ (๑) การสอนธรรมะ เช่น ความเพียร ความกตัญญู การใช้ปัญญาอันบริสุทธิ์ เป็นต้น (๒) การยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช นับเป็นการรับรู้และเรียนรู้หลักธรรมทางพุทธศาสนาผ่านสื่อสารมวลชนที่นับวันยังมีอิทธิพลในสังคมไทย

คณิตา หอมทรัพย์^{๗๗} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร : กลวิธีการดัดแปลงโครงสร้างของนิทานชาดกเพื่อสื่อสาร

^{๗๕} วิชชุดา พรายยงค์, “พระนางมัทรี : วิเคราะห์ตัวละครในร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี”, **วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์**, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๔) : ๔๕ - ๕๕.

^{๗๖} สุภัก มหาวรรการ และพฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ, “การสร้างสรรคชาดกเรื่องพระมหาชนกในรูปแบบการ์ตูนโทรทัศน์”, **วารสารไทยศึกษา**, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ (กุมภาพันธ์ - กรกฎาคม ๒๕๕๗) : ๒๗ - ๕๓.

^{๗๗} คณิตา หอมทรัพย์, “พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร : กลวิธีการดัดแปลงโครงสร้างของนิทานชาดกเพื่อสื่อสารพระราชดำริ”, **วารสารสักทอง : สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (สทมส.)**, ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม - ธันวาคม ๒๕๖๒) : ๑ - ๑๑.

พระราชดำริ” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์การดัดแปลงโครงสร้างของนิทานชาดก ได้แก่ (๑) การตัดปัจจุบันวัตถุและสมุธาน (๒) การดัดแปลงเนื้อเรื่องหรืออดีตวัตถุโดยการตัดเนื้อเรื่องการตัดรายละเอียดของเรื่อง การเปลี่ยนเนื้อเรื่อง การเพิ่มเนื้อเรื่อง และการคงคาถาภาษาบาลีไว้ในตอนที่สำคัญและการอธิบายความภาษาบาลีกลวิธีดังกล่าว ได้สื่อถึงพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ได้แก่ (๑) ศาสตร์พระราชา คือ แนวคิดวิริยะและปัญญาและพระราชดำริการพัฒนาสังคมไทย (๒) การสร้างสรรค์วรรณกรรมชาดกร่วมสมัย พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์จะมีเอกลักษณ์แตกต่างจากอรรถกถาชาดกและเรื่องพระมหากษัตริย์อื่น ๆ ของไทยที่เคยมีมาก่อน อีกทั้งมีอิทธิพล ต่อการสร้างสรรค์เรื่องพระมหากษัตริย์รูปแบบต่าง ๆ ต่อมาในสังคมไทย ทำให้นิทานชาดกมีคุณค่าและบทบาทในสังคมร่วมสมัย

สมใจ สืบเสาะ สิริวรรณพิชา ธนจิราวัฒน์ และนันณัฐ จีรภัทรวรากล^{๗๘} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาหนังสือเสียงผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เรื่องชนกชาดกในทศชาติชาดก ตอนบำเพ็ญเพียรวิริยะบารมี เพื่อส่งเสริมความตระหนักรู้คุณธรรมด้านความอดทน” ผลการวิจัยพบว่า ๑) หนังสือเสียงผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เรื่องชนกชาดก ในทศชาติชาดก เพื่อส่งเสริมคุณธรรมด้านความอดทน โดยภาพรวมมีคุณภาพอยู่ในระดับเหมาะสมมากที่สุด ๒) การเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ย ความตระหนักรู้คุณธรรม ด้านความอดทนหลังการรับฟังหนังสือเสียงผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เรื่องชนกชาดกในทศชาติชาดก ทำให้ผู้รับฟังมีความตระหนักรู้คุณธรรมด้านความอดทนสูงกว่าก่อนรับฟัง อย่างมีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ๓) ความพึงพอใจต่อการรับฟังหนังสือเสียงผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เรื่องชนกชาดก ในทศชาติชาดก เพื่อส่งเสริมคุณธรรมด้านความอดทน ภาพรวมผู้รับฟังมีความพึงพอใจในระดับมาก

พระมหาพงษ์เทพ ปากาโร (ลือประเสริฐ) ประเสริฐ ธิลาว และพระปลัดระพิน พุทธิสาร^{๗๙} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการแห่निทานชาดกของพระครูพิมลธรรมภาณ (มานพ กนตสีโล)” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการแห่निทานชาดกของพระครูพิมลธรรมภาณ (มานพ กนตสีโล) โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.91$, $S.D.=0.64$) ๒) ปัจจัยทางด้านการสื่อสาร มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อยู่ในระดับสูงมาก ($r=0.886^{**}$) ๓) ปัญหาและอุปสรรค ของแห่นิทานชาดกพบว่า พระนักเทศน์ แสดงธรรมยังไม่ชัดเจนในเนื้อหาบางช่วง เพราะ

^{๗๘} สมใจ สืบเสาะ สิริวรรณพิชา ธนจิราวัฒน์ และนันณัฐ จีรภัทรวรากล, “การพัฒนาหนังสือเสียงผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เรื่องชนกชาดกในทศชาติชาดก ตอนบำเพ็ญเพียรวิริยะบารมี เพื่อส่งเสริมความตระหนักรู้คุณธรรมด้านความอดทน”, **วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์**, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (เมษายน – มิถุนายน ๒๕๖๕) : ๑๘๒ - ๑๙๕.

^{๗๙} พระมหาพงษ์เทพ ปากาโร (ลือประเสริฐ) ประเสริฐ ธิลาว และพระปลัดระพิน พุทธิสาร, “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการแห่นิทานชาดกของพระครูพิมลธรรมภาณ (มานพ กนตสีโล)”, **วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมการปริทรรศน์**, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๑) : ๒๗ - ๓๔.

ไม่มีการอธิบายขยายหลักธรรมแต่ละกัณฑ์ให้ผู้รับฟังให้เข้าใจ ข้อเสนอแนะคือ ควรเทศน์ให้ชัดเจนในเนื้อหาให้ดีขึ้น ควรให้พระนักเทศน์อธิบายหลักธรรมแต่ละกัณฑ์ให้ผู้รับฟังให้เข้าใจมากขึ้น และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

สรุปว่า การบำเพ็ญบารมีในทศชาติชาดก มีนักวิชาการและนิสิตระดับปริญญาโทและปริญญาเอกได้ศึกษาวิจัยอยู่อย่างหลากหลายในประเด็นที่แตกต่างกัน โดยสรุปนักวิชาการมีอยู่ ๓ กลุ่ม คือกลุ่มที่ ๑ นักวิชาการที่ศึกษาการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ทั้งหมด จำนวน ๕๔๗ พระชาติ กลุ่มที่ ๒ นักวิชาการที่ศึกษาการบำเพ็ญบารมีในทศชาติชาดก คือชาดกทั้ง ๑๐ พระชาติ และกลุ่มที่ ๓ นักวิชาการที่ศึกษาการบำเพ็ญเฉพาะในเวสสันดรชาดก เน้นเฉพาะทานบารมี ซึ่งเป็นพระชาติสุดท้าย ก่อนที่จะเสด็จอุบัติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ พระชาติสุดท้ายที่ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในที่สุด

๒.๔ ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับทศชาติชาดก

ทศชาติชาดกเป็นชาดกที่ปรากฏในอรรถกถาหมานิบาต มีจำนวน ๑๐ เรื่อง^{๔๐} ดังนี้

๑. เตมียชาดก เป็นพระชาติที่ ๕๓๘ ของพระโพธิสัตว์ พระองค์เสวยพระชาติเป็นพระราชโอรสของพระเจ้ากาสิกราช ในเวลาที่ยังทรงพระเยาว์ ทรงเห็นพระราชบิดาพิพากษาลงโทษพวกโจรแล้วทรงระลึกถึงอดีตชาติได้ว่า พระองค์เคยเป็นพระราชาและพิพากษาลงโทษคนเช่นนี้มาแล้ว และต้องไปเสวยผลกรรมในนรกเป็นเวลานาน ในชาตินี้จึงไม่ปรารถนาจะครองราชย์สมบัติและได้ทรงแก้แค้นทำเป็นคนใบ้ แม้จะถูกทดลองด้วยวิธีการต่างๆ ก็ไม่ยอมเจรจา พระราชบิดาจึงรับสั่งให้นำตัวท่านไปฝังที่ป่าช้า ทำให้ท่านได้โอกาสสอนนายสารถีแล้วเสด็จออกบรรพชา ต่อมาพระราชบิดาและชาวเมืองทั้งหลายก็ได้ออกบรรพชาตามเป็นจำนวนมาก^{๔๑}

๒. มหาชนกชาดก เป็นพระชาติที่ ๕๓๙ ของพระโพธิสัตว์ พระองค์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้ามหาชนกขณะพระมารดาทรงพระครรภ์ได้หนีเข้าศึกษาไปอาศัยอยู่กับอาจารย์ทศปาโมกข์ เมืองกาลจัมปาละ เมื่อเจริญวัยได้ศึกษาจบไตรเพทและศิลปศาสตร์ต่างๆ ได้ขออนุญาตพระมารดาเดินทางไปค้าขายที่สุวรรณภูมิ แต่เรือแตกจมลงในมหาสมุทร ในขณะที่ท่านกำลังว่ายน้ำช่วยเหลือนตนเองอยู่ในมหาสมุทรเป็นวันที่ ๗ นั้น นางมณีเมขลาซึ่งเป็นเทพธิดารักษามหาสมุทรได้ช่วยเหลือและนำท่านไปส่งที่ฝั่งเมืองมิลินา ต่อมาอำมาตย์และบุโรหิตเป็นต้นได้อภิเษกพระองค์เป็นพระกษัตริย์ครองราชย์สมบัติ ณ กรุงมิลินา สืบต่อจากพระเจ้าโปลชนกผู้เป็นพระเจ้าอาซึ่งไม่มีพระราชโอรส มีแต่พระราชธิดาเท่านั้น โดยพระองค์รับสั่งว่า ถ้าใครรู้ปริศนา ๑๖ ข้อ และทำให้พระราชธิดาสวโลภพอพระทัยได้ ก็ให้ยกผู้นั้นเป็นกษัตริย์ครองราชสมบัติสืบต่อไป พระมหาชนกได้ครองราชย์สมบัติด้วย

^{๔๐} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, อรรถกถาภาษาไทย พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๙ พระพุทธโฆสเถระ ปรินายก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๑-๕๔๘.

^{๔๑} เล่มเดียวกัน, หน้า ๑ - ๕๗.

ทศพิธราชธรรม ทรงสร้างความเจริญมั่นคงและประชาชนก็อยู่อย่างมีความสุข จากนั้นจึงได้เสด็จออกบรรพชา แม้พระมหากษัตริย์จะทูลอ้อนวอนอย่างไรก็ไม่ยอมเสด็จกลับ ทรงบำเพ็ญฌานให้เกิดขึ้นและเมื่อดับขันธแล้วก็ได้ไปเกิดในพรหมโลก^{๔๒}

๓. สุวณณสามชาดก เป็นพระชาติที่ ๕๔๐ ของพระโพธิสัตว์ พระองค์เสวยพระชาติเป็นสุวรรณสามดาบส เลี้ยงดูบิดามารดาผู้เป็นดาบสตาบอดอยู่ในป่า ต่อมาวันหนึ่งสุวรรณสามดาบสตกน้ำและถูกพระเจ้ากบิลยักษียิงด้วยลูกศร ท่านได้ทูลถามพระเจ้ากบิลยักษว่า ยิงข้าพเจ้าทำไม พระองค์ตรัสตอบว่า ข้าใจผิดด้วยคิดว่าเจ้าเป็นคนโล้นเนื้อให้หนีไป ก่อนจะสลบล้มลงไป ท่านได้ทูลขอชื่อว่า ขอพระองค์โปรดช่วยเลี้ยงดูบิดามารดาแทนข้าพเจ้าด้วย พระเจ้ากบิลยักษเข้าพระทัยว่าสุวรรณสามตายแล้ว จึงเสด็จไปนำบิดามารดาของเขามาดูศพ ท่านทั้งสองจำได้ว่า เป็นบุตรของตนจริงๆ จึงพากันร้องไห้คร่ำครวญอย่างน่าเวทนา จากนั้นได้ทำสังกิริยาขอให้พิชรายออกจากร่างกายของสุวรรณสาม นอกจากนั้นยังมีเทพธิดาองค์หนึ่งมาช่วยทำสังกิริยาด้วย เมื่อสุวรรณสามพ้นจากการสลบจำความต่างๆ ได้ จึงแสดงธรรมแก่พระเจ้ากบิลยักษให้ตั้งอยู่ในศีล ๕ ท่านได้ปรณินิบัติบิดามารดาทั้งสอง หลังสิ้นชีวิตแล้วได้ไปเกิดในพรหมโลก^{๔๓}

๔. เนมิราชชาดก เป็นพระชาติที่ ๕๔๑ ของพระโพธิสัตว์ พระองค์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าเนมิราช ทรงบำเพ็ญฌาน สมาทานอุโบสถศีลมิได้ขาด ทรงชี้แจงทางสวรรค์แก่ประชาชนเป็นจำนวนมากประชาชนเหล่านั้นทำบุญแล้วไปเกิดในสวรรค์ เมื่อระลึกถึงอุปการคุณของพระราชาจึงให้มาตลีเทพบุตรนำเวชยันต์ราชรถไปรับพระเจ้าเนมิราชให้ขึ้นไปเยี่ยมชมสวรรค์ มาตลีเทพบุตรได้นำพระเจ้าเนมิราชไปชมมณฑลต่างๆ แล้วแสดงบุญกรรมของสัตว์นรกเหล่านั้นให้สดับ จากนั้นได้นำไปชมสวรรค์ชั้นต่างๆ และแสดงบุญกรรมของเหล่าเทวดาในสวรรค์แต่ละชั้นให้สดับ ต่อจากนั้นจึงนำไปเยี่ยมท้าวสักกเทวราช พระเจ้าเนมิราชทรงแสดงธรรมแก่ท้าวสักกะและเทพบริวารจำนวนมาก เมื่อมาตลีเทพบุตรนำพระเจ้าเนมิราชกลับมาส่งมนุษย์โลกแล้ว พระองค์ทรงสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในบุญกุศลมีการให้ทานเป็นต้น เมื่อพระเกศาหงอกแล้วก็ได้เสด็จออกบรรพชา บำเพ็ญฌานสมาบัติให้เกิดขึ้น และเมื่อสวรรคตแล้วได้ไปเกิดในพรหมโลก^{๔๔}

๕. มโหสถชาดก เป็นพระชาติที่ ๕๔๒ ของพระโพธิสัตว์ พระองค์เสวยพระชาติเป็นมโหสถบัณฑิต เป็นผู้มีความเฉลียวฉลาดมาตั้งแต่เยาว์วัย ได้ใช้ปัญญาแก้ไขปัญหามากมาย ให้สำเร็จลุล่วงจนเกียรติคุณแพร่ขจรไป พระเจ้าวิเทหะทรงทราบข่าว จึงโปรดให้นำตัวไปเข้ารับราชการเป็นบัณฑิตประจำราชสำนัก ในเบื้องต้นมโหสถบัณฑิตไม่ได้รับความเจริญก้าวหน้าเท่าที่ควร เพราะเหล่าบัณฑิตผู้อาวุโส มักจะหาเรื่องใส่ความอยู่เสมอๆ แต่ท่านใช้ปัญญาแก้ไขปัญหามากมาย ให้รอดพ้นจากข้อกล่าวหาได้ทุกเรื่อง และต่อมาท่านได้ครองที่มี

^{๔๒} เล่มเดียวกัน, หน้า ๕๘ - ๑๒๘..

^{๔๓} เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๒๙ - ๑๗๗.

^{๔๔} เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๗๘ - ๒๔๓.

ปัญญาเฉลียวฉลาดคอยช่วยแก้ไขปัญหาก็อีกด้วย ภายหลังท่านได้รับแต่งตั้งเป็นเสนาบดีแล้ว ได้อำสาพระเจ้าวิเทษยกกองทัพไปปราบพระเจ้าจูฬิน พระเจ้าจูฬินทรงยินยอมสงบศึกและขอร้องให้มโหสถบัณฑิตรับราชการอยู่กับพระองค์ เมื่อพระเจ้าวิเทษสวรรคต ท่านจึงตัดสินใจเดินทางไปรับราชการอยู่ประจำในราชสำนักของพระเจ้าจูฬินเมื่อปัญหาจะ แต่ต้องประสบปัญหาในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะการถูกเหล่าอำมาตย์อาวุโสคอยใส่ความอยู่เสมอ แต่ท่านได้ใช้ปัญญาแก้ปัญหามากมาย และได้นางปริพาชิกาคนหนึ่งคอยช่วยเหลือจนทำให้ปัญหาเหล่านั้นคลี่คลายไป ต่อมานางปริพาชิกานั้นได้ทูลขอให้พระเจ้าจูฬินประกาศเกียรติคุณของมโหสถบัณฑิตให้ปรากฏในท่ามกลางมหาชน โดยทำให้มหาชนเห็นความสำคัญของท่านว่า พระเจ้าจูฬินทรงยอมสละชีวิตของพระมารดา พระเทวี พระราชโอรส พระสหาย บุโรหิต และชีวิตของพระองค์ได้ แต่จะไม่ยอมสละมโหสถบัณฑิตให้แก่ผีเสื้อน้ำ ทำให้เกียรติคุณของท่านแพร่ขจรไปทั่วทุกทิศ ท่านรับราชการอยู่ประจำในราชสำนักของพระเจ้าจูฬินท่ามกลางปัญหาและอุปสรรคนานัปการ แต่ท่านก็ใช้ปัญญานั่นเฉลียวฉลาดแก้ไขปัญหามากมายให้สำเร็จด้วยดีมาโดยลำดับ เมื่อท่านสิ้นอายุแล้วจึงไปเกิดในเทวโลก^{๘๕}

๖. ภูริทัตตชาดก เป็นพระชาติที่ ๕๔๓ ของพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญานาคชื่อภูริทัต ได้ตั้งความปรารถนาอยากไปเกิดในเทวโลก จึงไปรักษาอุโบสถศีลอยู่ที่จอมปลวกแห่งหนึ่งในถ้ำมนุษย์ แต่ถูกพราหมณ์หมองผู้รุ่มน้ออ้อมพายนะจับตัวไปเที่ยวแสดงละครหาเงินตามสถานที่ต่างๆ ต่อมาคนพี่น้อง ๓ คนได้มาช่วยเหลือพญานาคภูริทัตให้รอดพ้นจากพราหมณ์หมองไปได้ นาคพี่ชายมีความแค้นเคืองจึงคิดจะทำลายชีวิตพราหมณ์หมองนั้น แต่ถูกนาคน้องชายซึ่งกลัวนรกห้ามปรามไว้ เพราะพราหมณ์หมองเป็นผู้รู้พระเวทและเป็นผู้สาธยายมนต์ ใครๆ ไม่ควรทำลาย พญานาคภูริทัตได้ชี้แจงนาคน้องทราบบว่า ความเข้าใจเช่นนั้นเป็นความเข้าใจผิด การปฏิบัติตามลัทธิของพราหมณ์เช่นนั้นเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง พญานาคภูริทัตได้มุ่งมั่นรักษาอุโบสถศีลจนตลอดชีวิตแล้วไปเกิดในพรหมโลก พร้อมด้วยบริษัทจำนวนมาก^{๘๖}

๗. จันทกุมารชาดก เป็นพระชาติที่ ๕๔๔ ของพระโพธิสัตว์ พระองค์เสวยพระชาติเป็นพระจันทกุมารพระราชโอรสของพระเจ้าเอกราชแห่งเมืองปุพพวดี ถูกพราหมณ์บุโรหิตชื่อกณทหาละ ผู้มีจิตริษยาออกอุบายทูลยุยงให้พระเจ้าเอกราชปลงพระชนม์เพื่อการบูชายัญ ด้วยสิ่งที่สละได้มากแล้วจะได้ไปเกิดในสวรรค์ พระเจ้าเอกราชทรงหลงเชื่อจึงรับให้จับพระจันทกุมารพร้อมด้วยคนอื่นอีกจำนวนมาก แล้วนำไปมัดที่ปากหลุมเพื่อบูชายัญ แม้พระมเหสีจะทูลวิงวอนขอชีวิต แต่พระองค์ก็ไม่ยินยอม ท้าวสักกเทวราชจึงเสด็จลงมาช่วยชีวิตพระจันทกุมารไว้ และทรงดำหนิการกระทำของพระเจ้าเอกราชว่าไม่ใช่ทางที่ถูกต้อง เมื่อพระจันทกุมารรอดพ้นจากความตายแล้ว ประชาชนพากันรุมประชาทัณฑ์กณทหาละด้วยก้อนดินและท่อนไม้ ปลดพระเจ้าเอกราชออก

^{๘๕} เล่มเดียวกัน, หน้า ๒๔๔ – ๕๔๘.

^{๘๖} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๑๐ พระพุทธโฆสเถระ รัตน, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๑ – ๙๙.

จากตำแหน่ง และเนรเทศออกจากเมืองให้ไปเป็นคนจันทาลนอกเมือง และอภิเษกพระจันทกุมารขึ้นเป็น กษัตริย์ปกครองบ้านเมืองต่อไป พระองค์ปกครองบ้านเมืองด้วยความสงบสุข และยังได้เดินทางไปเยี่ยมพระราช บิดาอยู่มิได้ขาด เมื่อสิ้นชีวิตแล้ว ก็ได้ไปเกิดในพรหมโลก^{๘๗}

๘. นารทชาดก เป็นพระชาติที่ ๕๔๕ ของพระโพธิสัตว์ พระองค์เสวยพระชาติเป็นมหาพรหมชื่อนารทะ เห็นพระราชธิดาพระนามว่ารุจา ของพระเจ้าอังคติ ที่ทรงพยายามปลี้อพระราชบิดาให้พ้นจากความเห็นผิด เพราะพระเจ้าอังคติทรงเชื่อถือคำสอนของคุณาชีวกที่ว่านรกไม่มี สวรรค์ไม่มี โลกหน้าไม่มี บิดามารดาไม่มี บุญ บาปไม่มี สัตว์จะดีจะชั่วก็เป็นเอง จากนั้นพระองค์ทรงละเว้นการปฏิบัติพระราชกรณียกิจแล้วหันมาเสวยสุรา เมรัยและบริโภคกามคุณอย่างเดียว พระราชธิดารุจาพยายามสอนให้เห็นว่า ความเชื่อนั้นเป็นความเห็นผิด แม้พระเจ้าอังคติจะพอพระทัยในคำสอนของพระธิดา แต่ก็ยังไม่ละความเห็นผิดนั้น พระราชธิดาจึงตั้ง สัตยาธิษฐานให้สมณพราหมณ์หรือเทวดา พระอินทร์ หรือพระพรหมมาช่วยด้วย เมื่อทำมหาพรหมทราบ สัตยาธิษฐาน จึงลงมาแสดงโทษแห่งความเห็นผิดให้พระเจ้าอังคติสดับ ทำให้พระองค์ทรงคลายความเห็นผิดนั้น แล้วบำเพ็ญกุศลมีทานเป็นต้น เมื่อสวรรคตแล้วจึงไปเกิดในสวรรค์^{๘๘}

๙. วิรุทธชาดก เป็นพระชาติที่ ๕๔๖ พระโพธิสัตว์ พระองค์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ชื่อว่าวิรุทธ ผู้สอน อรรถสอนธรรมให้พระเจ้าธัญชัยโกกรัพยะแห่งกรุงอินทปัตย์ แคว้นกุรุ พระนางวิมลมาเทวีมีเสี้ยวของพญานาค วรุมได้ฟังกิตติศัพท์ของวิรุทธบัณฑิตแล้ว อยากจะฟังธรรมของท่านจึงออกอุบายลวงพญานาคผู้สวามีว่า แพ้ท้อง อยากกินหัวใจของวิรุทธบัณฑิต พญานาควรุมจึงขอให้นางอินทปัตติบุตรไปเที่ยวแสวงหาชายหนุ่มที่สามารถนำ หัวใจของวิรุทธบัณฑิตมาয়งนาคพิภพได้แล้ว จะยกนางให้เป็นภรรยา เมื่อปุณณกัษเณนาบดีผู้หลังรักนางอินท ติมาเป็นเวลานาน ได้ทราบข่าวจึงรับอาสาจะพานำหัวใจของวิรุทธบัณฑิตมาให้ได้ จากนั้นจึงหาไปที่กรุงอิน ทปัตย์ แล้วทำพณัสกากับพระเจ้าธัญชัยโกกรัพยะว่า ถ้าตนเองแพ้ก็จะยกลูกแก้ววิเศษให้ แต่ถ้าพระองค์แพ้ก็ จะต้องยกวิรุทธบัณฑิต ผลการเล่นพณัสกาปรากฏว่าพระเจ้าธัญชัยโกกรัพยะทรงพ่ายแพ้ จึงต้องยกวิรุทธบัณฑิต ให้แก่ปุณณกัษเณนาบดีตามสัญญา วิรุทธบัณฑิตได้ขอร้องปุณณกัษเณนาบดีให้พักอยู่ที่กรุงอินทปัตย์ต่ออีกเป็นเวลา ๓ วัน เพื่อจะได้แสดงราชวสตีธรรมแก่บุตรธิดา วงศาคณาญาติและมิตรสหายที่กำลังรับราชการ หรือมีประสงค์ที่จะ เข้ารับราชการในราชสำนักของพระเจ้าธัญชัยโกกรัพยะ เมื่อครบกำหนด ๓ วันแล้ว วิรุทธบัณฑิตจึงทูลลาพระเจ้า ธัญชัยโกกรัพยะ ออกเดินทางไปกับปุณณกัษเณนาบดี ๆ ให้วิรุทธบัณฑิตจับหางม้าสินธพมโนมัยพาเหาะไปจนถึงกาฬ คิริบรรพตแล้วคิดหาอุบายต่างๆ นานา ที่จะฆ่าวิรุทธบัณฑิตแล้วควักเอาหัวใจไป แต่วิรุทธบัณฑิตได้แสดงสาธุนร ธรรม ให้ปุณณกัษเณนาบดีฟังจนยอมเลิกความตั้งใจที่จะฆ่า จากนั้นจึงพาท่านเหาะไปมอบให้แก่พญานาควรุมที่นาค พิภพโดยปลอดภัย ท่านได้แสดงธรรมแก่พญานาคและพระนางวิมลมาเทวี ทำให้ทั้ง ๒ พระองค์ทรงพอพระทัย

^{๘๗} เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๐๐ - ๑๕๙.

^{๘๘} เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๖๐ - ๒๓๕..

เป็นอย่างมาก จึงทำสักการะและรับสั่งให้นำวิธรรณคดีไปส่งที่กรุงอินทปัตถ์ แคว้นกุรุ พระเจ้าธัญชัยโกมลพิมาย ทรงรับสั่งให้มังฆวนมหรสพเป็นเวลา ๑ เดือน เพื่อเฉลิมฉลองการกลับมาของวิธรรณคดีๆ ได้สอนธรรมแก่พระเจ้าธัญชัยโกมลพิมาย และประชาชนในเมืองให้บำเพ็ญทานและรักษาอุโบสถศีลเป็นต้น จนตลอดชีวิตแล้วไปเกิดในเทวโลก^{๘๙}

๑๐. มหาเวสสันดรชาดก เป็นพระชาติที่ ๕๔๗ ของพระโพธิสัตว์ พระองค์เสวยพระชาติเป็นพระราชา พระองค์ทรงประสูติในวันที่พระราชบิดาทรงทำประตักขณพระนคร และพระราชมารดากำลังเสด็จชมร้านตลาด จึงทรงได้พระนามว่า เวสสันดร พระองค์พอพระทัยในการบริจาทาน โดยที่เสวยร่างกายและชีวิตก็ทรงพระทัยในการบริจาคให้เป็นทานได้ เมื่อได้ขึ้นครองราชสมบัติได้บริจาทานช้างปัจจัยนาครให้แก่พราหมณ์ ๘ คนที่มาทูลขอ ทำให้ชาวเมืองโกรธแค้นจึงรวมตัวกันประท้วงขับไล่ออกจากเมืองให้ไปอยู่ที่เขาวงกต แต่ก่อนที่จะเสด็จไปได้ทรงบริจาทานครั้งใหญ่อย่างละ ๗๐๐ เรียกว่า สัตตสตกมทาน แม้ในขณะที่เสด็จออกจากพระนครมีคนมาขอราชรถพร้อมทั้งม้าทรง พระองค์ก็ทรงบริจาทานอีก พระเวสสันดร ทรงพาพระนางมัทรี พระโอรส และพระธิดา ดำเนินด้วยพระบาทผ่านเมืองเจตราชไปถือเพศเป็นฤาษีอยู่ที่ บรรณศาลาที่เขาวงกต เสวยผลไม้ต่างๆ เป็นอาหาร เวลาผ่านไป ๗ เดือนมีพราหมณ์ขอทานชื่อว่า ชูชก ได้เดินทางมาขอพระโอรสและพระธิดา คือพระชาลีและพระกัณหา เพื่อนำไปเป็นทาสรับใช้ พระองค์ก็พระราชทานให้ ในวันต่อมาท้าวสักกะได้แปลงเป็นพราหมณ์มาขอพระนางมัทรี พระองค์ก็พระราชทานให้ แต่ท้าวสักกะได้พระราชทานให้คืน และไม่ให้ใครมาทูลขออีก พราหมณ์ชูชกพาภรรยาและชาลีเดินทางไปถึงเมืองเชตุตร พระเจ้าสัณชัยทรงจำได้ จึงได้โปรดให้นำพระราชทรัพย์มาไถ่พระราชนัดดาทั้ง ๒ ไว้ ต่อมาได้ไปเชิญพระเวสสันดรพร้อมกับพระนางมัทรีกลับเข้าพระนคร เมื่อพระเวสสันดรเสด็จกลับมาถึงพระนคร ฝนแก้ว ๗ ประการได้ตกลงมาทั่วทั้งพระนคร พระองค์ได้ปกครองแผ่นดินโดยธรรม ทรงบริจาทานและรักษาศีลอุโบสถตลอดพระชนมายุ หลังจากสวรรคตแล้วได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต^{๙๐}

๒.๕ สรุป

การศึกษาทศชาติชาดกเป็นการศึกษาเรื่องที่เป็นอดีตของพระพุทธเจ้า ขณะที่พระโพธิสัตว์ก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในพระชาติสุดท้ายคือเจ้าชายสิทธัตถะ เรื่องในชาดกนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการบำเพ็ญบารมี ๑๐ ของพระโพธิสัตว์ คือ ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยบารมี ขันติบารมี สัจจบารมี อธิฐานบารมี เมตตาบารมี และอุเบกขาบารมี ซึ่งการบำเพ็ญบารมีทั้ง ๑๐ นี้ มีทั้งที่เป็นบารมีขั้นต้น (บารมี) ขั้นกลาง (อุปปบารมี) และขั้นสูงสุด (ปรมัตถบารมี) รวมเรียกว่าเป็น ๓๐ ทศ ในการบำเพ็ญบารมี

^{๘๙} เล่มเดียวกัน, หน้า ๒๓๖ – ๓๘๒.

^{๙๐} เล่มเดียวกัน, หน้า ๓๘๓ – ๖๓๖.

นั้น ในพระชาติหนึ่งๆ พระโพธิสัตว์อาจบำเพ็ญหลายอย่างด้วยกัน โดยไม่ได้จำกัดว่า จะต้องบำเพ็ญบาร์มีอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นการเฉพาะเท่านั้น ซึ่งสามารถเห็นได้อย่างชัดเจน เช่น พระเวสสันดร แม้จะบำเพ็ญทานเป็นบาร์มีที่โดดเด่น แต่พระองค์ก็บำเพ็ญบาร์มีอย่างอื่นด้วย เช่น ศีลบาร์มี เนกขัมมบาร์มี ปัญญาบาร์มี เป็นต้น อย่างไรก็ตามในอรรถกถาจริยาปิฎก^{๙๑} ได้จัดหมวดหมู่เรื่องต่างๆ ลงในบาร์มี ๓๐ ทศ ไว้อย่างชัดเจน เช่น พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญทานบาร์มีในขณะที่เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าสิริราช ทรงบำเพ็ญทานอุปัชฌาย์บาร์มีในขณะที่เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร และทรงบำเพ็ญทานปรมัตถบาร์มี ในขณะที่เสวยพระชาติเป็นกระต่ายป่าสบบัณฑิต เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาวิจัยชาดกนั้น ผู้ศึกษาควรตั้งความคิดความเห็นให้ถูกต้องเกี่ยวกับเรื่องที่ปรากฏในชาดกทั้งหมด นั่นคือความมีใจที่กว้างขวาง หรือตั้งวงพิจารณากว้าง ดังเช่นพระราชวิจารณ์เรื่องในนิบาตชาดก ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕)^{๙๒} ที่ทรงจำแนกกลุ่มคนที่ศึกษาศึกษาเรื่องชาดกออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ พวกที่ชอบฟังแต่นิทานไม่สนใจสาระสำคัญ พวกที่ชอบแต่ธรรมหรือสาระสำคัญไม่สนใจนิทาน และพวกที่มองว่าชาดกเป็นเพียงนิทานที่แต่งขึ้นเท่านั้น ไม่มีความเป็นจริงแต่อย่างใด เพราะความจริงนั้น ชาดกนั้นเป็นผลผลิตทางภูมิปัญญาของนักปราชญ์ทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ในชมพูทวีปยุคโบราณเมื่อ ๒๐๐๐-๓๐๐๐ ปีที่แล้ว เป็นเรื่องที่ควรศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นอุบายวิธีในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่คนในยุคนั้น การอ่านหรือศึกษาเรื่องชาดก จึงควรใช้ปัญญาพิจารณาอย่างรอบคอบ เลือกรับเอาสาระสำคัญหรือคติธรรมที่ปรากฏในชาดกนั้นๆ เพื่อเป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตและการพัฒนาชีวิตของตนเอง ไม่ควรมีใจแคบหรือทัศนคติในเชิงลบต่อเรื่องราวต่างๆ ที่ปรากฏในชาดกนั้น เช่น การพยายามที่จะพิสูจน์ว่า เรื่องนั้นมีความเป็นจริงมากน้อยเพียงใด การประชุมชาดกทำไมต้องเป็นพระโพธิสัตว์กลับมาเกิดทั้งหมด เป็นต้น

^{๙๑} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, เล่มที่ ๓๓, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙).

^{๙๒} สมบัติ จำปาเงิน, **นิบาตชาดก ฉบับภาษาสยาม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐๑-๑๑๒.

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methodology) โครงการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้ และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์” มีวิธีดำเนินการวิจัยตามรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

รูปแบบการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ควบคู่กัน โดยการศึกษาข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary Study) ตามแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับทศชาติชาดก ซึ่งมีหลายแนวคิด เช่น แนวคิดทางจริยศาสตร์ ซึ่งว่าด้วยหลักการที่ควรประพฤติของคนในสังคมที่ปรากฏในทศชาติชาดก ได้แก่ แนวคิดเรื่องการสร้างชาติ คือความประพฤติฝ่ายกุศลที่สามารถนำประโยชน์และความสุขมาให้แก่ผู้ปฏิบัติ แก่บุคคลอื่นและแก่สังคมส่วนรวมได้ แนวคิดเรื่องการสร้างบารมี คือความประพฤติฝ่ายกุศล ที่สามารถนำความสุขความเจริญมาให้แก่ผู้ปฏิบัติ และความประพฤติฝ่ายอกุศลที่สามารถนำความทุกข์และความเดือดร้อนมาให้แก่ผู้ปฏิบัติ แก่บุคคลอื่นและแก่สังคมส่วนรวมได้ หลักจริยศาสตร์เป็นหลักจริยธรรมแห่งความประพฤติของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับความดี ความชั่ว หรือเรื่องที่สมควรและไม่สมควร เป็นหลักที่ว่าด้วยการแสวงหาคคุณค่าของชีวิต และเกณฑ์มาตรฐานความดีและความชั่ว เป็นหลักในการดำเนินชีวิตรวมทั้งข้อปฏิบัติที่จะทำให้เจริญขึ้นมีความก้าวหน้าในชีวิตตามสมควร เพื่อให้ชีวิตมีระเบียบ เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของสังคม หลักจริยศาสตร์ที่ปรากฏในทศชาติชาดก จึงเป็นหลักจริยศาสตร์ที่ให้ความสำคัญต่อคุณค่าด้านจิตใจและคุณค่าของสังคมไปด้วยกัน คุณค่าด้านจิตเจ้านั้นจะช่วยพัฒนาจิตใจให้มีความเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน เมื่อมีอารมณ์โลภ โกรธ หลง ก็สามารถระงับได้ และเข้าใจในหลักการดำเนินชีวิตอย่างไม่ประมาท คุณค่าด้านสังคม จะช่วยให้การอยู่ร่วมกันในสังคมมีความเป็นอยู่อย่างสันติสุข ทุกคนเข้าใจในหน้าที่ของตนเอง ไม่สร้างความเดือดร้อนให้ตนเองและผู้อื่น เมื่อใครทำผิดก็มีการดำเนินการตามมาตรการต่างๆ เช่น การลงโทษ การให้อภัย เป็นต้น ซึ่งเป็นส่วนสำคัญทำให้สังคมและประเทศชาติ มีความสงบสุข มีความเจริญมั่นคง มีความเข้มแข็ง

ทฤษฎีการเผยแพร่ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มี ๓ ทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีความเป็นธรรม ของจอห์น ปี. รอลส์ ทฤษฎีการสื่อสารของเดวิด เค. เบอร์โล (David K. Berlo) ที่ได้เสนอองค์ประกอบของการสื่อสาร ๔ ประการ ได้แก่ (๑) ผู้ส่งสาร (Sender) (๒) สารที่จะส่ง (Message) (๓) ช่องทางการสื่อสาร (Channel) (๔) ผู้รับสาร (Receiver) ทฤษฎีวาจาสุภาษิต ในทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย (๑) เป็นวาจาสุภาษิต (๒) ประกอบด้วยธรรม (๓) เป็นที่รัก (๔) เป็นคำสัตย์จริง และทฤษฎีการตีความชาดก ที่ประกอบด้วย (๑) การ

ตีความแบบบุคลาธิษฐาน มีเหตุการณ์ กาลเทศะ และบุคคล และ (๒) ธรรมาธิษฐาน การอธิบายเชิงนามธรรม ประกอบด้วยธรรมะล้วน ไม่มีเหตุการณ์ กาลเทศะและบุคคล มีการอธิบายเชิงซึ่งทฤษฎีการเรียนรู้ทั้ง ๒ ทฤษฎีนี้จะใช้เป็นกรอบในการศึกษา วิเคราะห์ แปร สร้างสรรค์และเผยแพร่นวัตกรรมทศชาติชาดก ในคัมภีร์ขุททกนิกาย อรรถกถาชาดกครั้งนี้

แนวคิดและทฤษฎีดังกล่าวนี้ จะได้ใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ประเด็นสำคัญในงานวิจัยนี้คือรูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมในทศชาติชาดก ด้วยระบบดิจิทัลออนไลน์ต่อไป ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ เพื่อให้งานวิจัยนี้มีความถูกต้อง ครบถ้วน สมบูรณ์ที่สุด

๓.๒ ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย เนื่องจากการวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบวิจัยและพัฒนา (Research and Development) เพื่อศึกษาองค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดก เพื่อพัฒนารูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏเรื่องทศชาติชาดก ผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ เพื่อส่งเสริมนวัตกรรมการเผยแพร่ทศชาติชาดกเชิงสร้างสรรค์บนฐานข้อมูลดิจิทัลออนไลน์ ด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัยในรูปแบบต่างๆ ที่หลากหลาย เพื่อให้ทุกคนสามารถเข้าถึงและเรียนรู้เรื่องทศชาติชาดกได้อย่างรวดเร็ว จึงมีขั้นตอนวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑) ศึกษาองค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดก หรือชาดก ๑๐ พระชาติ ประกอบด้วย (๑) เตมียชาดก ทรงบำเพ็ญเนกขัมมบารมี (๒) มหาชนกชาดก ทรงบำเพ็ญวิริยบารมี (๓) สุวรรณสามชาดก ทรงบำเพ็ญเมตตาบารมี (๔) เนมิราชชาดก ทรงบำเพ็ญอธิษฐานบารมี (๕) มโหสถชาดก ทรงบำเพ็ญปัญญาบารมี (๖) ภูริทัตตชาดก ทรงบำเพ็ญศีลบารมี (๗) จันทกุมารชาดก ทรงบำเพ็ญขันติบารมี (๘) นารทชาดก ทรงบำเพ็ญอุเบกขาบารมี (๙) วิรุทธชาดก ทรงบำเพ็ญสัจจบารมี (๑๐) เวสสันดรชาดก ทรงบำเพ็ญทานบารมี

๒) สรุปเป็นองค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดก ได้ชุดความรู้และวิถีปฏิบัติที่เกี่ยวกับความเป็นธรรม ๑๐ พระชาติ ๆ ละ ๑ ชุด รวม ๑๐ ชุด

๓) พัฒนารูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้ทศชาติชาดกแห่งความเป็นธรรมเชิงสร้างสรรค์บนฐานข้อมูลดิจิทัลออนไลน์ ประกอบ ด้วยคลิปเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกสั้นๆ ชาดกละประมาณ ๓ - ๕ นาที

๔) สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเพื่อให้ได้องค์ความรู้การเผยแพร่ทศชาติชาดกแห่งความเป็นธรรมเชิงสร้างสรรค์บนฐานข้อมูลดิจิทัลออนไลน์

๕) ประชุมกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อระดมความคิดเห็นและถอดบทเรียนองค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดก

๖) เสนอรูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์แบบต่างๆ

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือการวิจัย สำหรับใช้ในการรวบรวมข้อมูลการวิจัยในครั้งนี้ เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Questionnaires) ตามรายละเอียดดังนี้

๓.๓.๑ ขั้นตอนการสร้างและตรวจสอบแบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์นี้เป็นแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Questionnaire) ใช้เพื่อสัมภาษณ์ในเชิงลึกบุคคลสำคัญในพื้นที่วิจัย และการสนทนากลุ่มด้านรูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ มีรายละเอียด ประกอบด้วย ๑) รายละเอียดของแบบสัมภาษณ์ ๒) การตรวจสอบเครื่องมือ ๓) การดำเนินการสัมภาษณ์ ดังนี้

๑) รายละเอียดของแบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์เป็นแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi – Structure Questionnaires) ใช้เพื่อประกอบการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์” ซึ่งประกอบด้วย ๔ ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ ๑ คำถามเกี่ยวกับข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับผู้ตอบคำถามการวิจัย

ส่วนที่ ๒ คำถามเกี่ยวกับหลักการแนวคิดรูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์

ส่วนที่ ๓ คำถามเกี่ยวกับกระบวนการและวิธีการสร้างรูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์

ส่วนที่ ๔ คำถามเกี่ยวกับแนวทางการสร้างรูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์

๒) การตรวจสอบเครื่องมือ

แนวคำถามในแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างนี้ คณะผู้วิจัยได้เสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๓ ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรงและความครบถ้วนของเนื้อหา เพื่อทดสอบความถูกต้องและความครบถ้วนตามเนื้อหา ได้ใช้เครื่องมือดัชนีวัดค่าความสอดคล้อง IOC เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของคำถามที่ใช้ในแบบสัมภาษณ์ โดยผลการตรวจสอบมีค่ามากกว่าหรือเท่ากับ ๐.๕ ตามรายละเอียดดังนี้

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

IOC หมายถึง ดัชนีความสอดคล้องของข้อความ (ค่าระหว่าง -๑ ถึง +๑)

ΣR หมายถึง ผลรวมของการพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญ

N หมายถึง จำนวนผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้เชี่ยวชาญ

ผลของการตรวจสอบความเหมาะสมของข้อความแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างครั้งนี้ มีค่ามากกว่าหรือเท่ากับ ๐.๕

๓) การดำเนินการสัมภาษณ์

การดำเนินการสัมภาษณ์ โดยการติดต่อประสานงานไปยังผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่ เพื่อกำหนดวัน เวลา สถานที่ในการสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์ ได้ดำเนินการตามขั้นตอน คือ

๑. หัวหน้าโครงการและผู้ร่วมวิจัยกล่าวทักทายและแนะนำตัวเองแก่ผู้ให้สัมภาษณ์
๒. แจ้งจุดประสงค์ของโครงการวิจัยและจุดประสงค์ของการสัมภาษณ์
๓. การสัมภาษณ์ดำเนินการไปตามลำดับ แต่ไม่ได้กำหนดแน่นอนมากนัก ตั้งคำถามแบบกว้างๆ ให้ผู้ตอบคำถามอธิบายหรือเล่าเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับเกี่ยวกับ
๔. ใช้เวลาสัมภาษณ์ประมาณ ๑ - ๒ ชั่วโมง

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาเรื่อง “รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่อง ทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์” มี ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการวิจัย ตามรายละเอียด ดังนี้

๑) ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Study) โดยการทบทวนเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ “รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์” เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย

๒) สังเคราะห์เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับการรูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ เพื่อให้เป็นแนวทางสำหรับการสร้างเครือข่ายปฏิบัติตนเกี่ยวกับการ “รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์” ขึ้นวิธีดำเนินการวิจัย ได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ถอดบทเรียนจากองค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดก ทั้ง ๑๐ เรื่อง ประกอบด้วย เถมียชาดก มหาชนกชาดก สุวรรณสามชาดก เนมิราชชาดก มโหสถชาดก ภูริทัตตชาดก จันทกุมารชาดก นารทชาดก วิรุทธชาดก และเวสสันดรชาดก

ขั้นตอนที่ ๒ พัฒนารูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้ทางวิชาการบนฐานข้อมูลดิจิทัลออนไลน์ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการเผยแพร่องค์ความรู้ที่ได้จากทศชาติชาดกสู่คนในสังคมอย่างเป็นระบบในเชิงสร้างสรรค์

ขั้นตอนที่ ๓ เผยแพร่องค์ความรู้การเผยแพร่ทศชาติชาดกแห่งความเป็นธรรมเชิงสร้างสรรค์ข้อมูลดิจิทัลออนไลน์สู่คนในสังคมอย่างเป็นระบบในเชิงสร้างสรรค์

ขั้นตอนที่ ๔ เสนอรูปแบบการเผยแพร่ทศชาติชาดกแห่งความเป็นธรรมบนฐานข้อมูลดิจิทัลออนไลน์แก่คนในสังคมอย่างเป็นระบบในเชิงสร้างสรรค์

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มอย่างเป็นระบบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และทำการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา และวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์

ขั้นตอนที่ ๒ การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล เพื่อกำหนดเป็นแนวทางการสร้างเครือข่ายการประยุกต์ใช้ และการกำหนดแนวทางการรูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ และความถูกต้องของข้อมูลยิ่งขึ้น ได้แก่ ข้อมูลที่ได้จากพื้นที่วิจัยที่มีความหลากหลาย ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ และข้อมูลที่ได้จากคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ

๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

กระบวนการวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary Research)

กระบวนการวิจัย มี ๙ ขั้นตอน ประกอบด้วย

ขั้นตอนที่ ๑ จัดทำโครงการวิจัย

ขั้นตอนที่ ๒ ทำสัญญาวิจัย

ขั้นตอนที่ ๓ การศึกษาข้อมูลเอกสาร

ขั้นตอนที่ ๔ ถอดบทเรียนองค์ความรู้จากทฤษฎีชาดก

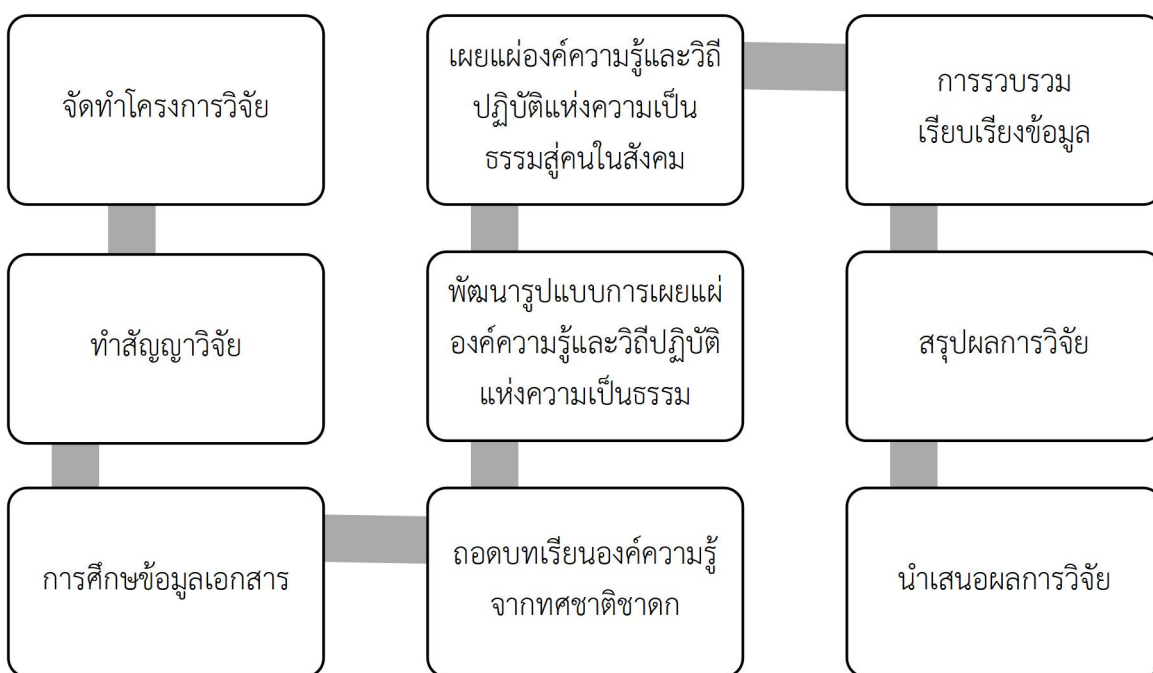
ขั้นตอนที่ ๕ พัฒนารูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรม

ขั้นตอนที่ ๖ เผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมสู่คนในสังคม

ขั้นตอนที่ ๗ การรวบรวมเรียบเรียงข้อมูล

ขั้นตอนที่ ๘ สรุปผลการวิจัย

ขั้นตอนที่ ๙ นำเสนอผลการวิจัย

แผนภาพที่ ๓.๖ : สรุปกระบวนการวิจัย

บทที่ ๔

วิเคราะห์ผลการวิจัย

ในบทที่ ๔ นี้ เป็นการวิเคราะห์ผลการวิจัย เพื่อตอบวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในงานวิจัยนี้ ซึ่งมีอยู่ ๓ ประการ ได้แก่ ๑) เพื่อศึกษาองค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดก ๒) เพื่อพัฒนารูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรม ที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ ๓) เพื่อเสนอแนวทางการเผยแพร่ทศชาติชาดกเชิงสร้างสรรค์บนฐานข้อมูลดิจิทัลออนไลน์ ตามรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๔.๑ องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดก

๔.๑.๑ เติมียชาดก^๑

เทมียชาดก เป็นชาดกเรื่องที่ ๑ ในทศชาติชาดก ในชาดกนี้พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นพระราชโอรสของพระเจ้ากาสิกราช มีพระนามว่าพระเทมียกุมาร แปลว่า พระกุมารผู้ยังพระหฤทัยของพระราชบิดา เพราะเหตุที่ในวันประสูติ สายฝนได้ตกทั่วทั้งแคว้นกาสิ และเพราะพระกุมารประสูติเป็นเหมือนยังพระหฤทัยของพระราชมารดาและประชาชนทั้งหลายให้ชุ่มชื้นเบิกบาน แต่ในเวลาที่ยังทรงพระเยาว์ ทรงเห็นพระราชบิดาพิพากษาลงโทษพวกโจรด้วยวิธีการต่างๆ เช่น ให้เขียนด้วยหวายหนาม ให้จงจำด้วยโซ่ตรวน ให้ขังไว้ในเรือนจำ ให้เอาหอกทิ่มแทงร่างกายของโจร ให้เอาหลาวเสียบ เป็นต้น พระกุมารดำริว่า “โอหนอ พระบิดาของเราอาศัยราชสมบัติ ทำกรรมอันหนักเลวเกิน ซึ่งจะไปสู่นรก”^๒ ทรงระลึกถึงอดีตชาติได้ว่า พระองค์เคยเป็นพระราชอาและพิพากษาลงโทษคนเช่นนี้มาแล้ว และเป็นเหตุให้ต้องไปเสวยผลกรรมในนรกเป็นเวลานาน ในชาดกนี้พระองค์จึงไม่ปรารถนาจะครองราชย์สมบัติดังเช่นพระราชบิดา จึงทรงแสร้งทำเป็นคนง่อยเปลี้ย คนใบ้ และคนหนวกตามคำแนะนำของเทพธิดาผู้สิงสถิตอยู่ที่เศวตฉัตร และเทพธิดายังได้กำชับพระองค์อีกว่า “ท่านจงอย่าเปิดเผยตนว่าเป็นบัณฑิต จงให้คนทั้งปวงรู้ว่าเป็นคนโง่ ขอให้คนทั้งหมดจงดูหมิ่นท่านเถิด ความประสงค์ของท่านจักสำเร็จได้ด้วยอาการอย่างนี้”^๓ พระกุมารจึงทำตามคำแนะนำของเทพธิดา เพื่อแสดงให้เห็นว่า พระองค์เป็นคนง่อยเปลี้ย คนใบ้และคนหนวก แม้จะถูกทดลองด้วยวิธีการต่างๆ ก็ไม่ยอมเจรจาด้วย พระราชบิดาจึงรับสั่งให้ทดลองด้วยวิธีการต่างๆ ในที่สุดจึงคิดว่าพระกุมารนี้เป็นคนง่อยเปลี้ย คนใบ้และคนหนวกจริงจึงรับสั่ง

^๑ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๔ พระพุทธโฆสะ ปรินายก, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๑ - ๕๗.

^๒ เล่มเดียวกัน, อ้างแล้ว, หน้า ๕.

^๓ เล่มเดียวกัน, อ้างแล้ว, หน้า ๖.

ให้นำตัวพระกุมารไปฝังที่ป่าช้าตามคำแนะนำของโหราจารย์ ด้วยเหตุผลที่ว่าเป็นคนกาลกิณีของบ้านเมือง ทำให้พระองค์ท่านได้มีโอกาสสั่งสอนธรรมแก่นายสารถีที่กำลังชุดหลุมจะฝังพระองค์แล้ว เสด็จออกบรรพชา ต่อมา พระราชบิดาและชาวเมืองทั้งหลายได้ทราบว่าพระเทมียกุมารไม่ได้เป็นคนง่อยเปลี้ย ไม่ได้เป็นคนใบ้ ไม่ได้เป็นคนหนวก ทรงมีพลานามัยสมบูรณ์เหมือนคนทั่วไปทุกประการ แต่ที่สร้างเป็นคนง่อยเปลี้ย ใบ้ และหนวกเพราะเกรงการได้รับการสถาปนาเป็นพระราชา ก็ได้สละทรัพย์สินสมบัติออกบรรพชาเป็นดาบสตามเป็นจำนวนมาก จนเป็นเหตุให้บ้านเมืองร้างผู้คน กษัตริย์และเสนาอำมาตย์จากเมืองอื่นๆ ได้รับทราบข่าวจึงยกทัพมาหวังจะยึดครอง แต่เมื่อพบกับสภาพบ้านเมืองที่ว่างเปล่าไร้ผู้คน ทรัพย์สินสมบัติอาวฤทธโศภณต่างๆ ถูกทิ้งไว้โดยปราศจากผู้ดูแล พวกเขาจึงสละทรัพย์สินสมบัติออกบวชตามเช่นเดียวกัน จากเหตุการณ์ที่ปรากฏในเทมียชาดกนี้ ผู้วิจัยสามารถถอดบทเรียนและสรุปเป็นองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรม ดังนี้

ประการแรก การปฏิบัติต่อนักโทษ ที่ปรากฏในตอนต้นของเรื่องเทมียชาดก ได้กล่าวถึงการตัดสินคดีความลงโทษพวกราชโอรสของพระเจ้ากาสิกราช ซึ่งมีทั้งที่เป็นไปด้วยความถูกต้องชอบธรรม และไม่ชอบธรรม เพราะถูกอคติ ๔^๔ ครอบงำ อันเป็นเหตุให้พระเทมียกุมารทรงหวั่นเกรงการได้รับการสถาปนาเป็นพระราชา เพราะทรงทราบอดีตชาติของพระองค์ที่เคยเป็นพระราชาเช่นเดียวกัน ได้เคยตัดสินคดีความแก่เหล่านักโทษทั้งหลายที่ชอบธรรมบ้างไม่ชอบธรรมบ้างเช่นเดียวกับพระราชบิดาของพระองค์ แล้วไปเกิดในอุสสทนรกเสวยกรรมในนรกเป็นเวลายาวนานถึง ๘๐,๐๐๐ ปี เพราะการตัดสินคดีความพวกนักโทษเป็นเหตุ ในประเด็นนี้สามารถวิเคราะห์ได้ว่า กระบวนการลงโทษผู้กระทำความผิด เป็นการลงโทษที่มอบอำนาจสิทธิ์ขาดให้แก่พระราชบิดาแต่เพียงพระองค์เดียว เป็นระบบที่มีความเสี่ยงต่อความผิดพลาดในการตัดสินคดีความ อาจจะปราศจากความเป็นธรรมได้ เพราะไม่มีกระบวนการถ่วงถ่วง การพิจารณาและการตัดสินคดีความที่เป็นไปอย่างถูกต้องชอบธรรม เป็นการตัดสินที่ขึ้นอยู่กับผู้นำเป็นหลัก ซึ่งถ้าได้ผู้นำที่ดี คือพระราชามีความรู้ความสามารถ ทรงคุณธรรมจริยธรรม มีความยุติธรรมหรือเป็นสัตบุรุษ การตัดสินคดีความก็จะเป็นไปอย่างถูกต้องชอบธรรม แต่ถ้าได้ผู้นำที่ไม่เหมาะสม คือพระราชามีใจเลวร้ายหรือพระราชามีโทษร้ายขาดความยุติธรรม ผู้นำที่ถูกอคติ คือความลำเอียงครอบงำ การตัดสินคดีความจึงไม่มีความถูกต้องชอบธรรม การปฏิบัติต่อนักโทษที่ปรากฏในเทมียชาดกนี้ จึงเป็นการปฏิบัติที่ขาดความเป็นธรรม ไม่มีความเที่ยงตรงเที่ยงธรรม เพราะปราศจากกระบวนการที่ไม่มีความถูกต้อง เป็นระบบที่การตัดสินใจที่ขึ้นอยู่กับอารมณ์ความรู้สึกของผู้นำเป็นหลัก ซึ่งอาจจะเหมาะสมกับระบบการปกครองแบบเผด็จการ หรือแบบราชาธิปไตยตามที่ปรากฏในชาดกนี้ แต่อาจจะไม่เหมาะสมกับสังคมที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตยในปัจจุบัน ที่ให้ความสำคัญต่อสิทธิขั้นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ แม้จะเป็นผู้ต้องหาที่ควรได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมตามสิทธิที่พึงมีพึงได้ ตามความเหมาะสมและตามคำพิพากษาของศาลอย่างเป็นธรรม เช่น มีสิทธิในการแจ้งหรือขอให้เจ้า

^๔ อัง.จตุกก (ไทย) ๒๑/๑๗ - ๑๘/๒๙ (ปฐมมฤตสูตร, ทุติยมฤตสูตร)

พนักงานแจ้งให้ญาติหรือผู้ซึ่งถูกจ้างหรือผู้ต้องหาไว้วางใจ ทราบถึงการจับกุมและสถานที่ที่ถูกควบคุมในโอกาสแรก สิทธิในการพบและปรึกษาผู้ซึ่งจะเป็นทนายเป็นการเฉพาะตัว สิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งจนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้ในชั้นสอบสวน สิทธิในการได้รับการเยี่ยมหรือติดต่อกับญาติได้ตามสมควร สิทธิในการได้รับการรักษาพยาบาลโดยเร็ว เมื่อเกิดการเจ็บป่วย เป็นต้น

ประการที่สอง การปฏิบัติต่อบุคคลที่ถูกกล่าวหาเป็นกาลกิณี จากเรื่องพระเทมียชาดก จะเห็นได้ว่าเมื่อพระเทมียกุมาร ได้สร้างทำเป็นคนง่อยเปลี้ย เป็นคนหูหนวก และเป็นคนใบ้ ตามคำแนะนำของนางเทพธิดาผู้เคยเป็นพระมารดาในอดีตชาติ พระเจ้ากาสิกราช ผู้เป็นพระราชบิดาได้ทรงให้ทำการทดลองด้วยวิธีการต่าง ๆ ถึง ๑๖ ครั้ง ๑๖ วิธี เป็นเวลานานถึง ๑๖ ปี ตั้งพระกุมารมีพระชนมายุ ๑ ขวบจนถึง ๑๖ พระชันษา ตั้งแต่การทดลองด้วยการให้นางนมทั้งหลายแก้มิถวายน้ำนม พระกุมารแม้จะไม่ได้นมตามระยะเวลาทรงหิวกระหาย พระวรกายซูบซีดก็ไม่ทรงกินแสงรำให้อยากดื่มน้ำนม จนพระนางจันทาเทวีผู้เป็นพระราชมารดาทนดูไม่ได้ต้องให้น้ำนมของพระนางเอง การหลอกล่อด้วยขนมและของเคี้ยว การทดลองด้วยผลไม้ไม่น้อยใหญ่ การทดลองด้วยโภชนาหาร การทดลองด้วยไฟ การทดลองด้วยช้างตกมัน ด้วยงูพิษ ด้วยมหรสพฟ้อนรำ ด้วยศัตรารุช ด้วยการเป่าสังข์ให้ดังพร้อมกัน ด้วยเสียงกลอง ด้วยน้ำอ้อย ด้วยของไม่สะอาด ด้วยกองถ่านเพลิง และด้วยหญิงสาวในที่สุด แต่ก็ไม่สามารถที่จะทำให้พระหทัยของพระกุมารยินดี สนใจหรือกลัวได้ จึงโปรดให้โหราจารย์ผู้ทำนายลักษณะเข้าเฝ้าและสอบถามวิธีการปฏิบัติ เพราะแต่เดิมพวกโหราจารย์ทำนายว่า พระกุมารนี้ทรงสมบูรณ์ด้วยบุญลักษณะ จะไม่มีอันตรายใดๆ แต่บัดนี้ทำไมพระกุมารจึงง่อยเปลี้ย หูหนวกและใบ้ แสดงว่าคำทำนายของพวกโหรไม่ตรงตามความเป็นจริงพวกโหรแก้ตัวว่า “ชื่อวานิมิตที่พวกอาจารย์ของพวกข้าพระองค์ไม่เห็นย่อมไม่มี อนึ่ง พระกุมารนี้เป็นพระโอรสที่ราชสกุลปรารถนาแล้วจึงได้มา เมื่อจะกราบทูลว่า เป็นกาลกิณี จึงไม่กล้ากราบทูล เพราะกลัวจะเป็นเหตุให้พระองค์ทรงโทมนัส”^๔ และได้ข้อสรุปว่า ถ้าพระกุมารยังอยู่ในพระราชวังอีกต่อไปจักเกิดอันตราย ๓ อย่าง ได้แก่ อันตรายพระราชา อันตรายต่อเสวตฉัตร และอันตรายต่อพระอัคมหเสี จึงสมควรที่จะนำพระกุมารนี้ไปฝังในป่าช้าผิติดี เพื่อมิให้อันตราย ๓ อย่างนั้นเกิดขึ้นได้ พระราชาทรงเกรงกลัวว่าอันตรายทั้ง ๓ จะเกิดขึ้นจริง ๆ จึงให้ดำเนินการตามคำแนะนำของโหราจารย์ แม้ว่าพระนางจันทาเทวีจะทูลขอพรเพื่อให้พระราชาพระราชทานราชสมบัติให้แก่พระกุมาร พระองค์ก็ไม่ทรงยินยอม เพราะเหตุว่าพระกุมารเป็นคนกาลกิณี จนในที่สุดพระนางจันทาเทวีต้องขอราชสมบัติเพื่อพระกุมารเป็นเวลา ๗ วันเท่านั้น พระราชาจึงประทานพรนั้นให้ เมื่อครบถึงวันที่ ๗ จึงโปรดให้นายสารธินำพระกุมารบรรทมบนรถม้าอวมงคล นำออกไปทางประตูทิศปัจฉิม ขุดหลุม ๔ เหลี่ยมจตุรัสเตรียมไว้ที่ป่าช้าผิติดี เพื่อโยนลงหลุมนั้นแล้วทูลด้วยสัจจบ กลบด้วยดิน จากเหตุการณ์นี้ สามารถวิเคราะห์ได้ว่า ตามแนวคิดดั้งเดิมของคนในอินเดียโบราณนั้น บุคคลผู้เป็นกาลกิณี

^๔ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๙ พระพุทธโฆสะ รัตน, หน้า ๑๕.

นั่น คือบุคคลที่ไม่พึงปรารถนาของคนทั้งหลาย เป็นที่มาแห่งความเสื่อม ความหายนะ ความฉิบหาย ความไม่เจริญของบ้านเมือง จะต้องถูกกำจัดออกไป มิให้มีที่ยืน หรือมีโอกาสในสังคม คือไม่สามารถอยู่ร่วมโลกกับคนทั่วไปได้ แต่ความจริงแล้ว เป็นเพียงข้ออ้างของพวกโหราจารย์ที่ไม่รู้ความจริง ที่พยายามสร้างข้อมูลหลักฐานเท็จเพื่อหลอกลวงคนอื่นในสังคม เพราะเห็นแก่ลาภสักการะ ชื่อเสียง เกียรติยศของตนเองหรือเพื่อรักษาสถานภาพทางสังคมของตนเองเท่านั้น ซึ่งตรงข้ามกับแนวคิดและหลักการในทางพระพุทธศาสนา ที่ตั้งอยู่บนฐานของความเชื่อเรื่องกรรมที่เป็นเครื่องจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้แตกต่างกัน หาใช่เพราะชาติ ทรัพย์และโคตรไม่ดังพระพุทธพจน์ที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า “*น ชจจา วสโล โหติ น ชจจา โหติ พราหมโณ กมมุนา วสโล โหติ กมมุนา โหติ พราหมโณ*”^๖ แปลว่า “บุคคลไม่เป็นคนถ้อยเพราะชาติ ไม่เป็นพราหมณ์เพราะชาติ แต่เป็นคนถ้อยเพราะกรรม เป็นพราหมณ์เพราะกรรม”^๗ จากพระพุทธพจน์นี้ ชี้ให้เห็นว่า บุคคลเป็นคนเลวหรือคนประเสริฐ เพราะกรรมคือการกระทำของตนเอง ไม่ใช่เพราะเชื้อชาติ กำเนิดหรือเผ่าพันธุ์ ดังนั้น ความเป็นคนกาฬิณี หรือความเป็นคนอัปมงคล ไม่มีอยู่จริงตามธรรมชาติที่มาแต่เกิด แต่มีขึ้นมาเพราะกลุ่มบุคคลที่มีความเชื่อในการทำนายลักษณะบุคคลอย่างเช่นพวกโหราจารย์ทั้งหลาย ที่อาศัยความแปลกของลักษณะบุคคลเป็นเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเองและพวกพ้อง

ประการที่สาม การปฏิบัติต่ออำนาจ ยศ และทรัพย์สมบัติ จากข้อความในชาดกนี้จะเห็นว่า พระเทมียกุมาร มีความเชื่อว่า การปฏิบัติตามหน้าที่ของผู้นำประเทศ อย่างเช่นพระเจ้ากาสิกราชผู้เป็นพระราชบิดา แม้จะเป็นการปฏิบัติไปตามหน้าที่ความรับผิดชอบ ถ้าหากปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบแล้ว ย่อมนำซึ่งความทุกข์ความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่นทั้งในโลกนี้และโลกหน้าได้ ดังนั้น พระกุมารจึงไม่ปรารถนาความเป็นพระราชาดังเช่นกับพระบิดา เพราะเกรงกลัวการเสวยทุกข์ในนรกหลังจากสิ้นชีวิตไปแล้ว จึงสร้างทำเป็นง่อยเปลี้ย คนใบ้ และคนหนวก แล้วสละทรัพย์สมบัติทั้งหลายออกบวชเป็นดาบสในที่สุด แม้แต่พระราชบิดาพระราชมารดาเสนาอำมาตย์ทั้งหลาย ก็สละทรัพย์สมบัติออกบวชตามทั้งหมด ตลอดจนพระราชบิดาจากเมืองต่างๆ ที่แต่เดิมยกทัพมาเพื่อหวังชิงราชสมบัติของพระเจ้ากาสิกราช แต่เมื่อมาพบเห็นสภาพพระราชวัง ทรัพย์สมบัติ และบ้านเมือง ที่ถูกปล่อยทิ้งไว้ โดยไม่มีคนดูแลรักษาป้องกัน เมื่อพบว่าพระราชเสนาอำมาตย์ทั้งหลายได้ออกบวชเป็นดาบสหมดแล้วจึงออกบวชตามเช่นเดียวกัน โดยไม่มีความเยื่อใยในอำนาจ ยศ และทรัพย์สมบัติที่มีอยู่เลย จากเหตุการณ์เหล่านี้แสดงให้เห็นว่า การปฏิบัติต่ออำนาจ ยศ และทรัพย์สมบัติของบุคคลผู้ใช้อำนาจต้องใช้อย่างระมัดระวัง อย่างรอบคอบ อย่างถูกต้องและเป็นธรรม ความจริงแล้ว อำนาจ ยศ และทรัพย์สมบัติ โดยปกติแล้วมีความเป็นกลางๆ อยู่ ไม่ได้มีความดีหรือความชั่วโดยสภาพดั้งเดิมของมัน ขึ้นอยู่กับผู้ใช้อำนาจ ยศ และทรัพย์สินและการใช้เป็นประการสำคัญ ถ้ามีแล้วใช้ไปในทางที่สร้างสรรค์ เช่น การจัดทำโครงการส่งเสริมและ

^๖ พุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๓๐๖/๕๖๕.

^๗ พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๐๖/๕๓๒.

พัฒนาอาชีพของประชาชนทุกสาขาอาชีพ การสงเคราะห์ผู้ยากไร้ การจัดระบบสวัสดิการ การสงเคราะห์ผู้สูงอายุ การให้ทุนสนับสนุนการศึกษาแก่เด็กและเยาวชน การเสริมสร้างความความเข้มแข็งแก่หมู่บ้านและชุมชน การบำรุงพระสงฆ์สมณชีพราหมณ์ เป็นต้น ซึ่งหลักการที่เป็นแนวทางสำหรับปฏิบัติของพระเจ้าจักรพรรดิ พระราชา หรือผู้นำประเทศ ในทางพระพุทธศาสนามีหลักธรรมชัดเจน เรียกว่าจกัถวัตติวัตร ๕ ประการ^๔ ซึ่งเป็นวัตรหรือธรรมสำหรับพระเจ้าจักรพรรดิ หรือเป็นหน้าที่ของนักปกครองที่ยิ่งใหญ่ ได้แก่

๑. *ธรรมาธิปไตย* คือการถือธรรมเป็นใหญ่ การเคารพ การนับถือ การบูชา การยำเกรงธรรม ยึดธรรมเป็นหลัก ยึดธรรมเป็นธงชัย ยึดถือธรรมเป็นแนวทางและเป้าหมายสำหรับดำเนินกิจกรรม

๒. *ธรรมการักษา* คือการจัดการ การรักษา การป้องกัน และการคุ้มครองอันชอบธรรมและเป็นธรรม ด้วยการสงเคราะห์คนภายใน ได้แก่ มเหสี พระโอรส พระธิดา ผู้ปฏิบัติหน้าที่ภายในราชสำนักให้อยู่อย่างเรียบร้อยเป็นปกติสุข สงเคราะห์กองทัพ ให้การช่วยเหลือเหล่าผู้นำของประเทศราช สงเคราะห์ผู้ตามเสด็จ สงเคราะห์บรรดาพ่อค้า คฤหบดี ราษฎรในคามนิคม สมณพราหมณ์ และสัตว์ที่ควรสงวนทั้งหลายไว้ในเขตประเทศของตนเอง

๓. *ธรรมการนิเสธนา* คือการห้ามกัน การป้องกันมิให้มีการประพฤติปฏิบัติที่ไม่ถูกต้อง ไม่ชอบธรรม เกิดขึ้นในพระราชอาณาจักร เป็นการจัดการป้องกันแก้ไข เพื่อมิให้กระทำความผิด การกระทำที่ชั่วร้ายต่างๆ เกิดขึ้นในประเทศชาติ

๔. *ธนาอนุประทาน* คือการแบ่งปันเฉลี่ยทรัพย์สินให้ประชาชนผู้ยากไร้ ผู้มีรายได้ไม่เพียงพอ ผู้ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ เพื่อให้มีรายได้ มีอาชีพ มีงานทำ หรือมีสวัสดิการต่างๆ แก่ประชาชนทุกหมู่เหล่าอย่างเท่าเทียมกัน

๕. *ปริยจฉา* คือการพิจารณา คือการปรึกษา สอบถามปัญหา กับสมณพราหมณ์ ผู้ประพฤดี ปฏิบัติชอบ ผู้ไม่ประมาทหมัวเมา หรือผู้ที่ทรงความรู้ ทรงคุณธรรม อยู่เสมอตามกาลอันสมควร เพื่อให้รู้ชัดการอันดีชั่ว สิ่งที่มีประโยชน์ สิ่งที่ดีงามสร้างสรรค์ ถูกต้องชอบธรรม แล้วนำมาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันของตนเองอย่างเหมาะสม

ซึ่งจกัถวัตติวัตร ๕ ประการนี้ สรุปรูปจากพระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ในจกัถวัตติสูตรว่า

จักรวรรดิวัตรอันประเสริฐนั้น เป็นอย่างไร พระเจ้าข้า’ ‘ลูกเอ๋ย ถ้าเช่นนั้น ลูกจงอาศัยธรรม เท่านั้น สักการะธรรม เคารพธรรมนับถือธรรม บูชาธรรม นอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่ จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองคนภายใน กำลังพล พวกกษัตริย์ผู้ตามเสด็จ พราหมณ์และคหบดี ขวานิคมนและชาวชนบท สมณพราหมณ์ สัตว์จำพวกเนื้อและนกโดยธรรม การก

^๔ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๔/๖๒. และในพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๕๐ - ๒๕๒.

ระทำสิ่งที่ผิดแบบแผน อย่าได้เป็นไปในแวนแคว้นของลูก อนึ่ง บุคคลเหล่าใดในแวนแคว้นของลูก ไม่มี ทรัพย์ ลูกพึงให้ทรัพย์แก่บุคคลเหล่านั้นด้วย อนึ่ง สมณพราหมณ์เหล่าใดในแวนแคว้นของลูก เว้นขาด จากความมัวเมา และความประมาท ตั้งมั่นอยู่ในขันติ (ความอดทน) และโสรัจจะ (ความเสียม) ผีกตน สงบตน ให้ตนดับกิเลสอยู่แต่ผู้เดียว ลูกพึงเข้าไปหาสมณพราหมณ์เหล่านั้นตามกาลอันควรแล้วไต่ถาม สอบถามว่า ‘ท่านขอรับ อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศลอะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเกี่ยวข้อง อะไรไม่ควรเกี่ยวข้อง อะไรที่ข้าพเจ้าทำอยู่พึงเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน หรือว่า อะไรที่ข้าพเจ้าทำอยู่ พึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนาน’ ครั้นลูกได้ฟังจากสมณพราหมณ์ เหล่านั้นแล้ว สิ่งใดเป็นอกุศล พึงละเว้นสิ่งนั้น สิ่งใดเป็นกุศล พึงยึดถือประพฤติสิ่งนั้นให้มั่น ลูกเอ๋ย จักวรรตวิตรันประเสริฐนั้น เป็นอย่างนี้แล^๙

ส่วนทรัพย์สมบัติที่มีอยู่ สามารถบริหารจัดการให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ด้วยการแบ่ง ทรัพย์ออกเป็น ๕ ส่วน ตามที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในอาทิสสูตร คือ ส่วนที่ ๑ อริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ยอม ใช้ทรัพย์เพื่อเลี้ยงตัว มารดาบิดา บุตร ภรรยา บ่าวไพร่ ให้เป็นสุข ส่วนที่ ๒ อริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ยอมใช้ เพื่อบำรุงมิตรสหายและผู้ร่วมกิจกิจการงานให้เป็นสุข ส่วนที่ ๓ อริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ยอมใช้ทรัพย์เพื่อ ป้องกันภัยอันตราย ส่วนที่ ๔ อริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ยอมใช้ทรัพย์เพื่อทำพิธีกรรม ๕ อย่าง ได้แก่ ๑) ญาติ พลี สงเคราะห์ญาติ ๒) อติถิพลี ต้อนรับแขก ๓) ปุพพเปตพลี ทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ล่วงลับ ๔) ราชพลี บำรุง ราชการด้วยการเสียภาษีอากร เป็นต้น ๕) เทวตาพลี ถวายเทวตา คือสักการะบำรุงหรือทำบุญอุทิศสิ่งที่เคารพ บูชาตามความเชื่อถือ ส่วนที่ ๕ อริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ยอมใช้ทรัพย์เพื่ออุปถัมภ์บำรุงสมณพราหมณ์ผู้ ประพฤติดีปฏิบัติชอบ^{๑๐}

จากข้อในพระสูตรที่ยกมานี้แสดงให้เห็นว่า บุคคลผู้ฉลาดย่อมสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพย์ที่มีอยู่ให้ เกิดประโยชน์แก่ตนเอง บุคคลอื่น และสังคมประเทศชาติได้ เพราะโดยธรรมชาติแล้วทรัพย์สมบัติมีทั้งคุณและ โทษ ขึ้นอยู่กับการบริหารจัดการ การจัดสรรของบุคคลผู้เป็นเจ้าของทรัพย์นั้น ถ้าบริหารจัดการดีก็สามารถ อำนวยประโยชน์และเพิ่มพูนจำนวนขึ้นได้ แต่ถ้าบริหารจัดการไม่ดี ใช้ในทางที่ไม่เป็นประโยชน์ก็เกิดโทษและ ฉิบหายได้ เช่น ใช้ด้วยความประมาท ใช้เพื่อบำรุงบำเรอกามคุณ ใช้ไปเพื่อเล่นพนัน เพื่อดื่มสุราเมรัยและ อบายมุขอื่น ๆ ที่เป็นทางแห่งความเสื่อม เป็นต้น ดังนั้น ในอาทิสสูตรนี้ พระพุทธองค์จึงตรัสเน้นว่า อริยสาวก ในธรรมวินัยนี้ คือบุคคลผู้ที่เป็นอริยบุคคลหรือคนผู้ประเสริฐทั้งหลาย จึงสามารถใช้ทรัพย์จัดสรรจัดการทรัพย์ที่ มีอยู่ด้วยความชาญฉลาด เพื่อให้ทรัพย์นั้นเกิดประโยชน์ได้อย่างแท้จริง ทั้งแก่ตนเอง ผู้อื่นและสังคม ส่วนบุคคล

^๙ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๔/๖๒ (จักกวัตติสูตร).

^{๑๐} ดูรายละเอียดในอง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๑/๖๔-๖๕ (อาทิสสูตร) และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต),

ผู้เป็นบุญชน หรือคนธรรมที่หาได้ด้วยกิเลสอาสวะทั้งหลาย มีความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นต้น ย่อมไม่สามารถจัดการทรัพย์สินที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่า

๔.๑.๒ มหาชนกชาดก^{๑๑}

มหาชนกชาดก เป็นชาดกเรื่องที่ ๒ ในทศชาติชาดก พระพุทธเจ้าได้ตรัสชาดกเรื่องนี้ ขณะที่ประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถี ทรงปรารภถึงเรื่องการบำเพ็ญมหาภิเนกชมมบารมี คือเสด็จออกบวชเพื่อแสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ของพระองค์ในอดีต เมื่อครั้งที่ยังเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้ามหาชนก ทรงครองราชสมบัติที่กรุงมิลิลา เมื่อพระเจ้ามหาชนกผู้เป็นพระราชบิดาของพระองค์เสด็จสวรรคตลง พระเจ้าอริยฐานก ผู้เป็นพระราชโอรสองค์ใหญ่ได้เสด็จขึ้นครองราชย์ต่อ โดยแต่งตั้งพระอนุชาคือพระเจ้าโปลชนกเป็นพระอุปราช ต่อมาเมื่อมีอำมาตย์บางคนได้กราบทูลข้อมูลอันเป็นเท็จแก่พระราชอาพระองค์ใหม่ว่า พระมหาอุปราชคิดการกบฏแย่งชิงราชสมบัติพระราชาทรงเชื่อตามคำยุยงนั้น จึงสั่งจองจำพระมหาอุปราชไว้ในเรือนจำของพระราชวัง พระมหาอุปราชได้ตั้งสัจจะอธิษฐานว่า “ถ้าข้าพเจ้าก่อเวรต่อพระเชษฐา เครื่องจองจำจงหลุดจากมือและเท้าของข้าพเจ้า แม้ประตูจะงัดเปิด แต่ถ้าข้าพเจ้ามิได้ก่อเวรต่อพระเชษฐา เครื่องจองจำจงหลุดจากมือและเท้าของข้าพเจ้า แม้ประตูจะเปิดออก”^{๑๒} เมื่อเครื่องจองจำทั้งหลายหลุดออกตามคำอธิษฐานท่านได้เสด็จหนีออกไปหลบซ่อนอยู่นอกเมือง ได้ส่งสมกำลังพลพร้อมแล้ว ได้กลับมาทำท่าสงครามกับพระเชษฐา และสามารถเอาชนะได้เป็นพระราชอาแทนในที่สุด ในขณะนั้นพระมเหสีของพระเจ้าอริยฐานก เมื่อทรงทราบว่าพระสวามีสวรรคตในสนามรบ พระราชบัลลังก์ได้ตกอยู่กับพระเจ้าโปลชนกผู้เป็นพระอนุชาแล้ว จึงปลอมพระองค์เสด็จหนีออกจากเมืองขณะที่ยังทรงพระครรภ์อยู่ ได้อาศัยกองเกวียนของพราหมณ์อาจารย์ผู้ทศปาโมกษ์เดินทางไปอยู่ที่เมืองกาลจัมปากะ และให้การประสูติกาลพระโอรสในเวลาอันไม่นาน ได้ทรงขนานนามพระโอรสว่า พระมหาชนกกุมาร ตามพระนามพระอัยกา คือพระเจ้ามหาชนก เมื่อพระโอรสเจริญวัยได้ศึกษาจบไตรเพทและศิลปะศาสตร์ต่างๆ ได้ทราบความจริงจากพระมารดาแล้วคิดจะชิงราชสมบัติอันเคยเป็นของพระราชบิดาคืน จึงเตรียมการด้วยการขออนุญาตจากพระมารดาเดินทางไปค้าขายที่สุวรรณภูมิ เพื่อสะสมความพร้อมด้านต่างๆ แต่เรือสำเภาได้ประสบกับพายุใหญ่ท่ามกลางมหาสมุทรเป็นเหตุให้เรือแตกอัปปางจมลงในมหาสมุทร ในขณะที่ลูกเรือและพ่อค้าคนอื่นๆ ในเรือพากันอ่อนวอนต่อเทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย เพื่อให้ช่วยชีวิตของพวกตน พระมหาชนกกุมาร ได้อาศัยสติปัญญาอันชาญฉลาด ลงไปที่ห้องครัว บริโภคอาหารตามต้องการ อันผ้าชุบน้ำมันพันรอบตัวแล้วขึ้นไปบนยอดของเสากระโดงเรือ กำหนดทิศทางชายฝั่งแล้วกระโดดพุ่งออกไปให้ห่างจากบริเวณที่เรือกำลังจะจมเพื่อให้พ้นจากอันตรายของสัตว์น้ำและปลาฉลามทั้งหลาย ด้วยแรง

^{๑๑} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๔

พระพุทธโฆสะ รัตน, หน้า ๕๘ - ๑๒๘.

^{๑๒} เล่มเดียวกัน, หน้า ๕๙.

อันมหาศาล แล้วจึงว่ายน้ำต่อไปเป็นเวลาถึง ๗ วัน ๗ คืน เพื่อให้ถึงฝั่ง ในวันที่ ๗ นั้น นางมณีเมขลา ซึ่งเป็นเทพธิดารักขามหาสมุทรเห็นท่านกำลังว่ายน้ำอยู่ด้วยความเพียรมิย่อท้อ จึงได้ช่วยเหลือและนำท่านไปส่งที่พระราชอุทยาน เมืองมิถิลา ในวันนั้นพระเจ้าโพลชนก ได้เสด็จสวรรคตพอดี พระองค์ไม่มีพระราชโอรสสืบทอดพระราชบัลลังก์ มีแต่พระราชธิดาพระนามว่า สิวลี พระองค์เดียว พวกอำมาตย์และบุโรhitทั้งหลาย ได้เสี่ยงทายด้วยการปล่อยให้ราชรถเทียมด้วยวัวไปในเขตเมือง ถ้าราชรถนี้ไปหยุดต่อหน้าบุคคลใดจะทำการอภิเษกบุคคลนั้นให้เป็นพระราชินี ด้วยการให้ทดสอบปัญหากับผู้้นั้นว่า ถ้าใครรู้ปริศนา ๑๖ ข้อ และทำให้พระราชธิดาสิวลีพอพระทัยได้ ก็ให้สถาปนาผู้้นั้นเป็นกษัตริย์ครองราชสมบัติสืบต่อไป พระมหาราชกได้ครองราชย์สมบัติด้วยทศพิธราชธรรม ทรงสร้างความเจริญมั่นคงและประชาชนก็อยู่อย่างสุขเป็นเวลานานถึง ๗,๐๐๐ ปี ต่อมาได้เสด็จเข้าไปพระราชอุทยาน เพื่อทอดพระเนตรพระราชอุทยานและทรงสราญตามพระราชอัธยาศัย ได้ทรงทอดพระเนตรต้นมะม่วงสองต้น คือต้นหนึ่งมีดอกผลสมบูรณ์และมีรสอร่อย อีกต้นไม่มีดอกผล พระองค์ได้เสวยมะม่วงที่มีรสเหมือนรสทิพย์ จากนั้นได้เสด็จเข้าไปประทับในพระราชอุทยาน ด้วยประสงค์ว่า เมื่อเสด็จกลับมาจะเสวยอีก แต่เมื่อเสด็จกลับมาพบว่า ต้นมะม่วงที่มีผลสมบูรณ์ ถูกหักรานกิ่งไม้ จนใบร่วงหมด แม้แต่ลำต้นก็หักโค่น ส่วนอีกต้นที่ไม่มีผล ยังตั้งอยู่อย่างสมบูรณ์ ไม่มีใครหักรานทั้งใบและกิ่งมันเลย พระองค์ทรงดำริว่า “ต้นไม้นี้มีใบเขียวสดดำรงอยู่แล้ว เพราะไม่มีผล แต่ต้นถูกหักโค่นลงเพราะมีผล แม้ราชสมบัตินี้ก็เช่นเดียวกับต้นไม่มีผล บรรพชาเป็นเช่นกับต้นไม้ไม่มีผล ภัยย่อมมีแก่ผู้มีความกังวล ย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่มีความกังวล เราจักไม่เป็นเหมือนต้นไม้มีผล จักเป็นเหมือนต้นไม้ไม่มีผล เราจักสละราชสมบัตินี้ออกบวช”^{๑๓} ตั้งแต่นั้นมาจึงได้บำเพ็ญสมณธรรมภายในปราสาทเป็นเวลานานถึง ๔ เดือน โดยไม่ได้ออกจากราชการ ต่อมาได้คำนึงถึงคุณของพระปัจเจกพุทธเจ้าผู้ที่เคยเสด็จมาในพระราชวัง จึงน้อมพระทัยไปในการบรรพชา เพราะทรงพิจารณาเห็นว่า พระราชชนิเวศน์นี้เหมือนโลกันตนรก ภาพทั้ง ๓ ได้ปรากฏแก่พระองค์เหมือนถูกไฟไหม้ จึงมีพระทัยมุ่งมั่นต่อการบรรพชา จึงรับสั่งให้ราชบุรุษไปซื้อผ้าข้อมด้วยน้ำฝาด และบาตรดินจากตลาดมาถวาย ทรงให้เจ้าพนักงานภูษามาลาปลงพระเกศาและพระมัสสุ ทรงนุ่งห่มผ้ากาสาเยะ อธิษฐานเพศบรรพชิตเสด็จจงกรมไปมาในปราสาทเหมือนกับพระปัจเจกพุทธเจ้า ทรงเปล่งอุทานว่า “บรรพชาเป็นสุขอย่างยิ่ง เป็นสุขอันประเสริฐ”^{๑๔}

เช้าวันต่อมา พระองค์ได้เสด็จออกจากปราสาทในเพศของบรรพชิต ฝ่ายพระมหาสีเสื้อและเหล่าสตรีทั้ง ๗๐๐ คน ได้ประดับประดาร่างกายด้วยเครื่องอลังการทั้งปวงอย่างประณีตสวยงาม โดยมุ่งหวังจะเข้าเฝ้าพระราชินี เพื่อบำรุงพระองค์ด้วยมุ้งห่มห่มมิดพระหฤทัยของพระราชินีด้วยเครื่องผูกคือกิเลสทั้งหลาย ได้เห็นบรรพชิตเดินสวนทางออกมาก็จำไม่ได้ เพราะคิดว่า เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าที่เข้ามาถวายโอวาทแก่พระราชินี พระนางพร้อมเหล่าสตรีทั้งหลายจึงรีบเสด็จไปกราบทูลอ้อนวอนขอร้องพระองค์มิให้ออกบรรพชา แม้จะทูล

^{๑๓} เล่มเดียวกัน, หน้า ๘๐.

^{๑๔} เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๐๐.

อ้อนวอนอย่างไร ก็ไม่สามารถเปลี่ยนพระทัยให้พระราชเสด็จกลับ จึงรับสั่งให้ทำอุบายต่าง ๆ เช่น การให้จุดไฟเผาเรือนร้าง ศาลาพักเก่าๆ ทำให้เกิดควันเพื่อขวางทางมิให้พระองค์เสด็จออกบรรพชา สั่งให้แสดงเหตุว่ามีโจรบุกปล้นแคว้นแคว้น เป็นต้น เมื่อพระราชเสด็จมาได้ประมาณกึ่งคาวุต ทรงใช้ธารพระกรขีดเส้นกำหนดมิให้ใครล่วงเกินเส้นนี้ตามเสด็จอีก จนกระทั่งในที่สุด พระองค์ได้เสด็จออกบรรพชาเป็นดาบสที่ป่าหิมพานต์ ทรงยังโลกียอภิญา ๕ และสมาบัติ ๘ ให้เกิดขึ้นภายใน ๗ วัน มิได้เสด็จกลับมาสู่ถิ่นมนุษย์อีกเลย จนในที่สุดแห่งพระชนมายุได้เข้าถึงพรหมโลก แม้พระนางสีวลีเทวีก็เช่นกัน ระหว่างทางที่เสด็จกลับพระราชวังได้โปรดให้สร้างเจดีย์หลวงไว้ในสถานที่ต่าง ๆ เพื่อระลึกถึงสถานที่ที่เสด็จตามพระมหาสัตว์ ได้แก่ สถานที่ตรัสกับช่างครุสถาน ที่ตรัสกับนางกุมารี สถานที่เสวยเนื้อที่สุนัขทั้ง สถานที่ตรัสกับมิกาสินดาบสและนารทดาบส โปรดให้ทำการสักการบูชาด้วยดอกไม้ของหอมทั้งหลาย แล้วเสด็จกลับทรงอภิเษกพระราชโอรสให้ดำรงตำแหน่งพระราชในพระราชอุทยาน แล้วส่งให้ไปครองราชบัลลังก์พร้อมเสนาอำมาตย์ทั้งหลาย ส่วนพระนางสีวลีได้เสด็จออกผนวชเป็นดาบสินี ได้ประทับอยู่ ณ พระราชอุทยานนั้น ทรงบำเพ็ญฌานให้เกิดขึ้นและเมื่อดับขันธแล้วก็ได้ไปเกิดในพรหมโลกในที่สุดเช่นเดียวกัน

ผู้วิจัยสามารถถอดบทเรียน วิเคราะห์และสรุปเป็นองค์ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรม ดังนี้

ประการแรก ภาวะผู้นำของผู้ปกครอง ประเด็นนี้มีความเกี่ยวข้องกับความเป็นธรรมอย่างชัดเจนจากกรณีที่พระเจ้าอริยฐานก พระราชาองค์ใหม่ได้สั่งให้จับกุมและจองจำพระโปลชนก (พระอนุชา) ด้วยข้อกล่าวหาคิดการขบถ เพราะเชื่อคำกราบทูลอันเป็นเท็จของพวกอำมาตย์ ทั้งๆ ที่พระอนุชาไม่ได้มีความคิดวางแผนอย่างนั้นแต่อย่างใดไม่ เห็นได้อย่างชัดเจนจากการตั้งสัจจะอธิษฐานของพระองค์ขณะที่ถูกจองจำอยู่ในเรือนจำอันเป็นเหตุให้เครื่องพันธนาการขาดได้ด้วยคำอธิษฐาน สามารถหลบหนีไปได้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า พระโปลชนกได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมจากพระราชผู้เป็นพระเชษฐา เพราะพระราชเป็นผู้นำที่ถูกอคติครอบงำ เป็นผู้นำที่มีภาวะผู้นำบกพร่อง ถูกครอบงำด้วยอคติ ๔ โดยเฉพาะโมหาคติ คือความลำเอียงโง่เขลา บาปบุญบาป เพราะปราศจากการใช้หลักโยนิโสมนสิการ คือการไตร่ตรองด้วยปัญญาอย่างรอบคอบรอบด้าน ไตร่ตรองอย่างมีเหตุมีผลอย่างลึกซึ้ง อย่างมีวิจารณ์ญาณ โดยไม่เชื่อคำกราบทูลของพวกอำมาตย์ผู้มีความอิจฉาริษยา ผู้ไม่หวังดี ผู้หวังจะกำจัดพระอุปราชให้พ้นจากเส้นทางการขึ้นสู่อำนาจและการแสวงหาผลประโยชน์แก่ตนเอง และพระองค์ยังถูกพยาคติ คือความลำเอียงเพราะความกลัวครอบงำอีกด้วย ความกลัว คือกลัวสูญเสียอำนาจจากความเป็นพระราช กลัวสูญเสียผลประโยชน์ กลัวเสียสถานะทางสังคม ทำให้พระองค์ละเลยความเป็นญาติพี่น้อง ความเป็นเครือญาติ ความเป็นผู้หวาดระแวง ไม่ไว้วางใจบุคคลอื่นที่อยู่ใกล้ชิดแม้กระทั่งเป็นพระอนุชาของพระองค์เอง การลงโทษด้วยการสั่งจับกุมจองจำพระอนุชาผู้ปราศจากความผิดไว้ในเรือนจำจึงเป็นการปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม ไม่มีความถูกต้อง ไม่มีความชอบธรรม และต่อมาก็เป็นเหตุให้พระองค์เองประสบกับความ

สูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ คือถูกปลงพระชนม์ในระหว่างที่ทำการต่อสู้กับกองกำลังทหารของพระอนุชา ที่มีความได้เปรียบทั้งในด้านกำลังพลและทักษะความสามารถในการสู้รบ

ประการที่สอง การล้อเลียนพระมหากษัตริย์ เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นกับพระมหากษัตริย์ที่ถูกล้อเลียนจากเด็กธรรมาภิบาลว่า เป็นลูกหญิงหม้าย ที่เมืองกาลัมปา ซึ่งเป็นเมืองที่พระมารดาของพระกษัตริย์เสด็จหลบหนีออกจากเมืองมิลลาด้วยการช่วยเหลือของอาจารย์ผู้ศึกษาปาโมกข์มาให้การประสูติพระองค์ที่นี้ หลังจากที่พระสวามี คือพระเจ้าอริราชชนกถูกปลงพระชนม์เสด็จสวรรคตในสนามรบพ่ายแพ้เสียราชสมบัติให้แก่พระอนุชาแล้ว สาเหตุมาจากที่พระมหากษัตริย์เป็นพระโอรสของพระเจ้าอริราชชนก เป็นผู้มีความกล้า ถ้ามีเด็กคนใดมารบกวนทำให้พระองค์ขัดเคือง พระกษัตริย์ก็จับเด็กพวกนั้นไว้อย่างมั่นคงแล้วตีจนเด็กพวกนั้นร้องไห้ไปฟ้องพ่อแม่ของตนเอง เมื่อถูกถามว่า ใครตี พวกเขาก็จะบอกว่า ถูกลูกหญิงหม้ายตี ความจริง สาเหตุที่พระกษัตริย์ตีเด็กพวกนั้นเพราะพวกเขาล้อเลียนพระองค์ว่า เป็นลูกของหญิงหม้ายก่อน เมื่อถูกล้อเลียนเช่นนั้นด้วยถือตัวในมานะว่าตนเองเป็นพระกษัตริย์และทรงมีพระวรกายแข็งแรงกว่าเด็กคนอื่น กรณีเช่นนี้ จัดว่าเป็นการปฏิบัติที่ไม่มีความเป็นธรรมระหว่างเด็กด้วยกัน เพราะความแตกต่างเรื่องสถานะทางครอบครัว แม้ในสังคมปัจจุบันนี้ก็พบเห็นมากในสถานศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา เรียกว่า เป็นการบูลลี่ (Bully) คือเป็นพฤติกรรมที่มีความรุนแรง การกลั่นแกล้ง การรังแก การประจาน การล้อเลียน หรือแม้กระทั่งการใช้ทำร้ายร่างกายกันระหว่างคนในสังคม ด้วยเหตุผลที่เป็นข้ออ้าง เช่น เพศสภาพ รูปร่างหน้าตา ความสวย ความงาม ความรวย ความโง่ เพศสภาพ ความผิดปกติของร่างกาย เป็นต้น บางกรณีมีความรุนแรง ทำให้ผู้ถูกล้อเลียน คิดสั้นฆ่าตัวตาย หรือทำร้ายผู้อื่นโดยไม่เลือกได้ เพราะมีแรงจูงใจจากการถูกล้อเลียน ซึ่งเป็นการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมอย่างหนึ่งระหว่างคนในสังคม

ประการที่สาม การแสวงหาผลประโยชน์จากความเป็นพระราชา กรณีนี้ได้ปรากฏอย่างชัดเจนในเหตุการณ์ที่พวกเสนาอำมาตย์ข้าราชการบริพารของพระมหากษัตริย์ พากันแย่งชิงผลประโยชน์และทำลายต้นมะม่วงในพระราชอุทยาน เพราะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน โดยไม่คำนึงถึงความมั่นคง ความดำรงอยู่ของสถาบัน ไม่คำนึงถึงความถูกต้องชอบธรรมดีงาม ซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญที่เป็นแรงจูงใจให้พระมหากษัตริย์มีพระหฤทัยฝักใฝ่ในการออกบรรพชา เพราะทรงพิจารณาเห็นว่า ตำแหน่งความเป็นพระราชาของพระองค์นั้นเป็นที่มาของการแสวงหาอำนาจและผลประโยชน์ เป็นตำแหน่งที่สามารถให้คุณและโทษแก่หมู่ชนเป็นอันมากได้ ก่อให้เกิดปัญหา ความทุกข์ ความเดือดร้อนไม่มีที่สิ้นสุด ขณะที่การบรรพชาเป็นหนทางแห่งความสงบสุขที่แท้จริง ไม่เป็นต้นเหตุให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนแก่ตนเองและคนอื่น เพราะไม่ใช่ตำแหน่งที่จะให้คุณหรือโทษแก่คนอื่นได้ จึงไม่เป็นที่ปรารถนาของหมู่ชนพาลทั้งหลาย ทำให้มีเวลาในการบำเพ็ญบารมีสั่งสมคุณอันพิเศษให้เกิดขึ้นแก่ตนเองอย่างเต็มที่ และยังสามารถเป็นที่พึ่งพาอาศัยของคนและสัตว์ทั้งหลายในอนาคตด้วย เหมือนกับต้นมะม่วงที่ดูเหมือนจะไม่มีดอกไม่มีผล ไม่เป็นที่เพ่งเล็งเพื่อแสวงหาผลประโยชน์จากหมู่ชนผู้ครอบงำด้วยความ

โลก จึงสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และสามารถให้ความสุขสงบร่มเย็นแก่คนและสัตว์ทั้งหลายที่มาอาศัยในภายหลังด้วย โดยเฉพาะประโยชน์สูงสุดคือพระนิพพาน

๔.๑.๓ สุวรรณสามชาดก^{๑๕}

สุวรรณสามชาดก เป็นชาดกเรื่องที่ ๓ ในทศชาติชาดก เป็นชาดกลำดับที่ ๕๔๐ ในอรรถกถาขุททกนิกายชาดก พระพุทธเจ้าตรัสชาดกเรื่องนี้ ขณะที่ประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถี ทรงปรารภพระภิกษุรูปหนึ่งผู้เคยเป็นบุตรเศรษฐีในเมืองสาวัตถี ท่านบวชเป็นพระภิกษุเป็นเวลานานถึง ๑๒ ปี แต่ไม่ได้บรรลุนิเวศอะไร เมื่อทราบวามารดาบิดาผู้เคยเป็นเศรษฐี ได้กลายเป็นครอบครัวยากจนขึ้นใจ ต้องกลายเป็นขอทาน ท่านทราบข่าวเช่นนั้นจึงกลับมาเมืองสาวัตถี ได้บิณฑบาตเลี้ยงดูมารดาบิดาด้วยความกตัญญูกตเวที ด้วยความที่ต้องกังวลกับการเลี้ยงดูมารดาบิดา ทำให้ร่างกายของท่านซูบผอมผะพริ้งด้วยเส้นเอ็น ภิกษุทั้งหลายนำความไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ เพราะคิดว่าท่านทำให้ศรัทธาไทยให้ตกไปด้วยการเลี้ยงดูคฤหัสถ์ พระพุทธองค์ตรัสสรรเสริญการกระทำของท่าน ด้วยการประทานสาธุการถึง ๓ ครั้ง แล้วตรัสว่า “เธอดำรงอยู่ในทางที่เราเคยดำเนินไปแล้ว แม้เราเมื่อประพตติบุรพจริยาได้บำรุงเลี้ยงดูมารดาบิดาเช่นเดียวกัน”^{๑๖} แล้วพระองค์จึงนำเรื่องสุวรรณสามชาดก ซึ่งเป็นอดีตชาติของพระองค์มาเล่าให้ภิกษุทั้งหลายฟัง สรุปได้ว่า

ในอดีตกาลพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นสุวรรณสามกุมาร ผู้มีผิวพรรณดั่งทอง เป็นบุตรของดาบสชื่อทุกลันพิตและดาบสสินีชื่อปาริกา ที่เกิดแต่เพียงการที่ทุกลันพิตผู้เป็นสามี ใช้อื้อลู่ทองของนางในขณะที่มีระดู ตามคำแนะนำของท้าวสักกเทวราช เพราะเหตุว่าทั้งสองนี้ แม้จะเป็นสามีภรรยาแต่ไม่เคยเสพเมถุนธรรมกันเลย และได้สละทรัพย์สมบัติออกบวชเป็นดาบสอยู่ในป่า แต่ด้วยอำนาจแห่งกรรมเก่าที่เขาทั้งสองเคยเป็นแพทย์ได้ไปรักษาบุรุษผู้มีทรัพย์มากคนหนึ่งที่เขาบอดให้หายดี แต่เขาไม่ยอมจ่ายค่าตอบแทน สามีผู้เป็นแพทย์โกรธจึงให้ยาหยอดตาทำลายดวงตาแก่เขาด้วยความเห็นชอบของภรรยา ด้วยผลของกรรมเก่านั้น เป็นเหตุให้เขาทั้งสองถูกอสริพพิษฝนพิษใส่ตา ตาของทั้งสองจึงบอดทั้งสองข้างตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา สุวรรณสามกุมารได้อุปฐากดูแลเลี้ยงดูมารดาบิดาผู้เป็นดาบสตาบอดด้วยความกตัญญูกตเวทีเป็นอย่างยิ่ง ด้วยการไปเก็บผลไม้ต่างๆ จากป่ามาให้ ตักน้ำ ต้มน้ำให้อาบ ล้างเท้าดูแลท่านทั้งสองด้วยดีตลอดมา ต่อมาในวันหนึ่งขณะที่สุวรรณสามกุมาร เดินเก็บผลไม้อยู่ในป่า และกำลังนำหมอน้ำเดินไปยังท่าน้ำ ยกหมอน้ำขึ้นเช็ดแล้ววางไว้บนบ่าซ้าย ได้ถูกพระเจ้าปิยักษิณด้วยลูกศรอาบยาพิษ ถูกอกข้างขวาทะลุออกซ้าย ท่านแม่ถูกยิงก็ตั้งสติแล้วค่อยๆ วางลง แล้วกล่าวว่า “ชื่อว่าบุคคลผู้มีเวรของเราในหิมวันตประเทศนี้ ย่อมไม่มี บุคคลผู้มีเวรของมารดาบิดาของเราก็ไม่มี” ถามไปว่า “ใครกันหนอใช้ลูกศรยิงเรา ผู้ประมาท กำลังนำน้ำไปอยู่ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์คนไหน

^{๑๕} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๙ พระพุทธโฆสะ รัตน, หน้า ๑๒๙ - ๑๓๘.

^{๑๖} เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๓๔.

แอบซุ่มยิงเรา”^{๑๗} พระองค์ตรัสตอบว่า เราเป็นผู้ยิงด้วยความเข้าใจผิดว่าเจ้าเป็นคนโล่เนื้อให้หนีไป ก่อนจะสลบล้มลงไป ท่านได้ทูลขอร้องว่า ขอพระองค์โปรดช่วยเหลือผู้บิดามารดาแทนข้าพเจ้าด้วย พระเจ้าปิยภัทก์เข้าพระทัยว่าสุวรรณสามตายแล้ว จึงเสด็จไปนำบิดามารดาของเขามาดูศพของพระสุวรรณสามกุมาร มารดาบิดาทั้งสองจำได้ว่า เป็นบุตรของตนจริงๆ จึงพากันร้องไห้คร่ำครวญอย่างน่าเวทนา จากนั้นได้ทำสักการียาอธิษฐานขอให้พิชรายของลูกศรออกจากร่างกายของสุวรรณสามกุมาร นอกจากนั้นยังมีเทพธิดาองค์หนึ่งที่เคยเป็นมารดาของสุวรรณสามร่วมทำสักการียาอธิษฐานอีกด้วย เหตุอัศจรรย์ ๔ อย่างได้เกิดขึ้นพร้อมกัน คือ พระมหาสัตว์หายจากโรค ฤๅษีผู้เป็นบิดามารดาได้ดวงตากลับเห็นเป็นปกติ แสงอรุณขึ้น และท่านทั้งสี่เหล่านั้นปรากฏที่อาศรม

เมื่อสุวรรณสามกุมารพ้นจำเหตุการณ์ต่างๆ ได้ แสดงธรรมแก่พระเจ้าปิยภัทก์โดยให้ตั้งอยู่ในศีล ๕ ให้บำรุงเลี้ยงมารดาบิดาว่า “บุคคลใดเลี้ยงดูบิดามารดาโดยธรรม เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ย่อมแก้ไขคุ้มครองบุคคลผู้เลี้ยงดูบิดามารดานั้น บุคคลใดเลี้ยงดูบิดามารดาโดยธรรม นักปราชญ์ทั้งหลายย่อมสรรเสริญบุคคลผู้นั้นในโลกนี้ บุคคลนั้นละจากโลกนี้ไปแล้ว ย่อมบันเทิงอยู่ในสวรรค์” และให้ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ ซึ่งมีสาระสำคัญเช่นกับจกกวัดติวตร ๕ หรือ ๑๒ ประการในเทมียชาดกที่กล่าวมาแล้ว พระมหาสัตว์สุวรรณสามได้แสดงธรรมถวายแก่พระเจ้าปิยภัทก์อย่างนี้แล้ว เมื่อจะถวายโอวาทยิ่งขึ้น ได้ถวายเบญจศีล พระราชาได้ทรงรับโอวาทของพระมหาสัตว์นั้นด้วยพระเศียร ทรงไหว้พระโพธิสัตว์ ขอขมาโทษพระโพธิสัตว์แล้วเสด็จกลับกรุงพาราณสี ทรงบำเพ็ญพระราชากุศลทั้งหลายมีการให้ทานเป็นต้น ทรงรักษาเบญจศีลอย่างเคร่งครัด ทรงครองราชสมบัติโดยธรรม ในที่สุดแห่งพระชนม์ชีพของพระองค์ ได้ถือปฏิสนธิอุบัติในสวรรค์ ฝ่ายพระโพธิสัตว์ได้ปฏิบัติบำรุงบิดามารดาดำรงดีตลอดมา ได้ยังฉานและอภิญญาให้เกิดขึ้นพร้อมกับมารดาบิดา โดยมีได้เสื่อมจากฉานและอภิญญาเลย ในที่สุดแห่งอายุของท่านได้เข้าถึงพรหมโลกพร้อมด้วยบิดามารดา

จากเรื่องสุวรรณสามชาดกที่สรุปมาโดยมา ผู้วิจัยสามารถถอดบทเรียน วิเคราะห์และสรุปเป็นองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรม ดังนี้

ประการแรก การปฏิบัติต่อผู้พิการ จากกรณีที่มีการดาบิดาของสุวรรณสามกุมารถูกงูพันลมพิษใส่จนตาบอดทั้งสองข้าง สุวรรณสามกุมารในฐานะที่เป็นบุตรผู้มีความกตัญญูทเวที ได้เลี้ยงดูดูแลเอาใจใส่ท่านทั้งสองเป็นอย่างดี ด้วยการผูกเชือกทำเป็นราวบริเวณรอบอาศรมที่อยู่บิดามารดาผู้ตาบอดเพื่อให้ท่านเดินไปมาได้สะดวกด้วยตนเอง กวาดที่อยู่ของมารดาบิดาแล้วเข้าป่าไปหาผลไม้มาเลี้ยงดูท่าน ตั้งน้ำใช้น้ำบริโภคไว้ใกล้ ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่มารดาบิดา จากการแสดงออกดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า การปฏิบัติต่อผู้พิการนั้น โดยเฉพาะผู้สูงอายุ บุคคลผู้เกี่ยวข้องจะต้องดำเนินการให้เป็นไปอย่างเป็นระบบ ด้วยความซาบซึ้ง และด้วยความเต็มใจ โดยมุ่งหวังให้ผู้พิการทั้งหลาย สามารถพึ่งพาตนเอง ไม่เป็นภาระต่อคนอื่น ให้ผู้พิการสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างปกติ โดยไม่มีการกีดกัน หรือเลือกปฏิบัติ เพราะความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา

^{๑๗} เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๔๐.

ภาษา สังคม มีความเป็นธรรมในการปฏิบัติ ปราศจากอคติ เคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความเสมอภาค ความเท่าเทียมกัน

ประการที่สอง การปฏิบัติต่อสัตว์ป่า ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จากเหตุการณ์ที่สุวรรณสามกุมาร เดินทางเข้าไปในป่าเพื่อหาผลไม้ป่าชนิดต่างๆ ทุกวัน มีฝูงสัตว์ป่าน้อยใหญ่เป็นเพื่อน แสดงให้เห็นว่า พระโพธิสัตว์วางตนเป็นมิตร เป็นกัลยาณมิตรกับสัตว์ป่านานาชนิด โดยไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้ายสัตว์ป่าทุกชนิด ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะเห็นประโยชน์ คุณค่าและความสำคัญของสัตว์ป่า ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งหลาย แม้จะเก็บเอาผลไม้ป่าไปบริโภคก็เลือกเก็บเฉพาะที่จำเป็นและพอประมาณกับความต้องการบริโภคในแต่ละวันเท่านั้น โดยไม่ได้กอบโกย ไม่สะสมเกินความต้องการสำหรับการบริโภคหรือทำเพื่อการค้าขายโดยมุ่งหวังผลกำไรแต่อย่างใด

ประการที่สาม การปฏิบัติต่อผู้ก่อเวรแก่ตนเอง จากเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์สุวรรณสามถูกยิงด้วยลูกศรอาบยาพิษของพระเจ้าปิยักษ ในขณะที่ยังกำลังขึ้นจากน้ำ นุ่งห่มผ้า และยกหมอน้ำขึ้นสู่บ่าอยู่เพียงเพราะเขาต้องการพิสูจน์ว่าบุคคลนี้เป็นมนุษย์ เป็นเทวดา หรือเป็นนาคกันแน่ แม้จะถูกยิงอย่างนั้น พระโพธิสัตว์ไม่ได้อาฆาต ผูกโกรธ กระทบกระวายเป็นหรือโศกเศร้าเสียใจแต่อย่างใด แต่ถามกลับไปถึงผู้ยิงว่า “ใครกันหนอใช้ลูกศรยิงเรา ผู้ประมาท กำลังนำน้ำไปอยู่ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์คนไหนแอบซุ่มยิงเรา”^{๑๘} ถามต่อไปว่า “เนื้อของเราก็คงไม่ควรจะกิน หนังของเราก็คงไม่มีประโยชน์ เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไรหนอ เขาจึงเข้าใจว่าเราเป็นผู้ควรยิง”^{๑๙} และถามอีกว่า “ท่านเป็นใคร เป็นบุตรของใคร เราจะรู้จักท่านได้อย่างไร สหาย เราถามแล้วขอท่านจงบอกเถิด ทำไมท่านจึงซุ่มยิงเรา”^{๒๐} จึงทำให้เห็นว่า พระโพธิสัตว์ไม่ได้ผูกโกรธ อาฆาต หรือจองเวรต่อผู้ที่กระทำต่อพระองค์แต่อย่างใด เพียงแต่ต้องการเหตุผลว่าทำไมเขาจึงกระทำต่อพระองค์อย่างนั้น ซึ่งเมื่อพระองค์เข้าใจอย่างชัดเจนแล้ว ได้แจ้งให้พระเจ้าปิยักษไปแจ้งแก่มารดาบิดาของท่านที่ตาบอดเพื่อมาดูแลตนเองด้วย และเมื่อมารดาบิดามาถึงได้ตั้งสัจจะอธิษฐานขอให้พระโพธิสัตว์ฟื้นคืนชีพมาดังเดิม เหตุอัศจรรย์ทั้ง ๔ เหตุการณ์จึงเกิดขึ้นพร้อมกัน แสดงให้เห็นว่า การปฏิบัติต่อผู้ก่อเวรแก่ตนนั้น คือการไม่ผูกโกรธ การไม่อาฆาต การให้อภัย ซึ่งจะสามารถยุติเวร หรือความรุนแรงที่มีต่อกันระหว่างคนในสังคมได้ ตรงกับหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในขุททกนิกาเย อรรถกถา ยมกวรรค เรื่องนางยักขินีชื่อว่ากาลิ ว่า “เพราะว่าในกาลใดๆ เวรทั้งหลายในโลกนี้ ย่อมไม่ระงับด้วยการจองเวร แต่เวรย่อมระงับด้วยการอภัย นี่เป็นธรรมเก่า”^{๒๑} และในเรื่องพระติสสเถระว่า “ส่วนชนเหล่าใด ไม่เข้าไปผูกเวรว่า ‘คนนี้ได้ทำเรา ได้ฆ่าเรา ได้ชนะเรา และได้ลักสิ่งของ

^{๑๘} เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๔๐.

^{๑๙} เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๔๐.

^{๒๐} เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๔๑.

^{๒๑} ขุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๔/๒๕ (กาลยักขินีวัตถุ).

ของเราไป” เวนของชนเหล่านั้น ย่อมสงบระงับ^{๒๒} การปฏิบัติตนของพระโพธิสัตว์สุวรรณสามกุมารต่อพระเจ้าปิฬยักขจึงเป็นสอดคล้องตรงกับหลักการในทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้อย่างชัดเจน เพราะท่านไม่จองเวร ไม่ผูกอาฆาตบุคคลที่สร้างเวรแก่ตนเอง จึงทำให้เวรระหว่างคนทั้งสองยุติลงไปในชาตินี้ ไม่ต้องมีเวรต่อกันในชาติต่อไป

๔.๑.๔ เนมิราชชาดก^{๒๓}

เนมิราชชาดก เป็นชาดกเรื่องที่ ๔ ในทศชาติชาดก และเป็นชาดกลำดับที่ ๕๔๑ ในอรรถกถาพุทธทศนิทก ชาดก พระพุทธเจ้าได้ตรัสชาดกเรื่องนี้ขณะที่ทรงประทับอยู่ ณ มฆเทวอัมพวัน กรุงมิลินท ทรงปรารภกรรมคือการกระทำการแค้นให้ปรากฏจึงตรัสชาดกเรื่องนี้ที่แสดงถึงอดีตชาติของพระองค์ว่า ในอดีตกาล มีพระราชานามว่ามณฑพครองราชสมบัติอยู่ในกรุงมิลินท แคว้นวิเทหะ ทรงมีพระชนมายุยาวนาน รวมถึง ๒๕๒,๐๐๐ ปี ได้ตรัสกับช่างกลบกว่า “ในกาลใด เจ้าเห็นผมหงอกบนศีรษะของเรา ในการนั้น เจ้าพึงบอกแก่เรา”^{๒๔} เมื่อทอดพระเนตรเห็นพระเกศาที่หงอก ทรงประหนึ่งว่าพญามัจจุราชมาคล้องอยู่ที่พระนลาฏ ได้ตรัสเรียกกับพระโอรสองค์โตว่า “ผมที่หงอกบนศีรษะของเรานี้ นำความหนุ่มของเราไปเสียแล้ว เทวทูตปรากฏชัดเจนแล้ว บัดนี้เป็นเวลาออกบวชของเรา”^{๒๕} ทรงอภิเษกพระราชโอรสองค์โตไว้ในราชสมบัติแล้วตรัสกับพระราชโอรสว่า “ลูกรัก แม้มันจะได้เห็นผมหงอกอย่างนี้แล้วก็ควรออกบวช”^{๒๖} แล้วพระองค์ก็เสด็จออกผนวชเป็นฤาษีในอัมพวันราชอุทยาน เจริญพรหมวิหาร ๔ ตลอด ๘๔,๐๐๐ ปี จนกระทั่งวาระสุดท้ายของพระชนม์ชีพได้สวรรคตแล้วไปเกิดในพรหมโลก ส่วนพระราชโอรสองค์โตและพระองค์ต่อมาจนถึง ๘๔,๐๐๐ พระองค์ เมื่อครองราชย์แล้วพบพระเกศาหงอกปฏิบัติเช่นเดียวกัน

พระเจ้ามณฑพเป็นผู้บังเกิดอยู่ในพรหมโลกก่อนพระราชผู้เป็นลูกหลายของพระองค์ทั้งหมด ได้ตรวจสอบดูทรงทอดพระเนตรเห็นกษัตริย์ในวงศ์ของพระองค์ จำนวน ๘๔,๐๐๐ พระองค์ ที่ประพฤติดำเนินประเพณีของพระองค์ที่เคยปฏิบัติมาตลอด จึงทรงยินดีเป็นอย่างยิ่ง หวังจะสืบต่อวงศ์ของพระองค์อีกครั้งจึงมาถือปฏิสนธิในกรุงมิลินทอีกครั้ง เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าเนมิราช เพราะทรงเป็นผู้สืบต่อวงศ์ของพระองค์เองเหมือนวงศ์ลัทธิ ทรงยินดีในการบำเพ็ญทาน สมาทานศีล และอุโบสถตั้งแต่เยาว์วัย เมื่อพระราชผู้เป็นพระชนกได้ทรงทอดพระเนตรเห็นพระเกศาหงอกของพระองค์เองแล้ว ได้มอบพระราชสมบัติแก่พระเนมิราชกุมาร แล้วออกเป็นพระฤาษีในพระราชาอุทยาน พระเนมิราชกุมารได้โปรดให้สร้างโรงงาน ๕ แห่ง พระราชทานทรัพย์

^{๒๒} พุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๔/๒๕ (ติสสเถรวัตถุ).

^{๒๓} เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๗๘ - ๒๔๓.

^{๒๔} เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๗๙.

^{๒๕} เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๗๙.

^{๒๖} เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๗๙.

โรงงานแห่งละ ๑๐๐,๐๐๐ กหาปณะทุกวัน รวม ๕๐๐,๐๐๐ กหาปณะ ทรงรักษาเบญจศีลเป็นประจำ ทรงสมทานอุบาสกศีลมิได้ขาด ทรงชักชวนมหาชนในการบำเพ็ญบุญต่างๆ มีการให้ทานเป็นต้น ทรงชี้แจงทางสวรรค์แก่ประชาชน ทรงแสดงธรรมอันคุณความด้วยภัยในนรก ประชาชนเหล่านั้นตั้งอยู่ในโอวาทของพระองค์แล้วบำเพ็ญบุญมีทานเป็นต้น ก็ไปบังเกิดในสวรรค์ เทวโลกจึงเต็มไปด้วยเทวดาทั้งหลาย ขณะที่นรกเป็นสถานที่ว่างเปล่า เพราะไม่มีใครไปบังเกิดในนรกเลย เหล่าเทวดาทั้งหลายเมื่อหวนระลึกถึงอุปการคุณของพระราชาพระเจ้าเนมิราชทรงบริจาคทานอยู่นั้น ทรงเกิดพระดำริว่า การให้ทาน การรักษาศีล หรือพรหมจรรย์อย่างไหนมีอานิสงส์มากกว่ากัน ท้าวสักกเทวราชได้เสด็จลงมาอธิบายให้พระองค์เข้าใจว่า การประพฤติพรหมจรรย์นั้นแหละมีผลมากกว่าการให้ทานและการรักษาศีล แต่พระองค์ก็อย่าประมาทจงบริจาคและรักษาศีลด้วย แล้วพระองค์ได้มีพระบัญชาให้มาตลีเทพบุตรนำเวชยันต์ราชรถไปรับพระเจ้าเนมิราชให้ขึ้นไปเยี่ยมชมสวรรค์ มาตลีเทพบุตรได้นำพระเจ้าเนมิราชไปชมมณฑลต่างๆ แล้วแสดงบุพกรรมของสัตว์นรกเหล่านั้นให้สดับ จากนั้นได้นำไปชมสวรรค์ชั้นต่างๆ และแสดงบุพกรรมของเหล่าเทวดาในสวรรค์แต่ละชั้นให้สดับเช่นเดียวกัน ต่อจากนั้นจึงนำไปเยี่ยมท้าวสักกเทวราช พระเจ้าเนมิราชทรงแสดงธรรมแก่ท้าวสักกะและเทพบริวารจำนวนมากในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เมื่อมาตลีเทพบุตรนำพระเจ้าเนมิราชกลับมาส่งมนุษย์โลกแล้ว พระองค์ได้ทรงสั่งสอนประชาชนทั้งหลายให้ตั้งอยู่ในบุญกุศลมีการให้ทานเป็นต้น เมื่อพระเกศาหกงแล้วก็ได้เสด็จออกบรรพชา บำเพ็ญฌานสมาบัติให้เกิดขึ้น และเมื่อสวรรคตแล้วได้ไปเกิดในพรหมโลก

ผู้วิจัยสามารถถอดบทเรียน วิเคราะห์และสรุปเป็นองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรม ดังนี้

ประการแรก การปฏิบัติต่ออายุสังขาร จากเหตุการณ์ที่ปรากฏในเนมิราชชาดกนี้ ทำให้เห็นว่า พระราชาทุกพระองค์ตั้งแต่พระเจ้ามณฑเท ผู้เป็นต้นพระราชวงศ์เป็นต้นมา ได้ใช้ความหองของพระเกศาเป็นเกณฑ์การตัดสินใจของระยะเวลาในการที่จะสละราชสมบัติแก่พระราชโอรส การปฏิบัติเช่นนี้ ถือว่าเป็นการพิจารณาเอาใจใส่ต่อการเปลี่ยนแปลงอวัยวะ ออภาพ สังขารร่างกาย ที่เปลี่ยนแปลงไป ที่เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ คือมีความเกิดขึ้น ความตั้งอยู่ ความเสื่อมและความดับไปเป็นธรรมดา แม้จะมีทรงมีพระชนมายุยืนยาวนานถึง ๘๔,๐๐๐ ปีก็ตาม เมื่อถึงเวลาสังขารร่างกายของสรรพสัตว์ทั้งหลายก็ต้องเสื่อมโทรม ต้องแก่ชรา ต้องเจ็บป่วยและต้องตายไปเป็นธรรมดา การพิจารณาอภาพร่างกายด้วยการเฝ้าสังเกตความเปลี่ยนแปลงไปของสังขารร่างกายเช่นนี้ เป็นการดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาทคือด้วยสติสัมปชัญญะอย่างบริบูรณ์ ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา คือความไม่ประมาทนี้เป็นยอดแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายรวมลงในความประมาท แม้แต่ในคราวที่พระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพานก็ได้ตรัสเตือนพระสาวก

ทั้งหลายเป็นปัจฉิมวาจาว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนเธอทั้งหลาย สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด”^{๒๗}

ประการที่สอง การปฏิบัติตามประเพณีของวงศ์ตระกูล จากเรื่องที่ปรากฏในเนมิราชชาดกนี้ แสดงให้เห็นว่า พระราชาในราชวงศ์ของพระเจ้ามณฑลนี้ ให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติตามประเพณีของวงศ์ตระกูลที่ถือปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่องยาวนานถึง ๘๔,๐๐๐ พระองค์ คือการทอดพระเนตรเห็นพระเกศาหองแล้ว สละราชสมบัติให้แก่พระโอรสพระองค์โตเสด็จออกผนวชเป็นดาบสฤาษี ประทับอยู่ในพระราชอุทยาน บำเพ็ญฌานและอภิญญาให้เกิดขึ้น ดำรงพระชนม์ชีพอยู่ตลอดจนกระทั่งสวรรคตแล้วไปบังเกิดในพรหมโลก การปฏิบัติตามประเพณีดังกล่าวนี้ นอกจากจะเป็นการแสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษโดยการตั้งอยู่ในจารีตประเพณีที่ถือสืบต่อกันมาเป็นอย่างดีแล้ว ยังชี้ให้เห็นว่า พระราชาผู้เป็นต้นตระกูลของวงศ์กษัตริย์ มีความเข้าใจในกฎของธรรมชาติ คือความเป็นอนิจจัง ความไม่เที่ยงแท้ ความเปลี่ยนแปลงของสังขารทั้งหลาย บุคคลไม่ควรยึดมั่นถือมั่นในยศ ตำแหน่ง ลาภสักการะ ชื่อเสียง หรือทรัพย์สินสมบัติทั้งหลายที่มีอยู่ เพราะเป็นสิ่งที่ไม่ประเสริฐไม่เที่ยงแท้ ไม่ใช่ที่พึ่งอันประเสริฐในสัมปรายภพ เมื่อถึงเวลาอันเหมาะสม บุคคลควรปล่อยวางในภาระหน้าที่การงาน และให้ความสำคัญต่อการประพาสพรหมจรรย์ ด้วยการออกบวช เพื่อบำเพ็ญทางไปสู่สวรรค์ ความเป็นพรหมหรือสูงยิ่งไปกว่านั้น คือการบรรลุพระนิพพาน ไม่ต้องเวียนว่ายเกิดในสังสารวัฏอีกต่อไป จารีตประเพณีของราชวงศ์แห่งพระเจ้าเนมิราชนี้ เป็นเครื่องบ่งชี้ว่า ความเป็นบรรพชิตหรือบรรพชิตวิสัย มีความสำคัญและควรเป็นแนวทางแห่งการปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ผู้มุ่งหวังความเจริญในการบำเพ็ญประโยชน์อันสูงสุดแก่ตนเอง

ประการที่สาม การปฏิบัติต่อประชาชน จากการปฏิบัติพระองค์ของพระเจ้าเนมิราช ด้วยการบริจาคทาน สร้างโรงงาน สละทรัพย์วันละ ๕๐๐,๐๐๐ กหาปณะ เพื่อสงเคราะห์หมู่ประชาชนผู้ตกทุกข์ได้ยาก พระองค์เองก็สมทานเบญจศีลอยู่เป็นประจำในชีวิตประจำวัน และสมทานอุโบสถศีลทุกกึ่งเดือนมิได้ขาด แสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงเป็นพระราชาผู้ทรงทศพิธราชธรรม ทรงจักกวัตติวัตร ทรงเป็นพระยาธรรมิกราช จึงทำให้ไพร่ฟ้าประชาชนชาวเมืองมิลินา มีความเจริญ มีความสงบสุขร่มเย็น ประชาชนทั้งหลายต่างถวายความเคารพนับถือบูชาพระองค์ในฐานะพระราชา ผู้ทรงธรรม ผู้นำที่ทรงธรรม ทรงความรู้ความสามารถและความชาญฉลาดในการสร้างความเจริญมั่นคงแก่ประเทศชาติ และทรงบำเพ็ญประโยชน์สุขแก่มหาชน โดยเฉพาะการฝึกฝนในการบำเพ็ญทานบริจาคทรัพย์สงเคราะห์ประชาชนทำให้เป็นที่รักของหมู่ประชาชน และการเสด็จไปเยี่ยมขมนรกรสวรรค์ตามการนำพาของท้าวสักกเทวราช ทำให้พระองค์มีเรื่องที่เป็นตัวอย่างเชิงประจักษ์มาเล่ามาบอกกล่าวแก่หมู่ประชาชนทั้งหลายในแว่นแคว้นของพระองค์ ด้วยการให้ละเว้นความชั่ว และทำความดี เพื่อไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ และกล่าวการไปปฏิบัติในอบายภูมิทั้งหลาย ได้แก่ นรก เปรต อสุรกายและกำเนิดแห่ง

^{๒๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๘/๑๖๖.

สัตว์เดรัจฉาน ดังตัวอย่างที่พระองค์ไปพบเห็นในนครชุมต่างๆ จึงทำให้เห็นว่า การปฏิบัติต่อประชาชนของ พระราชาหรือผู้นำประเทศนั้นในเนมิราชชาดกนี้ เป็นการปฏิบัติเชิงป้องกัน คือใช้มาตรการป้องกันความชั่วหรือ ความไม่ดีมิให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชน ด้วยการพัฒนาคนให้เป็นคนดีมีคุณภาพ ทางด้านร่างกาย วาจาและจิตใจ โดยการให้อาวาสั่งสอนให้ละเว้นจากทุจริตและประพฤติสุจริตในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ กันทั้งหมด

๔.๑.๕ มโหสถชาดก^{๒๘}

มโหสถชาดก เป็นชาดกเรื่องที่ ๕ ในทศชาติชาดก และเป็นชาดกลำดับที่ ๕๔๒ จากชาดกทั้งหมด ๕๔๗ พระชาติ พระพุทธเจ้าตรัสชาดกเรื่องนี้ ขณะที่ประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร กรุงสาวัตถี ทรงปรารภการ บำเพ็ญปัญญาบารมีของพระองค์ เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นมโหสถบัณฑิต ในวันที่ท่านถือปฏิสนธิพระเจ้าวิเท ราช ได้ทรงพระสุบินนิมิตเห็นกองเพลิง ๔ กอง แต่ละกองโตประมาณเท่ากำแพงใหญ่ลูกโพลสงสว่างไสวทั่วทั้ง จักรวาลจากมนุษยโลกไปถึงพรหมโลก แล้วตกลงมาที่ภาคพื้น มนุษย์ เทวดา มาร และพรหม ต่างบูชากองไฟ นั้นด้วยเครื่องหอมและดอกไม้เป็นต้น พระองค์ได้สอบถามความแห่งสุบินนิมิตกับบัณฑิตทั้ง ๔ ได้ทราบความ จากเสนกบัณฑิตว่า จะมีบัณฑิตคนที่ ๕ เกิดขึ้นในเมืองนี้ และเขาจักเป็นผู้มีปัญญามากและเฉลียวฉลาดมากหา ผู้เสมอเหมือนมิได้ ในวันที่ท่านถือปฏิสนธิท่านท้าวสักกเทวราชทรงเนรมิตให้มีโอสถแห่งหนึ่งซึ่งมีอานุภาพมาก ในการบำบัดรักษาโรคอยู่ที่พระหัตถ์ของท่าน พร้อมพูดตอบพระมารดาที่ถามว่า เจ้าได้อะไรมา ว่า โอสถจะแม่ ท่านจึงได้ชื่อว่า มโหสถกุมาร เพราะเมื่อเกิดมาท่านได้ถือโอสถมาด้วย และในวันนั้นมีทารกเกิดพร้อมกันถึง จำนวน ๑,๐๐๐ คน

เมื่อมโหสถกุมารอายุ ๗ ขวบ ได้เล่นกับพวกเด็กวัยเดียวกัน มีความลำบากในการหาที่หลบฝน จึงได้ มอบหมายให้ช่างใหญ่สร้างศาลาหลังหนึ่งเพื่อใช้เป็นที่พักหลบฝน ลม แดด โดยแบ่งออกพื้นที่ใช้สอยของศาลา ออกเป็น ๔ ห้อง คือ ห้องสำหรับหญิงอนาถาคลอดบุตร ห้องสำหรับสมณะพราหมณ์ผู้เป็นอาคันตุกะ ห้อง สำหรับคฤหัสถ์ผู้เป็นอาคันตุกะ และห้องสำหรับเก็บสินค้าของพ่อค้าอาคันตุกะ และให้ชุดสระโบกขรณีประดับ ประดาอย่างสวยงาม เมื่อพวกอำมาตย์ทั้ง ๔ คนที่มาสืบเสาะหาบัณฑิตคนที่ ๕ ตามคำสั่งของพระเจ้าวิเทหะ มา พบศาลานี้เข้าจึงถามพวกช่างว่า ช่างคนไหนทำศาลาหลังนี้ เมื่อทราบว่าเป็นช่างทำตามคำแนะนำของมโหสถบัณฑิต จึงนำความไปกราบทูลพระเจ้าวิเทหะให้ทรงทราบ พระองค์ทรงโสมนัสยินดีเป็นอย่างยิ่ง แต่ยังไม่ให้นามโหสถ บัณฑิตเข้ามาเสียเลยทีเดียว ทรงให้รออยู่ก่อนโดยส่งทูตไปแจ้งเพื่อพิจารณาความเป็นบัณฑิตให้รอบคอบก่อน จากเรื่อง ดังต่อไปนี้ ๑) เรื่องขึ้นเนื้อ ๒) เรื่องโค ๓) เรื่องเครื่องประดับทำเป็นปล้องๆ ๔) เรื่องกลุ่มด้าย ๕) เรื่อง บุตร ๖) เรื่องคนเตี้ยชื่อโคธภาพ ๗) เรื่องรถ ๘) เรื่องท่อนไม้ ๙) เรื่องศิระคน ๑๐) เรื่องงู ๑๑) เรื่องไก่ ๑๒)

^{๒๘} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๔ พระพุทธโสมะ รัตน, หน้า ๒๔๔ - ๔๘๘.

เรื่องแก้วมณี ๑๓) เรื่องโคตัวผู้ออกลูก ๑๔) เรื่องข้าวสุก ๑๕) เรื่องทราย ๑๖) เรื่องสระน้ำ ๑๗) เรื่องอุทยาน ๑๘) เรื่องลา ๑๙) เรื่องแก้วมณีในรงก้า ซึ่งเรื่องเหล่านี้ เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความชาญฉลาดมีไหวพริบ ในการแก้ไขปัญหากรณีข้อขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นของพระมโหสถบัณฑิต

มโหสถบัณฑิตได้ใช้ปัญญาแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงจนเกียรติคุณแพร่ขจรไป พระเจ้าวิเทหะ ทรงทราบข่าว จึงโปรดให้นำตัวไปเข้ารับราชการเป็นบัณฑิตประจำราชสำนัก ท่านไม่ได้รับความเจริญก้าวหน้า ในตำแหน่งหน้าที่เท่าที่ควร เพราะเหล่าบัณฑิตผู้อาวุโสมักจะหาเรื่องใส่ความอยู่เสมอๆ แต่ท่านใช้ปัญญาแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้รอดพ้นจากข้อกล่าวหาได้ทุกเรื่อง และต่อมามีคนได้ครองที่มีปัญญาเฉลียวฉลาดคอยช่วยแก้ไข ปัญหาให้อีกด้วย ภายหลังท่านได้รับแต่งตั้งเป็นเสนาบดีแล้ว ได้อำสาพระเจ้าวิเทหะยกกองทัพไปปราบพระเจ้า จูฬณี พระเจ้าจูฬณีทรงยินยอมสงบศึกและขอรับรองให้มโหสถบัณฑิตรับราชการอยู่กับพระองค์ เมื่อพระเจ้าวิเทหะ สวรรคต ท่านจึงตัดสินใจเดินทางไปรับราชการอยู่ประจำในราชสำนักของพระเจ้าจูฬณีเมืองปัญจาละ แต่ต้อง ประสบปัญหาในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะการถูกเหล่าอำมาตย์อาวุโสคอยใส่ความด้วยความอิจฉาริษยาอยู่เสมอ แต่ท่านได้ใช้ปัญญาแก้ปัญหาต่างๆ และได้นางปริพาชिकाคนหนึ่งคอยช่วยเหลือจนทำให้ปัญหาเหล่านั้นคลี่คลาย ไป ต่อมานางปริพาชिकाคนนั้นได้ทูลขอให้พระเจ้าจูฬณีประกาศเกียรติคุณความสามารถของมโหสถบัณฑิตให้ ปรากฏในท่ามกลางมหาชน โดยทำให้มหาชนเห็นความสำคัญของท่านว่า พระเจ้าจูฬณีทรงยอมสละชีวิตของ พระมารดา พระเทวี พระราชโอรส พระสหาย บุโรหิต และชีวิตของพระองค์ได้ แต่จะไม่ยอมสละมโหสถบัณฑิต ให้แก่ผีเสื้อน้ำ ทำให้เกียรติคุณของท่านแพร่ขจรไปทั่วทุกทิศ ท่านรับราชการอยู่ประจำในราชสำนักของพระเจ้า จูฬณีท่ามกลางปัญหาและอุปสรรคนานัปการ แต่ท่านก็ใช้ปัญญาอันเฉลียวฉลาดแก้ไขปัญหาทุกอย่างให้สำเร็จ ด้วยดีมาโดยลำดับ เมื่อท่านสิ้นอายุแล้วจึงไปเกิดในเทวโลก

ผู้วิจัยสามารถถอดบทเรียน วิเคราะห์ และสรุปเป็นองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวิถีปฏิบัติแห่งความเป็น ธรรม ดังนี้

ประการแรก อานุภาพของทิพยโอสถ จากเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์ขณะที่ประสูติจากครรภ์ของมารดา มีโอสถติดมือออกมาด้วย และโอสถนั้นเป็นยาขนานวิเศษ เป็นทิพยโอสถ ที่สามารถบำบัดรักษาโรคได้อย่าง ฉับพลัน เช่น กรณีที่สิริวิหมกเศรษฐีผู้เป็นบิดาปวดศีรษะมาเป็นเวลานานถึง ๗ ปี เมื่อนำโอสถนั้นมาฝนที่หินบด แล้วนำโอสถมาทาที่หน้าผากอาการปวดศีรษะก็หายไประหว่างนั้น มหาชนที่ทราบข่าวต่างเดินทางมาขอโอสถ นี้เพื่อไปทำเป็นยาทาที่ศีรษะก็หายจากโรคร้ายต่างๆ เช่นเดียวกัน แสดงให้เห็นว่า โอสถหรือยาที่ติดมือของกุมาร มาตั้งแต่เกิดนั้น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยอานุภาพแห่งบุญกุศลของกุมารที่สะสมไว้แต่ชาติปางก่อน จึงเป็นเหตุให้ ท้าวสักกเทวราชเนรมิตโอสถทิพย์ไว้ในมือของกุมาร เพื่อให้กุมารนำไปสร้างบารมีด้วยการบำบัดรักษาผู้เจ็บป่วย ต่อไป เป็นการส่งเสริมให้พระโพธิสัตว์ได้สะสมบารมีให้มากยิ่งขึ้นด้วย เพราะทิพยโอสถนั้นมีอานุภาพมากมี คุณสมบัติพิเศษที่สามารถบำบัดรักษาผู้ป่วยให้หายจากโรคร้ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ และการที่ท้าวสักกเทว ราชเนรมิตโอสถทิพย์ไว้ในมือของกุมารนั้น เป็นการชี้ให้เห็นว่า การมีเทวดาเป็นผู้สนับสนุน เท่ากับการมี

กัลยาณมิตรเพื่อนที่ดี ผู้ปรารถนาดีต่อกัน ที่คอยช่วยเหลือสนับสนุนอย่างดีนั้น ย่อมเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพราะกัลยาณมิตรย่อมจะปกป้องคุ้มครอง ช่วยเหลือดูแล สนับสนุนอยู่ตลอดเวลา

ประการที่สอง ปัญญาเป็นรัตนอันประเสริฐของมนุษย์ จากเหตุการณ์ที่มโหสถบัณฑิต สามารถแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยปัญญาตั้งแต่อายุ ๗ ขวบ จนเป็นที่ยอมรับของหมู่มหาชน ของอำมาตย์ของพระเจ้าวิเทโหราช และพระเจ้าวิเทโหราชได้เชิญท่านเข้ามาและแต่งตั้งเป็นบัณฑิตประจำราชสำนัก แม้อำมาตย์ผู้อาวุโสที่มีอยู่ จะไม่เห็นด้วยและพยายามขัดขวางทุกวิถีทางก็ตาม แสดงให้เห็นว่า บุคคลผู้มีปัญญานั้น ย่อมเป็นที่ปรารถนา ของคนทั้งหลาย ย่อมเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงาน และในสถานการณ์วิกฤติ ผู้มีปัญญาจะเป็นที่พึ่งของคนอื่นๆ ในสังคม เพราะสามารถแนะนำชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องได้ ดังนั้น วิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมในสังคม คือการ ที่ผู้นำของประเทศให้คุณค่า เห็นความสำคัญของคนที่มีความปัญญา เชิดชู ยกย่อง ให้เกียรติคนผู้มีปัญญา ยื่อนำพา สังคมและประเทศชาติไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองได้อย่างมั่นคงถาวร

ประการที่สาม การปฏิบัติต่อบุคคลผู้มีจรรยาในองค์กร จากเหตุการณ์ที่พวกบัณฑิตอาวุโสทั้งหลาย มีความอิจฉาริษยาต่อมโหสถบัณฑิต และหาทางกลั่นแกล้งอยู่ตลอดเวลา ทำให้ท่านไม่มีความเจริญก้าวหน้า เท่าที่ควร เพราะต้องคอยปรับแก้ปัญหาดังกล่าว ที่พวกบัณฑิตอาวุโสสร้างขึ้นอยู่อย่างต่อเนื่อง ทำให้ท่านต้องย้าย ไปอยู่กับพระเจ้าอุฬินแห่งปัญจาลนคร หลังจากที่พระเจ้าวิเทโหราชสวรรคตแล้ว แต่ถึงกระนั้นก็ตาม เมื่อท่าน ย้ายไปอยู่เมืองปัญจาลนครแล้ว ก็ถูกกลั่นแกล้งจากบัณฑิตอาวุโสทั้งหลายเช่นเดิม ทำให้เห็นว่า บุคคลผู้มี ความอิจฉาริษยาอยู่ในทุกหน่วยงาน ทุกองค์กร หรือทุกแห่ง ทุกยุคทุกสมัย การปฏิบัติต่อบุคคลผู้มี ความอิจฉาริษยา ต้องใช้ปัญญา คือความชาญฉลาด มีไหวพริบปฏิภาณ รู้เท่าทัน ใช้หลักโยนิโสมนสิการในการ แก้ปัญหา และควมมีคุณธรรมจริยธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ความเมตตากรุณา ความปรารถนาดีต่อบุคคลอื่น ทำให้สามารถจัดการแก้ไขปัญหานั้นได้ด้วยดี เพราะมีความจริงใจ ความจริงจังและความปรารถนาดีต่อผู้ที่ เดือดร้อนจริงๆ

๔.๑.๖ ฐริทัตตชาดก^{๒๙}

ฐริทัตตชาดก เป็นชาดกเรื่องที่ ๖ ในอรรถกถาขุททกนิภาย ชาดก เป็นชาดกลำดับที่ ๕๔๓ ในพระอดีต ของพระพุทธเจ้า จำนวน ๕๔๗ พระชาติ พระพุทธเจ้าได้ตรัสชาดกเรื่องนี้ขณะที่ประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหา วิหาร กรุงสาวัตถี ทรงปรารภการรักษาศีลอุโบสถของอุบาสกและอุบาสิกาทั้งหลายในวันอุโบสถ พระองค์ตรัส ว่าไม่น่าอัศจรรย์ เพราะในอดีตกาล แม้พระองค์เมื่อครั้งเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญานาคชื่อฐริทัต ในนาคพิภพก็ได้รักษาศีลอุโบสถเช่นเดียวกัน

^{๒๙} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิภาย ชาดก ภาค ๑๐

ในอดีตกาล มีพระราชพาพระองค์หนึ่งพระนามว่าพรหมทัต ครองราชสมบัติในกรุงพาราณสี ทรงประทานตำแหน่งอุปราชให้แก่พระราชโอรส เกิดความระแวงเกรงว่าพระราชโอรสจะแย่งราชสมบัติจึงมีพระบัญชารับสั่งเนรเทศพระราชโอรสให้เสด็จไปอยู่ที่อื่นก่อน เมื่อพระองค์สวรรคตแล้วจึงเสด็จกลับมาครองราชสมบัติต่อได้ พระราชโอรสได้ไปบวชเป็นดาบสที่ริมฝั่งแม่น้ำยมุนา เพราะผนวชเป็นดาบสโดยไม่ได้มีความศรัทธาที่จะบำเพ็ญสมณธรรม จึงได้ร่วมเสพสังวาสกับนางนาคมาณวิกาที่มาจากนาคพิภพ จนมีพระโอรสและพระธิดารวม ๒ พระองค์ เมื่อพระราชบิดาเสด็จสวรรคตแล้ว พระราชโอรสได้เสด็จกลับมาครองราชสมบัติโดยได้นำพระราชโอรสและพระราชธิดาที่ประสูติแต่นางนาคมาณวิกามาประทับอยู่ด้วย โดยทรงให้ชุดสระโบกขรณีไว้เพื่อให้พระราชโอรสและพระราชธิดาทั้งสองได้เล่นน้ำอยู่ตลอด ต่อมาเมื่อเต่าตัวหนึ่งได้ลงไปในสระโบกขรณีทำให้พระราชกุมารและพระราชกุมารีตกใจกลัว เต่าตัวนี้แล้วหาทางออกไม่ได้ ถูกจับได้แล้วนำไปทิ้งที่น้ำวนแห่งแม่น้ำยมุนาจนตกไปถึงภพของพญานาค

เมื่อพระราชธิดาสมุททสา เจริญเติบโตขึ้นได้ลงมาอภิเษกสมรสกับท้าวธตรฐนาคราช เสด็จกลับไปอยู่นาคพิภพ และได้ให้ประสูติพระโอรส ๔ พระองค์ที่ประสูติแต่ท้าวธตรฐนาคราช คือ สุทัสสนะ ทัตตะ สุโกคะ และอริฏฐะ ต่อมานัยน์ของอริฏฐกุมารแตกเพราะความถูกพระมารดาโยนลงที่ภาคพื้นขณะที่กำลังให้เสวยพระชิรธารอยู่ เมื่อทั้ง ๔ กุมารเจริญเติบโตขึ้น พระราชบิดาได้แบ่งทรัพย์สมบัติให้แต่ละ ๑๐๐ โยชน์ และต้องเสด็จมาเฝ้าพระราชบิดาและพระมารดาทุกเดือน ขณะที่พระโพธิสัตว์ทัตตะเสด็จมาทุกกึ่งเดือน ได้เห็นปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในนาคพิภพ จึงเกิดความเบื่อหน่าย เมื่อมีโอกาสขึ้นไปสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่ออุปัฏฐากท้าววิรูปักษ์มหาราช ได้นำปัญหาที่เกิดขึ้นในนาคพิภพไปกราบทูลท้าวสักกะด้วย ท้าวสักกเทวราชจึงได้ตั้งชื่อให้ใหม่ว่า “ภuritัตตะ” เพราะเป็นผู้ประกอบด้วยปัญญาอันไพบูรณ์เสมอด้วยแผ่นดิน ท่านภuritัตตนาคราชเห็นความสมบูรณ์แห่งสมบัติของท้าวสักกเทวราชบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ จึงปรารถนาที่จะไปบังเกิดบนสวรรค์ จึงได้ทูลขออนุญาตพระบิดาพระมารดาเพื่ออธิษฐานรักษาศีลอุโบสถ ซึ่งท่านทั้งสองก็อนุญาตตามที่ขอ

เพราะพระโพธิสัตว์ภuritัตตนาคราชมีความปรารถนาจะแสวงหาที่สงบหลีกเร้น จึงได้ขึ้นไปรักษาศีลอุโบสถที่ล้อยู่ที่จอมปลวกแห่งหนึ่งใต้ต้นไทรริมฝั่งแม่น้ำยมุนา แล้วอธิษฐานสมาทานศีลอุโบสถว่า “ผู้ใดปรารถนาหนั่งเอ็น กระดุก หรือเลือดของเรา ผู้นั้นจงนำไปเถิด”^{๓๐} ต่อมาเมื่อพรหมณ์หมองผู้รู้มนต์อาลัมพายนะได้มาจับตัวท่านที่เยี่ยวแสดงละครหาเงินตามสถานที่ต่างๆ ประสบความทุกข์อย่างยิ่ง แม้ท่านจะเป็นพญานาคที่มีฤทธิ์มากสามารถปล่อยลมพิษทำลายชีวิตของพรหมณ์ได้ แต่ไม่กระทำเพราะไม่อยากจะเมิดศีลอุโบสถที่ได้สมาทานแล้ว จนกระทั่งพญานาคพี่น้อง ๓ คน ได้มาช่วยเหลือให้รอดพ้นจากการทรมานของพรหมณ์หมองไปได้ พญานาคพี่ชายมีความแค้นเคืองจึงคิดจะทำลายชีวิตพรหมณ์หมองนั้น แต่ถูกพญานาคน้องชายซึ่งกลัวนรกห้ามปรามไว้ เพราะพรหมณ์หมองเป็นผู้รู้พระเวทและเป็นผู้สหายมนต์ ใครๆ ไม่ควรทำลาย พญานาคภuritัตได้ชี้แจงนา

^{๓๐} เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๘.

น้องทราบว่า ความเข้าใจเช่นนั้นเป็นความเข้าใจผิด การปฏิบัติตามลัทธิของพราหมณ์เช่นนั้นเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง พระโพธิสัตว์ภูริทัตตนาคราชได้มุ่งมั่นรักษาอุบาสกศีลไม่ให้ขาด ไม่ให้ต่างพร้อยไปจนตลอดชีวิต แม้จะมีอุปสรรคมากมายเพียงใดก็ตาม ในที่สุดหลังจากหมดอายุขัยแล้วได้ไปอุบัติในพรหมโลก พร้อมด้วยบริษัของตนเองเป็นจำนวนมาก

ผู้วิจัยสามารถถอดบทเรียน วิเคราะห์และสรุปเป็นองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมได้ ดังนี้

ประการแรก วิธีการจัดสรรอำนาจและการป้องกันการแย่งชิงราชสมบัติ จากกรณีที่พระเจ้าพรหมทัตแห่งนครพาราณสี มีวิธีการป้องกันการแย่งชิงราชสมบัติจากพระราชโอรสของพระองค์ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นมหาอุปราช ด้วยการเนรเทศให้ไปบวชเป็นดาบสอาศัยอยู่ในป่า จนกว่าพระองค์จะสวรรคต จึงให้กลับมาครองราชสมบัติ วิธีการจัดการอย่างนี้เป็นความชาญฉลาดของพระราชา ที่พยายามรักษาความสมดุลระหว่างความมีเสถียรภาพของราชบัลลังก์ และความสืบทอดแห่งราชวงศ์ การถ่ายโอนอำนาจจากพระราชบิดาสู่พระราชโอรสอย่างสันติ ไม่มีความรุนแรง หรือการแย่งชิงทำลายล้างกันภายในหมู่เครือญาติ พระราชาผู้มีวิสัยทัศน์ ในการจัดสรรอำนาจและรักษาเสถียรภาพของราชบัลลังก์ในปัจจุบันและอนาคต ถึงแม้ราชบัลลังก์จะต้องตกเป็นของพระราชโอรสอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้อยู่แล้ว แต่เพราะพระองค์คำนึงถึงความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง จึงมีวิธีการจัดการและการป้องกันอย่างแยบยล ความจริงแล้ว ตำแหน่งพระมหาอุปราช เป็นตำแหน่งสำคัญสามารถบริหารจัดการให้เป็นคุณแก่ประชาชน ประเทศชาติและพระราชบัลลังก์ได้ด้วยการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจควบคู่กับพระราชบิดา โดยมีได้ต้องเนรเทศให้ไปบวชเป็นดาบสในป่าก็ได้ เพราะตำแหน่งอุปราชเป็นตำแหน่งมีศักยภาพ มีความพร้อมในการช่วยเหลือประชาชน ร่วมกันพัฒนาประเทศชาติร่วมกับพระราชบิดา

ประการที่สอง ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพญานาค จากกรณีที่พระราชโอรสที่ถูกพระราชบิดาผู้เป็นพระราชบิดา เนรเทศให้ไปบวชเป็นดาบสในป่าไปสร้างอาศรมพักอาศัยอยู่ที่ริมแม่น้ำยมุนา และได้แต่งงานกับนางนาคมาณวิกา ที่แปลงกายมาจนกระทั่งมีพระราชโอรสและพระราชธิดาด้วยกัน แสดงให้เห็นว่า มนุษย์กับพญานาคซึ่งเป็นสัตว์เดรัจฉาน เมื่อแต่งงานกันแล้วสามารถให้กำเนิดบุตรธิดาด้วยกันได้เหมือนมนุษย์ทั่วไป ในประเด็นนี้ ในทางพันธุศาสตร์และสรีรวิทยาอาจเป็นไปได้ เพราะความแตกต่างกันด้านสายพันธุ์ และโครงสร้างทางสรีรวิทยา เรื่องนี้อาจจะดูเหมือนเป็นตำนานมากกว่าความจริง ที่มีการผสมพันธุ์ข้ามสายพันธุ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์เดรัจฉาน

ประการที่สาม การละเมิดสิทธิของสัตว์ จากกรณีที่พระโพธิสัตว์ภูริทัตตนาคราช ถูกหมองูใช้มนต์อาถรรพ์มายักยัดพาให้ไปแสดงตามที่ต่างๆ ตามความต้องการของหมองู แม้พระโพธิสัตว์ภูริทัตตนาคราชจะมีฤทธิ์มากสามารถพ้นพิษทำลายชีวิตของหมองูและปฏิเสธการทำตามความต้องการของหมองูได้ แต่ท่านไม่กระทำ เพราะว่าตนเองได้สมาทานรักษาศีลอุบาสกแล้ว แสดงให้เห็นว่า การละเมิดสิทธิของสัตว์เป็นการทำลายสิทธิขั้นพื้นฐานของสัตว์ เป็นการละเมิดความเป็นธรรมที่พึงมีต่อสัตว์ เพราะสัตว์ทั้งหลายในฐานะเป็นเพื่อนร่วมโลกกับ

มนุษย์ย่อมมีสิทธิขั้นพื้นฐานเหมือนสิทธิขั้นพื้นฐานของความมนุษย์เช่นเดียวกัน ดังนั้น การละเมิดสิทธิของสัตว์ด้วยการวิธีการต่างๆ เช่น การทรมานด้วยการให้อาหาร การบังคับใช้แรงงานเกินความจำเป็น หรือแม้กระทั่งการฆ่าด้วยวิธีการที่ทรมาน ถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานของสัตว์ เป็นการปฏิบัติที่ปราศจากความเป็นธรรม ต่อสัตว์ที่ปรากฏในชาดกเรื่องนี้ หรือแม้กระทั่งในสังคมปัจจุบันที่มีการละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานของสัตว์ อย่างกรณีช้างของไทย ๓ เชือกที่รัฐบาลไทยส่งมอบให้รัฐบาลศรีลังกาในฐานะเป็นทูตสันถวไมตรี เมื่อ ๔๐ ปีที่แล้ว ช้างทั้ง ๓ เชือก ถูกใช้แรงงานอย่างหนักในพิธีอัญเชิญพระเขี้ยวแก้วตลอดทั้งปี จนร่างกายซูบผอม และเป็นแผลที่เท้าด้วยเพราะต้องเดินในขบวนแห่พระเขี้ยวแก้วไปตามถนนคอนกรีตที่ร้อนมาก และเหยียบย่ำเศษก้อนกรวด และเศษแก้วด้วย จนรัฐบาลไทยโดยกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต้องเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทของ กองทัพอากาศรัสเซียไปรับกลับมาเพื่ออภิบาลรักษา และให้พักอยู่ที่ศูนย์อภิบาลช้างจังหวัดลำปาง

๔.๑.๗ จันทกุมารชาดก^{๓๑}

จันทกุมารชาดก เป็นชาดกลำดับที่ ๗ ในทศชาติชาดก และเป็นชาดกลำดับที่ ๕๔๔ ในชาดกจำนวน ๕๔๗ พระพุทธเจ้าตรัสชาดกเรื่องนี้ขณะที่ประทับอยู่ ณ ภูเขาอิสิมณฑุ เมืองราชคฤห์ ทรงปรารภพระเวททัต ผู้ทำอนันตริยกรรมด้วยวิธีการที่แยบยลคือการจ้างนายขมังธนู จำนวน ๕๐๐ คน คัดเลือกให้เหลือ ๓๐ คนให้ไปตั้งขุมยิงพระพุทธเจ้าขณะที่ทรงเสด็จจกรมอยู่บนยอดเขาอิสิมณฑุ แล้ววางบुरुขไว้ตามลำดับเพื่อให้ปลิดชีพ พวกนายขมังธนูคนเหล่านั้นเสีย เพื่อป้องกันมิให้มีการชักทอดความผิดถึงผู้สั่งการ คือ บुरुข ๒ คน ให้ลอบสังหารบुरुขผู้ก่อการ ๑ คน บुरुข ๔ คน ให้ลอบสังหารบुरुข ๒ คน บुरुข ๘ คน ให้ลอบสังหารบुरुข ๔ คน บुरुข ๑๖ คน ให้ลอบสังหารบुरुข ๘ คน แต่แผนการที่วางไว้ไม่สำเร็จ เพราะหัวหน้านายขมังธนูไม่สามารถยิงลูกศรหรือลดลูกศรลงได้ คงตั้งค้ำไว้ประสบความลำบากกายอย่างยิ่ง ด้วยพุทธานุภาพ จึงสามารถลดธนูลงได้ และเข้าไปกราบถวายบังคมพระพุทธรองค์ด้วยความศรัทธาอย่างยิ่งและได้กราบทูลความจริงให้พระพุทธรองค์ทราบ พระพุทธรองค์จึงแนะนำพวกเขามีให้เดินทางกลับตามทางที่พระเวททัตได้วางแผนไว้ มิฉะนั้นจะประสบอันตรายถึงชีวิตได้ นายขมังธนูเหล่านั้นสำนึกในพระมหากรุณาของพระพุทธรองค์ จึงได้ออกบวชในสำนักของพระพุทธเจ้า และบรรลुพระอรหันต์ในที่สุด

ในจันทกุมารชาดกนี้ พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระจันทกุมาร พระราชโอรสของพระเจ้าเอกราช แห่งเมืองปุพผวัต ต่อมาท่านได้เห็นการตัดสินคืความของบุโรหิตที่ชื่อว่ากัณหาละ ด้วยความไม่ยุติธรรมสร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนที่มีคืความจำนวนมาก เพราะพราหมณ์บุโรหิตนี้เห็นแก่อำิสสินจ้าง ตัดสินคืความไปตามอำนาจของสินบนทำให้คนถูกกลายเป็นคนผิด ทำคนผิดให้กลายเป็นคนถูกได้ ท่านจึงนำความไปกราบทูลพระเจ้าเอกราช พระราชาเห็นด้วยจึงได้ตั้งท่านในตำแหน่งผู้พิพากษาคืความแทนบุโรหิตกัณหาละ

^{๓๑} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๑๐

ทำให้พราหมณ์บุโรหิตช็อกจนทาละนั้นเสียรายได้จึงผูกอาฆาตและหาโอกาสแก้แค้นอยู่ตลอดเวลา ต่อมาเมื่อเขามีโอกาสได้กราบทูลข้อมูลเท็จ ยุยงให้พระเจ้าเอกราชที่สุมินถึงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์แล้วปรารถนาจะได้สมบัติ นั้น ให้ฆ่าคนที่ไม่ควรฆ่าอย่างละ ๔ ได้แก่พระราชโอรส พระราชธิดา พระมเหสี ขวานิคม โคอุสกราชและม้า อาชาไนย ถ้าทำบุญด้วยวิธีการดังกล่าวนี้จะไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ได้ตามพระประสงค์ พระจันทกุมาร ในฐานะที่เป็นพระราชโอรส พร้อมด้วยพระราชธิดา พระมเหสี ปลงพระชนม์เพื่อการบูชาบุญ ด้วยสิ่งที่สละ ได้มากแล้วจะได้ไปเกิดในสวรรค์ พระเจ้าเอกราชทรงหลงเชื่อจึงรับให้จับพระจันทกุมารพร้อมด้วยคนอื่นอีก จำนวนมากแล้วนำไปมัดที่ปากหลุมเพื่อบูชาบุญ แม้พระมเหสีจะทูลวิงวอนขอชีวิต แต่พระองค์ก็ไม่ยินยอม ท้าว ลักกเทวราชได้สดับเสียงคร่ำครวญของพระนางจันทาเทวี จึงฉวยก้อนเหล็กกลมโพล่งด้วยเปลวเพลิงแล้วเสด็จลง มาข่มขู่พระราชินีให้ปล่อยคนเหล่านั้น และทรงตำหนิการกระทำของพระเจ้าเอกราชว่าเป็นวิธีการที่ไม่ถูกต้อง เมื่อพระจันทกุมารรอดพ้นจากความตายแล้ว ประชาชนพากันรุมประชาทัณฑ์กัณฑาละพราหมณ์ด้วยก้อนดิน และท่อนไม้จนตาย แล้วจะเริ่มฆ่าพระราชินีด้วย พระโณิสัตว์จันทกุมารได้สวมกอดพระราชบิดามิให้มหาชนฆ่า มหาชนกล่าวว่า “พวกเราจะไม่ยอมให้ชีวิตแก่พระราชินีเท่านั้น แต่จะไม่ยอมให้เศวตฉัตรและที่อยู่อาศัยในพระ นครนี้แก่พระราชินี พวกเราจักทำพระราชินีเป็นคนจันฑาล แล้วไล่เธอออกไปอยู่ภายนอกเมือง”^{๓๒} มหาชนจึง ปลดพระเจ้าเอกราชออกจากตำแหน่ง ให้นุ่งห่มเพียงผ้าย้อมด้วยน้ำฝาดให้โพกพระเศียรด้วยท่อนผ้าที่ย้อมด้วย ขมิ้นทำให้เป็นคนจันฑาลแล้ว และเนรเทศออกจากเมืองให้ไปเป็นคนจันฑาล และอภิเษกพระจันทกุมารขึ้น เป็นกษัตริย์ปกครองบ้านเมืองต่อไป พระองค์ปกครองบ้านเมืองด้วยความสงบสุข และยังได้เดินทางไปเยี่ยมพระ ราชบิดาที่ประทับอยู่มิได้ขาด ถ้าพระราชบิดาประสงค์สิ่งใดในการดำรงชีวิตก็จัดหาให้ตามพระประสงค์ ทรง ครองราชสมบัติโดยเที่ยงธรรมแล้ว ในกาลเป็นที่สุดแห่งชีวิตก็ได้ไปอุบัติในพรหมโลก

ผู้วิจัยสามารถถอดบทเรียน วิเคราะห์และสรุปเป็นองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวิถีปฏิบัติแห่งความเป็น ธรรมในจันทกุมารชาดก ดังนี้

ประการแรก การตัดสินใจตัดสินใจอย่างไม่ยุติธรรม จากเหตุการณ์ที่กัณฑาละพราหมณ์บุโรหิต ผู้ทำ หน้าที่ในการตัดสินพิพากษาคดีความด้วยความไม่ชอบธรรม เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน เห็นแก่สินจ้างรางวัล ไม่ เห็นแก่ความถูกต้อง ทำให้ประชาชนเดือดร้อน ไม่ได้รับความเป็นธรรม แสดงให้เห็นว่า ความเป็นธรรมในการ ตัดสินคดีความนั้น เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้บ้านเมืองมีความสงบสุข ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เพราะมี กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมที่อำนวยความสะดวกให้เกิดความสันติสุข ในยุคใดสมัยใดหากบ้านเมืองมีระบบและ กลไกสำหรับอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้แก่ประชาชนแล้ว ยุคนั้นสมัยนั้น ประชาชนย่อมเป็นอยู่อย่างสันติ เพราะมี กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมเป็นกลไกสำคัญสำหรับคุ้มครอง ป้องกัน และปราบปรามการละเมิด กฎหมายในหมู่ประชาชน แต่ถ้าบ้านเมืองไม่มีกระบวนการยุติธรรมที่ดำเนินไปอย่างถูกต้องเหมาะสมชอบธรรม

^{๓๒} เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๕๗.

เพราะผู้ที่มีความรับผิดชอบขาดความเที่ยงธรรม เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้อง ตัดสินคดีความต่างๆ อย่างไม่ยุติธรรม ประชาชนย่อมได้รับความเดือดร้อน บ้านเมืองเกิดความระส่ำระสาย ไม่มีความสงบสุข ดังนั้น กระบวนการยุติธรรมจะต้องสามารถอำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชนได้อย่างแท้จริง ต้องมีการถ่วงดุล การตรวจสอบระหว่างกัน ไม่ควรมอบอำนาจความเป็นใหญ่ในการตัดสินคดีความให้แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งแต่เพียงคนเดียว เหมือนอย่างที่ปรากฏในชาดกเรื่องจันทกุมารนี้

ประการที่สอง ความหนักแน่นและความชาญฉลาดของผู้นำ จากกรณีที่พระเจ้าเอกราช ขาดความหนักแน่นหุเบา เชื่อคำทำนายของพราหมณ์บุโรหิตกัณฑ์ทหาละ ผู้ต้องการล้างแค้นพระจันทกุมาร ด้วยการแนะนำให้ฆ่าบุคคลผู้ที่ไม่ควรฆ่า ประกอบด้วย พระราชโอรส พระราชธิดา พระมเหสี ขาวนิคม โคอุสภะ และม้าอาชาไนย อย่างละ ๔ นั้น หากท้าวสักกเทวราชไม่ลงมาช่วยบุคคลทั้งหมดเหล่านี้อาจจะถูกฆ่าตายได้ แสดงให้เห็นว่า การเป็นผู้นำของหน่วยงาน สังคมหรือประเทศนั้น จะต้องมีความหนักแน่นมั่นคง ไม่เชื่อคนง่าย มีไหวพริบปฏิภาณ มีวิจาร์ณญาณในการแก้ปัญหาด้วยความถูกต้องชอบธรรม แม้คำแนะนำจากบุคคลผู้ใกล้ชิดก็ไม่ควรไว้วางใจ ไม่ควรเชื่อโดยทันที ควรพิจารณาด้วยเหตุผลอย่างถูกต้องเหมาะสม เพราะมีฉะนั้น อาจจะทำมาซึ่งความเสียหายอย่างใหญ่หลวงที่เกิดจากการตัดสินใจของตนเองได้ เหมือนอย่างพระเจ้าเอกราชที่เชื่อคำแนะนำของพราหมณ์บุโรหิตโดยขาดวิจาร์ณญาณ ทำให้ต้องถูกปลดออกจากความเป็นพระราชา เกือบถูกหมู่ประชาชนรุมสังหารและถูกเนรเทศออกจากเมืองไปอยู่ในถิ่นของคนจันทาลในที่สุด

ประการที่สาม การแสดงความเคารพ มีความกตัญญูตเวทีต่อบุพพการี จากเหตุการณ์ที่พระจันทกุมารใช้ร่างกายป้องกันพระวรกายของพระราชบิดามิให้ประชาชนเข้าทำร้าย และยังเสด็จไปเยี่ยมสงเคราะห์พระราชบิดาผู้ถูกปลดออกจากความเป็นพระราชา และถูกเนรเทศออกจากเมืองไปอยู่ในเขตของคณจันทาล ด้วยปัจจัย ๔ อยู่เป็นประจำ แสดงให้เห็นว่า บุตรที่ดีนั้น ควรมีความกตัญญูตเวทีต่อบุพพการีในทุกสถานการณ์ แม้ท่านจะอยู่ในสถานะใดก็ตาม บุตรที่ดีควรแสดงออกซึ่งด้วยการช่วยเหลืออนุเคราะห์ท่านด้วยปัจจัย ๔ ตามความเหมาะสม ไม่ควรแสดงความรังเกียจด้วยอาการอย่างใดอย่างหนึ่งที่ไม่เหมาะสม เช่น การพูดดูถูกเหยียดหยาม การไม่แสดงความเคารพ การทุบตีทำร้าย เป็นต้น ตามหลักการทางพระพุทธศาสนานั้น แม้มารดาบิดาจะอยู่ในสถานะใด ถ้าท่านปรารถนาการตอบแทนบุตรที่ดีควรตอบแทนด้วย ทั้งด้วยอาหารกายและอาหารใจ ประเด็นนี้มีความสำคัญและจำเป็นมากในสังคมปัจจุบัน เพราะคุณธรรมเรื่องความกตัญญูเป็นเครื่องหมายเป็นคุณลักษณะของความเป็นคนดี เป็นพื้นฐานหรือเป็นเครื่องรับรองความมั่นคงของสถาบันครอบครัวและสังคม ตราบใดที่คนในสังคมยังมีความกตัญญูตเวทีต่อบิดามารดาหรือผู้มีพระคุณของตนเองอยู่ ตราบนั้น สังคมย่อมมีความสงบสุข มีความร่มเย็น มีความมั่นคงในระดับเบื้องต้น

๔.๑.๘ มหานารทกัศสพชาดก^{๓๓}

มหานารทกัศสพชาดก หรือนารกชาดกเป็นชาดเรื่องที่ ๘ ในทศชาติชาดกและเป็นชาดกลำดับที่ ๕๔๕ ในชาดกจำนวน ๕๔๗ พระชาติ พระพุทธเจ้าได้ตรัสชาดกนี้ขณะที่ประทับอยู่ ณ สวนลัฏฐิวัน เมืองราชคฤห์ ทรงปรารภการทรมานท่านอูเรลกัศสปะพร้อมด้วยบริวารที่เป็นขี้เถาะ จำนวน ๑,๐๐๐ คน เสร็จแล้วพาเสด็จไปยังอุทยานลัฏฐิวัน เพื่อประสงค์จะเปลื้องปญฺญญาที่ใดทรงให้ไว้แก่พระเจ้าพิมพิสาร ผู้เป็นพระราชแห่งแคว้นมคธ ในกาลนั้นพระเจ้าพิมพิสาร พร้อมด้วยบริษัทชาวเมืองราชคฤห์ประมาณ ๑๒ นหุต (๑๒๐,๐๐๐ คน) เสด็จมาถวายอภิวาท แต่มหาชนเกิดความสงสัยว่า “ท่านอูเรลกัศสปะประพฤติพรหมจรรย์ในพระสมณโคดมหรือพระสมณโคดมประพฤติพรหมจรรย์ในท่านพระอูเรลกัศสปะ”^{๓๔} เพื่อประกาศความที่ตนเป็นพุทธสาวก จึงได้ชบศรีระลงที่หลังพระบาทของพระตถาคต แล้วประกาศความจริงให้ปรากฏว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคเป็นศาสดาของข้าพระองค์ ข้าพระองค์เป็นสาวก”^{๓๕} เมื่อประกาศความเป็นพระสาวกเช่นนี้แล้วท่านอูเรลกัศสปะได้เหาะขึ้นไปยังอากาศ ๗ ครั้ง สูงถึง ๗ ชั่วโมงแล้วลงมาถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคเจ้า นั่งอยู่ ณ ส่วนข้างหนึ่ง มหาชนชาวเมืองราชคฤห์เห็นความอัศจรรย์ดังนี้ จึงน้อมใจเชื่อเคารพในพระผู้มีพระภาคเจ้าโดยปริยาย พระพุทธองค์จึงได้นำเรื่องนารทชาดก ซึ่งเป็นอดีตชาติของพระองค์มาแสดงไว้โดยลำดับ

ในอดีตกาล มีพระราชพระองค์หนึ่งพระนามว่า พระเจ้าอังคติ เสวยราชสมบัติในกรุงมิถิลา ณ แคว้นวิเทหะ ทรงเป็นพระราชที่ตั้งอยู่ในธรรม ทรงมีพระราชธิดาพระองค์หนึ่งพระนามว่า พระนางจุจจาราชกุมารี มีพระรูปโฉมสวยงาม มีบุญญาธิการมาก ทรงบำเพ็ญทานอยู่เป็นประจำด้วยทรัพย์ที่พระราชบิดาพระราชทานให้ ส่วนพระราชได้ทรงให้ประดับพระนครด้วยเครื่องอสังการทั้งหลายอย่างตระการตา คืบหนึ่งได้ถามอำมาตย์ ๓ คนว่า “ในคืนวันเพ็ญเดือน ๔ นี้ ดวงจันทร์แจ่มจรัสกลางคืนวันนี้ เราทั้งหลายจะพึงพักอยู่ ตลอดฤดูกาลเช่นนี้ ด้วยความยินดีอะไร”^{๓๖} พวกอำมาตย์ถวายคำแนะนำให้พระองค์ไปสอบถามปัญหากับนักบวชชีเปลือยชื่อคณาชิวก ซึ่งมีที่อยู่ที่ป่ามฤคทายวัน พระราชาได้ถามคณาชิวกว่า “ท่านกัศสปะ นรชนพึงประพฤติธรรมในบิดามารดาอย่างไร ในอาจารย์...ในบุตรภรรยา...ในอุทฺตมบุคคล...ในสมณพราหมณ์...ในพลนิกาย...ในชาวชนบท อย่างไร ชนทั้งหลายประพฤติธรรมอย่างไร เมื่อละโลกนี้แล้วจึงไปยังสุคติ ส่วนคนบางพวกไม่ดำรงอยู่ในธรรม ทำไมจึงตกนรก”^{๓๗} เพราะท่านคณาชิวก เป็นมิจฉาทิฎฐิ จึงตอบว่า “ผลดีผลชั่วของธรรมที่ประพฤติแล้วไม่มี โลกอื่นไม่มี ปุยาตายไม่มี มารดาบิดาไม่มี อาจารย์ไม่มี สัตว์ทั้งหลายเสมอกันหมดนรกไม่มี สวรรค์ไม่มี โลกหน้าไม่มี บิดา

^{๓๓} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๑๐

พระพุทธโฆสะ รัตน, หน้า ๑๖๑ - ๒๓๕.

^{๓๔} เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๖๑.

^{๓๕} เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๖๑.

^{๓๖} เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๖๓.

^{๓๗} เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๗๓.

มารดาไม่มี อาจารย์ไม่มี ผลทนต์ไม่มี พวกคนพาลบัญญัติทาน พวกบัณฑิตรับทาน พวกคนพาลถือตนว่าเป็นบัณฑิต เป็นผู้ไร้อำนาจ ย่อมให้ทานแก่นักปราชญ์ทั้งหลาย”^{๓๘} นอกจากนี้คณาชีวกร ยังได้อธิบายทัศนคติเกี่ยวกับความเชื่อของตนเอง เช่น “รูปรุกขอันเป็นที่รวม ๗ ประการ คือ (๑) ดิน (๒) น้ำ (๓) ไฟ (๔) ลม (๕) สุข (๖) ทุกข์ (๗) ชีวิต เป็นของเที่ยง ไม่ขาดสูญ ไม่กำเริบ ความขาดสูญไม่มีแก่สัตว์เหล่าใด รูปรุกข ๗ ประการย่อมมีแก่สัตว์เหล่านั้น” เป็นต้น พระเจ้าวิเทโหราช พร้อมทั้งอำมาตย์เชื่อในลัทธิคำสอนของคณาชีวกรจึงทรงละเว้นการปฏิบัติพระราชกรณียกิจแล้ว หันมาเสวยสุราเมรัยและบริโภคมกคุณอย่างเดียวนั้น พระราชธิดารุจาพยายามสอนให้เห็นว่า ความเชื่อเช่นนั้นเป็นความเห็นผิด แม้พระเจ้าวิเทโหราช จะพอพระทัยในคำสอนของพระราชธิดา แต่ก็ยังไม่ละความเห็นผิดนั้น ยังคงลุ่มหลงมัวเมาในกามคุณโดยไม่ใส่ใจพระทัยในพระราชกรณียกิจ พระราชธิดาจึงตั้งสัตยาธิษฐานให้สมณพราหมณ์หรือเทวดา พระอินทร์ หรือพระพรหมมาช่วยด้วย เมื่อทำวามหาพรหมได้ ทราบสัตยาธิษฐานนั้น จึงลงมาแสดงโทษแห่งความเห็นผิดให้พระเจ้าวิเทโหราชสดับ ทำให้พระองค์ทรงคลายความเห็นผิดนั้น แล้วบำเพ็ญกุศลมีทานเป็นต้น เมื่อสวรรคตแล้วจึงไปเกิดในสวรรค์

ผู้วิจัยสามารถถอดบทเรียน วิเคราะห์และสรุปเป็นองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรม ดังนี้

ประการแรก ความสำคัญของกัลยาณมิตร จากกรณีที่พระเจ้าวิเทโห ได้พระราชทานทรัพย์ให้แก่พระราชธิดารุจา ๑,๐๐๐ กหาปณะ ทุกกึ่งเดือน เพื่อให้ใช้จ่ายและบริจาคทานตามความต้องการ ส่วนพระองค์ ได้สั่งให้ประดับประดาตกแต่งพระนครให้สวยงาม และมีความคิดวิตกเกี่ยวกับการดำเนินการชีวิตในท่ามกลางของคืนวันเพ็ญเดือน ๔ เช่นนี้ เมื่อได้รับคำแนะนำจากอำมาตย์ให้ไปสนทนากับคณาชีวกร นักบวชชีเปลือย และได้รับคำแนะนำในทางที่ผิด จากที่เคยเป็นสัมมาทิฐิก็กลายเป็นมิถิฐิ จากที่เคยเป็นพระราชธิดาผู้เอาพระทัยใส่ต่อพระราชกรณียกิจ ก็ละเลยไม่เอาพระทัยใส่ มัวเมาลุ่มหลงในการบริโภคมกคุณอย่างเดียวนั้น แสดงให้เห็นว่า กัลยาณมิตรมีความสำคัญมากต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคม เพราะกัลยาณมิตรเป็นองค์ประกอบแห่งความสำเร็จเบื้องต้นทุกประการ เป็นบุพพนิมิตแห่งมรรค คือเป็นเครื่องหมายที่บ่งบอกล่วงหน้าว่ามรรคมงคล ๘ ประการ อันประเสริฐ จะเกิดขึ้นแก่ผู้นั้น ดุจแสงอรุณเป็นบุพพนิมิตของการที่ดวงอาทิตย์จะปรากฏขึ้น กัลยาณมิตรจึงเป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์ คือสามารถกำหนดความเป็นไปในชีวิตของบุคคลได้ ดังเช่นพระเจ้าวิเทโหในนารทชาดกนี้ ความเป็นธรรมที่เกี่ยวข้องกับประเด็นนี้ คือการปฏิบัติหน้าที่ของผู้นำประเทศอย่างเป็นกลางปราศจากอคติ ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ไม่เลือกปฏิบัติกับเจ้าลัทธิศาสนาต่างๆ ให้ความอุปถัมภ์คุ้มครองต่อสมณะชีพรามณ์ ด้วยการฝึกฝนในการแสวงหาความรู้ ด้วยการหมั่นเข้าไปสนทนาธรรม ปรัชชาธรรมกับสมณพราหมณ์ทั้งหลาย เพื่อเพิ่มพูนสติปัญญา สะสมปัญญาบารมีให้แก่ตนเอง และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ข้าราชการบริพารและหมู่ประชาชนในประเทศชาติด้วย

^{๓๘} เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๗๓ - ๑๗๔.

ประการที่สอง การบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคม จากกรณีที่พระนางจุจรราชธิดา ได้บริจาคทาน สงเคราะห์หมู่ประชาชน ด้วยทรัพย์ที่พระราชบิดาพระราชทานให้เป็นประจำ ทำให้เห็นว่า บุคคลผู้ชาญฉลาด ย่อมใช้สถานภาพของตนเอง คือความพร้อมด้านการมียศ มีทรัพย์ ที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์แก่บุคคลอื่น สังคม และประเทศชาติอย่างเหมาะสม ไม่ได้ใช้เพื่อแสวงหาความสุขแก่ตนเองแต่อย่างเดียว หรือเก็บรักษาไว้โดยไม่ใช้จ่ายด้วยความตระหนี่ เพราะทรัพย์ที่มีอยู่นั้น จะมีค่าอย่างแท้จริง เมื่อบุคคลบริหารจัดการให้ถูกต้องเหมาะสม และยังเป็นທີ່ปรึกษาแก่บุคคลอื่น คือพระราชบิดา ผู้ลุ่มหลงในกามคุณ และละเลยการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจ ต่างๆ เพราะไปเชื่อคำสอนของนักบวชชีเปลือย ชื่อว่า คุณาชีวก ให้หันกลับมาสู่แนวทางที่ถูกต้อง แม้พระราชธิดาจะไม่สามารถเกลี้ยกล่อมพระราชบิดาให้ละจากปาปมิตร แต่ด้วยอำนาจของสัจจอริยฐานของพระนางจุจรราชธิดาที่อริยฐานขอให้เทพเจ้ามาช่วยดลบันดาลจิตของพระราชบิดาให้กลับมาเป็นสัมมาทิฐิตามเดิม ทำให้มหานรทพรหมต้องเสด็จลงมาจากพรหมโลก เพื่อช่วยเกลี้ยกล่อม และสั่งสอนพระเจ้าวิเทหะให้ละมิจฉาทิฐิเสีย ว่า “ตั้งแต่นี้ไป พระองค์จงละปาปมิตร แล้วเข้าไปหากัลยาณมิตร อย่าประมาทเป็นนิตย์เลย” ซึ่งพระเจ้าวิเทหะ ได้เชื่อและปฏิบัติตามคำแนะนำของมหานรทพรหมอย่างเคร่งครัด ในที่สุดแห่งพระชนม์ชีพได้เข้าถึงพรหมโลก

๔.๑.๙ วิรุทธชาดก^{๓๔}

วิรุทธชาดก เป็นชาดกลำดับที่ ๙ ในทศชาติชาดก และลำดับที่ ๕๔๖ ในชาดกจำนวน ๕๔๗ พระชาติที่เป็นอดีตชาติของพระพุทธเจ้า พระองค์ได้ตรัสชาดกเรื่องนี้ โดยปรารภถึงการบำเพ็ญบุญญาบารมีของพระองค์เองเมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นเป็นวิรุทธบัณฑิต ผู้ได้ทรมานยักษ์เสนาบดีนามว่าปุณณะ ด้วยกำลังแห่งญาณบeyondเขากาฬคีรี ที่มีความสูงถึง ๖๐ โยชน์ เมื่อปราบยักษ์ให้สิ้นพยุศแล้วให้เขาสมათานดำรงมั่นอยู่ในศีล ๕ ตลอดชีวิต ภิกษุทั้งหลายได้กราบทูลอาราธนาเพื่อให้พระพุทธองค์ทรงนำเรื่องในอดีตนี้ให้ฟัง พระองค์จึงได้แสดงเรื่องวิรุทธชาดกนี้ สรุปได้ดังนี้

ในอดีตกาล มีพระราชพาพระองค์หนึ่งพระนามว่า ธัญชัยโกกรัพยะ ทรงครองราชสมบัติในกรุงอินทปัตถ์ แคว้นกุระ มีอำมาตย์ผู้สอนอรรถสอนธรรมคนหนึ่งประจำราชสำนักชื่อว่าวิรุทธบัณฑิต เป็นผู้มั่งคั่งอภัยไพเราะ เป็นธรรมกถึก สามารถพูดประเล้าประโลมพระราชานในชมพูทวีปทั้งสิ้น ด้วยธรรมเทศนาอันไพเราะจับใจ จนไม่อยากจะกลับบ้านเมืองของตนเอง ณ เวลานั้นที่กรุงพาราณสี มีพราหมณ์มหาศาล ๔ คน เคยเป็นเพื่อนกันมาก่อน ในเวลาที่ตนแก่เฒ่าลง ได้เห็นโทษของกามทั้งหลาย จึงได้สละบ้านเรือนออกบวชเป็นฤาษีในหิมวันประเทศ ทำอภิญญาและสมาบัติให้เกิดขึ้น ต่อมามีความต้องการจะได้น้ำอาหารที่มีรสเค็มและรสเปรี้ยว จึงได้ออกจากป่าหิมวันตประเทศเดินทางเข้าสู่ถิ่นของมนุษย์จนถึงเมืองกาลจัมปา แคว้นอังคะ ได้พากันพำนักรออาศัยอยู่ในพระราช

^{๓๔} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๑๐

อุทยานแห่งกรุงอินทปตต์ ได้รับการอุปฐากเป็นอย่างดีจากกฤณพีในเมืองนั้น ผู้เคยเป็นสหายกันมาก่อน เมื่อฉันทตอาหารตามต้องการแล้ว ฤาษีทั้ง ๔ ได้แยกย้ายไปกันพักผ่อนตามสถานที่ต่างกัน ฤาษีองค์หนึ่งไปยังสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ องค์หนึ่งไปยังภพของพญานาค องค์หนึ่งไปยังภพของพญาครุฑ องค์หนึ่งไปยังอุทยานที่ชื่อมิคาสิโนของพระเจ้าธัญชัยโกกรัพยะ ฤาษีทั้ง ๔ ได้เห็นสมบัติอันยิ่งใหญ่อลังการเหล่านั้นแล้วได้นำมาพรรณนาให้กฤณพีฟังโดยละเอียด ทำให้กฤณพีทั้ง ๔ ต่างบำเพ็ญบุญมีทานเป็นต้น ตลอดชีพ เพราะปรารถนาที่จะไปบังเกิดในภพภูมิสวยสมบัติเหล่านั้นตามความปรารถนา ส่วนฤาษีทั้ง ๔ เมื่อได้ทำกาละแล้วไปบังเกิดในพรหมโลก

วันหนึ่ง พระราชาจากภพทั้ง ๔ คือพระเจ้าธัญชัยโกกรัพยะ จากมนุษย์โลก ท้าวสักกเทวราช จากเทวโลก ท้าวรุณนาคราช จากนาคพิภพ และพญาครุฑ ได้มาพบกันที่มนุษย์สถานแห่งหนึ่ง ได้ตั้งคำถามสนทนากันว่า “พวกเราทั้ง ๔ ล้วนเป็นพระราชา ในบรรดาเราทั้ง ๔ ใครจะมีศีลมากกว่ากัน”^{๔๐} เมื่อไม่สามารถตกลงกันได้ ท้าวสักกเทวราช จึงได้ตรัสถามพระเจ้าธัญชัยโกกรัพยะว่า “มหाराชาเจ้า ก็ใครๆ ผู้เป็นบัณฑิตในสำนักของพระองค์ที่จะฟังบรรเทาความสงสัยของพวกเราได้อยู่บ้างหรือ”^{๔๑} เมื่อวิธูรบัณฑิตได้รับเชิญมาเฝ้าพระราชาทั้ง ๔ แล้ว ท่านบัณฑิตได้สอบถามถึงประเด็นเรื่องที่โต้เถียงกันและข้ออ้างสรรเสริญของแต่ละฝ่ายที่กล่าวสนับสนุนความเห็นของตนเอง คือพญานาค กล่าวสรรเสริญขันติ (ความอดทน) พญาครุฑ กล่าวสรรเสริญความเป็นผู้มีอาหารน้อย ท้าวสักกเทวราช กล่าวสรรเสริญการละความอภิมรย์ และท้าวธัญชัยโกกรัพยะ กล่าวสรรเสริญความไม่กังวล ท่านวิธูรบัณฑิตได้กล่าวสรรเสริญคำกล่าวของพระราชาทั้ง ๔ ว่า “คำเหล่านั้นทั้งหมด เป็นสุภาสิต...คุณธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ มีอยู่ในนรชนโดยอย่างมั่นคง นรชนนั้น บัณฑิตกว่า เป็นบัณฑิตในโลก”^{๔๒} พระราชาทั้ง ๔ พระองค์ ต่างพอพระทัยในคำตอบของท่านวิธูรบัณฑิต จึงได้บูชาพระโพธิสัตว์ด้วยสิ่งของมีค่าต่างกัณดังนี้ ท้าวสักกเทวราช บูชาด้วยผ้ากุณฑลพัสดุอันเป็นทิพย์ พญาครุฑด้วยมาลัยทอง พญารุณนาคราช บูชาด้วยแก้วมณี พระเจ้าธัญชัยทรงบูชาด้วยวัตถุต่างๆ ประกอบด้วย โคนม โคผู้ ช้าง ๑,๐๐๐ ตัว รถเทียมม้า อาชาไนย ๑๐ คัน และบ้านสวย ๑๖ ตำบล เพื่อบูชาธรรม

บรรดาพระราชาทั้ง ๔ พระองค์ พญานาคมีพระชายาพระนามว่า พระนางวิมลลาเทวี พระนางได้ฟังกิตติศัพท์ของวิธูรบัณฑิตแล้ว อยากจะฟังธรรมจากท่านจึงออกอุบายลงพญานาคผู้สวามีว่า แพ้ท้องอยากกินหัวใจของวิธูรบัณฑิต พญารุณนาคราช จึงขอให้นางอิรันทติบุตรีไปเที่ยวแสวงหาชายหนุ่มที่สามารถนำหัวใจของวิธูรบัณฑิตมายังนาคพิภพได้แล้ว จะยกนางให้เป็นภรรยา เมื่อปุณณกยัภษเสนาบดีผู้หลงรักนางอิรันทติมาเป็นเวลานาน ได้ทราบข่าวจึงรับอาสาจะพานำหัวใจของวิธูรบัณฑิตมาได้ จากนั้นจึงเหาะไปที่กรุงอินทปตต์

^{๔๐} เล่มเดียวกัน, หน้า ๒๓๘.

^{๔๑} เล่มเดียวกัน, หน้า ๒๔๒.

^{๔๒} เล่มเดียวกัน, หน้า ๒๔๕.

แล้วทำพินิสกากับพระเจ้าธนัญชัยโกรัพยะว่า ถ้าตนเองแพ้ก็จะยกลูกแก้ววิเศษให้ แต่ถ้าพระองค์แพ้ก็ต้องยกวิรุณบัณฑิตให้ ผลปรากฏว่าพระเจ้าธนัญชัยโกรัพยะพ่ายแพ้ จึงต้องยกวิรุณบัณฑิตให้แก่บุณณกัษัตตามสัญญา วิรุณบัณฑิตได้ขอร้องบุณณกัษัตให้พักอยู่ที่กรุงอินทปัตต์ต่ออีกเป็นเวลา ๓ วัน เพื่อจะได้แสดงราชวสตีธรรมแก่บุตรธิดา วงศาคณาญาติและมิตรสหายที่กำลังรับราชการ หรือมีประสงค์ที่จะเข้ารับราชการในราชสำนักของพระเจ้าธนัญชัยโกรัพยะ เมื่อครบกำหนด ๓ วันแล้ว วิรุณบัณฑิตจึงทูลลาพระเจ้าธนัญชัยโกรัพยะออกเดินทางไปกับบุณณกัษัต ๆ ให้วิรุณบัณฑิตจับหางม้าสินธพโนมัยพาเหาะไปจนถึงกาฬศิรบรรพตแล้วคิดหาอุบายต่างๆ นานา ที่จะฆ่าวิรุณบัณฑิตแล้วควักเอาหัวใจไป แต่วิรุณบัณฑิตได้แสดงสาธุนธรรม ให้บุณณกัษัตฟังจนยอมเลิกความตั้งใจที่จะฆ่า จากนั้นจึงพาท่านเหาะไปมอบให้แก่พญานาควรุณที่นาคพิภพโดยปลอดภัย ท่านได้แสดงธรรมแก่พญานาคและพระนางวิมลอาเทวี ทำให้ทั้ง ๒ พระองค์ทรงพอพระทัยเป็นอย่างมาก จึงทำสักการะและรับสั่งให้นำวิรุณบัณฑิตไปส่งที่กรุงอินทปัตต์ แคว้นกुरु พระเจ้าธนัญชัยโกรัพยะทรงรับสั่งให้มโหฬารเป็นเวลา ๑ เดือน เพื่อเฉลิมฉลองการกลับมาของวิรุณบัณฑิตๆ ได้สอนธรรมแก่พระเจ้าธนัญชัยโกรัพยะและประชาชนในเมืองให้บำเพ็ญทานและรักษาอุโบสถศีลเป็นต้น จนตลอดชีวิตแล้วไปเกิดในเทวโลก

ผู้วิจัยสามารถถอดบทเรียน วิเคราะห์และสรุปเป็นองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรม ดังนี้

ประการแรก ปัญหาการอยู่ครองเรือน พระเจ้าธนัญชัยโกรัพยะ ได้กล่าวถึงปัญหาของฆราวาสธรรมว่า (๑) จะมีความปลอดภัยได้อย่างไร (๒) จะมีการสงเคราะห์กันได้อย่างไร (๓) จะมีการไม่เบียดเบียนกันได้อย่างไร (๔) จะเป็นผู้มีปณิธานคำสัตย์ได้อย่างไร และ (๕) คนที่จากโลกนี้จะไม่เศร้าโศกอย่างไร ท่านวิรุณบัณฑิตได้กล่าวแก้ปัญหาและหลักการสำหรับผู้ครองเรือนว่า (๑) ผู้ครองเรือนไม่ควรคบหญิงสาธารณ์ เป็นภรรยา (๒) ไม่ควรบริโภคอาหารรสอร่อยเพียงคนเดียว (๓) ไม่ควรสอเสพกล่าวถ้อยคำอันให้ติดอยู่ในโลก (๔) ควรมีศีล (๕) สมบูรณ์ด้วยวัตร (๖) เป็นผู้ไม่ประมาท (๗) มีปัญญา (๘) มีความประพฤติก่อมนตบ ไม่กระด้าง (๙) สงบเสงี่ยม (๑๐) พูดคำไพเราะจับใจ (๑๑) สุภาพอ่อนโยน (๑๒) สงเคราะห์มิตร (๑๓) ให้ทาน (๑๔) ฉลาดจัดการงาน (๑๕) บำรุงสมณะและพราหมณ์ (๑๖) ใครในการฟังธรรม ทรงสุตะ (๑๗) หมั่นสอบถาม เข้าไปหาท่านผู้มีศีล เป็นพหูสูต จากปัญหาการครองเรือนและหลักการสำหรับผู้ครองเรือน แสดงให้เห็นว่า หลักการสำหรับผู้ครองเรือนทั้ง ๑๗ ประการนี้ เกี่ยวข้องกับหลักการแห่งความเป็นธรรมระหว่างคนในสังคมได้ ในฐานะที่เป็นหลักการสำหรับการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม เช่น การไม่บริโภคอาหารรสอร่อยเพียงคนเดียว เป็นการชี้ให้เห็นว่า ฆราวาสนั้นจะต้องรู้จักการแบ่งปัน คือการให้ทาน การสงเคราะห์ การเผื่อแผ่วัตถุสิ่งของของตนเองให้แก่คนอื่น ไม่ตระหนี่ ไม่สงวนไว้สำหรับตนแต่เพียงผู้เดียว เป็นการสร้างสัมพันธ์ไมตรีที่ดีงามกับบุคคลอื่น สร้างความเป็นกัลยาณมิตรระหว่างกัน สามารถพึ่งพาอาศัยกันได้ เมื่อมีภัยต่างๆ เกิดขึ้น สามารถป้องกัน บำบัดให้เบาบางลงไปได้ เป็นการสร้างความเป็นธรรม ความรัก ความปรารถนาระหว่างกัน ทำให้สังคมเกิดความสงบสุขร่มเย็นได้อย่างยั่งยืน

ประการที่สอง ธรรมสำหรับราชเสวก คือผู้ทำงานใกล้ชิดพระราชา ประกอบด้วยธรรม ๔๐ ประการ ได้แก่ (๑) ไม่พึงหวั่นไหวด้วยอำนาจฉันทาคติเป็นต้น (๒) พึงตั้งใจกระทำราชกิจทุกอย่าง (๓) ต้องฉลาดในราชกิจ (๔) ไม่พึงเดินในทางที่เขาคติไว้สำหรับพระราชา (๕) ไม่พึงบริโภคสมบัติติดเทียมกับพระราชา (๖) ไม่ควรใช้สอยประดับประดาเสื้อผ้า มาลา เครื่องลูบไล้ติดเทียมกับพระราชา (๗) ไม่พึงประพฤติอากัปกริยาติดเทียมพระราชา (๘) ไม่พึงทำการสนทนากับนางสนมกำนัลของพระราชา (๙) ไม่พึงเป็นคนฟุ้งซ่าน ตลบตะแลง (๑๐) ไม่พึงเล่นหัว เจรจาปราศรัยในที่ลับกับพระชายาของพระราชา (๑๑) ไม่พึงหลับมาก ไม่พึงดื่มสุรา ไม่พึงฆ่าเนื้อในสถานที่พระราชนอกภัย (๑๒) ไม่พึงนั่งร่วมพระภัทรบริฐ พระบัลลังก์ แก้อั้วพระที่นั่ง รถพระที่นั่งของพระราชา (๑๓) ไม่ควรเฝ้าห่างเกินไปหรือใกล้เกินไป (๑๔) ไม่ควรทำตีสันเสมอกับพระราชา (๑๕) ไม่ควรถือตัวว่าเป็นนักปราชญ์ เป็นบัณฑิต ไม่ควรเพ็ดทูลถ้อยคำที่ทำให้พิโรธ (๑๖) ควรเป็นผู้สรวม ไม่ควรวางใจในพระราชาเหมือนอยู่ใกล้ไฟ (๑๗) พระราชาทรงยกย่องบุคคลใด ควรนิ่งดูก่อนไม่ควรกล่าวเพ็ดทูลคุณหรือของโทษของบุคคลนั้น (๑๘) ไม่ควรทัดทานบุคคลที่พระราชาบุณบานแจ้งรางวัล (๑๙) เป็นปราชญ์ควรโอนอ่อนเหมือนคันธนูและโอนอ่อนเหมือนไม้ไผ่ (๒๐) รู้จักประมาณในการบริโภค (๒๑) ไม่พึงสัมผัสหญิงที่เป็นเหตุแห่งความสั่นเคาะ (๒๒) ไม่ควรพูดมากเกินไป (๒๓) ไม่ควรมักโกรธ เป็นคนพูดจริง อ่อนหวาน ไม่ส่อเสียด ไม่เพ้อเจ้อ (๒๔) พึงเลี้ยงดูมารดาบิดา อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล มีวาจาอ่อนหวาน (๒๕) มีวินัย มีศีลปะ เป็นผู้ทำประโยชน์ ไม่ประมาท สะอาด ขยัน (๒๖) ประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตน มีความเคารพยำเกรงในท่านผู้เจริญ (๒๗) พึงเว้นการสมาคมกับผู้ที่พระราชาผู้เป็นปรีภักษ์ส่งมา (๒๘) พึงคบหาสมาคมสมณะและพราหมณ์ ผู้มีศีล ผู้เป็นพหูสูต (๒๙) พึงสมาทานรักษาศีลอุโบสถด้วยความเคารพ (๓๐) พึงบำรุงเลี้ยงดูสมณะและพราหมณ์ ผู้มีศีล ผู้เป็นพหูสูต ผู้มีปัญญา (๓๑) ไม่พึงทำทานที่พระราชาเคยพระราชทานมา มิให้เสื่อมไป (๓๒) มีความรู้ พร้อมมูล ฉลาดในราชกิจ รู้จักกาลสมัย (๓๓) เป็นคนขยันหมั่นเพียร ไม่ประมาท มีปัญญา สอดส่องในการทำงานที่จะพึงทำ (๓๔) พึงหมั่นตรวจดูลานข้าวสาธิต ปศุสัตว์ และนาอยู่เสมอ รู้ประมาณในการหุงต้ม ประุงอาหารให้พอกับจำนวนกำลังคน (๓๕) ไม่พึงตั้งบุตรหรือพี่น้อง ผู้ไม่มีศีลให้เป็นใหญ่ (๓๖) พึงตั้งทาส กรรมกร คนใช้ ผู้ตั้งมั่นอยู่ในศีล ผู้ขยันหมั่นเพียรให้เป็นใหญ่ (๓๗) พึงเป็นผู้มีศีล ไม่โลภ และคล้อยตามพระราชา (๓๘) พึงรู้จักพระอัยยาศัยของพระราชา และปฏิบัติตามพระประสงค์ของพระราชา (๓๙) ในเวลาเปลี่ยนพระภุชญาและสรองสนาน ควรก้มศีรษะชำระพระบาท แม้ถูกกริ้วก็ไม่ควรโกรธ (๔๐) พึงนอบน้อมพระราชาผู้เป็นปราชญ์สูงสุด ผู้พระราชทานสมบัติอันน่าใคร่ทุกอย่างให้

จากราชวสตีธรรมทั้ง ๔๐ ประการเหล่านี้ แสดงให้เห็นว่า หลักราชวสตีธรรมเหล่านี้ มีความเป็นธรรม สอดแทรก หรือเกี่ยวข้องกับความเป็นธรรมโดยตรง ได้แก่ การเป็นผู้ไม่หวั่นไหวด้วยอำนาจแห่งความพอใจ เป็นต้น และการเป็นผู้สม่ำเสมอ เที่ยงตรง ดุจตราขัง เพราะคนที่เป็นราชเสวกหรือคนรับใช้ใกล้ชิดพระราชานั้น เป็นบุคคลที่มีส่วนสำคัญในการให้คุณให้โทษแก่คนอื่นได้ เช่น อาจจะทำให้คำปรึกษาแนะนำ ถวายความคิดเห็น ข้อมูล ความรู้ต่างๆ แก่พระราชาในกรณีที่พระราชาประสงค์จะสดับความคิดเห็นจากราชเสวก เพื่อประกอบการตัดสินใจ

พระทัยเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นการเฉพาะ ถ้าราชเสวก มีความรู้ มีคุณธรรม มีความเที่ยงตรง มีความยุติธรรม เป็นคนสม่ำเสมอ ไม่เอนเอียงหวั่นไหว ไม่ตกอยู่ในอำนาจของอคติ ย่อมสามารถวางคำแนะนำที่เป็นไปอย่างเที่ยงธรรม ปราศจากอคติได้ ซึ่งคำแนะนำเหล่านั้น เมื่อพระราชาทรงมีพระราชวินิจฉัยและมีพระบรมโองการออกไปสู่การปฏิบัติแล้ว ย่อมเป็นคุณประโยชน์แก่บุคคล สังคมและประเทศชาติ เช่น การพระราชทานรางวัล ยศ อำนาจ สมณศักดิ์ การพิพากษาคดีความ เป็นต้น แต่ถ้าหากราชเสวก ผู้ใกล้ชิดพระราชา เป็นผู้ไม่มีความเที่ยงธรรม ไม่มีความยุติธรรม ถูกอคติ ๔ ครอบงำ ประพฤติทุจริตคอร์รัปชันแล้ว ย่อมเกิดความเสียหายทั้งแก่ตนเอง แก่บุคคลอื่น แก่สังคมประเทศชาติด้วย หรือแม้แต่ราชบัลลังก์ก็อาจจะมียภัย เพราะราชเสวกเป็นสาเหตุ

ประการที่สาม ธรรมของคนดี หรือสาธุนธรรม มี ๔ ประการ ได้แก่ (๑) จงเดินไปตามทางที่ท่านเดินไปแล้ว หมายถึงการปฏิบัติตามสิ่งที่ดีงามที่บรรพบุรุษหรือคนรุ่นก่อนได้เคยปฏิบัติมาแล้ว (๒) จงอย่าเฝ้าฝ่ามืออันเปียกชุ่ม หมายถึงการมีความกตัญญูทวนเวียนต่อผู้บุคคลผู้มีอุปการะแก่ตนเอง (๓) อย่าได้ประทุษร้ายในมิตรทั้งหลาย หมายถึงการเป็นคนไม่อกตัญญู ไร้บุญคุณของบุคคล ต้นไม้ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (๔) อย่าตกอยู่ในอำนาจของเหล่าสตรี หมายถึงการไม่อยู่ใต้คำบังคับบัญชาของสตรีผู้ที่มีมากในกามคุณ ผู้ไม่มีความซื่อสัตย์ต่อสามี จากสาธุนธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ แสดงให้เห็นว่า หลักการแห่งความเป็นธรรมปรากฏอยู่ในสาธุนธรรมข้อที่ ๔ คือการไม่ตกอยู่ในอำนาจของเหล่าสตรี เพราะบุคคลที่มีความเป็นธรรม มีคุณธรรม มีจริยธรรม มีจิตสำนึกที่ดีงาม มีปัญญา มีวิจารณ์ญาณ ย่อมไม่รู้ว่าสิ่งใดควร ไม่ควร เป็นกุศล หรืออกุศล มีคุณ หรือมีโทษ มีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์ และย่อมมีความสำรวมในการเสพ การบริโภคกามคุณ หรือการคบค้าสมาคมกับสตรี ความจริงแล้ว สตรีก็เป็นเหมือนบุรุษหรือคนทั่วไปในสังคม คือมีทั้งคนดีและไม่ดี ที่เป็นคนพาลก็มี ที่เป็นบัณฑิตก็มี ดังนั้น การรู้จักเลือกคบคน ด้วยการไม่คบคนพาล คบแต่บัณฑิต ย่อมเป็นมงคลของชีวิต การไม่เกี่ยวข้องกับอบายมุขต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นอบายมุข ๔ ประการ ได้แก่ การเป็นนักเลงหญิง การเป็นนักเลงสุรา การเป็นนักการพนัน และการคบคนชั่วเป็นมิตร หรืออบายมุข ๖ ประการ ได้แก่ การติดสุราและของมีเมา การชอบเที่ยวกลางคืน การชอบเที่ยวดูการละเล่น การคบคนชั่ว และการเกียจคร้านการงาน ย่อมเป็นเหตุแห่งความเจริญของบุคคลเช่นเดียวกัน

๔.๑.๑๐ เวสสันดรชาดก^{๔๓}

เวสสันดรชาดก เป็นชาดกลำดับที่ ๑๐ ในทศชาติชาดก และเป็นพระชาดกลำดับที่ ๕๔๗ ในอรรถกถา ขุททกนิกายชาดก มหานิบาต เรียกว่าเป็นพระชาดกสุดท้ายก่อนที่จะได้มาถือปฏิสนธิในมนุษยโลกแล้วบรรลุเป็นพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าได้ตรัสชาดกเรื่องนี้ ขณะที่ทรงประทับอยู่ที่นิโครธาราม กรุงกบิลพัสดุ์ ทรงงปรารภ ฝนโบกขรพรรษ ที่ตกลงในท่ามกลางแห่งพระประยูรญาติทั้งหลาย ซึ่งในเบื้องต้นที่พระพุทธองค์เสด็จมาถึงเมือง

^{๔๓} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๑๐

กบิลพัสดุ์ พร้อมด้วยพระสงฆ์สาวกจำนวน ๒๐,๐๐๐ รูป เหล่าพระประยูรญาติผู้ใหญ่ทั้งหลาย ไม่ยอมอภิวัตน์ แสดงความเคารพพระพุทธรองค์ เพราะมีมานะถือว่า พระสิทธัตถะกุมารนี้ เป็นเด็กกว่าพวกตน เป็นน้อง เป็นภาคินัย เป็นบุตร เป็นนัดดา จึงสั่งให้พระราชกุมารและพระราชกุมารีที่ยังหนุ่มสาวเท่านั้น แสดงความเคารพ ส่วนที่เหลือนั่งอยู่ด้านหลังเฉยๆ พระผู้มีพระภาคเจ้าเห็นเหตุดังนั้น จึงเข้าจตุตถฌาน ออกจากจตุตถฌานแล้ว เสด็จเหาะขึ้นสู่อากาศ เป็นเหมือนโปรยธูลิลบนศรีษะของพระญาติทั้งหลาย พระเจ้าสุทโธทนะ ผู้เป็นพระราชบิดาเห็นความอัศจรรย์นี้ ได้ตรัสถึงการกราบไหว้ของพระองค์ที่มีต่อพระกุมาร ๓ ครั้ง คือครั้งแรก ในวันที่ประสูติ พวกพี่เลี้ยงได้นำพระกุมารมาใกล้เพื่อให้กราบไหว้ถวายกาฬเทวิล พระองค์ได้เห็นพระบาทของพระกุมาร ขึ้นไปประดิษฐานบนศรีษะของพราหมณ์ พระองค์จึงได้นมัสการ ครั้งที่สอง ในวันวปมงคลแรกนาขวัญ เมื่อพระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นพระกุมาร ประทับนั่งบำเพ็ญสมาธิอยู่ใต้ต้นไม้หว่า แม้ในเวลาบ่าย เภาของต้นไม้มันก็ไม่คล้อยตามกาลเวลา พระองค์จึงได้นมัสการ และครั้งที่สาม พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นความอัศจรรย์ครั้งนี้ จึงได้นมัสการ เป็นการไหว้พระกุมาร ครั้งที่ ๓ ของพระองค์ เมื่อพระเจ้าสุทโธทนะได้ทรงไหว้ดังนี้แล้ว หมู่พระประยูรญาติทั้งหมด จึงกราบไหว้ตามทุกพระองค์ ไม่มีใครแม้แต่พระองค์เดียวที่ไม่กราบไหว้เลย พระพุทธรองค์ได้เสด็จลงมาจากอากาศประทับนั่งบนพุทธอาสน์แล้ว ลำดับนั้น ฝนโบกขรพรรษ ที่มีสีแดง เสียงดังซ่าได้ตกลงมา ผู้ใดประสงค์จะให้เปียกก็เปียก มหาชนเห็นเหตุอัศจรรย์ ถึงกับเปล่งว่า “โอ! น้าอัศจรรย์ โอ! น้าอัศจรรย์ไม่เคยมีมาก่อน อานุภาพของพระพุทธเจ้ายิ่งใหญ่เสียจริง มหาเมฆจึงยังฝนโบกขรพรรษให้ตกในท่ามกลางแห่งประยูรญาติเหมือนกัน”^{๔๔} พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสดับคำนั้นแล้ว จึงตรัสว่า มิใช่แต่ในกาลนี้เท่านั้น แม้แต่ในกาลก่อน มหาเมฆก็ยังฝนโบกขรพรรษให้ตกในท่ามกลางแห่งประยูรญาติเหมือนกัน พระองค์จึงได้นำเวสสันดรชาดก มาแสดงโดยลำดับ สรุปลงได้ดังนี้

ในอดีตกาล ณ กรุงเชตุดร มีพระราชานามว่า สีพีมหाराช ครองราชสมบัติในแคว้นสีพี ทรงมีพระราชโอรส พระนามว่า สัณชัยกุมาร เมื่อพระราชโอรสเจริญพระชนมพรรษาขึ้น ได้นำพระนางผุสดี ผู้เป็นพระราชธิดาของพระเจ้ามัททราช มาทำพิธีอภิเษกสมรสกับพระราชโอรส ทรงมอบราชสมบัติให้แก่พระราชโอรส และสถาปนาพระนางผุสดี เป็นอัครมเหสี สำหรับพระนางผุสดี นับย้อนหลังไปในที่สุดแห่งกับที่ ๙๑ แต่ภักทรกับนี้ ในสมัยของพระพุทธเจ้าพระนามว่า วิปัสสี พระนางเป็นพระราชธิดาของพระเจ้าพันธุระ ในกรุงพันธุระ ได้ถวายสุวรรณมालา มูลค่า ๑๐๐,๐๐๐ กับแก่นจันทร์มีค่ามาก แต่พระพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสีนั้น แล้วตั้งความปรารถนาไว้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอหม่อมฉัน พึงเป็นมารดาแห่งพระพุทธเจ้า ผู้เช่นกับพระองค์ในอนาคตกาล พระพุทธเจ้าข้า”^{๔๕} หลังจากสวรรคตจากมนุษย์โลกแล้ว พระนางไปบังเกิดบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ได้ เป็นอัครมเหสีของท้าวสักกเทวราช เมื่อบุรพนิมิต ๕ ประการเกิดขึ้น พระนางรู้ว่าตนเองจะหมดสิ้นอายุแล้ว

^{๔๔} เล่มเดียวกัน, หน้า ๓๘๔.

^{๔๕} เล่มเดียวกัน, หน้า ๓๘๕.

ได้รับ ๑๐ ประการ จากท้าวสกกเทวราช ได้แก่ (๑) พึงเป็นผู้มีตาดำเหมือนลูกเนื้อทราย (๒) พึงมีขนคิ้วดำ (๓) พึงมีพระนามว่ามุสตี (๔) พึงได้โอรสผู้ให้สิ่งที่ประเสริฐเกื้อกูลแก่ยาก (๕) เมื่อตั้งครรภ์ ขออย่าให้ครรภ์นูนขึ้นมา (๖) ขอถนองครรภ์อย่าได้หย่อนยาน (๗) ขอผมจงอย่าหงอก (๘) ขอผจงลู่อายาติดเปราะเปื้อนพระวรกาย (๙) ขอให้ได้ปลดปล่อยนักรโห้จากการประหาร (๑๐) ขอให้ได้เป็นอัครมเหสีของพระเจ้ากรุงสีพี^{๖๖} ในบรรดาพรทั้ง ๑๐ ประการนั้น พระนางได้สมปรารถนาทุกประการ โดยเรียงลำดับการได้รับพร คือ (๑) ความเป็นอัครมเหสีของพระเจ้ากรุงสีพี (๒) ความมีดวงตาดำขลับสดใส (๓) ความมีขนคิ้วดำ (๔) การได้ชื่อว่ามุสตี (๕) การได้พระโอรส พระนามว่าเวสสันดร (๖) ความมีครรภ์ไม่นูนในเวลาตั้งครรภ์ (๗) ความมีถนอมไม่หย่อนยาน (๘) ความมีผมอันไม่หงอก (๙) ความมีผิวพรรณละเอียด (๑๐) ความสามารถปลดปล่อยนักรโห้ประหารได้

ท้าวสกกเทวราชได้ตรัสว่า “นางผู้งามทั่วทั้งสรรพางค์กาย พร ๑๐ ประการใด ที่เราให้เธอ เธอจักได้พรเหล่านั้นทั้งหมด ในแคว้นของพระเจ้ากรุงสีพี”^{๖๗} พระนางมุสตี ได้จุติจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มาถือปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระอัครมเหสีพระเจ้ามัททะ เมื่อมีพระชนมายุ ๑๖ พรรษาได้รับสถาปนาเป็นพระอัครมเหสีของพระสัณยชัยกุมารแห่งกรุงสีพี ท้าวสกกเทวราช ทรงทราบว่า พรทั้ง ๑๐ ประการสำเร็จแล้ว ๙ ประการ เหลืออีก ๑ ข้อที่ยังไม่สำเร็จคือการได้พระโอรสอันประเสริฐ จึงเสด็จไปยังสำนักของพระโพธิสัตว์ แล้วตรัสให้พระองค์ไปปฏิสนธิในมนุษย์โลก พระโพธิสัตว์รับการอาราธนาแล้วจึงได้จุติจากสวรรค์พร้อมกับเทพบุตรจำนวน ๖๐,๐๐๐ พระองค์ เมื่อพระนางมุสตีทรงครรภ์ครบ ๑๐ เดือนแล้ว พระนางประสงค์จะทอดพระเนตรพระนคร พระสวามีจึงให้พระนางขึ้นประทับบนรถม้า เสด็จประทับชมนครเมือง ในเวลาที่เสด็จถึงถนนแห่งพวกพ่อค้า ลมกัมมชาวดกก็ปั่นป่วน พระองค์โปรดให้สร้างพลับพลาสำหรับประทับประสูติถวายพระอัครมเหสี ในท่ามกลางถนนแห่งพ่อค้า พระโอรสที่ประสูติในที่นั้น จึงได้พระนามว่า “เวสสันดร” เพราะประสูติ ณ ถนนแห่งพ่อค้า ทนที่ที่ประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดา พระโอรสได้ลืมพระเนตรทั้งสองและเหยียดพระหัตถ์ยื่นไปหาพระมารดา แล้วถามว่า “ข้าแต่เสด็จแม่ หม่อมฉันจักบริจาทาน เสด็จแม่มีทรัพย์อะไรๆ บ้างไหมหนอ”^{๖๘} พระชนนีได้ตรัสว่า “พ่อจงบริจาทานตามอริยาศัยของพ่อเถิด”^{๖๙} แล้ววางถุงกหาปณะ ๑,๐๐๐ ในพระหัตถ์ที่แบอยู่ พระองค์พอพระทัยในการบริจาทาน ในวันที่พระโพธิสัตว์ประสูติ ช้างพังเชือกหนึ่ง ซึ่งเที่ยวไปในอากาศ นำลูกช้างเผือก ขาวปลอดทั้งตัว เป็นช้างมงคลชื่อ “ปัจจัย” เพราะช้างนั้นปรากฏขึ้น เพราะมีพระมหาสัตว์เป็นปัจจัย โดยที่สุแต่ร่างกายและชีวิตก็ทรงพระทัยในการบริจาทานให้เป็นทานได้ เมื่อได้ขึ้นครองราชสมบัติแล้ว พระองค์ได้เสด็จไปทอดพระเนตรการบริจาทานในโรงทานทั้ง ๖ แห่ง เดือนละ ๖ ครั้ง

^{๖๖} เล่มเดียวกัน, หน้า ๓๘๙ - ๓๙๐.

^{๖๗} เล่มเดียวกัน, หน้า ๓๙๒.

^{๖๘} เล่มเดียวกัน, หน้า ๓๙๕.

^{๖๙} เล่มเดียวกัน, หน้า ๓๙๕.

ในครั้งนั้น ที่แคว้นกาลิงคะ เกิดฝนแล้ง ข้าวกล้าไม่สมบูรณ์ ราษฎรก็เกิดขึ้นแก่ประชาชน ประชาชนไม่สามารถดำรงชีพอยู่ตามปกติได้ แต่ดำรงชีพด้วยโจรกรรม ชาวชนบทถูกทู่พิกขภัยเบียดเบียน ได้มาชุมนุมกันที่พระลานหลวง พระราชาทราบสาเหตุแล้ว ทรงรับสั่งให้ชาวเมืองสมათานศีลอุโบสถตลอด ๗ วัน แม้พระองค์ก็รักษาเหมือนกัน ยังไม่สามารถทำให้ฝนตกลงได้ จึงได้ปรึกษากับเสนาอำมาตย์แล้วมีมติให้ไปขอช้างมงคลที่ชื่อว่า “ปัจฉินาเคนทร” จากพระเจ้ากรุงสัณชัย พระราชาส่งพราหมณ์ ๘ คน เดินทางไปเมืองเชตุตร เพื่อทูลขอช้างมงคลดังกล่าว ในเวลาที่พระเวสสันดรได้ประทับบนคอช้าง เสด็จมาทอดพระเนตรโรคทานแล้วเสด็จออกมาทางประตูทิศทักษิณ พวกพราหมณ์ทั้ง ๘ เห็นดังนั้น จึงได้เหยียดมือช้างขาวออกแล้วกล่าว ๓ ครั้งว่า “ข้าแต่พระเจ้าเวสสันดร ผู้ทรงพระเจริญ ของพระองค์ทรงชนะ ๆ พระเจ้าข้า”^{๕๐} พระเวสสันดรได้ทราบความประสงค์ของพวกเขามาของปัจฉินาค ทรงดำริว่า “เราใคร่จะบริจาคทานอันเป็นไปในภายใน ตั้งแต่ศักระเป็นต้น พวกพราหมณ์เหล่านั้นมาขอทานอันเป็นไปในภายนอกกับเรา เราจะทำความปรารถนาของพราหมณ์เหล่านั้นให้บริบูรณ์”^{๕๑} จึงได้ประทานช้างมงคลปัจฉินาเคนทรพร้อมด้วยเครื่องประดับเครื่องใช้สอยทั้งหมดแก่พราหมณ์เหล่านั้น และยังพระราชทานคนเลี้ยงช้างอีก ๕๐๐ ตระกูล กับทั้งครวญช้างและคนเลี้ยงช้างอีกด้วย ทันใดนั้น ได้เกิดความมหัศจรรย์มีแผ่นดินไหวเป็นต้นขึ้น พวกพราหมณ์ได้ช้างแล้วขึ้นนั่งบนหลังมีมหาชนแวดล้อม ชี้ไปท่ามกลางเมือง มหาชนเห็นจึงถามว่า “พวกท่านชี้ช้างของพวกเรา พวกท่านได้ช้างมาจากไหน”^{๕๒} ชาวเมืองโกรธแค้นพระโพธิสัตว์ด้วยอำนาจแห่งเทวดาผู้เป็นมารเข้ามาดลจิตให้หลงผิด จึงรวมตัวกันประทุวงไถลประตูพระราชวัง กราบทูลพระเจ้ากรุงสัณชัยว่า “ข้าแต่สมมติเทพ แคว้นของพระองค์ถูกกำจัดแล้ว เพราะเหตุไร พระเวสสันดรพระโอรสของพระองค์ จึงพระราชทานช้างตัวประเสริฐของเราทั้งหลายที่ชาวแคว้นบูชา”^{๕๓} และในตอนท้ายมหาชนถวายพระราชฎีกายื่นต่อพระเจ้ากรุงสัณชัยว่า “ถ้าพระองค์จักไม่ทรงทำตามนี้ของชาวกรุงสีพี ชาวกรุงสีพีเห็นทีจะยึดอำนาจของพระองค์ พร้อมทั้งพระโอรสไว้ในเงื้อมมือ” พระเจ้ากรุงสัณชัยเข้าพระทัยว่า ชาวเมืองจะปลงพระชนม์พระเวสสันดร จึงได้ตรัสกับชาวเมืองว่า “เราไม่สามารถประหารพระเวสสันดรโอรสของเราด้วยศัสตราได้” ชาวเมืองสีพีจึงได้กราบทูลว่า “พระองค์อย่าได้รับสั่งให้ประหารพระเวสสันดรนั้น ด้วยท่อนไม้หรือศัสตรา พระเวสสันดรนั้นไม่ควรแก่เครื่องจองจำ แต่จงทรงขับไล่พระเวสสันดรออกจากแคว้นไปอยู่ที่เขาวงกตเถิด”^{๕๔}

ตลอดระยะทางที่พระองค์เสด็จออกไปจากเมืองเชตุตร พระเวสสันดรได้ทรงบริจาคทานครั้งใหญ่อย่างละ ๗๐๐ เรียกว่า สัตตสตกมหาทาน ประกอบด้วย ช้าง ๗๐๐ เชือก ม้า ๗๐๐ ตัว รถ ๗๐๐ คัน สตรี ๗๐๐ คน

^{๕๐} เล่มเดียวกัน, หน้า ๓๙๘.

^{๕๑} เล่มเดียวกัน, หน้า ๓๙๙.

^{๕๒} เล่มเดียวกัน, หน้า ๔๐๑.

^{๕๓} เล่มเดียวกัน, หน้า ๔๐๓.

^{๕๔} เล่มเดียวกัน, หน้า ๔๐๖.

โคนม ๗๐๐ ตัว ทาส ๗๐๐ คน ทาสี ๗๐๐ คน แม้ในขณะที่เสด็จออกจากพระนครมีคนมาขอราชรถพร้อมทั้งม้าทรง พระองค์ก็ทรงบริจาคอีก พระเวสสันดร เดิมทีเดียวจะเสด็จไปเพียงพระองค์เดียว เพราะมหาชนชาวเมืองสีพี ประท้วงให้เนรเทศพระองค์เท่านั้น แต่พระนางมัทรีได้อธิบายยกเหตุผลที่พระนางต้องไปด้วยต่าง ๆ เช่น ความเป็นม่ายเป็นความเจ็บปวดในโลก ชายอื่นจะถูกดูหมิ่นหญิงผู้ไม่มีสามี แม้แต่ญาติพี่น้องยังตำหนิตีเยนเป็นต้น พระเวสสันดรจึงต้องพาพระนางมัทรี พระโอรสชาลี และพระธิดากัณหาชينا เสด็จดำเนินไปด้วยพระบาทผ่านเมืองเจตราชไปถือเพศเป็นฤาษีอยู่ที่ บรรณศาลาที่เขาวงกต เสวยผลไม้ต่างๆ เป็นอาหาร เวลาผ่านไป ๗ เดือนมีพราหมณ์เผ่ารูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์คนหนึ่งชื่อว่า ชูชก ได้เดินทางมาขอพระโอรสและพระธิดา คือ พระราชโอรสชาลีและพระราชธิดากัณหาชينا เพื่อนำไปเป็นทาสรับใช้ตามคำแนะนำของภรรยาสาวของตนเอง ที่ชื่อมิตตดา พระองค์ก็พระราชทานให้ตามที่เขาต้องการ ในวันต่อมาท้าวสักกะได้แปลงเป็นพราหมณ์มาขอพระนางมัทรี พระองค์ก็พระราชทานให้ แต่ท้าวสักกะได้พระราชทานให้คืน และไม่ไห้ใครมาทูลขอพระนางมัทรีอีก พราหมณ์ชูชกพากันหาและชาลีเดินทางไปถึงเมืองเซตุดร พระเจ้าสญชัยทรงจำได้ จึงได้โปรดให้นำพระราชทรัพย์มาไถ่พระราชธิดาทั้ง ๒ ไว้ ต่อมาได้ไปเชิญพระเวสสันดรพร้อมกับพระนางมัทรีกลับเข้าพระนคร เมื่อพระเวสสันดรเสด็จกลับมาถึงพระนคร ฝนแก้ว ๗ ประการได้ตกลงมาทั่วทั้งพระนคร พระองค์ได้ปกครองแผ่นดินโดยธรรม ทรงบริจาคทานและรักษาศีลอุโบสถตลอดพระชนมายุ หลังจากสวรรคตแล้วได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต

ผู้วิจัยสามารถถอดบทเรียน วิเคราะห์เป็นองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรม ดังนี้

ประการแรก การบริจาคข้างมงคฺลที่ชื่อว่าปัจจันนาค จากกรณีที่พระเวสสันดรได้บริจาคข้างมงคฺลชื่อว่าปัจจันนาคแก่ชาวเมืองกาลิงคะ ที่ประสบปัญหาความแห้งแล้งติดต่อกันหลายปี แสดงให้เห็นว่า พระเวสสันดรมีพระทัยประกอบด้วยเมตตากรุณา ประสงค์จะสงเคราะห์มหาชนที่กำลังประสบกับความทุกข์ความเดือดร้อน และทำตามความประสงค์ดั้งเดิมของพระองค์ที่ตั้งแต่วันที่ประสูติ มีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนในการบริจาคทานเป็นปกติวิสัย นอกจากนี้ ข้างมงคฺลที่พระองค์บริจาคไปก็เป็นกรรมสิทธิ์อันชอบธรรมของพระองค์ เพราะในวันประสูติมีช้างพังเชือกหนึ่งได้นำลูกช้างเผือกตัวหนึ่งมาถวายให้สถิตอยู่ในมงคฺลสถานหัตถิแล้วจากไป ทำให้เห็นว่าช้างเชือกนี้ เป็นของพระเวสสันดรโดยสมบูรณ์ พระองค์ย่อมมีสิทธิ์ที่จะยกให้ใครก็ได้ การที่ประชาชนชาวเมืองสีพี ไม่พอใจมาชุมนุมประท้วงขับไล่พระองค์ให้เสด็จออกจากเมืองนั้น แสดงให้เห็นว่า ประชาชนไม่เข้าใจในสิทธิและหน้าที่ของตนเอง เป็นการละเมิดความเป็นธรรมที่พึงปฏิบัติต่อพระเวสสันดร และเป็นปฏิบัติโดยไม่ได้พิจารณาถึงจุดประสงค์ที่แท้จริงของการบริจาคของพระเวสสันดร คือความประสงค์จะสงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชนชาวเมืองกาลิงคะที่กำลังเดือดร้อนอันเนื่องมาจากภัยแล้ง การประท้วงของชาวเมืองสีพีจึงเป็นการประท้วงที่มุ่งแต่จะรักษาผลประโยชน์ของตนเองแต่อย่างเดียวยิ่ง มีความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัว ความกลัวอยู่ภายในจิตใจเป็นแรงผลักดัน โดยปราศจากหลักธรรมที่สำคัญ คือเมตตา ความรัก กรุณา ความสงสาร การคิดที่จะช่วยเหลือให้เพื่อนมนุษย์ร่วมโลกเดียวกันพ้นจากความทุกข์ความลำบาก มหาชนชาวเมืองสีพี ให้

ความสำคัญต่อประโยชน์ส่วนตน เพราะถูกรอรับด้วยอคติ ๔ ขณะที่พระเวสสันดร ให้ความสำคัญต่อประโยชน์ของผู้อื่น ของเพื่อนมวณมนุษย์ไม่มีประมาณ โดยปราศจากอคติ ๔ และมุ่งประโยชน์สูงสุดคือการบรรลุความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคตกาล ด้วยการบริจาคทานอันยิ่งใหญ่แม้ชีวิต เลือดเนื้อของตนเองก็สละได้

ประการที่สอง การบริจาคสัตตสดกมหาทาน การบริจาคสิ่งของอย่างละ ๗๐๐ แก่มหาชนทั้งหลาย ประกอบด้วย ช้าง ๗๐๐ เชือก ม้า ๗๐๐ ตัว รถ ๗๐๐ คัน สตรี ๗๐๐ คน โคนม ๗๐๐ ตัว ทาส ๗๐๐ คน ทาสี ๗๐๐ คน ก่อนที่จะเสด็จออกจากพระราชวังตามการเนรเทศของชาวเมืองนั้น แสดงให้เห็นว่า พระเวสสันดรมีความมุ่งมั่นต่อการบริจาคเป็นอย่างมาก แม้ว่าการบริจาคสัตตสดกมหาทานเหล่านี้ จะเป็นการสละสัตว์พาหนะ และบุคคลที่เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติบ้านเมืองก็ตาม แต่เพราะพระองค์มีความเป็นธรรม มีความเป็นกลาง ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง เมื่อมีบุคคลมาขอความช่วยเหลือ พระองค์ก็บริจาคสงเคราะห์แก่บุคคลเหล่านั้นตามความต้องการของพวกเขา เป็นที่น่าสังเกตว่า การบริจาคครั้งใหญ่ที่เรียกว่า สัตตสดกมหาทานนี้ มหาชนชาวเมืองสีพี ไม่ได้ประท้วงหรือคัดค้านแต่อย่างใด ไม่เหมือนกรณีการบริจาคช้างปัจจัยนาคน ประเด็นนี้อนุมานได้ว่า ช้างปัจจัยนาคน เป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ เป็นสัญลักษณ์แห่งอำนาจความยิ่งใหญ่ ความเป็นมงคลของแว่นแคว้น ถ้าสูญเสียช้างเชือกนี้ บ้านเมืองอาจขาดความอุดมสมบูรณ์ เกิดความแห้งแล้ง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ประชาชนจึงเกิดความหวงแหน เสียหาย และถือเป็นความผิดอันยิ่งใหญ่ของพระเวสสันดร ที่บริจาคช้างไปโดยพลการ โดยไม่ได้รับฉันทามติจากประชาชน ส่วนการบริจาคสัตตสดกมหาทาน ประชาชน อาจเห็นว่า เป็นการบริจาคสัตว์ และบุคคลที่อยู่ภายใต้การดูแลของพระองค์ ถือว่าเป็นกรรมสิทธิ์ของพระองค์โดยตรง พระองค์จึงสามารถบริจาคได้ตามประสงค์ และมีผู้รับเป็นประชาชนในเมืองสีพี ไม่ได้มาจากบ้านเมืองอื่นแต่อย่างใด แม้พระองค์จะบริจาคไป สัตว์และบุคคลเหล่านั้น ก็คงอยู่ในบ้านเมืองของแว่นแคว้นนี้ จึงไม่มีใครประท้วงการกระทำของพระเวสสันดรอีก

ประการที่สาม การบริจาคพระโอรส พระธิดาและพระชายา คือการบริจาคพระราชโอรสพระนามว่า ชาลี และพระราชธิดาพระนามว่า กัณหาชรีนา แก่พราหมณ์เฒ่าชื่อว่า ชูชก พระเวสสันดรมีจุดประสงค์ชัดเจนคือการบริจาคพระโอรสและพระธิดาทั้งสองนี้ เพื่อเป็นสะพานทองนำไปสู่การหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย ดังที่พระองค์ตรัสว่ากับบุตรและธิดาทั้ง ๒ พระองค์ว่า “ชาลีลูกรัก มานี้เกิด เจ้าทั้ง ๒ จงช่วยกันบำเพ็ญบารมีของพ่อให้เต็มเกิด จงช่วยกันโสรจสรงหทัยของพ่อให้เยือกเย็นเกิด จงเชื่อฟังคำของพ่อเกิด เจ้าทั้ง ๒ จงเป็นดุจยานนาวาของพ่อ อันไมโยกโคลงในสาครคือภพเกิด พ่อจักข้ามฝั่งคือชาติ จักช่วยสัตว์โลกพร้อมด้วยเทวโลกให้ข้ามด้วย”^{๕๕} แม้ว่าการบริจาคครั้งนี้ในเบื้องต้น พระชาลีและพระกัณหา จะไม่ยินดี พวกกันหลบหนีเข้าไปในป่าและลงไปหลบในสระน้ำก็ตาม แต่พระองค์ได้ปลอมโยนพระโอรสและพระธิดาทั้งสองให้เข้าใจว่า การบริจาคทาน

^{๕๕} เล่มเดียวกัน, หน้า ๕๒๗.

ครั้งนี้เป็นไปเพื่อการบรรลुพระสัพพัญญุตญาณ และมีเงื่อนไขไว้ คือการตั้งราคาสำหรับไถ่เพื่อความเป็นไทจากชุก คือพระชาลี มีค่าด้วยทองคำ ๑,๐๐๐ แห่ง ส่วนพระชาลีมีค่าเท่ากับทาสี ทาสา ช้าง ม้า โคอุสภะ อย่างละ ๑๐๐ และทองคำ ๑๐๐ แห่ง ทำให้เห็นว่า การบริจาคบุตรและธิดาครั้งนี้ พระเวสสันดร คงจะทราบเป็นอย่างดีว่า เมื่อพราหมณ์เฒ่าชุกชุก นำบุตรธิดาทั้งสองนี้ไปแล้ว จะมีบุคคลผู้มีความสามารถไถ่เอาเด็กทั้งสองจากพราหมณ์ได้ นั่นคือพระเจ้ากรุงสัณขชัย ผู้เป็นพระราชบิดา พระองค์จึงพยายามตัดความสัมพันธ์ในบุตรธิดาทั้งสองได้ แม้พราหมณ์เฒ่าชุกชุกจะเขียนตีพระโอรสและพระธิดาต่อหน้าพระพักตร์ของพระองค์ก็ตาม ด้วยทรงดำริว่า “ทุกขใหญ่เห็นปานนี้เกิดขึ้นเพราะความสันทนา หาใช่เกิดขึ้นเพราะเหตุอย่างอื่นไม่ เพราะฉะนั้น ควรที่เราจะต้องมีจิตเป็นกลางวางไว้ในอุเบกขา อย่าทำความสันทนาอาวรณ์”^{๕๖} ในประเด็นนี้ เห็นได้ชัดว่า พระเวสสันดร มีความเป็นธรรม ปราศจากอคติ มีพระทัยไม่หวั่นไหวแม้จะประสบกับความทุกข์มากเพียงใดก็ตาม เพราะทรงมีอุเบกขาธรรม และทรงคำนึงถึงเป้าหมายอันสูงสุดของการบริจาคทานครั้งนี้ คือการบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณในอนาคต เมื่อพระนางมัทรีกลับมาถึงอาศรม และทราบการบริจาคทานของพระเวสสันดรแล้ว พระนางก็ยินดียินโมทนาด้วย ดังข้อความว่า “ข้าแต่สมมติเทพ หม่อมฉันขออุโมทนา ปุตตทานอันสูงสุดของพระองค์ ขอพระองค์พระราชทานปุตตทานอันสูงส่งแล้ว ทรงทำพระทัยให้ผ่องใสเถิด ขอพระองค์จงทรงบำเพ็ญทานให้ยิ่งๆ ขึ้นไปเถิด”^{๕๗} วันต่อมา ท้าวสักกเทวราชได้แปลงมาเป็นพราหมณ์ขอพระนางมัทรี ผู้เป็นพระชายาของพระเวสสันดร พระองค์บริจาคให้ตามประสงค์ แม้พระนางมัทรีก็ทรงยินดีพอใจ มิได้คัดค้าน ด้วยกราบทูลว่า “หม่อมฉันเป็นพระชายาของพระองค์ ตั้งแต่ยังเป็นสาวรุ่น พระองค์ทรงเป็นพระสวามี ผู้เป็นใหญ่ของหม่อมฉัน พระองค์ทรงปรารถนา จะพระราชทานหม่อมฉันแก่ผู้ใด ก็ทรงพระราชทานแก่ผู้นั้นเถิดหรือทรงปรารถนาจะขายหรือจะฆ่า ก็ทรงขายหรือทรงฆ่าเถิด”^{๕๘} จากข้อความนี้ ทำให้เห็นว่า ความเชื่อดั้งเดิมของสตรีในชมพูทวีปที่แต่งงานไปแล้ว ตกเป็นสมบัติของสามีโดยปริยาย เพราะสามีเป็นเจ้านาย เป็นเจ้าของเป็นใหญ่เหนือภรรยา จึงสามารถจัดการอย่างไรกับภรรยาก็ได้ ซึ่งดูเหมือนจะขัดแย้งกับหลักการสิทธิสตรีและสิทธิมนุษยชนในปัจจุบันที่ชายหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การกระทำใดที่จะละเมิดสิทธิความเป็นมนุษย์ย่อมจะกระทำมิได้ ความที่พระเวสสันดรมิได้มีพระทัยมุ่งมั่นในการบริจาคทานเช่นนี้ ท้าวสักกเทวราชจึงได้ประทานพระนางมัทรีคืนให้แก่พระองค์ พร้อมทั้งตรัสว่า “ข้าพเจ้าขอถวายพระนางมัทรีพระชายา ผู้มีความงามทั่วสรรพางค์กายคืนแก่พระคุณเจ้าพระองค์เท่านั้น ทรงเป็นผู้คู่ควรกับพระนางมัทรีและพระนางมัทรีก็เป็นผู้คู่ควรแก่พระสวามี”^{๕๙} การที่ท้าวสักกได้พระราชทานคืนเช่นนี้ เป็นการแสดงเจตนารมณ์ของท้าวสักกเทวราช เพื่อป้องกันมิให้ใครมาทูลขอพระ

^{๕๖} เล่มเดียวกัน, หน้า ๕๔๖

^{๕๗} เล่มเดียวกัน, หน้า ๕๗๔.

^{๕๘} เล่มเดียวกัน, หน้า ๕๘๑ - ๕๘๒.

^{๕๙} เล่มเดียวกัน, หน้า ๕๘๔.

นางมัทรีจากพระเวสสันดรอีกต่อไป เพราะถ้าพระองค์ไม่ตรัสเช่นนี้ พระเวสสันดรอาจจะพระราชทานพระนางมัทรีให้แก่บุคคลอื่นที่มาทูลขอในภายหลังอีกก็ได้

๔.๒ รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์

รูปแบบของการเผยแพร่เผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏ ในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ที่เหมาะสม มีความเกี่ยวข้องกับทักษะทางดิจิทัล หรือความสามารถทางดิจิทัลพื้นฐานอย่างน้อย ๖ ด้าน ได้แก่ ทักษะความสามารถในการใช้เทคโนโลยีต่างๆ ทักษะในการค้นหาและการทำงาน ทักษะในการให้ความรู้และการเรียนรู้ ทักษะในการสื่อสารและการร่วมมือ ทักษะในการสร้างสรรค์นวัตกรรม และทักษะในการยืนยันทัวตนและสวัสดิการ ดังนั้น ในรายงานการวิจัยนี้ จึงมีรูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับรูปแบบที่เหมาะสมเพื่อนำเสนอสาระสำคัญตามประเด็น ดังนี้

๔.๒.๑ การนำเสนอข้อมูลตามหลักฐานเชิงประจักษ์

การนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับทศชาติชาดกทั้ง ๑๐ เรื่อง ในประเด็นที่เกี่ยวข้องรูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ สามารถวิเคราะห์ได้ว่า ข้อมูลเกี่ยวกับทศชาติชาดก มี ๒ ระดับ คือข้อมูลที่อยู่ในชั้นของพระไตรปิฎก ฉบับภาษาบาลีและภาษาไทย เล่มที่ ๒๗ - ๒๘^{๖๐} จะมีเฉพาะบทรื่องกรองที่เป็นคาถาเท่านั้น ไม่มีเนื้อเรื่องประกอบ ส่วนของเนื้อเรื่องประกอบที่แสดงที่มาและรายละเอียดของชาดกแต่ละเรื่องมีปรากฏอยู่ในอรรถกถาขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ ๙ และ ๑๐ ซึ่งเป็นผลงานการรจนาของท่านพระพุทโธสะ^{๖๑} ในพุทธศตวรรษที่ ๑๐ โดยท่านอาศัยข้อมูลจากโบราณอรรถกถาที่มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล และสมัยการสังคายนาครั้งที่ ๑ จนถึงสมัยการสังคายนาครั้งที่ ๓ เป็นฐานในการรจนาอรรถกถาขุททกนิกาย ชาดกทั้ง ๑๐ ภาค เพิ่มเติม ดังนั้น การนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับทศชาติชาดกนี้ จึงเป็นการนำเสนอข้อมูลของชาดกแต่ละเรื่องอย่างละเอียด โดยมีรูปแบบการนำเสนอรายละเอียดของชาดกประกอบด้วย ๓ ส่วน^{๖๒} ได้แก่

^{๖๐} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่มที่ ๒๗, ๒๘, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙).

^{๖๑} ดูประวัติท่านพระพุทโธสะใน *คัมภีร์วิสุทธิมรรค พระพุทโธสะรจนา*, สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภเถร) แปลและเรียบเรียง, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : ธนาเพรส, ๒๕๕๔), หน้า [๑๗] - [๒๔].

^{๖๒} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๑ พระพุทโธสะ รจนา*, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๑ - ๒.

ส่วนที่ ๑ วิภูเรนิกาน หมายถึงเรื่องราวในอดีตอันไกลโพ้นตั้งแต่พระชาติที่หนึ่ง ที่พระพุทธเจ้าของเรา เมื่อครั้งเป็นพระโพธิสัตว์ ได้เสวยพระชาติเป็นสุเมธดาบส ได้ตั้งความปรารถนาไว้เบื้องพระบาทมุลของ พระพุทธเจ้าพระนามว่า ทีปังกร และได้รับการพยากรณ์ว่าจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต โดยมีพระนาม ว่าพระสมณโคดม

ส่วนที่ ๒ อวิภูเรนิกาน หมายถึง เรื่องที่เป็นพุทธประวัติของพระพุทธเจ้าในพระชาติสุดท้าย ตั้งแต่ได้จุติ คือเคลื่อนจากสวรรค์ชั้นดุสิตมาถือปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระราชมารดา คือพระนางสิริมหามายา มีพระราช บิดาพระนามว่า พระเจ้าสุทโธทนะ ได้รับการขนานพระนามว่าสิทธัตถะ ต่อมาได้เสด็จออกผนวชเพื่อแสวงหา โมกขธรรม ได้บรรลุพระสัพพัญญุตญาณที่ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ได้แสดงปฐมเทศนาที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี ได้บำเพ็ญพุทธกิจเป็นเวลาถึง ๔๕ ปี และได้เสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ สาลวโนทยาน เมืองกุสินารา แคว้นมัลละ ขณะที่มิพระชนมายุได้ ๘๐ พรรษา

ส่วนที่ ๓ สันติเกนิทาน เป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของเรื่องแต่ละชาดกที่พระพุทธเจ้า ทรงปรารภเหตุการณ์ ต่างๆ แล้วนำเรื่องในอดีตของแต่ละชาดกมาเล่าให้ภิกษุทั้งหลายได้ฟัง ซึ่งเป็นส่วนของวิภูเรนิกานนั่นเอง และเทคนิค วิธีการสอนอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า ที่ใช้เรื่องในอดีตชาติของพระองค์เป็นตัวอย่างประกอบการสอนหรือการ แสดงธรรมของพระองค์

ในส่วนสันติเกนิทานนี้ มีองค์ประกอบอยู่ ๕ ส่วน^{๖๓} คือ

ส่วนที่ ๑ ปัจจุบันวัตถุ เป็นเรื่องในปัจจุบัน คือเป็นส่วนต้นของชาดกที่พระพุทธเจ้าได้ทรงปรารภบุคคล หรือเหตุการณ์ต่างๆ แล้วตรัสชาดกเรื่องนั้นๆ เป็นตัวอย่างประกอบ

ส่วนที่ ๒ อดีตวัตถุ เป็นเรื่องในอดีต คือเป็นเรื่องในอดีตชาติของพระพุทธเจ้าที่เสวยพระชาติเป็นต่างๆ เพื่อใช้ประกอบในการเทศนาสั่งสอนของพระพุทธองค์ ไม่ว่าจะเป็นชาดกทั้ง ๕๔๗ เรื่อง หรือทศชาติชาดก ชาดก ๑๐ เรื่อง มีเทมียชาดก มหาชนกชาดก สุวรรณสามชาดก เป็นต้น

ส่วนที่ ๓ คาลา บทร้อยกรอง คือคำประพันธ์ที่มีรูปคาลา มีทั้งที่เป็นพระดำรัสของพระพุทธเจ้า คาลาที่เป็นบทสนทนาระหว่างตัวละครในชาดกเรื่องนั้นๆ หรือคาลาสรุปเรื่องชาดก

ส่วนที่ ๔ เวยยาकरणะ คำอธิบายศัพท์เฉพาะที่ปรากฏในชาดกเรื่องนั้น เพื่อให้ผู้อ่านอรรถกถาชาดก เข้าใจความหมายของศัพท์เฉพาะที่ปรากฏในชาดกเรื่องนั้น

^{๖๓} ดร.จุฑารัตน์ ทองอินจันทร์, **วรรณคดีชาดก**, พิมพ์ครั้งแรก, (พระนครศรีอยุธยา : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๖), หน้า ๔๖.

ส่วนที่ ๕ สโมธาน เป็นส่วนของการประชุมชาตก คือส่วนประมวลรายชื่อของตัวละครสำคัญของชาตก เรื่องนั้น ๆ เพื่อให้ทราบว่าใครเป็นใครในชาตกเรื่องนั้นๆ โดยตัวเอกของเรื่องทั้งหมดเป็นพระพุทเจ้า เช่น พระเทมียกุมาร ในเทมียชาตก พระมหาชนก ในมหาชนกชาตก สุวรรณสามกุมาร ในสุวรรณสามชาตก เป็นต้น

ส่วนประกอบทั้ง ๕ ส่วนของสันติเกนิทานนี้ สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการนำเสนอข้อมูลชาตกและการวิเคราะห์ชาตกได้ เพราะแสดงให้เห็นถึงส่วนประกอบของชาตกอย่างละเอียด เป็นระบบ ส่วนหลักการหลักธรรม บารมีหรือคติธรรมต่างๆ ที่ปรากฏในชาตกแต่ละเรื่อง สามารถใช้เป็นแนวคิด หลักการ และวิธีการเพื่อเผยแผ่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาตกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ได้

รูปแบบการนำเสนอที่เหมาะสม สำหรับการเผยแผ่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาตก มีนักวิชาการหรือผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนานำเสนอรูปแบบที่ต่างกัน เช่น พระเมธาวิเชียร รศ.ดร. อติตรองอธิการบดีฝ่ายบริหารและฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้แสดงทัศนะต่อการเสนอข้อมูลเกี่ยวกับทศชาติชาตกในปัจจุบันว่า “รูปแบบการเผยแผ่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน เป็นเพียงการเล่าเรื่องไปตามเนื้อหาของชาตกเท่านั้นเอง ซึ่งน่าจะทำได้มากกว่านี้ เพราะระบบ IT ได้พัฒนาไปมากแล้ว ส่วนรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับปัจจุบันและอนาคต คือควรทำเป็นภาพยนตร์ ละคร หรือภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชัน ที่เผยแพร่ผ่านระบบออนไลน์แบบเมตาเวิร์ส (Metaverse) และอื่นๆ ที่ทันต่อสมัยนิยมในปัจจุบัน”^{๖๔} ขณะที่พระปลัดระพิน พุทธิสารโร, รศ.ดร. รองคณบดีฝ่ายบริหาร คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เสนอรูปแบบการนำเสนอไว้ว่า

การนำเสนอ ควรนำเสนอในรูปแบบที่สามารถเข้าถึงคนยุคใหม่ได้ง่าย เช่น ตี๊กต็อก (Tiktok) ทำเป็นคลิปสั้นๆ ความยาวประมาณ ๔๐ วินาที ต่อคลิป เพื่อนำเสนอเชิงสัญลักษณ์ ด้วยการตีความบารมีทั้ง ๑๐ ประการ ให้สามารถสื่อสารกับคนสมัยได้อย่างน่าสนใจ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องศีลบารมี สัจบารมี เมตตาบารมี ฯลฯ ให้สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน ไม่จำเป็นต้องเสนอตาม โครงสร้างของชาตกทั้ง ๑๐ เรื่องโดยตรง การสื่อสารในระบบดิจิทัลทั้งระบบที่เน้นภาพเสียง ต้องสื่อสารอย่างตรงไปตรงมา มีกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน วิธีการที่เหมาะสม และสอดคล้องกับสากลนิยม จริยธรรม ต้องเป็นจริยธรรมสากล ไม่ใช่จริยธรรมทางศาสนาจริยธรรมว่าด้วยยุติธรรมหรือเท่าเทียม เสมอภาคเป็นหัวใจสำคัญของระบบดิจิทัลในอนาคต”^{๖๕}

^{๖๔} พระเมธาวิเชียร, รศ.ดร. อติตรองอธิการบดีฝ่ายบริหารและฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ให้สัมภาษณ์ผ่านระบบออนไลน์ [๑๓ เมษายน ๒๕๖๗].

^{๖๕} พระครูปลัดระพิน พุทธิสารโร, รศ.ดร. รองคณบดีฝ่ายบริหาร คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ให้สัมภาษณ์ผ่านระบบออนไลน์ [๖ พฤษภาคม ๒๕๖๗].

และยังเสนอความเห็นต่อรูปแบบการสื่อสารทศชาติชาดกที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันว่า “รูปแบบการสื่อสารในปัจจุบัน มีอยู่อย่างกว้างขวาง แต่เน้นการสื่อสารตัวกิจกรรมเชิงปัจเจก ไม่ได้ก่อให้เกิดความเอกภาพในเชิงหลักการ วิธีการยังไม่ได้ปรับ ไม่ได้วิเคราะห์กลุ่มลูกค้า (Target Group) ไม่ได้ปรับเปลี่ยนวิธีการนำเสนอ หรือการประมวลผลว่าเป็นอย่างไร ทำให้รูปแบบการนำเสนอในปัจจุบัน คือการกระจายกระจาย ไม่มีเอกภาพ ไม่รู้ว่าต้องการอะไร และยังไม่มียุทธศาสตร์ที่ขับเคลื่อนอย่างเป็นระบบด้วย”

ขณะที่รองศาสตราจารย์ ดร. สมิตินันท์ เนตรนิมิตร ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา และอาจารย์พิเศษของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ให้ทัศนะต่อรูปแบบสื่อสารทศชาติชาดกที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันว่า

การสื่อสารจากหน่วยงาน ที่มีความรู้ด้านพระพุทธศาสนา ทำให้คนในสังคมได้รับความรู้ความเข้าใจในระดับหนึ่ง และการใช้เทคโนโลยีช่วยการสื่อสารสะดวก ทันสมัย และน่าสนใจ แต่มีข้อเสีย คือ ผู้ให้ความรู้บางคนมีอคติ มีจิตใจคับแคบ ไม่ยอมรับความรู้ทัศนคติหรือมุมมองจากนิยายอื่น สอนยึดถือแต่ความคิดเห็นของตนเอง และสื่อมีอิทธิพลมากในการนำเสนอ อาจสร้างความเข้าใจผิดแก่คนในสังคมได้ ผู้ให้ความรู้ควรปรับตัวให้เท่าทันกับกระแสโลกอยู่เสมอ ขณะเดียวกันต้องไม่ทิ้งหลักการของพระพุทธศาสนา เทคโนโลยีเป็นแค่องค์ประกอบที่มาช่วยเสริมให้การสื่อสารดีขึ้น และต้องตั้งเป้าหมายให้ชัดเจน สอนเพื่อให้คนเข้าใจธรรมอย่างถูกต้อง ไม่หลงทาง”^{๖๖}

นอกจากนี้ ยังให้ทัศนะเพิ่มเติมว่า “ในสังคมไทย ทศชาติชาดกมีอิทธิพลทางความเชื่อมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ชาวชมพูทวีป เรียนรู้ รับรู้ทศชาติชาดกซึ่งเป็นประวัติศาสตร์เหมือนการเล่านิทาน ถ้าแยกประวัติศาสตร์ออกจากนิทาน (ตำนาน) ได้ ย่อมอยู่ใกล้การเรียนรู้เข้าถึงคำสอนดั้งเดิม ในยุคข้อมูลข่าวสารสังคมไทยมีวิธีการสื่อสารหลากหลายรูปแบบ จริงก็มี ปลอมก็มาก เรื่องนี้อาจทำให้เกิดความสับสนมากกว่าจะทำให้ได้ปัญญา ดังนั้น การศึกษาบริบททางสังคมในอดีต จะช่วยให้เกิดปัญญา ได้องค์ความรู้ที่ถูกต้อง”

รองศาสตราจารย์ ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน อาจารย์ประจำภาควิชามนุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ได้ให้ทัศนะไว้สรุปได้ว่า การนำเสนอเรื่องความเป็นธรรมในทศชาติชาดก นอกจากการถอดบทเรียนจากเหตุการณ์ที่ปรากฏในทศชาติชาดกแต่ละเรื่องแล้ว ควรจะชี้ให้เห็นว่า ประเด็นเหล่านั้นเกี่ยวกับสภาพสังคมหรือนโยบายของรัฐในสังคมปัจจุบัน ว่าควรจะสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นแก่คนในสังคมอย่างไรบ้าง เช่น การจัดสวัสดิการแก่คนพิการ การจัดสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุ การจัดสรรทรัพยากรที่เป็น

^{๖๖} รศ.ดร. สมิตินันท์ เนตรนิมิตร, ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา อดีตอาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ให้สัมภาษณ์ผ่านระบบซูมออนไลน์ [๒๘ เมษายน ๒๕๖๓].

ธรรม การส่งเสริมการเรียนรู้แก่คนในสังคมอย่างเท่าเทียมกัน การเปิดโอกาสให้คนในสังคมได้พัฒนาศักยภาพตนเองอย่างเป็นระบบ เป็นต้น^{๖๗}

นอกจากนี้ ยังให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า การนำเสนอความเป็นธรรมในทศชาติชาดก ควรจะได้นำเรื่องความเป็นธรรมที่ปรากฏในชาดกแต่ละเรื่อง แล้วมาจัดกลุ่มว่า เรื่องนี้ เหตุการณ์นี้ เกี่ยวกับความเป็นธรรมด้านใด ส่วนการนำเสนอในระบบดิจิทัลตามทฤษฎีการสื่อสารของเดวิด เค. เบอร์โร อาจจะเลือกประเด็นที่โดดเด่นแล้วนำเสนอ เพื่อชี้ให้เห็นว่า สาธารณชนจากเหตุการณ์นี้ ได้ส่งเสริมให้เกิดความเป็นธรรมในสังคมได้อย่างไร

ขณะที่ศาสตราจารย์พิเศษ ร.ท. ดร. บรรจบ บรรณรุจิ ราชบัณฑิต และผู้ทรงคุณวุฒิ ประจำคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ให้ทัศนะต่อรูปแบบการเผยแพร่ความรู้จากทศชาติชาดกว่า “...ความเป็นธรรมที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ที่มีความสอดคล้องกันกับกาลเทศะ และบุคคล สามารถมองความเป็นธรรมได้จาก ๒ มิติ คือมิติจากภายในของตัวละครที่ปรากฏในเรื่องชาดกและมิติจากภายนอก ที่มองเหตุการณ์หรือพฤติกรรมของตัวละครจากทัศนะของคนภายนอก ความเป็นธรรมของพระโพธิสัตว์ คือความเป็นธรรมที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริงที่สอดคล้องกับศีลธรรมหรือความถูกต้อง เข้าถึงเป้าหมายอันสูงสุดคือการบรรลุความเป็นสัมมาสัมโพธิญาณ...”^{๖๘} และว่าทัศนะที่ต่างกัน คือทัศนะที่มาจากภายในและภายนอก ทำให้การพิจารณาเรื่องความเป็นธรรมในทศชาติชาดก มีความเป็นไปที่ต่างกัน จึงต้องระมัดระวังให้มาก...ส่วนเรื่องที่น่าเสนอในสังคมปัจจุบันมีหลายเรื่อง เช่น เวสสันดรชาดก ที่เน้นบริจาททานอย่างไม่มีประมาณ เรื่องมหาชนชาดก ที่เน้นเรื่องวิริยะบารมี มหาสยบบัณฑิตกิติ เพราะเน้นเรื่องการใช้ปัญญาบารมี การตัดสินใจที่มีความเที่ยงธรรม ซึ่งเป็นที่จำเป็นและสำคัญมากสำหรับสังคมปัจจุบัน และได้เสนอว่า “การวิเคราะห์เรื่องความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดก ไม่ควรเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน เพราะอาจจะกระทบความรู้สึกของคนที่มีความแตกแยกกันอย่างรุนแรง ควรให้เรื่องที่ปรากฏในคัมภีร์เป็นตัวเดินเรื่องไปตามความเป็นจริง การนำเสนอผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ อาจจะเลือกประเด็นที่สำคัญในแต่ละชาดกแล้วนำเสนอเป็นแบบภาพรวมให้ครอบคลุมทั้ง ๑๐ ชาดก ไม่ต้องแยกออกเป็นชาดก”

ความจริงแล้ว ชาดกทั้งหมดมี ๕๕๐ เรื่อง ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ มี ๕๒๕ เรื่อง ในเล่มที่ ๒๘ มี ๒๒ เรื่อง รวมทั้งสิ้น ๕๔๗ เรื่อง ชาดกไป ๓ เรื่อง ในพระไตรปิฎกจริง ๆ ไม่มีเรื่องเล่าประกอบไว้ มีแต่คำสุภาษิต

^{๖๗} รศ.ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน, อาจารย์ประจำภาควิชามนุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ให้สัมภาษณ์ผ่านระบบซูมออนไลน์ [๗ เมษายน ๒๕๖๗].

^{๖๘} ศ.พิเศษ ร.ท. ดร. บรรจบ บรรณรุจิ, ราชบัณฑิต และผู้ทรงคุณวุฒิประจำคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ให้สัมภาษณ์ผ่านระบบซูมออนไลน์ [๓ มิถุนายน ๒๕๖๗].

รวมทั้งคำโต้ตอบในนิทาน ส่วนเรื่องเล่าโดยละเอียดมีปรากฏในอรรถกถา ซึ่งเป็นหนังสือที่แต่งขึ้นโดยท่านพุทธโฆสะ ประมาณ พ.ศ. ๙๕๖ เพื่ออธิบายพระไตรปิฎกให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

วิธีการจัดระเบียบบทชาดกชาดกนั้น เหมือนการจัดระเบียบของชาดกทั้งหมด คือจัดตามจำนวนคำฉันท์น้อยขึ้นไปหามาก และตั้งชื่อหมวดหมู่ตามจำนวนคำฉันท์นั้น เช่น เอกนิบาตชาดก ชาดกที่ชุมนุมคำฉันท์บทเดียว มี ๑๕๐ เรื่อง ทุกนิบาตชาดก ชาดกที่ชุมนุมคำฉันท์ ๒ บท มี ๑๐๐ เรื่อง ดิกนิบาตชาดก ชาดกที่ชุมนุมคำฉันท์ ๓ บท มี ๕๐ เรื่อง เป็นต้น จนถึงมหานิบาต ซึ่งเป็นการชุมนุมเรื่องใหญ่ ๑๐ เรื่อง คือทศชาติชาดก มีเตมียชาดก เป็นต้น และมีเวสสันดรชาดก เป็นที่สุด มหานิบาตชาดกนี้เป็นหมวดที่มีพระคาถามากตั้งแต่ ๑๐๐ คาถาขึ้นไป อยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒ มีทั้งหมด ๕ นิบาต จำนวน ๒๒ ชาดก/เรื่อง ได้แก่

- ๑) ปัญญาสนิบาต หมวดที่มี ๕๐ คาถาขึ้นไป มี ๓ ชาดก
- ๒) สักกนิบาต หมวดที่มี ๖๐ คาถาขึ้นไป มี ๒ ชาดก
- ๓) สัตตดินิบาต หมวดที่มี ๗๐ คาถาขึ้นไป มี ๒ ชาดก
- ๔) อสิตินิบาต หมวดที่มี ๘๐ คาถาขึ้นไป มี ๕ ชาดก
- ๕) มหานิบาต หมวดที่มี ๑๐๐ คาถาขึ้นไป มี ๑๐ ชาดก^{๖๙}

เรื่องชาดกทั้งหมดนั้น เป็นการกล่าวถึงการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ทั้ง ๑๐ ประการ คือ ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยบารมี ขันติบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี และอุเบกขาบารมี รวมเรียกว่า บารมี ๑๐ ทศ หรือบารมี ๓๐ ทศ โดยแบ่งบารมีออกเป็น ๓ ระดับ คือบารมีระดับธรรมดา เรียกว่า บารมี มี ๑๐ ทศ บารมีระดับกลาง เรียกว่า อุปบารมี มี ๑๐ ทศ บารมีระดับสูง เรียกว่า ปรมัตถบารมี มี ๑๐ ทศ รวมเรียกว่า บารมี ๓๐ ทศ โดยในแต่ละพระชาตินั้น พระโพธิสัตว์มีการบำเพ็ญบารมีหลายอย่างควบคู่กันไป เช่น ในเวสสันดรชาดก พระเวสสันดร ได้ทรงบำเพ็ญทานบารมีด้วยการบริจาคช้างปัจจัยนาถ แก่ชาวเมืองกาลิงคราษฎร์ และการบริจาคสัตตสมมahan ได้ทรงบำเพ็ญศีลบารมีและเนกขัมมบารมีด้วยบำเพ็ญพรตออกบวชเป็นดาบส ไม่เกี่ยวข้องกับเมถุนธรรม ได้ทรงบำเพ็ญขันติบารมีด้วยการอดทนอดกลั้นอย่างยิ่ง ไม่แสดงอาการโกรธ เมื่อเห็นพราหมณ์ชุกเขียนตีพระชาลีกุมารและพระธิดากันหาขีนาพร้อมทั้งอุคคร่าลากงูไปเสมือนเป็นทาส ทรงบำเพ็ญอุเบกขาบารมี มีใจเป็นกลาง ไม่แสดงเอนเอียงไปข้างใดข้างหนึ่ง ไม่มีอคติต่อหมู่ประชาชนที่เคยขับไล่เนรเทศพระองค์ออก อัญเชิญพระองค์เสด็จกลับเข้าเมืองสีพี และได้

^{๖๙} พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่มที่ ๒๘, พิมพ์ครั้งแรก, เมืองในหมางคสมยฉลองสิริราชสมบัติ ๕๐ ปี ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเมืองในหมางคสมยเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า [๘].

ครองราชย์สมบัติด้วยความเที่ยงธรรมจนวาระสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพของพระองค์ เป็นต้น จึงเห็นได้ว่า ในการนำเสนอองค์ความรู้และความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดก สามารถเลือกเอาเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งจากการบำเพ็ญบารมีทั้งหลายของพระโพธิสัตว์นำเสนอได้ตามความเหมาะสม โดยเฉพาะการนำเสนอประเด็นความเป็นธรรมที่เชื่อมโยงกับนโยบายกับพัฒนาต่างๆ ของประเทศในปัจจุบัน ที่ต้องให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการที่เป็นไปอย่างเป็นธรรมแก่คนทุกระดับอย่างเท่าเทียมกัน

๔.๒.๒ รูปแบบการนำเสนอแบบแนะนำ

การนำเสนอแบบการแนะนำ ในงานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์” สามารถวิเคราะห์ได้ว่า เป็นรูปแบบการนำเสนอที่มีวัตถุประสงค์ชัดเจน คือเพื่อชี้ให้เห็นว่า แต่ละชาดกมีสาระสำคัญอะไรบ้าง มีบุคคลสำคัญที่ปรากฏในชาดกเหล่านั้นใครบ้างที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า มีเหตุการณ์อะไรบ้างที่สะท้อนให้เห็นถึงการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ มีหลักธรรมหรือมีคติธรรมอะไรที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตของคนในสังคมได้ โดยใช้บารมี ๑๐ อย่าง เป็นกรอบแนวคิดหลักในการนำเสนอ ในมหานิบาต ขุททกนิกายชาดก มี ๑๐ ชาดกหรือ ๑๐ เรื่อง ประกอบด้วย

๑) เติมียชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระราชโอรสของพระเจ้ากาสิกราช มีพระนามว่าเทมียกุมาร ได้ทรงบำเพ็ญขันติบารมี ในวัยเยาว์ทรงทอดพระเนตรเห็นพระราชบิดาได้พิพากษาลงโทษพวกโจรแล้ว พระองค์ได้ระลึกถึงอดีตชาติได้ว่า พระองค์เคยเป็นพระราชอาและได้พิพากษาลงโทษคนเช่นนี้มาแล้ว และต้องไปเสวยผลกรรมในนรกเป็นเวลานาน ในชาตินี้จึงไม่ปรารถนาจะครองราชสมบัติและได้ทรงเกลี้ยทำเป็นใบ้ แม้จะถูกทดลองด้วยวิธีการต่างๆ มาตลอดเวลา ก็ไม่ยอมเจรจา พระราชบิดาจึงรับสั่งให้นำตัวท่านไปฝังในป่าช้า ทำให้ท่านได้โอกาสสอนนายสารถีแล้วเสด็จออกบรรพชา ต่อมาพระราชบิดาและชาวเมืองก็ได้ออกบรรพชาตามเป็นจำนวนมาก^{๗๐}

จากเหตุการณ์ที่ปรากฏในเทมียชาดกนี้ ทำให้ได้รูปแบบการนำเสนอในเชิงแนะนำแก่คนในสังคมว่า ความเป็นพระราชานั้น แม้จะมีอำนาจบารมีมากมาย สามารถให้คุณและโทษแก่บุคคลทั้งหลายที่อยู่ภายใต้การปกครองได้ แต่ถ้าทรงเป็นพระราชอาผู้ครองราชสมบัติด้วยความเที่ยงธรรม เป็นพระราชอาที่ผู้ทรงธรรม ผู้เปี่ยมด้วยความรู้ความสามารถแล้ว ย่อมสามารถสร้างคุณประโยชน์แก่สังคมประเทศชาติได้อย่างมหาศาล และพระองค์ก็ไม่จำเป็นต้องกลัวต่อการไปตกนรกหลังจากสวรรคตแล้ว เพราะพระองค์ได้บำเพ็ญคุณความดีหรือทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจต่างๆ อย่างบริบูรณ์แล้ว เมื่อสวรรคตไปแล้ว ย่อมไปสู่สุคติโลกสวรรค์แน่นอน ดังนั้น ความเป็นพระราชอาไม่ได้เป็นสิ่งที่น่ากลัวแต่อย่างใด ความเป็นคนชั่ว ความเป็นคนไม่ดี ความเป็นคนพาล หรือความเป็นโมฆะบุรุษต่างหาก เป็นสิ่งที่น่ากลัว เพราะถ้าบุคคลประพฤติดนเป็นชั่วสันดานหยาบ สร้างแต่

^{๗๐} พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่มที่ ๒๘, หน้า [๑๓].

อกุศลกรรม คือกรรมที่ชั่ว เช่น การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤตินอกใจ เป็นต้น ย่อมไปสู่การวิบัติ ความเป็นเปรต ความเป็นสัตว์เดรัจฉานอย่างแน่นอน เพราะการกระทำของตนเองเป็นสาเหตุ ซึ่งก็สอดคล้องกับหลักการทางพระพุทธศาสนา ในขุททกนิกาย ธรรมบท ที่ว่า

น ชจจา วสโล โหติ น ชจจา โหติ พราหมโณ

กมมฺนา วสโล โหติ กมมฺนา โหติ พราหมโณ^{๗๑}

บุคคลจะเป็นคนถ้อย เพราะชาติก็หาไม่ บุคคลจะเป็นพราหมณ์ เพราะชาติก็หาไม่

แต่บุคคลจะเป็นคนถ้อย เพราะกรรม บุคคลจะเป็นพราหมณ์ ก็เพราะกรรม ฯ

จากหลักการในธรรมบทนี้ แสดงให้เห็นว่า ความเป็นถ้อย ความเป็นคนชั่ว ความเป็นพราหมณ์ ไม่ได้เป็นด้วยชาติกำเนิด คือไม่ได้เป็นมาแต่ต้น ไม่ได้เป็นโดยอัตโนมัตติ แต่เป็นไปเพราะการกระทำของตนเองในปัจจุบันชาติ หมายความว่า บุคคลจะเป็นคนดีหรือคนชั่วก็เพราะกรรม คือการกระทำของตนเอง มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งพาอาศัย บุคคลจะกรรมใดไว้ ดีหรือชั่ว บุคคลย่อมจะได้รับผลของการกระทำกรรมนั้น เพราะกรรมเป็นเครื่องจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้มีความเลวหรือประณีตแตกต่างกัน ดังที่ปรากฏในจุฬามณีวิภังคสูตร^{๗๒} และมหากรรมวิภังคสูตร^{๗๓} ดังนั้น การสื่อสารที่เหมาะสมจึงต้องนำเสนอสาระสำคัญที่ปรากฏอยู่ในชาดกนี้อย่างตรงไปตรงมา เพื่อให้ผู้รับสารได้เข้าใจสาระสำคัญอย่างชัดเจนและสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างเป็นรูปธรรม

๒) มหาชนกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้ามหาราชแห่งกรุงมิลินท ทรงบำเพ็ญวิริยบารมีด้วยการว่ายน้ำกลายมหาสมุทรเป็นเวลา ๗ วัน ๗ คืน เรื่องโดยสรุปมีว่า ในขณะที่พระมารดาทรงพระครรภ์ได้หนีเข้าป่าอาศัยอยู่กับอาจารย์ผู้ศึกษาปาโมกข์ที่เมืองกาลจัมปากะ เมื่อเจริญวัยได้ศึกษาจนจบไตรเพทและศิลปศาสตร์ และขออนุญาตจากพระมารดาเพื่อเดินทางไปค้าขายที่สุวรรณภูมิ แต่เรือแตกอัปปางจมลงในมหาสมุทรก่อน ในขณะที่พวกพ่อค้าในเรือคนอื่นๆ ต่างอ้อนวอนขอให้เทพดาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายมาช่วยเหลือท่านได้ลงไปที่ห้องครัว บริโภคอาหารให้อิ่มแล้วทาตัวด้วยน้ำมัน ขึ้นไปบนยอดของเสากระโดงเรือกระโดดออกจากเรือ ขณะที่เรือกำลังจะจม ได้อาศัยกำลังของตนเองว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทรเป็นเวลาถึง ๗ ขณะนั้นนางมณีเมขลาซึ่งเป็นเทพธิดาผู้รักษามหาสมุทร ได้เข้ามาช่วยเหลือด้วยนำท่านไปส่งขึ้นฝั่งให้บรรทมอยู่ในเขตพระราชอุทยาน แห่งที่กรุงมิลินท ในวันนั้นพระเจ้าปิลชนกแห่งกรุงมิลินทได้เสด็จสวรรคต โดยไม่มีองค์รัชทายาทไว้สืบราชสมบัติมีแต่พระราชธิดาพระองค์เดียว พวกอำมาตย์และบุโรหิตได้ปล่อยราชรถให้วิ่งออกไปเพื่อแสวงหาบุคคลที่เหมาะสมกับความเป็นพระราชา ราชรถได้แล่นมาหยุดอยู่ที่ตรงพระมหาชนกบรรทมอยู่พอดี พวกเขาจึง

^{๗๑} พุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๓๐๖/๕๕๙, พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๐๖/๕๕๙.

^{๗๒} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙ - ๒๘๗/๓๔๙ - ๓๕๖.

^{๗๓} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๘ - ๓๐๓/๓๕๗ - ๓๖๗.

ได้อัญเชิญพระองค์ขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระราชแห่งกรุงมิถิลา สืบต่อจากพระเจ้าโปลชนกผู้เป็นพระเจ้าอา ซึ่งไม่มีพระราชโอรส เพราะพระองค์ทรงรับสั่งไว้ก่อนสวรรคตว่า ถ้าผู้ใดสามารถรู้ข้อความของปริศนาธรรม ๑๖ ข้อ และทำให้พระราชธิดาสวีสีของเราพอพระทัยได้ ก็ให้พร้อมใจกันอภิเษกผู้นั้นขึ้นเป็นกษัตริย์ครองราชสมบัติสืบไป พระเจ้ามหาชนกทรงครองราชสมบัติด้วยทศพิธราชธรรมตลอดมา ทรงสร้างความเจริญมั่นคงแก่บ้านเมืองและประชาชนต่างก็อยู่เย็นเป็นสุข หลังจากนั้นพระองค์จึงได้สละราชสมบัติให้แก่พระราชโอรสพระนามว่าทิมาวุ เสด็จออกบรรพชาเป็นดาบส แม้พระมหีจะทูลอ้อนวอนอย่างไรพระองค์ก็ไม่ยอมเสด็จกลับทรงบำเพ็ญจณและอภิญญาให้เกิดขึ้นแล้ว เมื่อสวรรคตแล้วได้ไปเกิดในพรหมโลก

จากเหตุการณ์นี้ สรุปรูปเป็นรูปแบบการเผยแผ่องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับความเป็นธรรมได้ว่า เหตุการณ์ขณะที่เป็นแรงจูงใจให้พระมหากษัตริย์ออกบวช คือการทอดพระเนตรเห็นต้นมะม่วงสองต้นในพระราชอุทยานที่ได้รับการปฏิบัติแตกต่างกัน ต้นที่มีผลสมบูรณ์ ถูกพวกเหล่าเสนาอำมาตย์รุมยื้อแย่งกินผลของมัน ถึงขั้นทำลายกิ่งของต้นมะม่วงให้ได้รับความเสียหาย ขณะที่ต้นมะม่วงอีกต้นที่ไม่มีผล กลับไม่มีใครสนใจที่จะรุมยื้อแย่งแต่อย่างใดไม่ ทำให้ได้คติธรรมว่า สถานะ ตำแหน่ง หรือบุคคลที่สามารถให้คุณหรือโทษแก่บุคคลอื่นได้ ย่อมได้รับความสนใจ มีบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามาติดสัมพันธ์เพื่อแสวงหาผลประโยชน์อยู่ตลอดเวลา ขณะที่สถานะ ตำแหน่ง หรือบุคคลใดที่ไม่อยู่ในบทบาท ตำแหน่ง หน้าที่ไม่สำคัญ ไม่สามารถให้คุณหรือโทษแก่บุคคลอื่นได้ ก็จะไม่มีการให้ความสำคัญ ให้ความสำคัญ เหมือนกับมะม่วงอีกต้นหนึ่งที่ไม่มีผล ก็ไม่มีใครสนใจเช่นเดียวกัน ดังนั้น รูปแบบของการสื่อสารจากเหตุการณ์นี้ คือต้องพยายามนำเสนอในเชิงแนะนำว่า แต่ละภาคส่วนล้วนมีความสำคัญ มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เป็นปัจจัยสนับสนุนแก่กันและกัน การกระจายทรัพยากร การแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเสมอภาค เท่าเทียมกัน โดยปราศจากอคติ ไม่เลือกที่รัก ผลักที่ชัง ให้ความสำคัญแก่ทุกภาคส่วนที่มีอยู่ในสังคม ย่อมเป็นหลักประกันให้เกิดความเป็นธรรมแก่คนในสังคมได้ สอดคล้องกับหลักการในสารานิยธรรม ข้อที่ ๔ คือสาธารณโภคิตา คือความเป็นผู้มีโอบอ้อมอารีเพื่อส่วนรวม หมายความว่า การได้มา การมีอยู่ หรือการเกิดขึ้นของผลประโยชน์ใดๆ ในหน่วยงาน องค์กร ชุมชนหรือสังคม ผู้มีหน้าที่ในการบริหารจัดการ ต้องแจกจ่าย แบ่งปันอย่างทั่วถึงกัน ไม่ให้กระจุกตัวหรือผูกขาดอยู่กับบุคคล หรือกลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเฉพาะ เพื่อสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม เพื่อลดความเหลื่อมล้ำของรายได้ต่อหัวของประชาชนในทุกระดับชั้น และเพื่อกระจายผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน

๓) สุวรรณสามชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นสุวรรณสามดาบส บำเพ็ญเมตตาบารมี ได้เลี้ยงดูมารดาบิดาผู้ตาบอดอยู่ในป่า ต่อมาวันหนึ่งขณะที่สุวรรณสามดาบสลงไปตักน้ำและได้ถูกพระเจ้ากบิลยักษียิงด้วยลูกศรอาบยาพิษ ท่านได้ถามกลับไปว่า ยิ่งข้าพเจ้าทำไม พระองค์ตรัสตอบว่า เข้าใจผิดคิดว่าเจ้าเป็นคนที่ไล่เนื้อให้หนีไปก่อนจะสลบลงไป ท่านได้ทูลขอรับรองว่า ขอพระองค์โปรดช่วยเลี้ยงดูบิดามารดาแทนข้าพเจ้าด้วย พระเจ้ากบิลยักษเข้าพระทัยว่า สุวรรณสามตายแล้ว จึงเสด็จไปนำบิดามารดามาดูศพของสุวรรณสาม เมื่อท่านทั้ง ๒ มาดูแล้ว จำได้ว่า เป็นบุตรของตนจริงๆ พวกเขาร้องไห้คร่ำครวญอย่างน่าเวทนา จากนั้นจึงได้ทำสังจิกิริยา

ขอให้พิชรายออกจากร่างกายของสุวรรณสาม และยังมีเทพธิดาองค์หนึ่งผู้เคยเป็นพระมารดาของท่านได้มาช่วยสังกริยาด้วย สุวรรณสามได้ฟื้นขึ้นมาพร้อมอาการตาบอดของบิดามารดาก็หายเป็นปกติ ท่านได้แสดงธรรมแก่พระเจ้ากบิลยักษให้ตั้งอยู่ในศีล ๕ ตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์ และพระสุวรรณสามได้ปรนนิบัติบิดามารดาจนท่านทั้ง ๒ สิ้นไปและไปเกิดในพรหมโลกทั้งหมด

จากเหตุการณ์โดยสรุปในชาดกนี้ สามารถวิเคราะห์ได้ว่า เหตุการณ์ขณะที่สุวรรณสามถูกยิงด้วยลูกศรอาบยาพิษของพระเจ้ากบิลยักษ เพราะต้องการทดสอบว่า เป็นคน หรือเทวดา เป็นเหตุการณ์ที่น่าสะเทือนใจ และควรแนะนำคนในสังคมว่า การกระทำความบางอย่างของบุคคล อาจจะมีเหตุผลเพียงน้อยนิดที่จะสนับสนุนการกระทำของตนเองได้ ขณะที่ผลของการกระทำนั้นส่งผลอันยิ่งใหญ่ เช่น ทำลายชีวิต ทรัพย์สิน หรือความสามัคคีของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลได้ และเหตุการณ์ขณะที่มารดาบิดาและนางเทพธิดาผู้เคยเป็นมารดาของสุวรรณสามได้ทำสังกริยา เพื่อให้สุวรรณสามฟื้นคืนชีพขึ้นมา จนทำให้มีเหตุอัศจรรย์เกิดขึ้นพร้อมกันทั้ง ๔ อย่าง คือ พระมหาสัตว์สุวรรณสามหายฟื้นคืนชีพหายเป็นปกติ ดาบสและดาปสินีผู้เป็นบิดามารดาของท่านหายจากตาบอดมีดวงตาสามารถมองเห็นได้ตามปกติ แสงพระอาทิตย์ในรุ่งอรุณขึ้นปรากฏ และบุคคลทั้งสี่ได้มาปรากฏที่อาศรมดั้งเดิม

๔) เนมิราชชาดก การนำเสนอเหตุการณ์ที่สำคัญในชาดกนี้ คือการที่พระเจ้าเนมิราชผู้ทรงสมาทานศีลอุโบสถอยู่เป็นประจำ ทรงชี้แจงทางที่เที่ยงในการดำเนินชีวิตให้แก่ประชาชนทั้งหลาย เมื่อพวกเขาได้ปฏิบัติตามคำแนะนำของพระองค์อย่างดีแล้ว ตายไปจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ พวกเทวดาทั้งหลายเหล่านั้นระลึกถึงของพระองค์จึงได้ให้มาตลีเทพบุตรนำเวชยันต์ราชรถไปรับพระองค์ขึ้นไปเยี่ยมชมสวรรค์ มาตลีเทพบุตรได้นำพระเจ้าเนมิราชไปเยี่ยมชมนครชุมต่างๆ พร้อมทั้งแสดงบุพพกรรมของสัตว์นรกเหล่านั้น และนำพระองค์ไปเยี่ยมชมสวรรค์ชั้นต่างๆ พร้อมทั้งให้สดับบุพพกรรมของเทวดาแต่ละชั้น นอกจากนี้ยังได้พาไปเฝ้าท้าวสักกเทวราชบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พระเจ้าเนมิราชได้มีโอกาสแสดงธรรมแก่ท้าวสักกะและเทวดาทั้งหลายด้วย เมื่อพระองค์กลับมายังมนุษยโลกแล้วได้สั่งสอนหมู่ประชาชนให้ตั้งอยู่ในความดีทั้งหลาย มีการให้ทาน รักษาศีล เป็นต้น เมื่อพระเกศาหงอกแล้วก็เสด็จออกบรรพชา บำเพ็ญฌานสมาบัติให้เกิดขึ้น เมื่อสวรรคตแล้วก็ไปเกิดในพรหมโลก

เหตุการณ์ที่ควรนำเสนอในชาดกนี้ คือความเป็นธรรมของกฎธรรมชาติของกรรม ระหว่างผลของการทำความดีและความชั่ว ที่มีผลแตกต่างกัน การทำความชั่วเป็นเหตุให้มนุษย์ทั้งหลายอยู่ในโลกนี้ด้วยความเดือดร้อน ความทุกข์ ความลำบาก เมื่อตายไปแล้วก็ไปรับผลกรรมนั้นในนรกชุมต่างๆ ตามกรรมชั่วที่ตนได้กระทำ ขณะที่ผู้ทำกรรมดี ย่อมเป็นอยู่ในโลกนี้ด้วยความสุข ความเจริญรุ่งเรือง ในลาภยศสุขสรรเสริญ การนำเสนอฉากทัศน์ในพระสูตรนี้ เพื่อปลูกฝังความดีงามให้ปรากฏขึ้นในจิตใจของคนทั้งหลาย เพื่อป้องกันมิให้คนทำความชั่ว และเพื่อให้คนทั้งหลายร่วมกันสร้างสรรค์ บำเพ็ญประโยชน์ตนเองและประโยชน์ของผู้อื่นให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท เป็นการกระตุ้นเตือนให้ทุกคนร่วมกันทำความดีงามแก่สังคมและป้องกันปราชัยการกระทำ

ทำความเข้าใจทุกรูปแบบในสังคม นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นว่า บทบาทและการทำหน้าที่ของผู้นำประเทศมีความสำคัญมากในฐานะที่เป็นแบบอย่างแก่หมู่ประชาชนทั้งหลาย

๕) มโหสถชาดก เหตุการณ์สำคัญในชาดกเรื่องนี้ คือการที่มโหสถบัณฑิต เป็นผู้มีปัญญาเฉลียวฉลาดมาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก ได้แก้ปัญหาด้านต่างๆ ด้วยปัญญา พระเจ้าวิเทหะทรงทราบข่าว จึงโปรดให้นำตัวเข้ารับราชการเป็นบัณฑิตประจำราชสำนัก แต่ในเบื้องต้นมโหสถบัณฑิตไม่ได้รับความเจริญก้าวหน้าเท่าที่ควร เพราะบัณฑิตผู้อาวุโสมักจะหาเรื่องใส่ความอยู่เสมอๆ แต่ท่านก็สามารถใช้ปัญญาแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้

เหตุการณ์ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งชาดกเรื่องนี้ คือเมื่อมโหสถบัณฑิต ได้รับแต่งตั้งเป็นเสนาบดีแล้ว ได้ยกทัพไปปราบพระเจ้าจูฬิน แห่งเมืองปัญจาละ แต่พระเจ้าจูฬินทรงเจรจายอมสงบศึกและขอร้องให้มโหสถบัณฑิตไปรับราชการอยู่กับพระองค์ ต่อมาเมื่อพระเจ้าวิเทหะสวรรคตแล้ว มโหสถบัณฑิตจึงตัดสินใจเดินทางไปรับราชการอยู่ประจำราชสำนักของพระเจ้าจูฬิน แต่ก็ต้องประสบปัญหาหลายอย่างเหมือนกับที่เผชิญขณะที่อยู่กับพระเจ้าวิเทหะ คือถูกอำมาตย์อาวุโสทั้งหลายกลั่นแกล้งใส่ความอยู่เสมอ มโหสถบัณฑิตได้ใช้ปัญญาแก้ไขปัญหาด้านต่างๆ ด้วยการมีกัลยาณมิตร คือนางปริพาชิกาคนหนึ่ง ที่เห็นความสามารถของมโหสถบัณฑิต จึงได้กราบทูลพระเจ้าจูฬิน ให้ประกาศเกียรติคุณของมโหสถบัณฑิตให้ปรากฏในท่ามกลางมหาสมาคม พระเจ้าจูฬินประกาศว่า พระองค์ยอมสละชีวิตของพระราชมารดา พระเทวี พระราชโอรส พระสหาย บุโรหิต และชีวิตของพระองค์ได้ แต่จะไม่ยอมสละมโหสถบัณฑิตนี้ให้แก่อริเป็นอันขาด ทำให้เกียรติคุณของมโหสถบัณฑิตแพร่ขจรไปทั่วสารทิศ ท่านได้บำเพ็ญกิจต่างๆ ตอบสนองคุณของพระเจ้าจูฬินตลอดชีวิตของท่าน เมื่อสิ้นชีวิตแล้วได้ไปเกิดในพรหมโลก ดังนั้น จึงควรเสนอแนะแก่คนในสังคมเพื่อให้เห็นว่า แต่ละหน่วยงาน หรือองค์กร มักจะมีคนที่มีความอัจฉริยภาพ กลั่นแกล้ง ยุยง ประจบสอพลอเป็นเรื่องปกติ บุคคลผู้ทำงานร่วมกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเช่นนี้ จึงต้องมีไหวพริบปฏิภาณ มีความดีส่วนตัวและมีกัลยาณมิตรเป็นเกราะกำบัง เป็นเพื่อนคู่คิดมิตรคู่บ้านอยู่เสมอ ดังเช่นมโหสถบัณฑิตที่มีความชาญฉลาดในตนเอง และมีคู่ครองที่คอยให้คำแนะนำปรึกษาอยู่เสมอ

๖) ภูริทัตตชาดก เหตุการณ์สำคัญที่ควรนำเสนอคือ การมุ่งมั่นรักษาศีลอุโบสถมิให้ขาดมิให้ต่างพร้อยของภูริทัตตนาคราช ที่จอมปลวกที่ริมฝั่งยมนาใกล้กับถิ่นที่อยู่ของมนุษย์ ที่ถูกพราหมณ์ลัทธิพาล จับตัวไปแสดงตามที่ต่างๆ เพื่อหาเงินทอง ต่อมานางผู้เป็นพี่น้อง ๓ คนได้มาช่วยเหลือให้รอดพ้นจากพราหมณ์หมองไปได้ นางผู้พี่ชายมีความโกรธแค้นจึงคิดที่จะทำลายชีวิตของพราหมณ์ด้วยอิทธิฤทธิ์ของตนเอง แต่ถูกนางผู้เป็นน้องชายห้ามไว้ เพราะพวกพราหมณ์ทั้งหลายเป็นผู้รู้พระเวทเป็นผู้สวดมนต์ ใครๆ ไม่ควรทำลาย แต่ภูริทัตตนาคราชได้อธิบายให้ทราบว่า ความเข้าใจเช่นนั้น เป็นความเห็นที่ผิด การปฏิบัติตามลัทธิของพราหมณ์เช่นนั้น เป็นการปฏิบัติที่ไม่ถูกต้อง

จากเหตุการณ์ที่ปรากฏในภูริทัตตชาดกนี้ ทำให้เห็นว่า รูปแบบการนำเสนอควรเป็นการสื่อให้เห็นว่า บุคคลไม่ควรทำการละเมิดศีลธรรม กฎหมายหรือกติกาสังคม เพียงเพราะเหตุแห่งความจำเป็นบางอย่างที่อาจจะส่งผลให้ประพฤติดล่่วงละเมิดได้ เช่น เหตุผลด้านความปลอดภัยในชีวิต ทรัพย์สิน ความลำบากทางกาย

และจิตใจ เป็นต้น ควรถือเอาการประพฤติปฏิบัติของกษัตริย์ที่ตนศรัทธาเป็นตัวอย่าง ที่ไม่ยอมล่วงละเมิดศีลอุโบสถที่ตนสมาทานรักษาไว้แล้ว เพราะเหตุแห่งความลำบากทางกาย ถูกบีบบังคับให้แสดงฤทธิ์ปาฏิหาริย์ต่างๆ เพื่อประโยชน์แห่งทรัพย์สินเงินทองของพราหมณ์อำลัมพาย ซึ่งการกระทำลักษณะนี้ ถ้าไม่ใช่ในคราวพระโพธิสัตว์อาจจะไม่สามารถทำได้ เพราะโดยปกติไม่ว่าคนหรือสัตว์มักจะรักตัวกลัวตาย คิดปกป้องคุ้มครองรักษาตนเองก่อนด้วยกันทั้งนั้น

๗) จันทกุมารชาดก เหตุการณ์สำคัญในชาดกเรื่องนี้ คือการที่พระเจ้าจันทกุมาร พระโอรสของพระเจ้าเอกราช เห็นความไม่เป็นธรรมที่ประชาชนได้รับความเดือดร้อน จากการตัดสินใจของกัณหาละพราหมณ์ที่เห็นแก่อำิสสินจ้าง ตัดสินคดีความตามอำนาจเงินค่าจ้าง กระทำคนผิดให้ถูกและกระทำคนถูกให้ผิดได้ พระองค์จึงนำความกราบทูลพระราชนัดดาให้ทราบและให้ปลดกัณหาละพราหมณ์ออกจากตำแหน่ง แล้วทรงแต่งตั้งให้พระเจ้าจันทกุมารให้ทำหน้าที่ผู้พิพากษาคดีความแทน ทำให้พราหมณ์ผู้นี้โกรธแค้นและหาทางที่จะล้างแค้นอยู่ตลอดเวลา จนกระทั่งได้โอกาสที่พระเจ้าเอกราชทรงสุบินเห็นทิพยสมบัติบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เขาจึงถวายคำแนะนำพระราชาให้จับพระเจ้าจันทกุมารพร้อมด้วยคนและสัตว์จำนวนมาก อย่างละ ๔ เพื่อกระทำการบูชายัญ พระราชาผู้โง่เขลาได้เชื่อและปฏิบัติตาม ด้วยการสังจับบุคคลและสัตว์ทั้งหลายมารวมกันที่พระลานหลวง แต่ยังไม่พอสัตว์ที่ท้าวสักกเทวราชได้เสด็จลงมาช่วยทันเวลา ประชาชนจึงพากันรุมประชาทัณฑ์กัณหาละพราหมณ์จนตายและปลดพระเจ้าเอกราชออกจากตำแหน่งเนรเทศให้ไปอยู่ในถิ่นของกัณหาละพราหมณ์ แล้วได้สถาปนาพระเจ้าจันทกุมารขึ้นเป็นกษัตริย์ พระองค์ได้ปกครองบ้านเมืองด้วยธรรม และยังได้เสด็จไปเยี่ยมพระราชนัดดาที่อยู่นอกเมืองอยู่เป็นประจำมิได้ขาด

จากเหตุการณ์นี้ รูปแบบการนำเสนอจึงควรนำเสนอโดยเน้นให้เห็นความเป็นธรรม คือการตัดสินคดีความ ของผู้พิพากษาทั้งหลายควรเป็นไปอย่างเที่ยงธรรม มีความเป็นธรรม อำนาจความยุติธรรมให้เกิดขึ้นแก่คนในสังคมอย่างเท่าเทียมกัน ผู้ทำหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม ต้องมีความซื่อสัตย์ต่อวิชาชีพ มีคุณธรรม จริยธรรม มีธรรมประจำใจ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ต้องมุ่งคุ้มครองรักษาความยุติธรรมให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนให้ได้โดยปราศจากอคติ ขณะเดียวกันผู้นำ ผู้ปกครองประเทศชาติ ควรเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ ฉลาด มีวิจรรณญาณ ไม่หุนหัน ไม่เชื่อคนง่าย ต้องบริหารบ้านเมืองอย่างเที่ยงธรรม มีความเป็นกลาง ปราศจากอคติ ๔ ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง

๘) นารทชาดก เหตุการณ์สำคัญคือพระโพธิสัตว์ซึ่งเสวยพระชาติเป็นท้าวมหาพราหมณ์ชื่อว่านารทะ ได้ลงมาช่วยเปลื้องความเห็นผิดของพระเจ้าอังคตราช ผู้มีความเชื่อว่าสวรรค์ไม่มี นรกไม่มี โลกหน้าไม่มี บิดามารดาไม่มีคุณ บุญบาปไม่มี สัตว์ทั้งหลายจะดีหรือชั่วไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย เพราะพระองค์ไปเลื่อมใสศรัทธาคำสอนของคุณาชีวก ทำให้พระองค์ละเลยการปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่างๆ หันมาเสวยสุราเมรัยและบริโภคกามคุณอย่างเดียว แต่เดิมนั้น พระราชบิดาราชผู้เป็นพระราชบิดาของพระเจ้าอังคตราชได้ทรงพยายามที่จะเปลื้องความเห็น

ผิดของพระราชบิดาแล้ว แต่ไม่สำเร็จ พระองค์จึงทรงตั้งสัตยาธิษฐานขอให้สมณพราหมณ์ เทวดา พระอินทร์ หรือท้าวมหาพรหมลงมาช่วย

จากเหตุการณ์นี้ รูปแบบการนำเสนอจึงควรเน้นให้เห็นว่า กัลยาณมิตรมีความสำคัญมากต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลแต่ละคน ถ้าบุคคลมีกัลยาณมิตรอยู่ใกล้ชิด คบหากัลยาณมิตร เชื่อฟังคำสอนของกัลยาณมิตรแล้ว ย่อมสามารถดำเนินชีวิตของตนเองได้ไปในทางที่ถูกต้อง ย่อมอยู่เป็นสุข เจริญรุ่งเรืองในชีวิตหน้าที่การงานในการ เพราะกัลยาณมิตรย่อมชี้แนะแนวทางที่ตรงที่ถูกต้องอยู่เสมอ แต่ถ้าบุคคลคบเพื่อนชั่ว หรือปาปมิตรแล้ว ชีวิตของเขา ย่อมประสบแต่ทางเสื่อมหาความเจริญมิได้ เพราะปาปมิตรย่อมแนะนำในทางที่เสียหาย ในทางที่เป็นความเสื่อม หาความเจริญมิได้ ดังเช่นพระเจ้าอังกศิราชที่ไปสมาคม เคารพศรัทธาคุณาชีวก ผู้เป็นมัจฉาทิฎฐิ ทำให้พระองค์ดำเนินชีวิตไปในทางที่ผิด แต่เพราะมีพระราชบิดารุจาผู้เป็นสัมมาทิฎฐิ จึงสามารถนำพาพระราชบิดาของพระองค์ให้หันกลับมาสู่แนวทางที่ตรง สู่การดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง เหมาะสมได้ โดยอาศัยอำนาจของนารทพรหมมาช่วยอีกทางหนึ่ง แสดงให้เห็นว่า กัลยาณมิตรมีความสำคัญมากต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคม ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า กัลยาณมิตรเป็นทุกสิ่งทุกอย่างของพรหมจรรย์ เป็นบุพพนิมิตแห่งการเกิดของอริยมรรคมีองค์ ๘ ดังเช่นพระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพพนิมิต ฉันทใด กัลยาณมิตรตตา (ความเป็นผู้มีมิตรดี) ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพพนิมิต เพื่อความเกิดขึ้นของอริยมรรคมีองค์ ๘ แก่ภิกษุ ฉันทัน”^{๗๔}

๙) วิรุทธชาดก เหตุการณ์สำคัญในชาดกนี้ คือวิรุทธบัณฑิต ได้แสดงราชวสตีธรรม คุณสมบัติของความ เป็นข้าราชการที่ดีแก่บุตร ธิดา อำมาตย์ ญาติและเพื่อนสนิทไว้ เช่น การไม่หวั่นไหวด้วยอำนาจแห่งความพอใจ การเป็นผู้สม่ำเสมอ เทียงตรง ดุจตราขัง ความเป็นผู้ฉลาดในกิจการงานทั้งปวง การไม่เดินบนทางที่เขาจัดแต่งไว้สำหรับพระราชา ไม่ควรบริโภคมกาทัดเทียมกับพระราชา ไม่ควรใช้สอยเสื้อผ้า เครื่องประดับ เครื่องอุปโภคบริโภคทัดเทียมกับพระราชา ไม่ควรประพฤติดอกกับปฏิกิริยาทัดเทียมพระราชา ไม่พึงทำการสนทนากับนางสนมกำนัลของพระราชา เป็นต้น และสาธุรธรรม คือธรรมของคนดี แก่ปุณณกยัภษา ท่านจงเดินไปตามทางที่ท่านเดินไปแล้ว จงอย่าเฝ้าฝ่ามืออันเปียกชุ่ม อย่าได้ประทุษร้ายในมิตรทั้งหลายในกาลไหนๆ และอย่าตกอยู่ในอำนาจของเหล่าอัสตรี

จากหลักการของราชวสตีธรรม และสาธุรธรรมนี้ สามารถใช้เป็นแนวทางสำหรับการดำเนินชีวิตของคนในสังคมได้ เช่น การเป็นผู้สม่ำเสมอ เทียงตรง ดุจตราขัง หลักการนี้ เกี่ยวข้องกับความเป็นธรรมในสังคมโดยตรง ที่เน้นให้บุคคลผู้ทำงานในราชสำนัก หรือเป็นข้าราชการ ต้องมีความยุติธรรม ถือความถูกต้อง ความเสมอภาค เป็นหลักสำหรับการทำงานในหน้าที่การงาน โดยเฉพาะการบริหารจัดการนโยบายของภาครัฐ การจัดสรรงบประมาณ การแบ่งปันทรัพยากร และการให้บริการแก่ประชาชน จะต้องมีความเป็นธรรม ความ

^{๗๔} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๙/๔๓.

ยุติธรรม ความเสมอภาค จึงจะทำให้การบริการเป็นไปอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ สร้างสรรค์ประโยชน์ แก่สังคมได้อย่างแท้จริง

๑๐) เวสสันดรชาดก เหตุการณ์สำคัญในชาดกนี้ คือบริจาคว้างมัจฉาของพระเจ้าพิมพิสารแห่งเมืองโกศลราชธานี มาขอความช่วยเหลือ เพราะว่าเมืองโกศลราชธานีเกิดความแห้งแล้ง ติดต่อกันมาเป็นเวลานาน จนเป็นเหตุให้ชาวเมืองสีพีไม่พอใจ ประท้วงด้วยเกรงว่าจะเกิดความแห้งแล้งในแคว้น แคว้นเช่นกัน จึงได้กราบทูลพระเจ้ากรุงสัณชัยให้ปลดพระเวสสันดรออกจากความเป็นพระราชานัดและเนรเทศจากเมืองไป ความจริงแล้ว ชาวเมืองสีพี ประท้วงให้เนรเทศเฉพาะพระเวสสันดรเท่านั้น ไม่ได้ให้เนรเทศพระนางมัทรีและพระราชโอรสพระราชธิดาด้วย แต่เพราะพระนางมัทรีอ้างเหตุผลที่น่าเชื่อว่า พระนางไม่อาจอยู่ในฐานะเป็นสตรีม่ายได้ ไม่อาจอยู่เสวยความสุขแต่เพียงลำพังในขณะที่พระราชสวามีต้องระหกระเหินไปอยู่ป่า พระนางจึงทูลขอเสด็จตามไปด้วย แม้จะลำบากเพียงใด ก่อนที่จะเสด็จออกจากเมืองพระเวสสันดรได้บริจาคว้างมัจฉาหาทานอันยิ่งใหญ่แก่ชาวเมืองทั้งหลาย และได้บริจาคว้างมัจฉารวมม้าทรงแก่คนที่มาทูลขอด้วย แม้เมื่อมาป่าที่เขาวงกตได้เป็นเวลา ๗ เดือน มีพราหมณ์เฒ่าชุกเดินทางมาทูลขอพระราชโอรสและพระราชธิดา คือพระชาลิคุมารและพระกัณหาจินากุมารี เพื่อไปเป็นทาสรับใช้ พระเวสสันดรได้พระราชทานให้ตามต้องการ ในวันต่อมามีพราหมณ์ซึ่งเป็นท้าวสักกะแปลงกายมาทูลขอพระนางมัทรี พระองค์ก็ได้พระราชทานให้เช่นเดียวกัน แต่ท้าวสักกะได้พระราชทานคืนให้และห้ามมิให้มีใครมาทูลขอพระนางมัทรีอีก

จากเหตุการณ์ข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่า พระเวสสันดรมีพระหฤทัยที่เป็นกลาง ยุติธรรม เสมอภาค กว้างขวางและเต็มเปี่ยมด้วยพระกรุณาธิคุณ ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง สงเคราะห์หมู่ประชาชนผู้เดือดร้อนที่มาขอความช่วยเหลืออย่างเท่าเทียมกัน และทรงมีพระปัญญาธิคุณ คือพิจารณาเห็นคุณประโยชน์ และเป้าหมายอันยิ่งใหญ่ของการบำเพ็ญทานบารมีในพระชาตินี้ คือการบรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคตกาล พระองค์จึงได้บริจาคว้างมัจฉาหาทานอย่างยิ่งใหญ่ นั่น แม้ในมุมมองของนักวิชาการบางคนในสมัยปัจจุบัน อาจจะเห็นว่า พระเวสสันดรบริจาคว้างมัจฉาโดยพลการ ไม่ได้ปรึกษาชาวเมืองสีพีก่อน เป็นเหตุให้พระองค์ถูกประท้วงเนรเทศออกจากวังในที่สุด แต่มุมมองลักษณะนี้เป็นการมองจากคนภายนอกที่เป็นปุถุชนคนธรรมดา เป็นการมองโดยยึดประโยชน์ด้านโลกียะเป็นเกณฑ์แต่เพียงด้านเดียว ขณะที่พระเวสสันดร ท่านเป็นพระโพธิสัตว์การกระทำทุกอย่างมีเป้าหมายอันสูงสุดด้านโลกุตระ คือสร้างเหตุปัจจัยแห่งการสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตกาล เพื่อนำพาสรรพสัตว์ทั้งหลายให้หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ ดังนั้น การบริจาคว้างมัจฉาของพระองค์จึงเป็นการกระทำที่มีเหตุผล เป็นไปเพื่อประโยชน์อันยิ่งใหญ่ โดยไม่ได้ยึดติดอยู่กับทรัพย์สินสมบัติที่มีอยู่ดังเช่นโลกียชนทั้งหลาย แต่ทรงใช้ทรัพย์สินสมบัติที่มีอยู่ให้เป็นสะพานบุญนำไปสู่ประโยชน์สูงสุด ดังเช่นที่พระองค์ตรัสไว้กับพระราชโอรสและพระธิดา ขณะที่ทรงบริจาคว้างมัจฉาแก่พราหมณ์ชุกกว่า “เจ้าทั้ง ๒ จงเป็นดุจยานนาวาของพ่อ อัน

ไม่โยกโคลงในสาครคือภพเกิด พ้อจักข้ามฝั่งคือชาติ จักช่วยสัตว์โลกพร้อมด้วยเทวโลกให้ข้ามด้วย”^{๗๕} จากข้อความนี้ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า เจตนารมณ์อันสูงสุดของพระเวสสันดรในการบริจาคทานด้วยบุตรธิดาที่เรียกว่า บุตตทานนี้ คือการเป็นปัจจัยแห่งการหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า เพื่อจักช่วยให้สัตว์โลกพร้อมด้วยเทวโลกให้ข้ามพ้นด้วย ซึ่งมีนัยยะว่า พระองค์บำเพ็ญทานบารมีครั้งนี้ เพื่อคุณอันยิ่งใหญ่ เพื่อประโยชน์ของมวลมนุษยชาติ หาใช่เพื่อประโยชน์ส่วนตนของพระองค์แต่อย่างใดไม่

๔.๒.๓ การนำเสนอแบบโน้มน้าวใจ

การนำเสนอแบบโน้มน้าวใจ เป็นรูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมอย่างหนึ่งที่สามารถใช้เป็นเป้าหมายของการสื่อสาร เพื่อนำเสนอสาระสำคัญปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ได้ เพราะเป็นกระบวนการสื่อสารที่มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน คือการโน้มน้าวจิตใจของผู้ฟัง คือผู้รับสารให้เกิดแรงจูงใจใฝ่สร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม ที่เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง แก่คนอื่น หรือแก่สังคมส่วนรวม เพราะสาระสำคัญที่ปรากฏอยู่ในทศชาติชาดก สามารถใช้เป็นแบบอย่างสำหรับการดำเนินชีวิตได้ของคนในสังคมได้ แม้วัตถุประสงค์ของบำเพ็ญบารมีจะแตกต่างกันก็ตาม โดยเฉพาะการบำเพ็ญบารมี ๑๐ อย่างของพระโพธิสัตว์นั้น ท่านมุ่งเพื่อเป็นบันไดนำไปสู่การสิ้นสุดแห่งทุกข์คือการเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตกาลเป็นประการสำคัญ ดังนั้น ในบางพระชาติของทศชาติชาดก พระโพธิสัตว์ จึงมีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่โน้มน้าวให้เห็นถึงความไม่ยินดีไม่พอใจในทรัพย์สมบัติ หรือตำแหน่งที่มีอยู่ด้วยการบำเพ็ญบารมีที่เน้นการสละสมบัติ การออกบวชเป็นดาบส เช่น ในพระชาติเป็นพระเตมียกุมาร ที่พระองค์ทอดพระเนตรเห็นภัยในนรก จึงไม่ประสงค์ที่จะครองราชย์ ได้สร้างทำเป็นคนหนวก คนใบ้ คนง่อย แล้วได้เสด็จออกบวชเป็นดาบสในที่สุด แม้แต่พระราชบิดา พระราชมารดา เสนาอำมาตย์หรือพระราชเมืองอื่นที่ยกทัพมาหวังจะชิงเอาราชสมบัติ ก็ออกบวชเช่นกัน หรือพระชาติที่พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระมหาชนก ที่ทรงทอดพระเนตรเห็นหมู่เสนาอำมาตย์ ข้าราชการบริวาร หรือแม้แต่ประชาชนได้พากันแย่งกินผลมะม่วง ถึงขึ้นทำลายหักรานกิ่งของต้นมะม่วงจนเสียหาย เพราะพวกเขาตกอยู่ในอำนาจของโลภะและโมหะ พระองค์จึงดำริว่า ความเป็นพระราชา เป็นที่มาของอำนาจและผลประโยชน์ เป็นที่หมายปองของคนทั้งหลาย เป็นตำแหน่งที่สามารถให้คุณและโทษแก่หมู่ชนได้ พระองค์ไม่ยอมเป็นเช่นนั้น จึงได้มอบราชสมบัติให้แก่พระโอรสครองราชย์แทนแล้วได้เสด็จออกบวชเป็นดาบส บำเพ็ญฌานและอภิญญาให้เกิดขึ้น แล้วไปเกิดในพรหมโลกในที่สุด หรือในพระชาติที่พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นสุวรรณสามกุมาร ที่ได้สั่งสอนให้พระเจ้าปิณักษผู้ที่ได้ยิงท่านด้วยลูกศรอาบยาพิษ ให้งดเว้นจากการฆ่าการเบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย ให้ดำรงอยู่ในเบญจศีลเบญจธรรม โดยได้แสดงให้เห็นถึงโทษของการละเมิดศีล ๕ และคุณของดำรงอยู่ในเบญจธรรม ๕ ประการ มีความเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย เป็นต้น

^{๗๕} พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก มหานิบาต ไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘, หน้า ๕๑๒.

จากเหตุการณ์ข้างต้น สามารถวิเคราะห์ได้ว่า รูปแบบการนำเสนอแบบโน้มน้าวใจนั้น ผู้เสนอจะต้องพยายามเสนอสาระสำคัญที่ปรากฏอยู่ในทศชาติชาดกนั้น เพื่อแสดงให้เห็นว่า เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นเป็นแรงกระตุ้นเพื่อโน้มน้าวจิตใจของผู้รับสาร เกิดความรู้ความเข้าใจ ความซาบซึ้งใจ ความคล้อยตาม ที่อยากจะปฏิบัติตามพฤติกรรมของตัวละครเอกในเรื่องนั้น เช่น การรักษาศีล ความอดทน ความเพียร ความเมตตา ความกตัญญูตเวที การใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น เป็นต้น เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติหรือการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลได้อย่างชัดเจน ดังนั้น การนำเสนอแบบโน้มน้าวใจ เป็นการนำเสนอเพื่อให้บุคคล หรือองค์กรในสังคมได้ลด ละ เลิก พฤติกรรมที่ไม่สร้างสรรค์ และดำเนินการพฤติกรรมที่ดีงามที่สร้างสรรค์ ด้วยวิธีการ ดังนี้

๑. การสร้างการรับรู้เกี่ยวกับความเป็นธรรมในทศชาติชาดก เป็นกระบวนการให้ข้อมูล ให้ความรู้ความเข้าใจตามที่เป็นจริงที่ปรากฏในทศชาติชาดกนั้น โดยเฉพาะเหตุการณ์สำคัญที่จุดดึงดูดใจของผู้รับสาร เช่น เหตุการณ์ที่พระเทวียกุมาร ขณะประทับนั่งในห้องพระโรงร่วมกับพระราชบิดา ได้ทอดพระเนตรเห็นพระราชบิดาลงโทษพวกโจรด้วยวิธีการต่างๆ ทำให้พระกุมารเกรงกลัวที่จะเป็นพระราชบิดา เพราะทรงระลึกชาติได้ว่า แม้พระองค์ก็เคยเป็นพระราชามาก่อน แล้วได้ตัดสินลงโทษแก่พวกโจรทั้งหลายเช่นนี้มาแล้ว เป็นเหตุให้พระองค์ได้รับผลกระทบในรทหลายร้อยปี เพราะกรรมชั่วที่พระองค์กระทำในฐานะที่เป็นพระราชบิดาแม้ว่าจะเป็นกรปฏิบัติตามหน้าที่ก็ตาม เพราะธรรมดาความเป็นปุณฺณ บางครั้งก็ตัดสินคดีความผิดพลาด เพราะถูกอคติ ๔ ครอบงำ คือฉันทาคติ ความลำเอียงด้วยความชอบ โทสาคติ ความลำเอียงด้วยความชัง ภยาคติ ความลำเอียงด้วยความกลัว โมหาคติ ความลำเอียงด้วยความหลงไม่รู้อริยสัจ หรือเหตุการณ์ในมหาชนกชาดก ตอนเรืออัปปาง เหตุการณ์นี้ได้แสดงให้เห็นถึงการใช้อุปมาและอุปมาของพระมหาชนกอย่างดียิ่ง โดยขณะที่เรือกำลังจะอัปปาง พวกพ่อค้าคนอื่น ๆ ต่างพากันอ้อนวอนร้องขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายให้มาช่วยเหลือตนเอง พระมหาชนกได้ลงไปในห้องครัวบริโภคนอาหารตามต้องการแล้ว ใช้ผ้าชุบน้ำมันพันรอบร่างกายปีนขึ้นไปบนเสากระดงของเรือได้กระโดดพุ่งออกจากเรือให้ไกลที่สุดจาก เพื่อหลีกเลี่ยงภัยของปลาร้ายนานาชนิดที่มารุมเพื่อกินซากศพของมนุษย์ทั้งหลายรอบๆ เรือที่กำลังจะอัปปาง ทำให้พระองค์รอดพ้นจากอันตรายมาได้ และได้ใช้กำลังแขนและขาแหวกว่ายในมหาสมุทร เพื่อหาทางเอาชีวิตรอดโดยไม่ย่อท้อเป็นเวลาถึง ๗ วัน ๗ คืนด้วยกัน จนกระทั่งมีนางมณีเมขลามาช่วยให้ถึงฝั่งก่อนที่จะหมดแรง และพระองค์ได้รับการสถาปนาเป็นพระราชแห่งเมืองมิลินาในที่สุด เพราะวันนั้นเป็นวันที่พระเจ้าโกลชนกแห่งมิลินนครเสด็จสวรรคต และไม่พระองค์ไม่ได้ทรงแต่งตั้งให้ใครเป็นรัชทายาทพวกเสนาอำมาตย์จึงใช้วิธีการเสี่ยงทายด้วยปล่อยยราชม้าให้วิ่งไปตามถนนทั่วเมือง ถ้าราชรถจอดตรงหน้าบุคคลใด พวกเขาจะพิจารณาลักษณะของบุคคลนั้น และถามปัญหากับบุคคลนั้นตามที่พระราชบิดาสีวลีผูกปัญหาไว้ ๑๖ ข้อ ซึ่งพระมหาชนกสามารถตอบได้และมีลักษณะตรงกับความเป็นพระราชบิดาทุกประการ

๒. การเสนอวิธีการปฏิบัติที่เหมาะสมที่ควรจะเป็น การนำเสนอในรูปแบบนี้ เป็นวิธีการนำเสนออย่างหนึ่ง เพื่อชี้ให้เห็นว่า วิธีการปฏิบัติใดบ้างที่เหมาะสม และไม่เหมาะสม เช่น การลงโทษนักโทษของพระราช

บิดาต่อหน้าพระเทมียราชกุมารซึ่งเป็นยังเป็นเด็กอยู่เหมาะสมหรือไม่ การทดสอบด้วยวิธีการต่างๆ ตลอดระยะเวลา ๑๖ ปี เพื่อพิสูจน์ความเป็นคนง่อย คนเปลี้ย คนหนวก ของพระเทมียกุมาร ซึ่งในที่สุดแล้ว พวกโหราจารย์ทั้งหลายก็แนะนำให้พระราชผู้เป็นพระราชบิดานำพระเทมียกุมารไปฝังดิน เพราะเห็นว่าเป็นคนกาฬกิณี หากยังทรงเลี้ยงไว้ในพระราชวังจะเป็นเหตุแห่งภัยพิบัติแก่บ้านเมืองได้ หรือกรณีที่สุวรรณสามกุมาร ถูกพระเจ้าปิฬิกษัตริย์ด้วยลูกศรอาบยาพิษ เพียงเพื่อทดสอบว่าคนนี้เป็นคน หรือเทวดา หรือเป็นมนุษย์ จนถึงแก่ความตาย โดยที่สุวรรณสามกุมารไม่รู้ตัว ไม้มีความผิด ไม้มีเหตุผลใดๆ ที่เพียงพอที่จะได้รับกรรมเช่นนั้นเลย กรณีนี้เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนว่า การกระทำความผิดก็ตาม จะต้องประกอบด้วยเหตุผล ด้วยวิจรรย์ญาณที่ถูกต้องเหมาะสม ต้องรอบคอบ และคำนึงถึงผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำของตนเองทั้งแก่ตนเอง บุคคลอื่นและสังคมได้ โดยสรุปแล้ว การกระทำใดๆ ต้องประกอบด้วยสติและปัญญากำกับในการกระทำของตนเองเสมอ และต้องมีคุณธรรมอยู่ภายในจิตใจเสมอ โดยเฉพาะสุจริตธรรม คือยึดถือความถูกต้องชอบธรรม ขันติธรรม คือมีความอดทน อดกลั้น ความรู้จักระงับยับยั้งชั่งใจ การยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล และเมตตาธรรม คือความรักความปรารถนาดีต่อกันและกัน ความปรารถนาดีต่อบุคคลอื่นในสังคม ด้วยการแสดงออกทางพฤติกรรมกาย วาจาใจที่ประกอบด้วยเมตตา ความเป็นกลาง ความเป็นธรรมในสังคม และมีความเป็นเอกภาพทางความคิด และการแสดงออกทางกาย วาจา และใจที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือมีความสามานฉันท์ ความสามัคคี พร้อมเพรียงกันดำเนินงานในกิจกรรมทั้งปวง

๓. การนำเสนอถึงเหตุผล สาเหตุที่แท้จริง คุณประโยชน์หรืออานิสงส์ของพฤติกรรมของพระโพธิสัตว์ที่แสดงออกต่อบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องในชาดกเรื่องนั้นๆ หมายความว่า การแสดงออกของพระโพธิสัตว์ในแต่ละชาติในแต่ละเหตุการณ์ ล้วนแต่เจตนาธรรม มีเหตุผล มีแรงจูงใจ มีวัตถุประสงค์ที่รองรับอยู่อย่างชัดเจน ไม่ได้เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกโดยบังเอิญ อย่างกรณี การใช้ปัญญาในการตัดสินใจตัดสินคดีความต่างๆ ของมโหสถบัณฑิต ท่านได้ใช้ปัญญาอย่างรอบคอบ เป็นกลาง ความเป็นธรรมแก่คู่กรณีทั้งสองฝ่าย หรือในกรณีที่ท่านได้รับอาสาพระเจ้าวิเทหะเพื่อยกทัพไปปราบพระเจ้าจูฬณี ได้ใช้วาทศิลป์เจรจาจนพระเจ้าจูฬณีทรงยินยอมสงบศึกและขอรับรองให้มโหสถบัณฑิตไปรับราชการอยู่กับพระองค์ แต่ด้วยความกตัญญูตเวทีที่มีต่อพระเจ้าวิเทหะ จึงยังไม่รับตามคำเชื้อเชิญดังกล่าว จนกระทั่งพระเจ้าวิเทหะสวรรคตแล้ว มโหสถบัณฑิตจึงได้ตัดสินใจเดินทางไปรับราชการอยู่กับพระเจ้าจูฬณีที่เมืองปัญจาละ แม้เมื่อมาอยู่เมืองปัญจาละแล้ว ท่านก็ประสบความสำเร็จในการทำงานเช่นเดียวกับที่เมืองเดิม แต่ท่านได้ใช้ปัญญาแก้ไขปัญหามากมาย ด้วยสติและปัญญาที่ชาญฉลาด จึงสามารถจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างดีมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ท่านยังมีกัลยาณมิตรคือนางปาริพาชิกาคนหนึ่งได้คอยช่วยเหลือ ทำให้สามารถคลี่คลายปัญหาทั้งหลายที่เกิดขึ้นได้โดยง่าย และนางปาริพาชิกา ยังได้กราบทูลพระเจ้าจูฬณีให้ประกาศเกียรติคุณของมโหสถบัณฑิตให้ปรากฏในท่ามกลางมหาชน ชื่อเสียงของท่านจึงแพร่กระจายไปทั่วทุกทิศ

แสดงให้เห็นว่า นอกจากความสามารถเฉพาะตัว คือปัญญา ความฉลาด ความรอบรู้ ความชาญฉลาด ความมีไหวพริบปฏิภาณอันเป็นลักษณะเฉพาะตัวแล้ว ความมีกัลยาณมิตร คือการมีเพื่อนร่วมงานที่มีความปรารถนาดีต่อกัน มีผู้บังคับบัญชาที่มีความเป็นกลางมีความเป็นธรรม มีสภาพแวดล้อมและสภาพสังคมที่เอื้ออำนวย ที่เป็นปฏิรูปประเทศ คือเป็นประเทศที่เหมาะสมแก่การทำความดี มีระบบการบริหารการปกครองที่ส่งเสริมเกื้อกูลให้พลเมืองทำความดี สร้างสรรค์ประโยชน์แก่สังคม มีมาตรการทางกฎหมายและเจ้าหน้าที่ของรัฐทำหน้าที่สอดส่องดูแลความเป็นอยู่ของประชาชนพลเมือง ให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ก็มีส่วนทำให้มโหสถบัณฑิตกลายเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียง ได้รับการยอมรับจากบุคคลทั่วไปในสังคมด้วย เพราะมีโดยปกติท่านมีคุณลักษณะของการเป็นบัณฑิต คือคิดดี พูดดี ทำดี คบคนดี และอยู่ในถิ่นฐานที่ดีด้วย ท่านจึงมีโอกาสดแสดงศักยภาพของตนเองที่มีอยู่อย่างเต็มกำลังความสามารถ ถึงแม้จะมีพวกอำมาตย์บัณฑิตรุ่นเก่าๆ อิจฉาริษยาและหาทางกลั่นแกล้งเล่นงานท่านอยู่ประจำก็ตาม แต่ท่านสามารถเอาชนะได้ด้วยปัญญาที่ชาญฉลาด ด้วยความสัตย์จริง และด้วยความกตัญญูทวนเวียนต่อผู้บังคับบัญชาต่อประเทศชาติบ้านเมือง คนพาลและหมู่มารทั้งหลาย จึงพ่ายแพ้ไป ไม่สามารถทำให้ท่านเปลี่ยนแปลงอุดมการณ์และวิธีการทำงานที่ยึดมั่นในความถูกต้องชอบธรรมได้ ซึ่งสอดคล้องกับพุทธภาษิตที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบทว่า “ภูเขาศิลา ล้วน เป็นแห่งที่บ ย่อมไม่สะเทือนเพราะลม ฉันท ไต บัณฑิตทั้งหลาย ก็ย่อมไม่หวั่นไหว เพราะค่านินทาหรือสรรเสริญ ฉันทัน”^{๗๖} ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า ความเป็นบัณฑิตของมโหสถบัณฑิต จึงเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงคามมีอยู่ของปัญญาใน ๒ ระดับที่มีอยู่ คือปัญญาที่เรียกว่า ปัจเจกปัญญา คือปัญญาเฉพาะของแต่ละบุคคล ที่มีมาตั้งแต่เกิด และได้รับการพัฒนามาอย่างต่อเนื่องเพื่อบริหารรักษาตนเอง และปัญญาที่เรียกว่า ปาริหาริกปัญญา คือการใช้ปัญญาเพื่อบริหารจัดการกิจการงานทั้งปวง ให้สามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้เป็นอย่างมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพสูงสุด บุคคลผู้ประกอบพร้อมด้วยปัญญาทั้ง ๒ ระดับนี้ ย่อมประสบความสำเร็จในชีวิต หน้าที่การงานได้ เพราะมีความสามารถในการบริหารตนเอง มีทักษะทางสังคมสร้างความสัมพันธ์กับคนอื่น และบริหารจัดการงานตามความรับผิดชอบได้อย่างมีคุณภาพและประสิทธิผล ตามที่กำหนดไว้ทุกประการ

^{๗๖} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๘๑/๕๓.

๔.๓ นวัตกรรมการเผยแพร่ทศชาติชาดกเชิงสร้างสรรค์บนฐานข้อมูลดิจิทัลออนไลน์

นวัตกรรมการเผยแพร่ทศชาติชาดกเชิงสร้างสรรค์บนฐานข้อมูลดิจิทัลออนไลน์ ที่ผู้วิจัยได้สร้างสรรค์ขึ้น คือ “บทเพลงแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดก”^{๗๗} ที่สะท้อนให้เห็นความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ ตามลำดับทั้ง ๑๐ ชาต ดังนี้

๑. เถมียชาดก

ปาณาติปาตา เป็นอกุศลกรรมบถ
การลงโทษประหาร คืออกุศลกรรม
เถมียกุมาร ทรงเห็นโทษประหาร ของพระบิดา
เกิดความระอา ขึ้นภายในจิต จึงได้ผูกคิด ขึ้นภายในใจ
* วาระต่อไป ตนเป็นพระราชชา ด้องลงอาญา ในนักโทษประหาร
จึงคิดสละราชสมบัติ เป็นหนทางตัด อกุศลกรรม
ได้ทำตน เป็นคนไข้ แม้ถูกชักใช้ ไม่เปล่งวचना
พระราชบิดาทรงขับไล่ ให้นายสารถีนำไป ออกจากพระนคร
ได้โอกาสสอนธรรม สารถีผู้นำนมา
แล้วจึงออกบรรพชา ทรงช้ันติธรรม ฯ

๒. มหาชนกชาดก

ครั้นจะกล่าวเรื่องราว พระมหาชนก
แหวกว่ายโบก ในสมุทร วิริยะबारพร
ตั้งไว้ในจิต ว่ายน้ำหลัก จากเรือที่อัปปาง
แม้ว่ายมานาน ๗ คีนวันก็ไม่ท้อ ไม่รื้ออ โขคผลบุญกรรม
* ครั้นพระองค์ ทรงครองราชย์ ปกครองประชานาถ
ด้วยทศพิธราชธรรม ด้วยคุณธรรม วิริยะबारมี ชาวเมืองสุขีศิริวิสัย
พระองค์ตรัสไว้ แก่ประชาชน ในทุกแห่งหน
เราจักปกครองแผ่นดินโดยธรรม
คุณธรรมนำชีวิต ไม่มีเทวาลิขิต ให้เป็นไป

^{๗๗} พระมหาดวงทิพย์ ปรียติธารี, ดร. และคณะ (ไม่ประสงค์ออกนาม) เจ้าอาวาสวัดพระธาตุหลวงจอมคำ เมืองเชียงตุง รัฐฉาน ประเทศเมียนมาร์ ได้ประพันธ์เนื้อร้อง ทำนอง ภาพและเสียงบรรยายประกอบเพื่อเผยแพร่ในระบบดิจิทัลออนไลน์ : https://www.youtube.com/playlist?list=PLFtV_MYEVqT3PcVRIYLoDYCboPJF17wz4, [๒ ธันวาคม ๒๕๖๗].

จงฟังตนเองไว้ พยามสู่หลักชัย คือสัจธรรมจริง ๆ

๓. สุวรรณสามชาดก

กตัญญูตา มารดาบิดา เป็นคุณยิ่งใหญ่
เมตตาบารมีแผ่ไป ไม่มีประมาณ
สุวรรณสาม มีคุณธรรม คือกตัญญู
รู้บุญคุณตอบแทน มารดาบิดา

* แม่ตัวจะตาย เพราะศรพิษร้าย เจ้าปิณักษ
หากฆ่าตายจาก ให้เจ้าดูแล พ่อแม่ข้าแทน
แม่เจ็บทุกข์แสน ยังคิดตอบแทน มารดาบิดา
เพราะเมตตาธรรม ที่ตั้งไว้ในดวงฤทัย
จึงได้พ้นภัย จากศรพิษร้าย เพราะกตัญญู
เทพธิดาอุ้มชู ด้วยการกระทำ สัจจริยาธรรม ๆ

๔. เนมิราชชาดก

ศีลธรรมความดี เป็นศักดิ์ศรีของคนทั่วไป
ผู้ใดมีศีล จะอยู่กิน ก็มีสุขชี
เนมิราชกุมาร ทรงสละทาน ศีลบารมี
ทรงบำเพ็ญทาน โภชนาหาร แก่ประชาชน
* ได้เป็นผู้นำ ปฏิบัติธรรม ศีลบารมี ทานบารมี
นำสุขสวัสดิ แก่ประชาชน
เมื่ออนิจกรรม มีผลบุญนำสู่สวรรค์โลก
พระองค์ทรงผนวช เพราะโลกไตรลักษณ์ อนิจธรรม
ด้วยกฎแห่งกรรมที่มีผมหงอก จึงออกบรรพชา
เพราะวิหารธรรม เป็นผลบุญนำ สู่พรหมโลก ๆ

๕. มโหสถชาดก

ทุกคนบนโลก ประสบทุกข์โศกโรค
คนเราเกิดมา มีกรรมเป็นของ ๆ ตน
ปัญหามากมาย ภายใต้งานสังคม

ต้องอยู่สู้ทน แก้ไขด้วยปัญญาตน

* มโหสถบัณฑิต ผู้พิชิตเรื่องปัญหา

แม้เป็นคนดีอาญา แก้ไขด้วยปัญญาของตน

ไปอยู่ที่ไหน แห้งหนตำบลใด ที่ประสบทุกข์ภัย แก้ไขด้วยปัญญา

เมื่อรับตำแหน่งเป็นเสนapati อำมาตย์คหบดี

กลั่นแกล้งเสแสร้งใส่ความ

มโหสถบัณฑิต ผู้มีกัลยาณาม

กำจัดผู้คนเลวทราม ด้วยปัญญาของตน ฯ

๖. ญัตติตตชาดก

คุณธรรม ความเป็นคนดี ควรมีศีลธรรมประจำใจ

รักษาวาจาสัตย์ร้อย ไม่พูดพร้อย พูดปดมุสา

สำรวมกายาเว้นจากปาณา ไม่ดื่มสุรา อทินนา กาเม

ไม่ทำตนเสเพล ดังเช่นคนพาล

* ญัตติตตนาคราช ทรงศีลอุโบสถ ไม่โกรธไม่แค้น

ต่อหมองพราหมณ์ ผู้จับตนทรมานเพื่อการแสดง

นาคผู้พี่ชายแค้นโกรธ จะไปลงโทษ หมองพราหมณ์

นาคญัตติตตห้ามไว้ การประทุษร้ายผิดศีลธรรม

การไม่ละเมิดศีลธรรม คือคุณธรรมของโพธิสัตว์

ไม่รักตัวกลัวตาย ด้วยการคลายศีลอุโบสถ

เพื่อประโยชน์เป็นพระสัมมาสัมพุทธ ฯ

๗. จันทกุมาร

ครั้นจะกล่าว เรื่องราวของความเป็นธรรม

เป็นคุณธรรม สำคัญ ของตุลาการ

ข้าราชการควรมีคุณธรรมประจำตัว

อย่าได้แต่มีวาลุ่มหลง อำนาจเงินตรา

* จันทกุมาร เห็นความไม่เป็นธรรม ในสังคม

ทำประชาชนทุกข์ทน เพราะความอยุติธรรม

กัณหาละพราหมณ์ ว่าคดีความเห็นแก่เงินตรา

พระราชฯ ทรงขับไล่ กัณฑ์หาละพรหมณ์ จงจากตุลาการ
ให้จันทกุมาร ตัดสินคดีความ โดยความเป็นธรรม
ประชาชนสุขล้ำ ด้วยความยุติธรรม เพราะผลคุณธรรม
ประชาชนยกเป็นพระราชฯ ฯ

๘. นารชาดก

คบบคนพาล พาลพาไปหาผิด
คบบัณฑิต บัณฑิตพาไปหาผล
พระเจ้าอังคิราชไม่ฉลาดหลงคบบคนพาล
ไม่ว่าราชการ สนุกสนาน กับสิ่งมัวเมา
ไม่บรรเทาทุกข์ของชาวประชาชน
มิจฉายาไม่มีผล ไม่สนเรื่องอะไร ฯ

* ท้าวมหาพรหมนารทะ แลเห็นปัญหาในบ้านเมือง
จึงลงมาปลดเปลื้องเรื่องทฎฐิ ว่าสวรรณกรบุญบาปไม่มี
เมื่อสัมมาทฎฐิเจริญไป ความรุ่งเรืองศิวิไลย์ จึงตามมา
อาณาชาวประชาเป็นสุข เพราะความเห็นถูกด้วยวิชา ฯ

๙. วิธูชาดก

ความยุติธรรม คือสิ่งสำคัญในสังคม
ความซื่อตรง คือคุณสมบัติของคนดี
ผู้สำเร็จราชการ ควรมีสติธรรมประจำใจ มันคงซื่อตรงไว้
ไม่หวั่นไหวต่อเงินทอง

* วิธูบัณฑิตได้แสดงฤทธิราช สติธรรม คุณธรรม
ความเป็นราชการ แก่ญาติมิตรและอำมาตย์
ไม่เป็นคนฉลาดเพราะกลัวต่ออาญา
ไม่เป็นโลภะ เพราะอำนาจแห่งเงินตรา
ด้วยราชสติธรรม นำความสงบสุขแก่สังคม
ความเที่ยงตรงและความซื่อสัตย์
จึงจัดความเหลื่อมล้ำในบ้านเมือง
มีความเจริญรุ่งเรือง ทุกคนสบายใจ

วิธะตั้งอยู่ไว้ในความยุติธรรม ฯ

๑๐. เวสสันตรชาดก

พระเวสสันดร จรจาก พระนคร ไปสู่ป่าหิมพานต์
ในเมตตา บารมีทาน ชาวประชาคัดค้าน
เหตุพระราชทาน ช้างอาชาไนยมงคล (ช้างปัจจัยนาเคนทร์)
ได้ผนวชเป็นฤาษี มีกัณหาขาลีและนางมัทรี

* ไม่คิดราวีชาวประชา ให้จรรอมาจากพระนคร
ในดวงฤทัยเต็มเปี่ยมไป ด้วยทานบารมี
พระราชทานกัณหาขาลี แก่ขอทานมีชุกพรหมณ์
เพราะสัจจทานจึงให้เป็นไป

แม้พระอินทร์มาแปลงกายเป็นพราหมณ์
ขอพระราชทานพระนางมัทรี
เพราะทานบารมีในดวงฤทัย
จึงหรั่งทักษิโณให้เป็นทาน
พระอินทร์คัดค้าน อย่าให้ใครเป็นอีกเลยฯ

นวัตกรรมจากทศชาติชาดกที่ได้นำเสนอผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์นี้ ได้แสดงให้เห็นถึงความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดกทั้ง ๑๐ พระชาติ อย่างชัดเจน เช่น ในสุวรรณชาดก มีเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นธรรมที่ปรากฏอยู่ ๓ เหตุการณ์ ได้แก่ ๑) การปฏิบัติต่อผู้พิการ ด้วยการดูแลเลี้ยงดูบิดามารดาผู้พิการตาบอดด้วยความกตัญญูทเวที ๒) การปฏิบัติต่อสัตว์ป่า ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ๓) การปฏิบัติต่อผู้ก่อเวรด้วยการไม่ผูกอาฆาตพยาบาทจองเวรพระเจ้าปิยักษ์ผู้ที่ยิงสุวรรณสามกุมารด้วยลูกศรอาบยาพิษ และได้สั่งสอนธรรมแก่พระเจ้าปิยักษ์เพื่อให้ดำรงอยู่ในศีลธรรม ด้วยการให้ดวงเงินจากการฆ่าการเบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายตลอดชีวิต

ประการแรก การปฏิบัติต่อผู้พิการ จากกรณีที่มีการดาบิตาของสุวรรณสามกุมารถูกงูพ่นลมพิษใส่จนตาบอดทั้งสองข้าง สุวรรณสามกุมารในฐานะที่เป็นบุตรผู้มีความกตัญญูทเวที ได้เลี้ยงดูดูแลเอาใจใส่ท่านทั้งสองเป็นอย่างดี ด้วยการผูกเชือกทำเป็นราวบริเวณรอบอาศรมที่อยู่บิดามารดาผู้ตาบอดเพื่อให้ท่านเดินไปมาได้สะดวกด้วยตนเอง กวาดที่อยู่ของมารดาบิดาแล้วเข้าป่าไปหาผลไม้มาเลี้ยงดูท่าน ตั้งน้ำใช้น้ำบริโภคไว้ใกล้ ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่มารดาบิดา จากการแสดงออกดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า การปฏิบัติต่อผู้พิการนั้น โดยเฉพาะผู้สูงอายุ บุคคลผู้เกี่ยวข้องจะต้องดำเนินการให้เป็นไปอย่างเป็นระบบ ด้วยความซาบซึ้ง และด้วย

ด้วยความเต็มใจ โดยมุ่งหวังให้ผู้พิการทั้งหลาย สามารถพึ่งพาตนเอง ไม่เป็นภาระต่อคนอื่น ให้ผู้พิการสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างปกติ โดยไม่มีการกีดกัน หรือเลือกปฏิบัติ เพราะความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา สังคม มีความเป็นธรรมในการปฏิบัติ ปราศจากอคติ เคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความเสมอภาค ความเท่าเทียมกัน

ประการที่สอง การปฏิบัติต่อสัตว์ป่า ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จากเหตุการณ์ที่สุวรรณสามกุมาร เดินทางเข้าไปในป่าเพื่อหาผลไม้ป่าชนิดต่างๆ ทุกวัน มีฝูงสัตว์ป่าน้อยใหญ่เป็นเพื่อน แสดงให้เห็นว่า พระโพธิสัตว์วางตนเป็นมิตร เป็นกัลยาณมิตรกับสัตว์ป่านานาชนิด โดยไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้ายสัตว์ป่าทุกชนิด ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะเห็นประโยชน์ คุณค่าและความสำคัญของสัตว์ป่า ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งหลาย แม้จะเก็บเอาผลไม้ป่าไปบริโภคก็เลือกเก็บเฉพาะที่จำเป็นและพอประมาณกับความต้องการบริโภคในแต่ละวันเท่านั้น โดยไม่ได้กอบโกย ไม่สะสมเกินความต้องการสำหรับการบริโภคหรือทำเพื่อการค้าขายโดยมุ่งหวังผลกำไรแต่อย่างใด

ประการที่สาม การปฏิบัติต่อผู้ก่อเวรแก่ตนเอง จากเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์สุวรรณสามถูกยิงด้วยลูกศรอาบยาพิษของพระเจ้าปิยักษ ในขณะที่ยังคงกำลังขึ้นจากน้ำ นุ่งห่มผ้า และยกหมอน้ำขึ้นสู่บ่าอยู่เพียงเพราะเขาต้องการพิสูจน์ว่าบุคคลนี้เป็นมนุษย์ เป็นเทวดา หรือเป็นนาคกันแน่ แม้จะถูกยิงอย่างนั้น พระโพธิสัตว์ไม่ได้อาฆาต ผูกโกรธ กระทบกระวายเป็นหรือโศกเศร้าเสียใจแต่อย่างใด แต่ถามกลับไปถึงผู้ยิงว่า “ใครกันหนอใช้ลูกศรยิงเรา ผู้ประมาท กำลังนำน้ำไปอยู่ กษัตริย์ พราหมณ์ แพทย์คนไหนแอบซุ่มยิงเรา”^{๗๘} ถามต่อไปว่า “เนื้อของเราก็ไม่ควรจะกิน หนังของเราก็ไม่มีประโยชน์ เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไรหนอ เขาจึงเข้าใจว่าเราเป็นผู้ควรยิง”^{๗๙} และถามอีกว่า “ท่านเป็นใคร เป็นบุตรของใคร เราจะรู้จักท่านได้อย่างไร สหาย เราถามแล้วขอท่านจงบอกเถิด ทำไมท่านจึงซุ่มยิงเรา”^{๘๐} จึงทำให้เห็นว่า พระโพธิสัตว์ไม่ได้ผูกโกรธ อาฆาต หรือจองเวรต่อผู้ที่กระทำต่อพระองค์แต่อย่างใด เพียงแต่ต้องการเหตุผลว่าทำไมเขาจึงกระทำต่อพระองค์อย่างนั้น ซึ่งเมื่อพระองค์เข้าใจอย่างชัดเจนแล้ว ได้แจ้งให้พระเจ้าปิยักษไปแจ้งแก่มารดาบิดาของท่านที่ تابอดเพื่อมาดูแลตนเองด้วย และเมื่อมารดาบิดามาถึงได้ตั้งสัจจะอธิษฐานขอให้พระโพธิสัตว์ฟื้นคืนชีพมาดังเดิม เหตุอัศจรรย์ทั้ง ๔ เหตุการณ์จึงเกิดขึ้นพร้อมกัน แสดงให้เห็นว่า การปฏิบัติต่อผู้ก่อเวรแก่นั้น คือการไม่ผูกโกรธ การไม่อาฆาต การให้อภัย ซึ่งจะสามารถยุติเวร หรือความรุนแรงที่มีต่อกันระหว่างคนในสังคมได้ ตรงกับหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในขุททกนิกาย ธรรมบท ยมกวรรค เรื่องนางยักขินีชื่อว่ากาลิ ว่า “เพราะว่าในกาลไหนๆ เวนทั้งหลายในโลกนี้ ย่อมไม่ระงับด้วยการจองเวร แต่เวรย่อมระงับด้วยการจองเวร นี่เป็นธรรมเก่า”^{๘๑} และใน

^{๗๘} เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๔๐.

^{๗๙} เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๔๐.

^{๘๐} เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๔๑.

^{๘๑} ขุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๔/๒๕ (กาลยักขินีวัตถุ).

เรื่องพระติสสเถระว่า “ส่วนชนเหล่าใด ไม่เข้าไปผูกเวรว่า “คนนี้ได้ทำเรา ได้ฆ่าเรา ได้ชนะเรา และได้ลักสิ่งของของเราไป” เวนของชนเหล่านั้น ย่อมสงบระงับ^{๘๒} การปฏิบัติตนของพระโพธิสัตว์สุวรรณสามกุมารต่อพระเจ้าปิณักษจึงเป็นสอดคล้องตรงกับหลักการในทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้อย่างชัดเจน เพราะท่านไม่จองเวร ไม่ผูกอาฆาตบุคคลที่สร้างเวรแก่ตนเอง จึงทำให้เวรระหว่งคนทั้งสองยุติลงไปในชาตินี้ ไม่ต้องมีเวรต่อกันในชาติต่อไป

เหตุการณ์ในสุวรรณสามชาดกนี้ จะเป็นเครื่องกระตุ้นเตือนให้ภาครัฐหรือคนในสังคมได้ตระหนักถึงความสำคัญของคนพิการหรือคนด้อยโอกาสในสังคม และให้มีการปฏิบัติต่อคนเหล่านี้อย่างเท่าเทียมเสมอภาคกัน เห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระบบนิเวศวิทยา เพื่อรักษาความอุดมสมบูรณ์ ความสมดุลของระบบนิเวศวิทยา และส่วนเหตุการณ์ไม่จองเวร ไม่อาฆาตพยาบาทต่อบุคคลผู้ก่อเวรแก่พระโพธิสัตว์สุวรรณสามนั้น เพื่อกระตุ้นให้คนในสังคมที่มีความขัดแย้งกันอยู่ หาทางแก้ปัญหาต่างๆ ด้วยการสันติวิธี ด้วยการให้อภัย การไม่จองเวรต่อกันและกัน เป็นต้น เนื้อหาของบทเพลงแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดก มีดังนี้

ขอน้อมบูชา กตัญญูตาธรรม ต่อพ่อแม่
บุญคุณยิ่งใหญ่แน่ แล กว่าบุญคุณในโลกนี้
บุคคลผู้ใด ได้ปฏิบัติอุปัฏฐากดูแล
จะพ้นภัยพาลแท้หม่มาร ทุกข์ โศก โรคา
ดังเจ้าสุวรรณสาม ด้วยความดีงาม คือ กตัญญู
ต่อพ่อแม่ แม้เป็นคนแก่ตาบอด อุปัฏฐากทั้งกายา
ตักน้ำ ชักผ้าทำอาหารด้วยจิตอาสา
เพราะท่านเป็นคนมี กตัญญูกตเวที
แม้พิษภัยมีถึงตัว ก็จางหายไป จากศรพิษร้าย
เจ้าปิณักษปักเข้ากาย จึงดำรงสติไว้ ไม่คิดร้ายไม่จองเวร
และได้กราบเรียนเจ้าปิณักษ กษัตริย์
หากข้าตายจาก ให้ดูแลพ่อแม่แทน โพธิสัตว์ห่วงแทน
มารดาบิดาด้วย กตัญญูตาธรรม
ความเป็นธรรม ในสุวรรณสามชาดก
ได้ประสบพบ ภิษุผู้กตัญญูกตเวที
บิณฑบาตัง ยังชีพพ่อแม่และแม่

^{๘๒} พุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๔/๒๕ (ติสสเถรวัตถุ).

เพราะเป็นคนแก่ ไม่มีแม่กำลัง

ตาคะตัง ได้สลับฟังเรื่องราวทั้งหมด

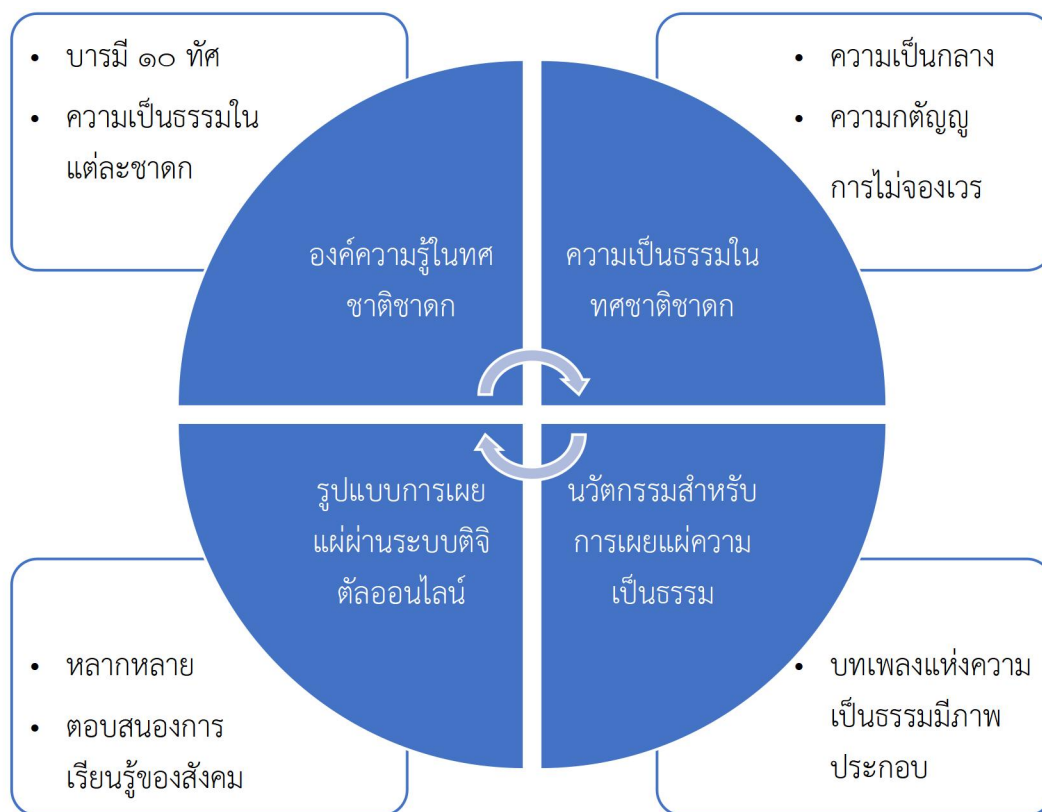
และได้ทรงโปรด ตรัสเรียกภิกษุนั้นมา

ได้ภาษิตคาถา ในสุวรรณสามชาดก...

เหตุการณ์สำคัญที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาของบทเพลงนี้ คือการแสดงความกตัญญูทวนเวียนต่อบิดามารดา โดยเริ่มเรื่องจากพระพุทธเจ้าได้ทรงปรารภภิกษุรูปหนึ่งที่บิณฑบาตเลี้ยงดูบิดามารดาจนร่างกายซูบผอม พระพุทธองค์ได้ตรัสยกย่องพระภิกษุรูปนั้น เพราะแม้แต่พระองค์ก็เคยเลี้ยงดูบิดามารดาผู้ประสบความลำบาก เช่นเดียวกัน แล้วทรงนำเรื่องในอดีตคือสุวรรณสามชาดกมาเล่าให้เห็นเป็นตัวอย่างที่แสดงถึงบุพจริยาของพระองค์เองไปตามลำดับ คือสุวรรณสามกุมารได้เลี้ยงดูทั้งสองผู้ตาบอดด้วยกตัญญูทวนเวียน ต่อมาขณะที่สุวรรณสามกุมารกำลังลงเข้าไปเก็บผลไม้ในป่าห้อมล้อมด้วยสัตว์ป่านานาชนิด แต่ถูกพระเจ้าปิฬยักษียิงด้วยลูกศรอาบยาพิษ เพราะคิดว่าเป็นเทวดาหรือเป็นอมมนุษย์ เพื่อทดสอบดู ในท้ายที่สุดเมื่อสุวรรณสามถูกยิงแล้วก่อนจะสลบไปยังได้ถามผู้ที่ยังตนเองว่า ท่านยังข้าพเจ้าทำไม โดยไม่ได้ผูกอาฆาตพยาบาทเลย แต่ได้ฝากบอกกับพญายักษ์ตนนี้ว่า ข้าพเจ้ามีบิดามารดาผู้ตาบอดอยู่ที่กระท่อม ท่านโปรดนำเรื่องที่ข้าพเจ้าถูกยิงนี้ไปบอกท่านด้วยและช่วยเลี้ยงดูท่านทั้งสองแทนด้วย เมื่อบิดามารดาผู้ตาบอดทั้งสอง ได้ทราบเรื่องและเดินทางมาถึงจุดที่สุวรรณสามนอนสลบอยู่ ท่านทั้งสองได้ตั้งสัจจะอธิษฐานขอให้สุวรรณสามฟื้นคืนชีพกลับมาดังเดิม ขณะเดียวกันนางเทพธิดาผู้ที่เคยเป็นมารดาของท่านได้มาช่วยอธิษฐานด้วย ทำให้มีเหตุการณ์ที่อัศจรรย์เกิดขึ้น ๔ อย่างพร้อมกัน คือ สุวรรณสามกุมารฟื้นคืนชีพเป็นปกติดังเดิม บิดามารดาของสุวรรณสามกุมารที่ตาบอด หายจากอาการตาบอด สามารถมองเห็นได้ตามปกติ แสงพระอาทิตย์ขึ้นในเวลาเช้าพอดี และคนทั้งสี่ได้มาปรากฏที่อาศรมของตนเองโดยทันที

๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้รับจากงานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์” สามารถนำเสนอตามแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๑ องค์ความรู้ที่ได้รับจากงานวิจัย

จากแผนภาพที่ ๔.๑ องค์ความรู้ที่ได้รับจากงานวิจัย สรุปได้ ๔ ประการ ดังนี้

ประการแรก องค์ความรู้ในทศชาติชาดก ได้แก่ บารมี ๑๐ อย่าง หรือบารมี ๑๐ ทศ ซึ่งเป็นบารมีที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญในแต่ละชาติที่แตกต่างกัน ประกอบด้วย ๑) ทานบารมี คือการให้ การบริจาค การเสียสละ ๒) ศีลบารมี การรักษาศีลให้เป็นปกติ การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย ความประพฤติถูกต้องดีงามตามระเบียบวินัย ๓) เนกขัมมบารมี การออกจากกาม ความปลื้มปิติใจออกจากกาม การประพฤติพรหมจรรย์ การออกบวช ๔) ปัญญาบารมี ความรอบรู้ ความหยั่งรู้เหตุผล การเข้าใจสภาวะของสรรพสิ่งตามความเป็นจริง ๕) วิริยบารมี ความเพียร ความกล้าหาญ ไม่เกรงกลัวอุปสรรค ความพยายามบากบั่น มีความอดุสาหะ พัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง ไม่เกรงกลัวอุปสรรค ไม่ท้อถอย ๖) ขันติบารมี ความอดทน ความอดกลั้น ความทนทาน ความเข้มแข็ง

ของจิตใจ สามารถใช้สติปัญญาควบคุมตนให้อยู่ในอำนาจเหตุผล และแนวทางความประพฤติที่ตั้งไว้เพื่อจุดหมายอันชอบ ไม่ลุ่มอำนาจของกิเลส ๗) สัจจะบารมี ความตั้งใจจริง ความจริงใจ ๘) อธิษฐานบารมี ความตั้งใจมั่น ความมั่นคง การไม่เปลี่ยนแปลง ๙) เมตตาบารมี ความรักความปรารถนาดี ความมีไมตรี คิดเกื้อกูลให้ผู้อื่นและเพื่อนร่วมโลกทั้งปวงให้มีความสุขความเจริญ ๑๐) อุเบกขาบารมี ความวางใจเป็นกลาง ความวางใจสงบราบเรียบสม่ำเสมอ ความเที่ยงธรรม และดำรงอยู่ในธรรม ไม่เอนเอียงหรือหวั่นไหวไปด้วยความยินดีความยินร้ายชอบหรือแรงเฝ้ายวนยั่วใด ๆ

การบำเพ็ญบารมีทั้ง ๑๐ ทศ ของพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดกนี้ ไม่ได้เรียงตามลำดับของบารมีทั้ง ๑๐ เพราะชาติที่ ๑ พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเทมีย์ ทรงบำเพ็ญเนกขัมมะบารมี คือการออกบวชเป็นดาบสตลอดชีวิต ชาติที่ ๒ พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระมหาชนก ทรงบำเพ็ญวิริยะบารมี คือความเพียรอันยิ่งยวด ชาติที่ ๓ พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นสุวรรณสามกุมาร บำเพ็ญเมตตาบารมี ชาติที่ ๔ พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเนมิราช ทรงบำเพ็ญอธิษฐานบารมี ชาติที่ ๕ พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นมโหสถบัณฑิต บำเพ็ญปัญญาบารมี ชาติที่ ๖ พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นภริทัตตนาคราช บำเพ็ญศีลบารมี ชาติที่ ๗ พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระจันทกุมาร ทรงบำเพ็ญขันติบารมี ชาติที่ ๘ พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนารทพรหม บำเพ็ญอุเบกขาบารมี ชาติที่ ๙ พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นวิธูรบัณฑิต บำเพ็ญสัจจะบารมี ชาติที่ ๑๐ พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร ทรงบำเพ็ญทานบารมี

ในการบำเพ็ญบารมีนั้น บุคคลสามารถบำเพ็ญให้บริบูรณ์ทั้ง ๓ ระดับได้ คือ ๑) บารมีระดับธรรมดาสามัญ เรียกว่าบารมี เช่น การให้สิ่งของ การให้อาหาร การให้เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม การให้วัตถุภายนอกแก่บุคคลอื่น ๒) บารมีระดับกลาง เรียกว่าอุปบารมี เช่น การบริจาคโลหิต การบริจาคอวัยวะของร่างกายให้เป็นทาน ๓) บารมีระดับสูงสุด เรียกว่าปรมัตถบารมี เช่น การเสียสละชีวิต เพื่อประโยชน์ของประเทศชาติ ศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์ หรือเพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนรวม

ประการที่สอง ความเป็นธรรมในทศชาติชาดก ได้แก่ ความเป็นธรรม ความเป็นกลาง ความยุติธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดกทั้ง ๑๐ เรื่อง ดังนี้

๑) เติมียชาดก มีความเป็นธรรมอยู่ ๓ ประการ (๑) การปฏิบัติต่อนักโทษ ที่ปรากฏในตอนต้นของเรื่อง เติมียชาดก ได้กล่าวถึงการตัดสินคดีความลงโทษพวคมหาโจรของพระเจ้ากาสิกราช ซึ่งมีทั้งที่เป็นไปด้วยความถูกต้องชอบธรรม และไม่ชอบธรรม เพราะถูกอคติ (๒) การปฏิบัติต่อบุคคลที่ถูกกล่าวหาเป็นกาฬิณี (๓) การปฏิบัติต่ออำนาจ ยศ และทรัพย์สมบัติ จากข้อความในเทมียชาดกจะเห็นว่า พระเทมียกุมาร มีความเชื่อว่า การปฏิบัติตามหน้าที่ของผู้นำประเทศ อย่างเช่นพระเจ้ากาสิกราชผู้เป็นพระราชบิดา แม้จะเป็นการปฏิบัติไปตามหน้าที่ความรับผิดชอบ ถ้าหากปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบแล้ว ย่อมนำซึ่งความทุกข์ความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่นทั้งในโลกนี้และโลกหน้าได้

๒) มหาชนกชาตก มีความเป็นธรรม ๓ อย่าง ประกอบด้วย (๑) ภาวะผู้นำของผู้ปกครอง ประเด็นนี้มีความเกี่ยวข้องกับความเป็นธรรมอย่างชัดเจนจากกรณีที่พระเจ้าอริยฐานก พระราชาองค์ใหม่ได้สั่งให้จับกุมและจองจำพระโปลชนก (พระอนุชา) (๒) การล้อเลียนพระมหาชนกกุมาร เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นกับพระมหาชนกกุมารที่ถูกล้อเลียนจากเด็กเร่ร่อนเดียวกันว่า เป็นลูกหญิงหม้าย ที่เมืองกาลจัมปา ซึ่งเป็นเมืองที่พระมารดาของพระกุมารเสด็จหลบหนีออกจากเมืองมิลลาด้วยการช่วยเหลือของอาจารย์ผู้ศึกษาปาโมกข์ และได้ให้การประสูติพระกุมารที่นี่ (๓) การแสวงหาผลประโยชน์จากความเป็นพระราชา กรณีนี้ปรากฏอย่างชัดเจนในเหตุการณ์ที่พวกเขาอำมาตย์ข้าราชการบริพารของพระมหาชนก พากันแย่งชิงผลมะม่วงและทำลายต้นมะม่วงในพระราชอุทยาน เพราะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน โดยไม่คำนึงถึงความมั่นคง ความดำรงอยู่ของสถาบัน ไม่คำนึงถึงความถูกต้องชอบธรรมดีงาม ซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญที่เป็นแรงจูงใจให้พระมหาชนกมีพระหฤทัยฝักใฝ่ในการออกบรรพชา เพราะทรงพิจารณาเห็นว่า ตำแหน่งความเป็นพระราชาของพระองค์นั้นเป็นที่มาของการแสวงหาอำนาจและผลประโยชน์ เป็นตำแหน่งที่สามารถให้คุณและโทษแก่หมู่ชนเป็นอันมากได้ ก่อให้เกิดปัญหา ความทุกข์ ความเดือดร้อนไม่มีที่สิ้นสุด

๓) สุวรรณสามชาตก มีความเป็นธรรมปรากฏอยู่ ประกอบด้วย (๑) การปฏิบัติต่อผู้พิการ จากกรณีที่มารดาบิดาของสุวรรณสามกุมารถูกงูพ่นลมพิษใส่จนตาบอดทั้งสองข้าง สุวรรณสามกุมารในฐานะที่เป็นบุตรผู้มีความกตัญญูกตเวที ได้เลี้ยงดูดูแลเอาใจใส่ท่านทั้งสองเป็นอย่างดี (๒) การปฏิบัติต่อสัตว์ป่า ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม จากเหตุการณ์ที่สุวรรณสามกุมาร เดินทางเข้าไปในป่าเพื่อหาผลไม้ป่าชนิดต่างๆ ทุกวัน มีฝูงสัตว์ป่าน้อยใหญ่เป็นเพื่อน แสดงให้เห็นว่า พระโพธิสัตว์วางตนเป็นมิตร เป็นกัลยาณมิตรกับสัตว์ป่านานาชนิด โดยไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้ายสัตว์ป่าทุกชนิด ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (๓) การปฏิบัติต่อผู้ก่อเวรแก่ตนเอง จากเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์สุวรรณสามถูกยิงด้วยลูกศรอาบยาพิษของพระเจ้าปิยภัย์ ในขณะที่พระองค์กำลังขึ้นจากน้ำ นุ่งห่มผ้า และยกหม้อน้ำขึ้นสู่อำเภอ เพียงเพราะเขาต้องการพิสูจน์ว่าบุคคลนี้เป็นมนุษย์ เป็นเทวดา หรือเป็นนาคกันแน่ แม้จะถูกยิงอย่างนั้น พระโพธิสัตว์ก็ไม่ได้อาฆาต ผูกโกรธ กระทบกระวายหรือโศกเศร้าเสียใจแต่อย่างใด

๔) เนมิราชชาตก มีความเป็นธรรมปรากฏอยู่ ประกอบด้วย (๑) การปฏิบัติต่ออายุสังขาร จากเหตุการณ์ที่ปรากฏในเนมิราชชาตกนี้ ทำให้เห็นว่า พระราชาทุกพระองค์ตั้งแต่พระเจ้ามณฑเทพ ผู้เป็นต้นพระราชวงศ์เป็นต้นมา ได้ใช้ความหอกของพระเกศาเป็นเกณฑ์การตัดสินใจของระยะเวลาในการที่จะสละราชสมบัติแก่พระราชโอรส (๒) การปฏิบัติตามประเพณีของวงศ์ตระกูล จากเรื่องที่ปรากฏในเนมิราชชาตกนี้ แสดงให้เห็นว่า พระราชาในราชวงศ์ของพระเจ้ามณฑเทพนี้ ให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติตามประเพณีของวงศ์ตระกูลที่ถือปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่องยาวนานถึง ๘๔,๐๐๐ พระองค์ คือการทอดพระเนตรเห็นพระเกศาหอกแล้วสละราชสมบัติให้แก่พระโอรสพระองค์โตเสด็จออกผนวชเป็นฤาษี (๓) การปฏิบัติต่อประชาชน จากการปฏิบัติพระองค์ของพระเจ้าเนมิราช ด้วยการบริจาคทาน สร้างโรงงาน สละทรัพย์วันละ ๕๐๐,๐๐๐ กหาปณะ เพื่อ

สงเคราะห์หมู่ประชาชนผู้ตกทุกข์ได้ยาก พระองค์เองก็สมทานเบญจศีลอยู่เป็นประจำในชีวิตประจำวัน และสมทานอุโบสถศีลทุกกึ่งเดือนมิได้ขาด

๕) มโหสถชาดก มีความเป็นธรรมปรากฏอยู่ ประกอบด้วย (๑) อานุภาพของทิพยโอสถ จากเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์ขณะที่ประสูติจากครรภ์ของมารดา มีโอสถติดมือออกมาด้วย และโอสถนั้นเป็นยาขนานวิเศษ เป็นทิพยโอสถ ที่สามารถบำบัดรักษาโรคได้อย่างฉับพลัน เช่น กรณีที่สิริวิหมกเศรษฐีผู้เป็นบิดาปวดศีรษะมาเป็นเวลานานถึง ๗ ปี เมื่อนำโอสถนั้นมาฝนที่หินบดแล้วนำโอสถมาทาที่หน้าผากอาการปวดศีรษะก็หายไปอย่างฉับพลัน มหาชนต่างเดินทางมาขอโอสถนี้เพื่อไปทำเป็นยาทาที่ศีรษะก็หายจากโรคร้ายต่างๆ เช่นเดียวกัน (๒) ปัญญาเป็นรัตนอันประเสริฐของมนุษย์ จากเหตุการณ์ที่มโหสถบัณฑิต สามารถแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นด้วยปัญญาตั้งแต่อายุ ๗ ขวบ จนเป็นที่ยอมรับของหมู่มหาชน ของอำมาตย์ของพระเจ้าวิเทโหราช และพระเจ้าวิเทโหราชได้เชิญท่านเข้ามาและแต่งตั้งเป็นบัณฑิตประจำราชสำนัก แม้อำมาตย์ผู้อาวุโสที่มีอยู่จะไม่เห็นด้วยและพยายามขัดขวางทุกวิถีทางก็ตาม (๓) การปฏิบัติต่อบุคคลผู้วิจารณ์ในองค์กร จากเหตุการณ์ที่พวกบัณฑิตอาวุโสทั้งหลาย มีความอิจฉาริษยาต่อมโหสถบัณฑิต และหาทางกลั่นแกล้งอยู่ตลอดเวลา ทำให้ท่านไม่มีความเจริญก้าวหน้าเท่าที่ควร

๖) ภูริทัตตชาดก มีความเป็นธรรมปรากฏอยู่ ประกอบด้วย (๑) วิธีการจัดสรรอำนาจและการป้องกันการแย่งชิงราชสมบัติ จากกรณีที่พระเจ้าพรหมทัตแห่งนครพาราณสี มีวิธีการป้องกันการแย่งชิงราชสมบัติจากพระราชโอรสของพระองค์ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นมหาอุปราช ด้วยการเนรเทศให้ไปบวชเป็นดาบสฤๅษี (๒) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพญานาค จากกรณีที่พระราชโอรสที่ถูกพระราชผู้เป็นพระราชบิดา เนรเทศให้ไปบวชเป็นดาบสในป่าไปสร้างอาศรมพักอาศัยอยู่ที่ริมแม่น้ำยมุนา ได้แต่งงานกับนางนาคมาณวิกา ที่แปลงกายมาจนกระทั่งมีพระราชโอรสและพระราชธิดาด้วยกัน (๓) การละเมียดสติของสัตว์ จากกรณีที่พระโพธิสัตว์ภูริทัตตนาคราช ถูกหมองูไข่มุนต์อาลัมพายบังคับท่านให้ไปแสดงตามที่ต่างๆ ตามความต้องการของหมองู แม้พระโพธิสัตว์ภูริทัตตนาคราชจะมีฤทธิ์มากสามารถพันพิษทำลายชีวิตของหมองูและปฏิเสธการทำตามความต้องการของหมองูได้ แต่ท่านไม่กระทำเพราะว่าตนเองได้สมทานรักษาศีลอุโบสถแล้ว

๗) จันทกุมาร มีความเป็นธรรมปรากฏอยู่ ประกอบด้วย (๑) การตัดสินใจอย่างไม่ยุติธรรม จากเหตุการณ์ที่กัณหาละพราหมณ์บุโรหิต ผู้ทำหน้าที่ในการตัดสินพิพากษาคดีความด้วยความไม่ชอบธรรม เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน เห็นแก่สินจ้างรางวัล ไม่เห็นแก่ความถูกต้อง ทำให้ประชาชนเดือดร้อน ไม่ได้รับความเป็นธรรม (๒) ความหนักแน่นและความชาญฉลาดของผู้นำ จากกรณีที่พระเจ้าเอกราช ขาดความหนักแน่นหยาบเชื่อคำทำนายนายของพราหมณ์บุโรหิตกัณหาละ ผู้ต้องการล้างแค้นพระจันทกุมาร ด้วยการแนะนำให้หาบุคคลผู้ที่ไม่ควรฆ่า ประกอบด้วย พระราชโอรส พระราชธิดา พระมเหสี ขวานิคม โคอุสภะ และม้าอาชาไนย อย่างละ ๔ นั้น หากท้าวสักกเทวราชไม่ลงมาช่วยบุคคลทั้งหมดเหล่านี้อาจจะถูกฆ่าตายได้ (๓) ความเคารพต่อบุพพการี จากเหตุการณ์ที่พระจันทกุมารมีความกตัญญูต่อพระราชาบิดา ด้วยการใช้ร่างกายป้องกันพระวรกายของ

พระราชบิดามีให้ประชาชนเข้าทำร้าย และยังเสด็จไปเยี่ยม สงเคราะห์พระราชบิดาผู้ถูกปลดออกจากความเป็นพระราช และถูกเนรเทศออกจากเมืองไปอยู่ในเขตของคนจัณฑาลด้วยปัจจัย ๔ อยู่เป็นประจำ

๘) นารทชาดก มีความเป็นธรรมปรากฏอยู่ ประกอบด้วย (๑) ความสำคัญของกัลยาณมิตร จากกรณีที่พระเจ้าวิเทหะ ได้พระราชทานทรัพย์ให้แก่พระราชธิดารุจา ๑,๐๐๐ กหาปณะ ทุกgingเดือน เพื่อให้ใช้จ่ายและบริจาคทานตามความต้องการ ส่วนพระองค์ ได้สั่งให้ระดับประดาตแต่งพระนครให้สวยงาม และมีความคิดวิตกเกี่ยวกับการดำเนินการชีวิตในท่ามกลางของคืนวันเพ็ญเดือน ๔ เช่นนี้ เมื่อได้รับคำแนะนำจากอำมาตย์ให้ไปสนทนากับคุณาชีวก นักบวชชีเปลือย และได้รับคำแนะนำในทางที่ผิด จากที่เคยเป็นสัมมาทิฐิก็กลายเป็นมิฉนาทิฐิ จากที่เคยเป็นพระราชอาพาพระทัยใส่ต่อพระราชกรณียกิจ ก็ละเลยไม่เอาพระทัยใส่ มัวเมาหลุ่มหลงในการบริโภคกามคุณอย่างเดียว (๒) การบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคม จากกรณีที่พระนางจุจาราชธิดา ได้บริจาคทานสงเคราะห์หมู่ประชาชน ด้วยทรัพย์ที่พระราชบิดาพระราชทานให้เป็นประจำ ทำให้เห็นว่า บุคคลผู้ชาญฉลาดย่อมใช้สถานภาพของตนเอง คือความพร้อมด้านการมียศ มีทรัพย์ ที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์แก่บุคคลอื่น สังคมและประเทศชาติอย่างเหมาะสม ไม่ได้ใช้เพื่อแสวงหาความสุขแก่ตนเองแต่อย่างเดียว

๙) วิรุทธชาดก มีความเป็นธรรมปรากฏอยู่ ประกอบด้วย (๑) ปัญหาการอยู่ครองเรือน พระเจ้าธัญชัยโกกริยะ ได้กล่าวถึงปัญหาของฆราวาสธรรมว่า จะมีความปลอดภัยได้อย่างไร จะมีการสงเคราะห์กันได้อย่างไร จะมีการไม่เบียดเบียนกันได้อย่างไร จะเป็นผู้มีปณิธานคำสัตย์ได้อย่างไร และจะเป็นคนที่จากโลกนี้จะไม่เศร้าโศกอย่างไร (๒) ธรรมสำหรับราชเสวก คือผู้ทำงานใกล้ชิดพระราช ๔๐ ประการ เช่น ไม่พึงหวั่นไหวด้วยอำนาจฉันทาคติเป็นต้น พึงตั้งใจกระทำราชกิจทุกอย่าง ต้องฉลาดในราชกิจ ไม่พึงเดินในทางที่เขาเตรียมไว้สำหรับพระราช ไม่พึงบริโภคสมบัติเสมอกับพระราช ไม่ควรใช้สอยระดับประดาเสื้อผ้า มาลา เครื่องอุปโภคเสมอกับพระราช ไม่พึงประพฤติดำกัปปกิจวิเสสเสมอเท่าเทียมกับพระราช เป็นต้น (๓) ธรรมของคนดี หรือสาธุชนธรรม มี ๔ ประการ ได้แก่ จงเดินไปตามทางที่ท่านเดินไปแล้ว หมายถึงการปฏิบัติตามสิ่งที่ตั้งงามที่บรรพบุรุษหรือคนรุ่นก่อนได้เคยปฏิบัติมาแล้ว จงอย่าเฝ้าฝ่ามืออันเปียกชุ่ม หมายถึงการมีความกตัญญูตต่อผู้บุคคลผู้มีอุปการะแก่ตนเอง ไม่ประทุษร้ายในมิตรทั้งหลาย หมายถึงการเป็นคนไม่อกตัญญู รู้บุญคุณของบุคคลต้นไม้ ทรัพย์การธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และอย่าตกอยู่ในอำนาจของเหล่าสตรี หมายถึงการไม่อยู่ใต้คำบังคับบัญชาของสตรีผู้ที่มีมากในกามคุณ ผู้ไม่มีความซื่อสัตย์ต่อสามี

(๑๐) เวสสันดรชาดก มีความเป็นธรรมปรากฏอยู่ ประกอบด้วย (๑) การบริจาคช้างมวงคลที่ชื่อว่าปัจจัยนาค จากกรณีที่พระเวสสันดรได้บริจาคช้างมวงคลชื่อว่าปัจจัยนาคแก่ชาวเมืองกาฬิงคะ ที่ประสบปัญหาความแห้งแล้งติดต่อมาหลายปี แสดงให้เห็นว่า พระเวสสันดรมีพระทัยประกอบด้วยเมตตากรุณาในสรรพสัตว์โดยไม่เลือกชั้นวรรณะ (๒) การบริจาคสัตว์ตสมกมหาทาน การบริจาคสิ่งของอย่างละ ๗๐๐ แก่มหาชนทั้งหลาย ประกอบด้วย ช้าง ๗๐๐ เชือก ม้า ๗๐๐ ตัว รถ ๗๐๐ คัน สตรี ๗๐๐ คน โคนม ๗๐๐ ตัว ทาส ๗๐๐ คน ทาสี ๗๐๐ คน ก่อนที่จะเสด็จออกจากพระราชวังตามการเนรเทศของชาวเมืองนั้น แสดงให้เห็นว่า พระเวสสันดรมี

พระราชหฤทัยกว้างขวาง มีเมตตา มีความฝักใฝ่ในการให้บริการทานเป็นอย่างยิ่ง (๓) การบริจาคบุตร ธิดาและพระชายา คือการบริจาคพระราชโอรสพระนามว่า ชาลี และพระราชธิดาพระนามว่า กัณหาชينا แก่พราหมณ์ เฒ่าชื่อว่า ชูชก พระเวสสันดรมีจุดประสงค์ชัดเจน คือการบริจาคพระโอรสและพระธิดาทั้งสองนี้ เพื่อเป็นสะพานทองนำพระองค์ไปสู่การหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายในที่สุด

ประการที่สาม รูปแบบการเผยแพร่ผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ สามารถสรุปเป็นองค์ความรู้จากการวิจัยได้ว่า เหตุการณ์เทมียาชาดกนี้ ทำให้ได้รูปแบบการนำเสนอในเชิงแนะนำแก่นักในสังคมว่า ความเป็นพระราชานั้น แม้จะมีอำนาจบารมีมากมาย สามารถให้คุณและโทษแก่บุคคลทั้งหลายที่อยู่ภายใต้การปกครองได้ แต่ถ้าทรงเป็นพระราชผู้ครองราชสมบัติด้วยความเที่ยงธรรม เป็นพระราชที่ผู้ทรงธรรม ผู้เปี่ยมด้วยความรู้ความสามารถแล้ว ย่อมสามารถสร้างคุณประโยชน์แก่สังคมประเทศชาติได้อย่างมหาศาล และพระองค์ก็ไม่จำเป็นต้องกลัวต่อการไปตกนรกหลังจากสวรรคตแล้ว เพราะพระองค์ได้บำเพ็ญคุณความดีหรือทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจต่างๆ อย่างบริบูรณ์แล้ว เมื่อสวรรคตไปแล้ว ย่อมไปสู่สุคติโลกสวรรค์แน่นอน ดังนั้น ความเป็นพระราชไม่ได้เป็นสิ่งที่น่ากลัวแต่อย่างใด ความเป็นคนชั่ว ความเป็นคนไม่ดี ความเป็นคนพาลหรือความเป็นโมฆบุรุษต่างหาก เป็นสิ่งที่น่ากลัว เพราะถ้าบุคคลประพฤติตนเป็นชั่วสันดานหยาบ สร้างแต่อกุศลกรรม คือกรรมที่ชั่ว เช่น การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤตินอกใจ เป็นต้น ย่อมไปสู่นรกนิบาต ความเป็นเปรต ความเป็นสัตว์เดรัจฉานอย่างแน่นอน เพราะการกระทำของตนเองเป็นสาเหตุ

เหตุการณ์ที่ควรนำเสนอในชาดกนี้ในมหาชนกชาดก รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับความเป็นธรรมได้ว่า เหตุการณ์ขณะที่เป็นแรงจูงใจให้พระมหาชนกออกบวช คือการทอดพระเนตรเห็นต้นมะม่วงสองต้น ในพระราชอุทยานที่ได้รับการปฏิบัติแตกต่างกัน ต้นที่มีผลสมบูรณ์ ถูกพวกเหล่าเสนาอำมาตย์รุมยื้อแย่งกินผลของมัน ถึงขั้นทำลายกิ่งของต้นมะม่วงให้ได้รับความเสียหาย ขณะที่ต้นมะม่วงอีกต้นที่ไม่มีผล กลับไม่มีใครสนใจที่จะรุมยื้อแย่งแต่อย่างใดไม่ ทำให้ได้คติธรรมว่า สถานะ ตำแหน่ง หรือบุคคลที่สามารถให้คุณหรือโทษแก่บุคคลอื่นได้ ย่อมได้รับความสนใจ มีบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามาติดสัมพันธ์เพื่อแสวงหาผลประโยชน์อยู่ตลอดเวลา ขณะที่สถานะ ตำแหน่ง หรือบุคคลใดที่ไม่อยู่ในบทบาท ตำแหน่ง หน้าที่ที่สำคัญ ไม่สามารถให้คุณหรือโทษแก่บุคคลอื่นได้ ก็จะไม่มีการให้ความสำคัญ ให้ความสำคัญ เหมือนกับมะม่วงอีกต้นหนึ่งที่ไม่มีผล ก็ไม่มีใครสนใจเช่นเดียวกัน ดังนั้น รูปแบบของการสื่อสารจากเหตุการณ์นี้ คือต้องพยายามนำเสนอในเชิงแนะนำว่า แต่ละภาคส่วนล้วนมีความสำคัญ มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เป็นปัจจัยสนับสนุนแก่กันและกัน การกระจายทรัพยากร การแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเสมอภาค เท่าเทียมกัน โดยปราศจากอคติ ไม่เลือกที่รัก ผลักที่ชัง ให้ความเป็นธรรมแก่ทุกภาคส่วนที่มีอยู่ในสังคม ย่อมเป็นหลักประกันให้เกิดความเป็นธรรมแก่คนในสังคมได้ สอดคล้องกับหลักการในสาราณียธรรม ข้อที่ ๔ คือสาธารณโภคีตา คือความเป็นผู้มีโมกะเพื่อส่วนรวม หมายความว่า การได้มา การมีอยู่หรือการเกิดขึ้นของผลประโยชน์ใดๆ ในหน่วยงาน องค์กร ชุมชนหรือสังคม ผู้มีหน้าที่ในการบริหารจัดการ ต้องแจกจ่าย แบ่งปันอย่างทั่วถึงกัน ไม่ให้กระจุกตัวหรือผูกขาดอยู่กับบุคคล หรือ

กลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเฉพาะ เพื่อสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม เพื่อลดความเหลื่อมล้ำของรายได้ต่อหัวของประชาชนในทุกระดับชั้น และเพื่อกระจายผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน

เหตุการณ์ที่ควรนำเสนอในชาดกนี้ในสุวรรณสามชาดก คือเหตุการณ์ในขณะที่สุวรรณสามถูกยิงด้วยลูกศรอาพาพิษของพระเจ้ากบิลยักษ เพราะต้องการทดสอบว่า เป็นคน หรือเทวดา เป็นเหตุการณ์ที่น่าสะเทือนใจและสะท้อนให้เห็นว่า การกระทำความบางอย่างของบุคคล อาจจะมีเหตุผลเพียงน้อยนิดที่จะสนับสนุนการกระทำของตนเองได้ ขณะที่ผลของการกระทำนั้นส่งผลอันยิ่งใหญ่ เช่น ทำลายชีวิต ทรัพย์สิน หรือความสามัคคีของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลได้ และเหตุการณ์ขณะที่มารดาบิดาและนางเทพธิดาผู้เคยเป็นมารดาของสุวรรณสามได้ทำสักจกิริยา เพื่อให้สุวรรณสามฟื้นคืนชีพขึ้นมา จนทำให้มีเหตุอัศจรรย์เกิดขึ้นพร้อมกันทั้ง ๔ อย่าง คือ พระมหาสัตว์สุวรรณสามหายฟื้นคืนชีพหายเป็นปกติ ดาบสและตาปสินีผู้เป็นบิดามารดาของท่านหายจากตาบอดมีดวงตาสามารถมองเห็นได้ตามปกติ แสงพระอาทิตย์ในรุ่งอรุณขึ้นปรากฏ และบุคคลทั้งสี่ได้มาปรากฏที่อาศรมดั้งเดิม

เหตุการณ์ที่ควรนำเสนอในเนมิราชชาดกนี้ คือความเป็นธรรมของกฎธรรมชาติของกรรม ระหว่างผลของการทำความดีและความชั่ว ที่มีผลแตกต่างกัน การทำความชั่วเป็นเหตุให้มนุษย์ทั้งหลายอยู่ในโลกนี้ด้วยความเดือดร้อน ความทุกข์ ความลำบาก เมื่อตายไปแล้วก็ไปรับผลกรรมนั้นในนรกขุมต่างๆ ตามกรรมชั่วที่ตนได้กระทำ ขณะที่ผู้ทำกรรมดี ย่อมเป็นอยู่ในโลกนี้ด้วยความสุข ความเจริญรุ่งเรือง ในลาภยศสุขสรรเสริญ การนำเสนอฉากทัศน์ในพระสูตรนี้ เพื่อปลูกฝังความดีงามให้ปรากฏขึ้นในจิตใจของคนทั้งหลาย เพื่อป้องกันมิให้คนทำความชั่ว และเพื่อให้คนทั้งหลายร่วมกันสร้างสรรค์ บำเพ็ญประโยชน์ตนเองและประโยชน์ของผู้อื่นให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท เป็นการกระตุ้นเตือนให้ทุกคนร่วมกันทำความดีงามแก่สังคมและป้องกันปมการทำความชั่วทุกรูปแบบในสังคม นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นว่า บทบาทและการทำหน้าที่ของผู้นำประเทศมีความสำคัญมากในฐานะที่เป็นแบบอย่างแก่หมู่ประชาชนทั้งหลาย

เหตุการณ์ที่ควรนำเสนอในชาดกนี้มีโศธชาดกนี้ คือเมื่อมโหสถบัณฑิต ได้รับแต่งตั้งเป็นเสนาบดีแล้วได้ยกทัพไปปราบพระเจ้าจูฬนี้ แห่งเมืองปัญจาละ แต่พระเจ้าจูฬนี้ทรงเจราบายอมสงบศึกและขอร้องให้มโหสถบัณฑิตไปรับราชการอยู่กับพระองค์ ต่อมาเมื่อพระเจ้าวิเทหะสวรรคตแล้ว มโหสถบัณฑิตจึงตัดสินใจเดินทางไปรับราชการอยู่ประจำราชสำนักของพระเจ้าจูฬนี้ แต่ก็ต้องประสบปัญหาหลายอย่างเหมือนกับที่เผชิญขณะที่อยู่กับพระเจ้าวิเทหะ คือถูกอำมาตย์อาวโสทั้งหลายกลั่นแกล้งใส่ความอยู่เสมอ มโหสถบัณฑิตได้ใช้ปัญญาแก้ไขปัญหาดังกล่าว ด้วยการมีกัลยาณมิตร คือนางปริพาชิกาคนหนึ่ง ที่เห็นความสามารถของมโหสถบัณฑิต จึงได้กราบทูลพระเจ้าจูฬนี้ ให้ประกาศเกียรติคุณของมโหสถบัณฑิตให้ปรากฏในท่ามกลางมหาสมาคม พระเจ้าจูฬนี้ประกาศว่า พระองค์ยอมสละชีวิตของพระราชมารดา พระเทวี พระราชโอรส พระสหาย บุโรหิต และชีวิตของพระองค์ได้ แต่จะไม่ยอมสละมโหสถบัณฑิตนี้ให้แก่ผีเสื้อน้ำเป็นอันขาด ทำให้เกียรติคุณของมโหสถบัณฑิตแพร่

ขจรไปทั่วสารทิศ ท่านได้บำเพ็ญกิจต่างๆ ตอบสนองคุณของพระเจ้าอุฬารนิลตลอดชีวิตของท่าน เมื่อสิ้นชีวิตแล้วได้ไปเกิดในพรหมโลก

จากเหตุการณ์ที่ปรากฏในอุริทัตตชาดกนี้ ทำให้เห็นว่า รูปแบบการนำเสนอควรเป็นการสื่อให้เห็นว่า บุคคลไม่ควรทำการละเมิดศีลธรรม กฎหมายหรือกติกาสังคม เพียงเพราะเหตุแห่งความจำเป็นบางอย่างที่อาจจะส่งผลให้ประพฤติก่ล่วงละเมิดได้ เช่น เหตุผลด้านความปลอดภัยในชีวิต ทรัพย์สิน ความลำบากทางกาย และจิตใจ เป็นต้น ควรถือเอาการประพฤติปฏิบัติของอุริทัตตนาคราชเป็นตัวอย่าง ที่ไม่ยอมล่วงละเมิดศีลอุโบสถที่ตนสมาทานรักษาไว้แล้ว เพราะเหตุแห่งความลำบากทางกาย ถูกบีบบังคับให้แสดงฤทธิ์ปาฏิหาริย์ต่างๆ เพื่อประโยชน์แห่งทรัพย์สินเงินทองของพราหมณ์อาลัมพาย ซึ่งการกระทำลักษณะนี้ ถ้าไม่ใช่ในคราฯ พระโพธิสัตว์อาจจะไม่สามารถทำได้ เพราะโดยปกติไม่ว่าคนหรือสัตว์มักจะรักตัวกลัวตาย คิดปกป้องคุ้มครองรักษาตนเองก่อนด้วยกันทั้งนั้น

จากเหตุการณ์นี้ที่ปรากฏในจันทกุมารนี้ รูปแบบการนำเสนอจึงควรนำเสนอโดยเน้นให้เห็นความเป็นธรรม คือการตัดสินคดีความ ของผู้พิพากษาทั้งหลายควรเป็นไปอย่างเที่ยงธรรม มีความเป็นธรรม สามารถอำนวยความสะดวกให้เกิดขึ้นแก่คนในสังคมอย่างเท่าเทียมกัน ผู้ทำหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม ต้องมีความซื่อสัตย์ต่อวิชาชีพ มีคุณธรรมจริยธรรม มีธรรมประจำใจ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ต้องมุ่งผดุงรักษาความยุติธรรมให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนให้ได้โดยปราศจากอคติ ขณะเดียวกันผู้นำ ผู้ปกครองประเทศชาติ ควรเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ ฉลาด มีวิจารณ์ญาณ ไม่หุนเหิน ไม่เชื่อคนง่าย ต้องบริหารบ้านเมืองอย่างเที่ยงธรรม มีความเป็นกลาง ปราศจากอคติ ๔ ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง

จากเหตุการณ์ในนารทชาดกนี้ รูปแบบการนำเสนอจึงควรเน้นให้เห็นว่า กัลยาณมิตรมีความสำคัญมากต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลแต่ละคน ถ้าบุคคลมีกัลยาณมิตรอยู่ใกล้ชิด คบหากัลยาณมิตร เชื่อฟังคำสอนของกัลยาณมิตรแล้ว ย่อมสามารถดำเนินชีวิตของตนเองได้ไปในทางที่ถูกต้อง ย่อมอยู่เป็นสุข เจริญรุ่งเรืองในชีวิต หน้าที่การงานในการ เพราะกัลยาณมิตรย่อมชี้แนะแนวทางที่เที่ยงตรงที่ถูกต้องอยู่เสมอ แต่ถ้าบุคคลคบเพื่อนชั่ว หรือปาปมิตรแล้วชีวิตของเขา ย่อมประสบแต่ทางเสื่อมหาความเจริญมิได้ เพราะปาปมิตรย่อมแนะนำในทางที่เสียหาย ในทางที่เป็นความเสื่อม หาความเจริญมิได้ ดังเช่นพระเจ้าอังคตราชที่ไปสมาคม เคารพศรัทธาคุณาชีวก ผู้เป็นมิจฉาทิฐิ ทำให้พระองค์ดำเนินชีวิตไปในทางที่ผิด แต่เพราะมีพระราชธิดาราชกุมารีเป็นสวามีมาทิฐิ จึงสามารถนำพาพระราชบิดาของพระองค์ให้หันกลับมาสู่แนวทางที่เที่ยงตรง สู่การดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง เหมาะสมได้ โดยอาศัยอำนาจของนารทพรหมมาช่วยอีกทางหนึ่ง แสดงให้เห็นว่า กัลยาณมิตรมีความสำคัญมากต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคม

ในวิรุจชาดก เหตุการณ์ที่วิรุจบัณฑิตได้แสดงราชสวัสดิธรรม คือคุณสมบัติของความเป็นข้าราชการที่ดีแก่บุตร ธิดา อำมาตย์ ญาติและเพื่อนสนิทไว้ เช่น การไม่หวั่นไหวด้วยอำนาจแห่งความพอใจ การเป็นผู้สม่ำเสมอเที่ยงตรง ดุจตราขัง ความเป็นผู้ฉลาดในกิจการงานทั้งปวง การไม่เดินบนทางที่เขาจัดแต่งไว้สำหรับพระราช

ไม่ควรบริโภคมกาทัดเทียมกับพระราชฯ ไม่ควรใช้สอยเสื้อผ้า เครื่องประดับ เครื่องอุปโภคบริโภคทัดเทียมกับพระราชฯ ไม่ควรประพฤติอากัปภิกิริยาทัดเทียมพระราชฯ ไม่พึงทำการสนทนากับนางสนมกำนัลของพระราชฯ เป็นต้น และสาธุธรรม คือธรรมของคนดี แก่บุณณกัณท์ว่า ท่านจงเดินไปตามทางที่ท่านเดินไปแล้ว จงอย่าเผลอฝ่ามือ อันเปี่ยมชุ่ม อย่าได้ประทุษร้ายในมิตรทั้งหลายในกาลไหนๆ และอย่าตกอยู่ในอำนาจของสตรี จากหลักการของราชวสตีธรรม และสาธุธรรมนี้ สามารถใช้เป็นแนวทางสำหรับการดำเนินชีวิตของคนในสังคมได้ เช่น การเป็นผู้สม่ำเสมอ เที่ยงตรง ดุจตราขั้ว หลักการนี้ เกี่ยวข้องกับความเป็นธรรมในสังคมโดยตรง ที่เน้นให้บุคคลผู้ทำงานในราชสำนัก หรือเป็นข้าราชการ ต้องมีความยุติธรรม ถือความถูกต้อง ความเสมอภาค เป็นหลักสำหรับการทำงานในหน้าที่การงาน โดยเฉพาะการบริหารจัดการนโยบายของภาครัฐการจัดสรรงบประมาณ การแบ่งปันทรัพยากร และการให้บริการแก่ประชาชน จะต้องมีความเป็นธรรม ความยุติธรรม ความเสมอภาค จึงจะทำให้การบริการเป็นไปอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ สร้างสรรค์ประโยชน์แก่สังคมได้อย่างแท้จริง

รูปแบบการเผยแผ่ในเวสสันดรชาดก คือคุณสมบัติของพระเวสสันดรที่มีพระหฤทัยที่เป็นกลาง ยุติธรรม เสมอภาค กว้างขวางและเต็มเปี่ยมด้วยพระกรุณาธิคุณ ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง สงเคราะห์หมู่ประชาชนผู้เดือดร้อนที่มาขอความช่วยเหลืออย่างเท่าเทียมกัน และทรงมีพระปัญญาธิคุณ คือพิจารณาเห็นคุณประโยชน์ และเป้าหมายอันยิ่งใหญ่ของการบำเพ็ญทานบารมีในพระชาตินี้ คือการบรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคตกาล พระองค์จึงได้บริจาคมหาทานอย่างยิ่งใหญ่นั้น แม้ในมุมมองของนักวิชาการบางคนในสมัยปัจจุบัน อาจจะเห็นว่า พระเวสสันดรบริจาคช้างปัจจัยนาคโดยพลการ ไม่ได้ปรึกษาชาวเมืองสีพีก่อน เป็นเหตุให้พระองค์ถูกประหารเนรเทศออกจากพระราชวังในที่สุด แต่ในมุมมองลักษณะนี้เป็นการมองจากคนภายนอกที่เป็นปุถุชนคนธรรมดา เป็นการมองโดยยึดประโยชน์ด้านโลกียะเป็นเกณฑ์แต่เพียงด้านเดียว ขณะที่พระเวสสันดรท่านเป็นพระโพธิสัตว์การกระทำทุกอย่างมีเป้าหมายอันสูงสุดด้านโลกุตระ คือสร้างเหตุปัจจัยแห่งการสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตกาล เพื่อนำพาสรรพสัตว์ทั้งหลายให้หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ ดังนั้น การบริจาคของพระองค์จึงเป็นการกระทำที่มีเหตุผล เป็นไปเพื่อประโยชน์อันยิ่งใหญ่ โดยไม่ได้ยึดติดอยู่กับทรัพย์สมบัติที่มีอยู่ดังเช่นโลกียชนทั้งหลาย แต่ทรงใช้ทรัพย์สมบัติที่มีอยู่ให้เป็นสะพานบุญนำไปสู่ประโยชน์สูงสุด ดังเช่นที่พระองค์ตรัสไว้กับพระราชโอรสและพระธิดา ขณะที่จะทรงบริจาคให้แก่พรหมณ์ชุกว่า “เจ้าทั้ง ๒ จงเป็นดุจยานนาวาของพ่อ อันไม่โยกโคลงในสาครคือภพเกิด พ่อจักข้ามฝั่งคือชาติ จักช่วยสัตว์โลกพร้อมด้วยเทวโลกให้ข้ามด้วย”^{๔๓}

จากข้อความนี้ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า เจตนารมณ์อันสูงสุดของพระเวสสันดรในการบริจาทานด้วยบุตรธิดาที่เรียกว่า “บุตรทาน” นี้ คือเพื่อเป็นปัจจัยแห่งการหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า เพื่อช่วยให้สัตว์โลกพร้อมด้วยเทวโลกให้ข้ามพ้นด้วย ซึ่งมีนัยยะว่า พระองค์บำเพ็ญทาน

^{๔๓} พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก มหานิบาต ไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘, หน้า ๕๑๒.

บารมีครั้งนี้ เพื่อคุณอันยิ่งใหญ่ เพื่อประโยชน์ของมวลมนุษยชาติ หาใช่เพื่อประโยชน์ส่วนตนของพระองค์แต่อย่างใดไม่

ประการที่สี่ นวัตกรรมสำหรับการเผยแผ่ความเป็นธรรม นวัตกรรมที่นำเสนอสำหรับการเผยแผ่ความเป็นธรรม สามารถดำเนินการได้ด้วยการใช้ “ความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดก” ประกอบภาพและเสียงบรรยายเผยแพร่นานาระบบดิจิทัลออนไลน์ หรือ youtube ทั้ง ๑๐ ชาดก ไปตามลำดับ ดังนี้

- ภาพที่ ๑ : ความเป็นธรรมที่ปรากฏในเทมียชาดก
- ภาพที่ ๒ : ความเป็นธรรมที่ปรากฏในมหาชนกชาดก
- ภาพที่ ๓ : ความเป็นธรรมที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดก
- ภาพที่ ๔ : ความเป็นธรรมที่ปรากฏในเนมิราชชาดก
- ภาพที่ ๕ : ความเป็นธรรมที่ปรากฏในมโหสถชาดก
- ภาพที่ ๖ : ความเป็นธรรมที่ปรากฏในภริทัตตชาดก
- ภาพที่ ๗ : ความเป็นธรรมที่ปรากฏในจันทชาดก
- ภาพที่ ๘ : ความเป็นธรรมที่ปรากฏในนารทชาดก
- ภาพที่ ๙ : ความเป็นธรรมที่ปรากฏในวิธูรชาดก
- ภาพที่ ๑๐ : ความเป็นธรรมที่ปรากฏในเวสสันดรชาดก

ภาพที่ ๑ ความเป็นธรรมในเทมียชาดก, แหล่งที่มา [ออนไลน์] :

[https://www.youtube.com/watch?v=VKz9DxEbtv8&list=PLFtV_MYEVqT3PcVRIYLoDYCboPJFl7wz4](https://www.youtube.com/watch?v=VKz9DxEbtv8&list=PLFtV_MYEVqT3PcVRIYLoDYCboPJFl7wz4&index=1)
&index=1 [ภาพและเสียงโดยคณะผู้วิจัย]

ความเป็นธรรม มหาชนกชาดก ในทศชาติ The Justice of Mahajanaka Jataka in the previous Buddha's lives

ภาพที่ ๒ ความเป็นธรรมในมหาชนกชาดก, แหล่งที่มา [ออนไลน์] :

https://www.youtube.com/watch?v=-GnFcPVtStY&list=PLFtV_MYEVqT3PcVRIYLoDYCboPJfL7wz4&index=9

ความเป็นธรรม สุวรรณสามชาดก ในทศชาติ The Justice of Suvannasama Jataka in the previous Buddha's lives

ภาพที่ ๓ ความเป็นธรรมในสุวรรณสามชาดก, แหล่งที่มา [ออนไลน์] :

https://www.youtube.com/watch?v=Tpqf3w4EgRA&list=PLFtV_MYEVqT3PcVRIYLoDYCboPJfI7wz4&index=10

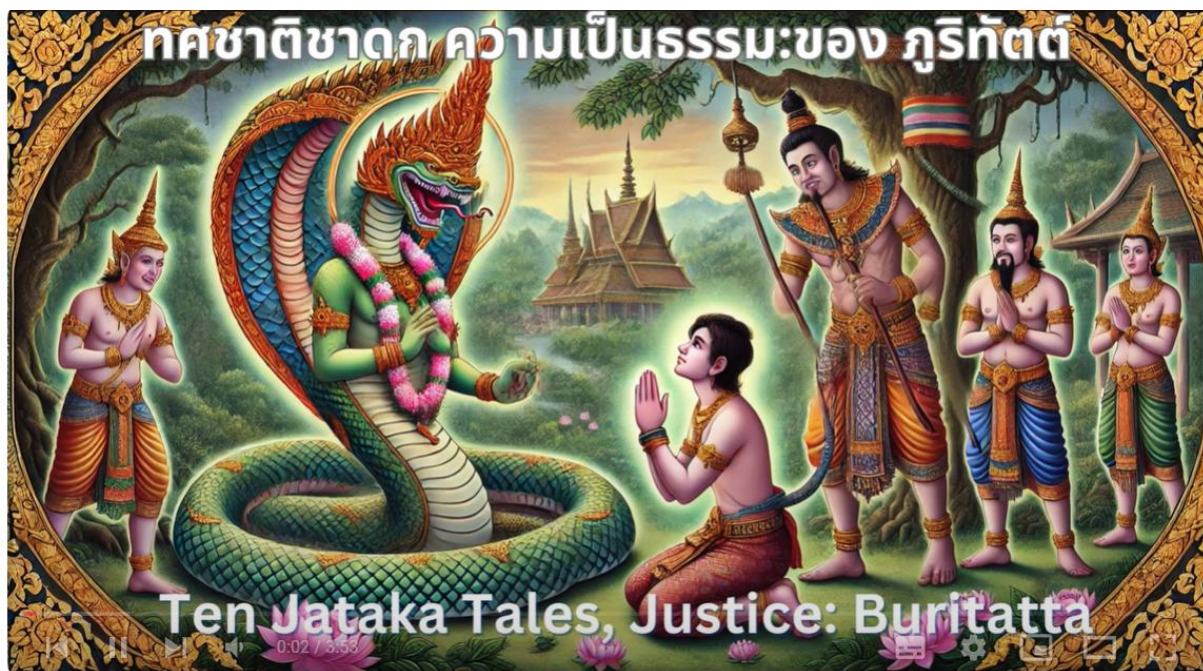
ภาพที่ ๔ ความเป็นธรรมในเนมิราชชาดก, แหล่งที่มา [ออนไลน์] :

https://www.youtube.com/watch?v=mjmQ4bPuxEc&list=PLFtV_MYEVqT3PcVRIYLoDYCboPJfI7wz4&index=7

ภาพที่ ๕ ความเป็นธรรมในมโหสถชาดก, แหล่งที่มา [ออนไลน์] :

https://www.youtube.com/watch?v=FtLyljo0dJg&list=PLFtV_MYEVqT3PcVRIYLoDYCboPJfI7wz4&index=2

ภาพที่ ๖ ความเป็นธรรมในภูริทัตตชาดก, แหล่งที่มา [ออนไลน์] :

[https://www.youtube.com/watch?v=DtCAuH1ag2w&list=PLFtV_MYEVqT3PcVRIYLoDYCboPJfI7wz4](https://www.youtube.com/watch?v=DtCAuH1ag2w&list=PLFtV_MYEVqT3PcVRIYLoDYCboPJfI7wz4&index=3)

&index=3 [ภาพและเสียงโดยคณะผู้วิจัย]

ภาพที่ ๗ : ความเป็นธรรมที่ปรากฏในจันทกุมารชาดก, แหล่งที่มา [ออนไลน์] :

https://www.youtube.com/watch?v=VojRGi2G2nc&list=PLFtV_MYEVqT3PcVRIYLoDYCboPJfI7wz4

&index=4 [ภาพและเสียงโดยคณะผู้วิจัย]

ภาพที่ ๘ : ความเป็นธรรมที่ปรากฏในนารทชาดก, แหล่งที่มา [ออนไลน์] :

https://www.youtube.com/watch?v=F1pUYRpibcl&list=PLFtV_MYEVqT3PcVRIYLoDYCboPJfI7wz4

&index=5 [ภาพและเสียงโดยคณะผู้วิจัย]

ภาพที่ ๙ : ความเป็นธรรมที่ปรากฏในวิรุฬชาดก, แหล่งที่มา [ออนไลน์] :

https://www.youtube.com/watch?v=6uAJ_n1Dm70&list=PLFtV_MYEVqT3PcVRIYLoDYCboPJfI7wz4

&index=6 [ภาพและเสียงโดยคณะผู้วิจัย]

ความเป็นธรรมเวสสันดรชาดก ในทศชาติ The Justice of Vessantara Jataka in the previous Buddha's lives

ภาพที่ ๑๐ : ความเป็นธรรมที่ปรากฏในเวสสันดรชาดก, แหล่งที่มา [ออนไลน์]. :

https://www.youtube.com/watch?v=pli3BbqTa3M&list=PLFtV_MYEVqT3PcVRIYLoDYCboPJFl7wz4&index=8 [ภาพและเสียงโดยคณะผู้วิจัย]

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

รายงานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์” ที่ผู้วิจัยได้นำเสนอมาตั้งแต่บทที่ ๑ ถึงบทที่ ๔ โดยลำดับแล้ว ทำให้ได้องค์ความรู้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ในบทนี้ จึงจะได้สรุปผลการศึกษาค้นคว้าวิจัย อภิปรายผลการวิจัยและข้อเสนอแนะจากการวิจัย ดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดก

องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดก สามารถสรุปได้ ๒ ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่ง การบำเพ็ญบารมี ๑๐ อย่าง ของพระโพธิสัตว์ และส่วนที่สอง ความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดก

ส่วนที่หนึ่ง การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดก หรือในชาดกทั้ง ๑๐ พระชาติอย่าง ต่อเนื่อง ได้แก่ ๑) ทานบารมี การบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทาน การเสียสละ การแบ่งปันสิ่งของที่มีอยู่แก่บุคคลอื่นด้วยความเต็มใจ ด้วยความยินดี ไม่มีความเสียดายหรืออิจฉาริษยาในภายหลัง ๒) ศีลบารมี การบำเพ็ญบารมีด้วยการรักษาศีล การสมาทานศีล ด้วยการรักษากายและวาจาให้เรียบร้อยตามสถานภาพของตนเอง ไม่ละเมิดหลักการขั้นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์และเพื่อนร่วมโลกเดียวกัน ๓) เนกขัมมบารมี การบำเพ็ญบารมีด้วยการออกบวช การปลีกออกจากกามคุณ การสละบ้านเรือน ทรัพย์สินสมบัติต่างๆ ที่มีอยู่ ด้วยการถือเพศพรหมจรรย์ การบวชเป็นดาบส เป็นฤาษี ๔) ปัญญาบารมี การบำเพ็ญบารมีด้วยความรู้ ความรอบรู้ ความฉลาดรอบคอบ ความมีเหตุผล ความเข้าใจในสรรพสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ๕) วิริยบารมี การบำเพ็ญบารมีด้วยความเพียร ความกล้าหาญ ความพยายามบากบั่น ความอดุสาหะ ความไม่ย่อท้อ ความไม่ท้อแท้ ความไม่หมดหวัง ความฝ่าฟัน ความไม่ทอดธุระ ๖) ขันติบารมี การบำเพ็ญบารมีด้วยความอดทน ความอดกลั้น ความทนทาน ความสามารถในการควบคุมตนเองให้อยู่ในเหตุผลและแนวทางปฏิบัติที่ตั้งไว้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสม ๗) สัจจบารมี การบำเพ็ญบารมีด้วยการพูดจริง ทำจริง และจริงใจ การถือความสัตย์ ความจริงแท้ในหลักการที่เป็นสัจจธรรม ด้วยการกระทำ การพูด และการคิด ๘) อธิษฐานบารมี การบำเพ็ญบารมีด้วยความตั้งใจมั่น ความมั่นคง ความเด็ดเดี่ยว เพื่อบรรลุเป้าหมายอันชอบธรรม อันสูงสุดที่ได้กำหนดไว้ แล้วมีความมุ่งมั่นพยายามเพื่อบรรลุถึงเป้าหมายนั้น ๙) เมตตาบารมี การบำเพ็ญบารมีด้วยความรักใคร่ปรารถนาดีต่อผู้อื่น ต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายอย่างไม่มีประมาณเพื่อสร้างสันติสุขสันติภาพให้เกิดขึ้นแก่มวล

มนุษยชาติทั้งหลาย ๑๐) อุเบกขาบารมี การบำเพ็ญบารมีด้วยความวางใจกลาง ความเป็นธรรม ความเที่ยงธรรมปราศจากอคติ ไม่เอนเอียงไปด้วยอำนาจกิเลสทั้งหลาย มีความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นต้น

แต่การบำเพ็ญบารมี ๑๐ อย่างของพระโพธิสัตว์นั้น ไม่ได้บำเพ็ญโดยเรียงตามลำดับของบารมี คือพระเทมียกุมารในเทมียชาดก ทรงบำเพ็ญเนกขัมมบารมี คือการออกบวชเป็นดาบส เพราะไม่ปรารถนาความเป็นกษัตริย์ เนื่องจากทรงพิจารณาเห็นว่า พระองค์เคยเป็นกษัตริย์มาก่อน ดังเช่นพระราชบิดาของพระองค์นั้นจะเป็นเหตุให้พระองค์ไปเสวยทุกข์ในนรกภูมิหลายแสน พระโพธิสัตว์มหาชนกในมหาชนกชาดก บำเพ็ญวิริยบารมี คือการใช้ความเพียรอย่างยิ่งยวดในการว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทรอันกว้างใหญ่เป็นเวลา ๗ วัน ๗ คืน จนกระทั่งนางมณีเมขลามาช่วยให้ถึงฝั่งและได้รับการสถาปนาเป็นพระราชแห่งกรุงมิถิลาในที่สุด พระโพธิสัตว์สุวรรณสามในสุวรรณสามชาดก บำเพ็ญเมตตาบารมี ด้วยการเลี้ยงดูมารดาบิดาผู้ตาบอดทั้งสอง และแม่เมตตาไปในสรรพสัตว์ทั้งหลายไม่มีประมาณ แม้แต่ในพระเจ้ากบิลยักษผู้ที่ยิงตนเองด้วยลูกศรอาบยาพิษ พระโพธิสัตว์เนมิราช ได้บำเพ็ญอุชิฐานบารมี ด้วยความตั้งใจมั่นคง ในการสละราชสมบัติ เมื่อเห็นศิระะหงอก และออกบวชเช่นเดียวกับพระราชบิดาของพระองค์ของพระองค์ พระโพธิสัตว์มหุทธบัณฑิต บำเพ็ญปัญญาบารมี ด้วยการปัญญาแก้ปัญหาต่างๆ ด้วยได้อย่างถูกต้อง สามารถเอาชนะหมู่ปุโรหิตทั้งหลายของพระเจ้าวิเทหะแห่งกรุงมิถิลา ที่มีความอิจฉาริษยาและหาทางกลั่นแกล้งท่านอยู่ตลอดเวลา พระโพธิสัตว์ภูริทัตตนาคราช ทรงบำเพ็ญศีลบารมี คือรักษาศีลให้สะอาดหมดจด ไม่ละเมิดศีลที่ได้ตั้งใจสมาทานไว้แล้ว ด้วยการไปอุชิฐานจำศีลที่ฝั่งแม่น้ำยมุนา ยอมอดทนให้พราหมณ์ใช้มนต์อาถรรพ์ยาจับไปแสดงตามสถานที่ต่างๆ ได้รับความทรมานเจ็บปวดเป็นอย่างมาก แม้จะมีฤทธิ์ที่จะสามารถทำลายชีวิตพราหมณ์ได้ แต่ท่านไม่ทำเพราะยึดมั่นในศีลบารมีที่ตนเองได้สมาทานแล้ว พระโพธิสัตว์จันทกุมารได้บำเพ็ญขันติบารมี คือความอดทน อดกลั้นต่อความทุกข์ความลำบาก ความเดือดร้อน การกระทำของกัณหาละพราหมณ์ซึ่งอาฆาตพยาบาทท่านเพราะตนเองถูกปลดออกจากตำแหน่งผู้พิพากษาคดีความ เนื่องจากการตัดสินคดีด้วยความไม่เป็นธรรมทำให้ประชาชนเดือดร้อน พระโพธิสัตว์นารทพรหมบำเพ็ญอุเบกขาบารมี คือความเป็นกลาง ความเป็นธรรม ความเที่ยงธรรม ด้วยการช่วยให้พระเจ้าอังคิราชให้ปรับทัศนคติจากมิถิลาเป็นสัมมาทิฐิ พระโพธิสัตว์วิรุทธบัณฑิตบำเพ็ญสัจจบารมี คือความจริงแท้ ความสัตย์ ความมีสัจจะ ด้วยการรักษาความสัตย์ที่ให้ไว้กับปูลณณกยัักษ์ที่นำพาท่านไปพบกับธิดาพญานาคในเมืองบาดาล และพระเวสสันดร ทรงบำเพ็ญทานบารมี ด้วยการบริจาคทาน สละสิ่งของแก่บุคคลอื่นโดยปราศจากความเห็นแก่ตัว ได้แก่ การบริจาคช้างปัจจัยนาเคนทร์ แก่ชาวเมืองกาลิงคะ การบริจาคสัตตสตกมหาทาน การบริจาคครมม้า การบริจาคพระโอรสและพระธิดา เป็นต้น โดยมีจุดมุ่งหมายที่สูงที่สุด คือเพื่อเป็นปัจจัยสนับสนุนให้พระองค์เข้าถึงความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคต และเพื่อช่วยสรรพสัตว์ทั้งหลายให้หลุดพ้นจากความทุกข์ คือการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏอย่างสิ้นเชิง

ส่วนที่สอง ความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดก คือหลักการที่ว่าด้วยเป็นกลาง ความเป็นธรรม ความถูกต้อง ความชอบธรรม ความปราศจากอคติที่สอดแทรกอยู่ในชาดกทั้ง ๑๐ ชาดก สามารถสรุปเป็นตารางได้ ดังนี้

ทศชาติชาดก	ความเป็นธรรม	วิธีปฏิบัติ
๑. เตมียชาดก	๑. การปฏิบัติต่อนักโทษ ๒. การปฏิบัติต่อบุคคลที่ถูกกล่าวหาว่าเป็น กาฬกิณี ๓. การปฏิบัติต่ออำนาจ ยศ และทรัพย์ สมบัติ	๑. การพิพากษาเป็นไปอย่างเป็นธรรม ๒. การนำไปกำจัดด้วยการฝังดินเมื่อ พิสูจน์ด้วยวิธีการต่างๆ แล้ว ๓. การสละและออกบวชเป็นดาบส
๒. มหาชนกชาดก	๑. ภาวะผู้นำของผู้ปกครอง ๒. การล้อเลียนพระมหากษัตริย์ ๓. การแสวงหาผลประโยชน์จากความเป็น พระราชอา	๑. การใช้ปัญญาพิจารณา ๒. การไม่ถือโทษ ให้อภัยเมื่อรู้ตาม ความจริงแล้ว ๓. การปลุกฝังคุณธรรมและสละออก บวชเป็นดาบส
๓. สุวรรณสามชาดก	๑. การปฏิบัติต่อผู้พิการ ๒. การปฏิบัติต่อสัตว์ป่า ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ๓. การปฏิบัติต่อผู้ก่อเวร	๑. การจัดเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ให้ผู้ พิการพึ่งตนเองได้ ๒. การปฏิบัติด้วยความเมตตา รัก หวง แหน ไม่ทำลาย ๓. การไม่ผูกโกรธให้อภัยและให้ คำแนะนำที่ดี
๔. เนมิราชชาดก	๑. การปฏิบัติต่ออายุสังขาร ๒. การปฏิบัติตามประเพณีของวงศ์ตระกูล ๓. การปฏิบัติต่อประชาชน	๑. การพิจารณาความเปลี่ยนแปลงของ อาการของผมที่หงอก ๒. การสละราชสมบัติแล้วออกบวชเป็น ดาบส ๓. การบริจาทานและสงเคราะห์ด้วย ปัจจัย ๔
๕. มโหสถชาดก	๑. อานุภาพของทิพย์โอสถ ๒. ปัญญาเป็นรัตนอันประเสริฐของมนุษย์ ๓. การปฏิบัติต่อบุคคลผู้อัจฉริยในองค์กร	๑. การช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ๒. การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยสติปัญญา ความสามารถและมีกัลยาณมิตรเป็นที่ ปรึกษา ๓. การใช้ปัญญา การใช้ข้อมูลที่มีอยู่ ความสัตย์และกัลยาณมิตรร่วมช่วย แก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น
๖. ภูริทัตตชาดก	๑. วิธีการจัดสรรอำนาจและการป้องกันราช	๑. การเนรเทศพระราชโอรสให้ไปอยู่ป่า

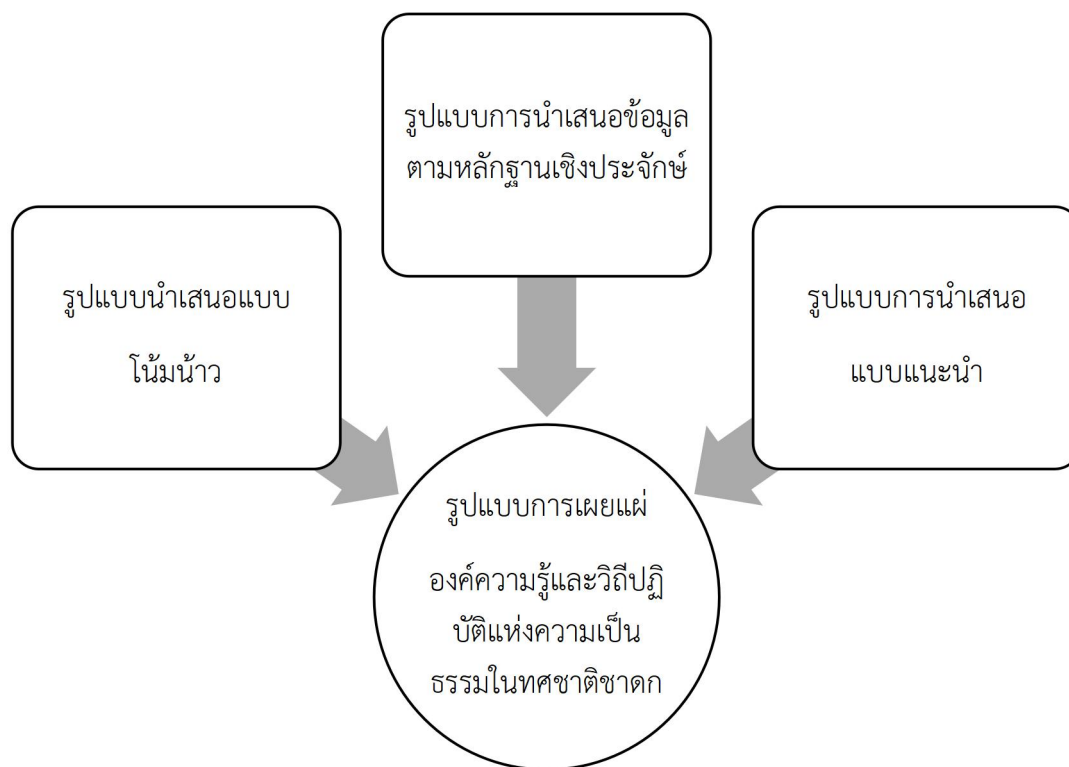
ทศชาติชาดก	ความเป็นธรรม	วิธีปฏิบัติ
	การแย่งชิงราชสมบัติ ๒. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพญานาค ๓. การละเมิดสิทธิของสัตว์	บวชเป็นฤาษี วิธีการจัดการเหมาะสม ๒. การแต่งงานและอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติภาพ ๓. การยึดมั่นในศีลหรือกฎหมายที่มีอยู่ที่ตนได้สมาทานแล้ว
๗. จันทกุมารชาดก	๑. การตัดสินคดีความอย่างไม่ยุติธรรม ๒. ความหนักแน่นและความชาญฉลาดของผู้ ผู้นำ ๓. การแสดงความเคารพ มีความกตัญญู กตเวทิต่อบุพพการี	๑. การรับฟังเสียงของประชาชน การเปลี่ยนแปลงผู้พิพากษาที่ทุจริต ๒. การเป็นผู้นำต้องมีสติปัญญาและมี ขณะที่ปรึกษาที่มีความรู้ความสามารถ และมีคุณธรรม ๓. บุตรธิดาควรมีความเคารพ มีความ กตัญญูกตเวทิต่อบุพพการี แม้ว่าท่าน จะเป็นอย่างไรก็ตาม
๘. นารทชาดก	๑. ความสำคัญของกัลยาณมิตร ๒. การบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคม	๑. การสมาคมกับกัลยาณมิตรและ ปฏิบัติตามคำแนะนำของกัลยาณมิตร ๒. การใช้ยศ อำนาจและทรัพย์ให้เกิด ประโยชน์แก่คนอื่นหรือแก่ส่วนรวมใน สังคมด้วยวิจยญาณ
๙. วิรุทธชาดก	๑. ปัญหาการอยู่ครองเรือน ๒. ธรรมสำหรับราชเสวก ๓. ธรรมของคนดี หรือสาธุชนธรรม	๑. มีหลักธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกัน เช่น มีศีล มีความเสียสละ มีปัญญา มี ความอดทน เป็นต้น ๒. มีความเที่ยงธรรม รู้จักประมาณ ตนเอง รู้กาลเทศและบุคคล ๓. ปฏิบัติตามจารีตประเพณี มีความ กตัญญูกตเวทิต์ ไม่ประทุษร้ายมิตร ให้ เกียรติสตรี
๑๐. เวสสันดรชาดก	๑. การบริจาคช้างมงคโลที่ชื่อว่าปิงจันนา ๒. การบริจาคสัตตสคกมหาทาน ๓. การบริจาคพระโอรส พระธิดา และพระ ชายา	๑. การมุ่งประโยชน์เพื่อคนอื่น เพื่อ ส่วนรวมที่กำลังเดือนร้อน ๒. การบริจาค ด้วยมุ่งหมายเพื่อ สงเคราะห์มหาชนโดยไม่เลือกชั้น

ทศชาติชาดก	ความเป็นธรรม	วิธีปฏิบัติ
		วรรณะ ไม่เลือกที่รัก ผิดที่ชัง ๓. การเสียสละอย่างยิ่ง เพื่อบรรลุเป้าหมายอันสูงสุดคือการเป็นพระพุทธเจ้า

ตารางที่ ๕.๑.๑ ความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดก

๕.๑.๒ รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์

รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดก ผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ สามารถสรุปได้ ๓ รูปแบบ คือ รูปแบบการนำเสนอข้อมูลตามหลักฐานเชิงประจักษ์ รูปแบบการนำเสนอแบบแนะนำ และรูปแบบการนำเสนอแบบโน้มน้าว มีดังนี้

แผนภาพที่ ๕.๑.๒ รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดก

รูปแบบที่ ๑ รูปแบบการนำเสนอข้อมูลตามหลักฐานเชิงประจักษ์ เป็นการนำเสนอข้อมูลตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ซึ่งได้แก่พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ และอรรถกถาขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ ๑๐ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับทศชาติชาดกตามความเป็นจริง ที่สะท้อนให้เห็นถึงองค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่สอดแทรกอยู่ในทศชาติชาดกแต่ละเรื่องอย่างเป็นรูปธรรม แต่ในการนำเสนอต้องพิจารณารูปแบบและวิธีการที่เหมาะสมกับผู้รับและบริบทของสังคม ในประเด็นนี้ นักวิชาการที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ได้ข้อมูลที่น่าสนใจ ซึ่งสามารถนำเสนอเป็นตารางสรุปได้ดังนี้

นักวิชาการ	องค์ความรู้	รูปแบบการนำเสนอ
พระเมธาวิเชียร, รศ.ดร.	-ความเป็นธรรมคือเรื่องที่เกิดขึ้น ดำเนินไป หรือสำเร็จได้ด้วยดี -หลักการของความเป็นธรรม คือเป็นที่ยอมรับของบัณฑิต ถูกต้อง เหมาะสม มีประโยชน์ -วิธีการ คือผ่านการกระทำที่มีเหตุผล สอดคล้องกับคุณธรรม กฎหมาย จารีต ประเพณี -เรื่องเล่าทศชาติชาดกเป็นไปตามเนื้อหาในพระไตรปิฎก	ภาพยนตร์, ละคร, การ์ตูนแอนิเมชัน
พระปลัดระพิน พุทธิสาร, รศ.ดร.	-ไม่จำเป็นต้องนำเสนอไปตามโครงสร้างของเนื้อเรื่องของชาดกทั้ง ๑๐ เรื่อง -การตีความใหม่, จริยธรรมสากล	ติ๊กต็อก (Tiktok), คลิปวิดีโอสั้นๆ ความยาวประมาณ ๔๐ วินาที/คลิป
รศ.ดร. สมิตีพล เนตรนิมิตร	-ประวัติศาสตร์เหมือนกับเล่านิทาน -แยกประวัติศาสตร์ออกจากนิทาน -เปิดใจไม่ยึดติดกับหลักฐานหรือทัศนคติของตนแต่เพียงอย่างเดียว	มีความหลากหลาย ทันสมัย มีกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน
รศ.ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน	-ถอดบทเรียนจากทศชาติชาดก -อธิบายความเกี่ยวข้องกับสภาพสังคมหรือนโยบายของรัฐบาลในปัจจุบัน -วิธีการสร้างความเป็นธรรมในสังคม -แบ่งกลุ่มความเป็นธรรมในแต่ละชาดก	เลือกนำเสนอในประเด็นที่โดดเด่นของแต่ละชาดก ตามทฤษฎีการสื่อสารของเดวิด เค. เบอร์โร ด้วยระบบดิจิทัลออนไลน์
ศ.พิเศษ รท. ดร. บรรจบ บรรณรุจิ	-ความเป็นธรรม ๒ มิติ คือมิติของตัวละครตามที่ปรากฏในชาดก และมิติจากคนภายนอก -ความเป็นธรรมของพระโพธิสัตว์คือความจริงที่สอดคล้องกับความถูกต้อง มีเป้าหมายอันสูงสุด	-เลือกประเด็นสำคัญในทศชาติชาดกทั้ง ๑๐ เรื่อง แล้วนำเสนอเป็นภาพรวม ไม่ต้องแยกออกเป็นชาดก

นักวิชาการ	องค์ความรู้	รูปแบบการนำเสนอ
	คือพระสัมมาสัมโพธิญาณ -การวิเคราะห์ความเป็นธรรมในทศชาติชาดก ควรเน้นการวิเคราะห์ตามที่ปรากฏในเนื้อเรื่อง ไม่ควรเสนอเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับสังคมปัจจุบัน	-เวสสันดรชาดก ให้เน้นการนำเสนอที่ให้ความสำคัญต่อการบริจาทานไม่มีประมาณ -มหาชนกชาดก ให้เน้นการนำเสนอที่ให้ความสำคัญต่อวิริยะบารมี -โมหสถชาดก เน้นการใช้ปัญญา แก้ปัญหาการพิพาทภาคี ความ

ตารางที่ ๕.๑.๒ ตารางสรุปองค์ความรู้และรูปแบบการนำเสนอตามทัศนะของนักวิชาการ จำนวน ๕ รูป/คน

รูปแบบที่ ๒ รูปแบบการนำเสนอแบบแนะนำ เป็นการนำเสนอที่มีวัตถุประสงค์ชัดเจน คือเพื่อชี้ให้เห็นว่า แต่ละชาดกมีสาระสำคัญอะไรบ้าง มีบุคคลสำคัญที่ปรากฏในชาดกเหล่านั้นใครบ้างที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า มีเหตุการณ์อะไรบ้างที่สะท้อนให้เห็นถึงการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ มีหลักธรรมหรือมีคติธรรมอะไรที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตของคนในสังคมได้ โดยใช้บารมี ๑๐ อย่าง เป็นกรอบแนวคิดหลักสำหรับการนำเสนอ ดังนี้

บารมี ๑๐ อย่าง	ทศชาติชาดก	รูปแบบการนำเสนอแบบแนะนำ
เนกขัมมบารมี	เตมียชาดก	ความเป็นพระราชาไม่ได้เป็นสิ่งที่น่ากลัวแต่อย่างใด ความเป็นคนชั่ว ความเป็นคนไม่ดี ความเป็นคนพาล หรือความเป็นโมฆะบุรุษต่างหาก เป็นสิ่งที่น่ากลัว
วิริยะบารมี	มหาชนกชาดก	แต่ละภาคส่วนของสังคมมีความสำคัญ มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เป็นปัจจัยสนับสนุนกัน การกระจายทรัพยากร การแบ่งปันผลประโยชน์ที่มีอยู่อย่างเป็นธรรม เสมอภาค เท่าเทียมกัน โดยปราศจากอคติ
เมตตาบารมี	สุวรรณสามชาดก	การกระทำความบางอย่างของบุคคล อาจจะมีเหตุผลเพียงน้อยนิดที่จะสนับสนุน

บาร์มี ๑๐ อย่าง	ทศชาติชาติชาดก	รูปแบบการนำเสนอแบบแนะนำ
		การกระทำของตนเองได้ ขณะที่ผลกระทบของการกระทำนั้นส่งผลอันยิ่งใหญ่ เช่น ทำลายชีวิตทรัพย์สิน หรือความสามัคคีของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลได้
อธิฐานบาร์มี	เนมิราชชาดก	ความเป็นธรรมของกฎธรรมชาติของกรรมระหว่างผลของการทำความดีและความชั่ว ที่มีผลแตกต่างกัน กรรมดีนำไปสู่สุคติโลกสวรรค์ กรรมชั่วนำไปสู่อบายภูมิ มีนรก เปรต สัตว์เดรัจฉาน
ปัญญาบาร์มี	มโหสถชาดก	แต่ละหน่วยงาน หรือองค์กร มักจะมีคนที่มีความอัจฉริยภาพ กลั่นแกล้ง ยุยง ประจบสอพลอเป็นเรื่องปกติ บุคคลผู้ทำงานร่วมกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเช่นนี้ จึงต้องมีไหวพริบปฏิภาณ มีความดีส่วนตัวและมีกัลยาณมิตรเป็นเกราะกำบัง เป็นเพื่อนคู่คิดมิตรคู่บ้านอยู่เสมอ
ศีลบาร์มี	ภริทัตตชาดก	บุคคลไม่ควรละเมิดศีลธรรม กฎหมายหรือกติกาของสังคม เพียงเพราะเหตุแห่งความจำเป็น บางอย่างก็อาจจะส่งผลให้ประพฤติล่วงละเมิดได้ เช่น เหตุผลด้านความปลอดภัยในชีวิต ทรัพย์สิน ความลำบากทางกายและจิตใจ เป็นต้น
ขันติบาร์มี	จันทกุมารชาดก	การตัดสินคดีความควรเป็นไปอย่างเที่ยงธรรม ความเป็นธรรม อำนาจความยุติธรรมให้เกิดขึ้นแก่คนในสังคมอย่างเท่าเทียมกัน ผู้ทำหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม ต้องมีความซื่อสัตย์ต่อวิชาชีพ มีคุณธรรมจริยธรรม มีธรรมะประจำใจ
อุเบกขาบาร์มี	นารทชาดก	กัลยาณมิตรมีความสำคัญมากต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลแต่ละคน ถ้าบุคคลมีกัลยาณมิตรอยู่ใกล้ชิด คบหากัลยาณมิตร เชื่อฟังคำสอนของกัลยาณมิตรแล้ว ย่อมสามารถดำเนินชีวิตของตนเองได้ไปในทางที่ถูกต้อง ย่อมอยู่เป็นสุข เจริญรุ่งเรืองในชีวิตหน้าที่การงานอย่างมั่นคง

บาร์มี ๑๐ อย่าง	ทศชาติชาติชาดก	รูปแบบการนำเสนอแบบแนะนำ
สัจจะบาร์มี	วิรุจชาดก	การเป็นผู้สม่าเสมอ เทียงตรง ดุจตราซัง หลักการนี้ เกี่ยวข้องกับความเป็นธรรมในสังคมโดยตรง ที่เน้นให้บุคคลผู้ทำงานในราชสำนัก หรือเป็นข้าราชการ ต้องมีความยุติธรรม ถือความถูกต้อง ความเสมอภาค เป็นหลักสำหรับการทำงานในหน้าที่การงาน โดยเฉพาะการบริหารจัดการนโยบายของภาครัฐการจัดสรรงบประมาณ การแบ่งปันทรัพยากร และการให้บริการแก่ประชาชน ด้วยความเป็นธรรม เสมอภาค เป็นกลาง
ทานบาร์มี	เวสสันดรชาดก	พระเวสสันดรที่มีพระหฤทัยที่เป็นกลาง ยุติธรรม เสมอภาค กว้างขวางและเต็มเปี่ยมด้วยพระกรุณาธิคุณ ไม่เลือกที่รักผลักที่ชัง สงเคราะห์หมู่ประชาชนผู้เดือดร้อนที่มาขอความช่วยเหลืออย่างเท่าเทียมกัน และทรงมีพระปัญญาธิคุณ คือพิจารณาเห็นคุณประโยชน์ และเป้าหมายอันยิ่งใหญ่ของการบำเพ็ญทานบาร์มีในพระชาตินี้ คือการบรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคตกาล พระองค์จึงได้บริจาคมหาทานอย่างยิ่งใหญ่

ตารางที่ ๕.๑.๒/๒ รูปแบบการนำเสนอแบบแนะนำ

รูปแบบที่ ๓ รูปแบบการนำเสนอแบบโน้มน้าว เป็นการนำเสนอเป็นรูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมอย่างหนึ่งที่สามารถใช้เป็นเป้าหมายของการสื่อสาร เพื่อนำเสนอสาระสำคัญปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ได้ โดยมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน คือการโน้มน้าวจิตใจของผู้ฟัง คือผู้รับสารให้เกิดแรงจูงใจใฝ่สร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม ที่เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง แก่คนอื่น หรือแก่สังคมส่วนรวม

รูปแบบการนำเสนอแบบโน้มน้าวใจนั้น จะต้องนำเสนอสาระสำคัญที่ปรากฏอยู่ในทศชาติชาดกนั้น เพื่อแสดงให้เห็นว่า เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นเป็นแรงกระตุ้นเพื่อโน้มน้าวจิตใจของผู้รับสาร เกิดความรู้ความเข้าใจ ความซาบซึ้งใจ ความคล้อยตาม อยากจะปฏิบัติตามพฤติกรรมของตัวละครเอกในเรื่องนั้น เช่น การรักษาศีล ความอดทน ความเพียร ความเมตตา ความกตัญญูกตเวที การใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น เป็นต้น เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติหรือการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลในสังคมได้อย่างชัดเจน

ดังนั้น รูปแบบการนำเสนอแบบโน้มน้าวใจ จึงเป็นการนำเสนอเพื่อให้บุคคล หรือองค์กรในสังคมได้ลด ละ เลิก พฤติกรรมที่ไม่สร้างสรรค์ และดำเนินการพฤติกรรมที่ดีงามที่สร้างสรรค์ ด้วยวิธีการ ดังนี้

การสร้างการรับรู้เกี่ยวกับ ความเป็นธรรมในทศชาติ ชาดก	• ให้ข้อมูลที่ถูกต้อง ครบถ้วน • ให้ความรู้ ความเข้าใจ
การเสนอวิธีการปฏิบัติที่ เหมาะสมที่ควรจะเป็น	• เสนอวิธีการที่เหมาะสม • เสนอวิธีการที่ควรจะเป็น
การนำเสนอเหตุผล สาเหตุที่ แท้จริง คุณประโยชน์หรืออานิ สงส์ของพฤติกรรมที่พระโพธิ สัตว์แสดงออกให้ปรากฏ	• สาเหตุที่แท้จริงที่พระโพธิสัตว์แสดงพฤติกรรม • คุณประโยชน์หรืออานิสงส์ของการบำเพ็ญบารมี

แผนภาพที่ ๕.๑.๒/๓ รูปแบบการนำเสนอแบบโน้มน้าวใจ

๑) การสร้างการรับรู้เกี่ยวกับความเป็นธรรมในทศชาติชาดก เป็นรูปแบบที่เน้นกระบวนการให้ข้อมูล ให้ความรู้ความเข้าใจตามที่เป็นจริงที่ปรากฏในทศชาติชาดกนั้น โดยเฉพาะเหตุการณ์สำคัญที่จุดดึงดูดใจของ ผู้รับสารให้ปฏิบัติตาม เช่น เหตุการณ์ที่พระเทวียกุมาร ขณะประทับนั่งในท้องพระโรงร่วมกับพระราชบิดา ได้ ทอดพระเนตรเห็นพระราชบิดาลงโทษพวกโจรด้วยวิธีการต่างๆ ทำให้พระกุมารเกรงกลัวที่จะเป็นพระราช าทะรงระลึกชาติได้ว่า แม้พระองค์ก็เคยเป็นพระราชมามาก่อน แล้วได้ตัดสินใจลงโทษแก่พวกโจรทั้งหลายเช่นนี้ มาแล้ว เป็นเหตุให้พระองค์ได้รับผลกระทบในนรกหลายร้อยปี เพราะกรรมชั่วที่พระองค์กระทำในฐานะที่เป็น พระราชาแม้ว่าจะเป็นการปฏิบัติตามหน้าที่ก็ตาม เพราะธรรมชาติความเป็นปุถุชน บางครั้งก็ตัดสินใจด้วยความ ผิดพลาด เพราะถูกอคติ ๔ ครอบงำ คือฉันทาคติ ความลำเอียงด้วยความชอบ โทษาคติ ความลำเอียงด้วยความ ชัง ภยาคติ ความลำเอียงด้วยความกลัว โมหาคติ ความลำเอียงด้วยความหลงไม่รู้อริยธรรม เป็นต้น

๒) การเสนอวิธีการปฏิบัติที่เหมาะสมที่ควรจะเป็น เป็นรูปแบบที่นำเสนอวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อชี้ให้เห็นว่า วิธีการปฏิบัติใดบ้างที่เหมาะสม และไม่เหมาะสม เป็นการโน้มน้าวใจของผู้รับสารให้เลือกสรร วิธีการที่เหมาะสมที่สุด และหลีกเลี่ยงวิธีการที่ไม่เหมาะสม กรณีที่สุวรรณสามกุมาร ถูกพระเจ้ากบิลยักษ์ยิงด้วย ลูกศรอาบยาพิษ เพียงเพื่อทดสอบว่าคนนี้เป็นคน หรือเทวดา หรือเป็นอมมนุษย์ จนถึงแก่ความตาย โดยที่

สุพรรณสามกุมารไม่รู้ตัว ไม่มีความผิด ไม่มีเหตุผลใดๆ ที่เพียงพอที่จะได้รับกรรมเช่นนั้นเลยกรณีนี้เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนว่า การกระทำความผิดก็ตาม จะต้องประกอบด้วยเหตุผล ด้วยวิจยญาณที่ถูกต้องเหมาะสม ต้องรอบคอบ และคำนึงถึงผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำของตนเองทั้งแก่ตนเอง บุคคลอื่นและสังคมได้โดยสรุปแล้ว การกระทำใดๆ ต้องประกอบด้วยสติและปัญญากำกับในการกระทำของตนเองเสมอ และต้องมีคุณธรรมอยู่ในจิตใจเสมอ โดยเฉพาะสุจริตธรรม คือยึดถือความถูกต้องชอบธรรม ขันติธรรม คือมีความอดทน อดกลั้น ความรู้จักระงับยับยั้งจิตใจ การยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล และเมตตาธรรม คือความรักความปรารถนาดีต่อกันและกัน ความปรารถนาดีต่อบุคคลอื่นในสังคม ด้วยการแสดงออกทางพฤติกรรมกายวาจาใจที่ประกอบด้วยเมตตา มีความเป็นกลาง มีความเป็นธรรมในสังคม และมีความเป็นเอกภาพทางความคิดและการแสดงออกทางกาย วาจา และใจที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือมีความสามานฉันท์ ความสามัคคี พร้อมเพรียงกันดำเนินงานในกิจกรรมทั้งปวง เป็นต้น

๓) การนำเสนอถึงเหตุผล สาเหตุที่แท้จริง คุณประโยชน์หรืออานิสงส์ของพฤติกรรมที่พระโพธิสัตว์ได้แสดงออกต่อบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องในชาดกเรื่องนั้นๆ เป็นรูปแบบที่แสดงให้เห็นถึง สาเหตุในการแสดงออกของพระโพธิสัตว์ในแต่ละชาติ ในแต่ละเหตุการณ์ ล้วนแต่เจตนาธรรม มีเหตุผล มีแรงจูงใจ มีวัตถุประสงค์ที่รองรับอยู่อย่างชัดเจน ไม่ได้เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกโดยบังเอิญ การใช้ปัญญาในการตัดสินใจตัดสินคดีความต่างๆ เช่นกรณีของมโหสถบัณฑิต ท่านได้ใช้ปัญญาอย่างรอบคอบ เป็นกลาง มีความเป็นธรรมแก่คู่กรณีทั้งสองฝ่าย หรือในกรณีที่ท่านได้รับอาสาพระเจ้าวิเทหะเพื่อยกทัพไปปราบพระเจ้าจูฬนิทระ ได้ใช้วาทศิลป์เจรจาจนพระเจ้าจูฬนิทระยินยอมสงบศึกและขอร้องให้มโหสถบัณฑิตไปรับราชการอยู่กับพระองค์ แต่ด้วยความกตัญญูตทเวทีที่มีต่อพระเจ้าวิเทหะ จึงยังไม่รับตามคำเชื้อเชิญดังกล่าว จนกระทั่งพระเจ้าวิเทหะสวรรคตแล้ว มโหสถบัณฑิตจึงได้ตัดสินใจเดินทางไปรับราชการอยู่กับพระเจ้าจูฬนิทระที่เมืองปัญจาละ แม้เมื่อมาอยู่เมืองปัญจาละแล้ว ท่านก็ประสบความยุ่งยากในการทำงานเช่นเดียวกับที่เมืองเดิม แต่ท่านได้ใช้ปัญญาแก้ไขปัญหาดังกล่าว ด้วยสติและปัญญาที่ชาญฉลาด จึงสามารถจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างดีมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ท่านยังมีกัลยาณมิตร คือนางปาริพาชิกาคนหนึ่งได้คอยช่วยเหลือ ทำให้สามารถคลี่คลายปัญหาทั้งหลายที่เกิดขึ้นได้โดยง่าย และนางปาริพาชิกา ยังได้กราบทูลพระเจ้าจูฬนิทระให้ประกาศเกียรติคุณของมโหสถบัณฑิตให้ปรากฏในท่ามกลางมหาชน ชื่อเสียงของท่านจึงแพร่กระจายไปทั่วทุกทิศ เป็นต้น

๕.๑.๓ นวัตกรรมการเผยแพร่ทศชาติชาดกเชิงสร้างสรรค์ทางดิจิทัลออนไลน์

นวัตกรรมการเผยแพร่ความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดกเชิงสร้างสรรค์ทางดิจิทัลออนไลน์นี้ เป็นการนำเสนอองค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ คือการเผยแพร่ใน youtube ทั้ง ๑๐ ชาติ ๆ ละ ประมาณ ๓ - ๕ นาที ซึ่งผู้สนใจสามารถเข้าไปศึกษาเรียนรู้ได้ตลอดเวลาตามความต้องการของตนเอง ตามที่ได้เสนอไว้แล้วในบทที่ ๔ (หน้า ๑๔๓ - ๑๔๗) ซึ่งนวัตกรรมที่นำเสนอผ่านระบบออนไลน์ มี ๒ รูปแบบ คือ ๑) รูปแบบที่นำเสนอความเป็นธรรมด้วยการถอดบทเรียนแล้ว

สร้างเป็นบทเพลงและภาพประกอบที่เน้นความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดกทั้ง ๑๐ ชาติ ด้วยระบบ AI ตามที่นำเสนอแล้วในบทที่ ๔ แล้วเผยแพร่แก่สาธารณชนผ่าน youtube ๒) รูปแบบที่นำเสนอด้วยการสรุปความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดกที่ได้จากรายงานวิจัยเรื่องนี้ทั้ง ๑๐ ชาติ สร้างภาพและเสียงประกอบด้วยระบบ AI แล้วเผยแพร่แก่สาธารณชนผ่าน youtube เช่นเดียวกัน ตามแหล่งที่มา ดังนี้

ภาพบทนำรายงานการวิจัย, แหล่งที่มา [ออนไลน์] :

<https://www.youtube.com/watch?v=KrnV7sb0jo&list=PLB6uQtlaj3LwuiB9j0K-r3pmnqgTbpfid&index=1>

๑. องค์ความรู้และความเป็นธรรมในเทมียชาดก, แหล่งที่มา [ออนไลน์] :

<https://www.youtube.com/watch?v=2dfg-BOiQhE&list=PLB6uQtlaj3LwuiB9j0K-r3pmnqgTbpfid&index=2>

๒. องค์ความรู้และความเป็นธรรมในมหาชนกชาดก, แหล่งที่มา [ออนไลน์] :

<https://www.youtube.com/watch?v=mmRX57ppSy0&list=PLB6uQtlaj3LwuiB9j0K-r3pmnqgTbpfid&index=3>

๓. องค์ความรู้และความเป็นธรรมสุวรรณสามชาดก, แหล่งที่มา [ออนไลน์] :

<https://www.youtube.com/watch?v=MhC7PY1JEYQ&list=PLB6uQtlaj3LwuiB9j0K-r3pmnqgTbpfid&index=4>

๔. องค์ความรู้และความเป็นธรรมในเนมิราชชาดก, แหล่งที่มา [ออนไลน์] :

<https://www.youtube.com/watch?v=K3RfAdJsZbg&list=PLB6uQtlaj3LwuiB9j0K-r3pmnqgTbpfid&index=5>

๕. องค์ความรู้และความเป็นมโหสถชาดก, แหล่งที่มา [ออนไลน์] :

<https://www.youtube.com/watch?v=RtpAYB4aSbY&list=PLB6uQtlaj3LwuiB9j0K-r3pmnqgTbpfid&index=6>

๖. องค์ความรู้และความเป็นธรรมในภุริทัตตชาดก, แหล่งที่มา [ออนไลน์] :

https://www.youtube.com/watch?v=WuJXDEj_M-I&list=PLB6uQtlaj3LwuiB9j0K-r3pmnqgTbpfid&index=7

๗. องค์ความรู้และความเป็นธรรมในจันทกุมารชาดก, แหล่งที่มา [ออนไลน์] :

<https://www.youtube.com/watch?v=-fftQCy6-Q&list=PLB6uQtlaj3LwuiB9j0K-r3pmnqgTbpfid&index=8>

๘. องค์ความรู้และความเป็นธรรมในนารทชาดก, แหล่งที่มา [ออนไลน์] :

<https://www.youtube.com/watch?v=l6MztBBg1QQ&list=PLB6uQtlaj3LwuiB9j0K-r3pmnqgTbpfid&index=9>

๙. องค์ความรู้และความเป็นธรรมในวิธูรชาดก, แหล่งที่มา [ออนไลน์] :

https://www.youtube.com/watch?v=UcqdYcSUr_E&list=PLB6uQtlaJ3LwuiB9j0K-r3pnmqgTbpfid&index=10

๑๐. องค์ความรู้และความเป็นธรรมในเวสสันดรชาดก, แหล่งที่มา [ออนไลน์] :

<https://www.youtube.com/watch?v=zpCj1wTXLBY&list=PLB6uQtlaJ3LwuiB9j0K-r3pnmqgTbpfid&index=11>

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการศึกษจากการศึกษาวิจัย เรื่อง “รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์” สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๒.๑ องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดก

จากการศึกษาวิจัยองค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดก พบว่า องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดก มี ๒ ส่วน คือส่วนที่หนึ่ง การบำเพ็ญบารมี ๑๐ อย่าง ของพระโพธิสัตว์ และส่วนที่สอง ความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทางจริยศาสตร์ ที่ว่าด้วยการสร้างความดี ความชั่ว การสร้างบารมี เรื่องกรรมและผลของกรรม ที่พระโพธิสัตว์ได้สั่งสมมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้เห็นถึงพฤติกรรม เป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของพระโพธิสัตว์ในการบำเพ็ญบารมีแต่ละชาติอย่างชัดเจน แม้บางครั้งอาจจะดูเหมือนว่าคุณค่าการกระทำและเกณฑ์การตัดสินคุณค่าของการกระทำ ตลอดจนเป้าหมายหรืออุดมคติชีวิตของพระองค์ ไม่สอดคล้องกับเกณฑ์การตัดสินการกระทำของมนุษย์ในยุคต่อมาจนถึงปัจจุบันก็ตาม การสร้าง การสั่งสมบารมีของพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดก มีความสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างบารมีในพระพุทธศาสนา ที่มีพื้นฐานความเชื่อในเรื่องกรรมและผลของกรรมตามหลักของปฏิจจสมุปบาทที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างกิเลส กรรมและวิบาก การสร้างบารมีของพระโพธิสัตว์นั้นเป็นการสั่งสมบารมี คือการสร้างกรรมดี เป็นความต่อเนื่องของกรรมและผลของกรรมที่ได้บำเพ็ญในแต่ละพระชาติ จนบารมีทั้งหมดนั้นเต็มเปี่ยมบริบูรณ์ได้บรรลุถึงความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในพระชาติสุดท้ายที่เสวยพระชาติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ

แนวคิดการสร้างบารมีในทางพระพุทธศาสนา สามารถประยุกต์ใช้ใน ๓ ระดับ ตามระดับขั้นของการบำเพ็ญบารมี ๓ ระดับ คือระดับสามัญ (บารมี) ระดับกลาง (อุปปบารมี) และระดับสูงสุด (ปรมัตถบารมี) ดังนี้

ขั้นที่ ๑ ระดับสามัญ ที่เรียกว่าบารมีธรรมดา สามารถประยุกต์ใช้ตามบทบาท หน้าที่ สถานภาพทางสังคม และความเหมาะสมของแต่ละคน จากอดีตชาติของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์พระนามว่าสุเมธดาบส จะเห็นได้ว่าท่านปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้าอยู่ โดยทรงพิจารณาเห็นว่าความปรารถนาที่ยิ่งใหญ่จะสำเร็จได้ เพราะประมวลมาซึ่งธรรม ๘ ประการ คือ ความเป็นมนุษย์ ๑ ความถึงพร้อมด้วยเพศ ๑

เหตุ ๑ การเห็นพระศาสดา ๑ การบรรพชา ๑ การสมบุรณ์ด้วยคุณ ๑ การกระทำยิ่งใหญ่ ๑ ความพอใจ ๑ เมื่อท่านพิจารณาเห็นดังนั้นแล้ว จึงเริ่มสะสมบารมีด้วยการนอนทอดร่างกันของตนเองลงบนเปือกตม เพื่อให้พระพุทธรูปพระนามว่าที่ปิงกร พร้อมพระสงฆ์สาวก ๕๐๐ รูป เหยียบข้ามร่างของตนไป จนได้รับการพยากรณ์จากพระพุทธรูปเจ้าว่า จะได้เป็นพระพุทธรูปเจ้าในอนาคต

การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์นั้น เริ่มจากความปรารถนาอันแรงกล้าของตนเองและจึงทำการสั่งสมบารมีไปตามลำดับในทุกภพทุกชาติที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นบารมีใดก็ตาม ต้องบำเพ็ญอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ และในการบำเพ็ญบารมีไม่จำเป็นต้องเรียงไปตามลำดับขั้นอยู่กับสถานภาพ กาลเทศะและบุคคล อย่างในทศชาติชาดก การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ เริ่มจาก (๑) พระเทมีย บำเพ็ญเนกขัมมบารมี (๒) พระมหาชนก บำเพ็ญวิริยบารมี (๓) พระสุวรรณสาม บำเพ็ญเมตตาบารมี (๔) พระเนมิราช บำเพ็ญอิชฌานบารมี (๕) พระมโหสถ บำเพ็ญปัญญาบารมี (๖) ภูริทัตตนาคราช บำเพ็ญศีลบารมี (๗) พระจันทกุมาร บำเพ็ญขันติบารมี (๘) นารทพรหม บำเพ็ญอุเบกขาบารมี (๙) วิรุณบัณฑิต บำเพ็ญสัจจบารมี (๑๐) พระเวสสันดร บำเพ็ญทานบารมี และในแต่ละชาติก็ไม่ได้บำเพ็ญบารมีเพียงเท่านั้น แต่สามารถบำเพ็ญได้หลายบารมีในชาติเดียวกันควบคู่กันไป ด้วย เช่น พระเวสสันดร บำเพ็ญทานบารมีด้วยการบริจาคสัตตคัมภีร์มหาทาน และช้างปัจจัยนาเคนทร์แก่ชาวเมืองกาฬิงคราชบุรี ถูกเนรเทศออกบวชเป็นดาบสบำเพ็ญเนกขัมมบารมี บริจาคบุตรธิดา คือกัณหาและชาลี แก่ชุกก บริจาคพระนาครคัมภีร์แก่ท้าวสักกะที่ปลอมตัวมาขอ จัดเป็นทานอุบารมี ทรงมีบำเพ็ญขันติบารมี ทรงอดทนอดกลั้น ไม่แสดงความโกรธให้ปรากฏเมื่อเห็นพราหมณ์ชุกกลงโทษเขี่ยนตีพระกัณหาและพระชาลี เป็นต้น จึงทำให้เห็นว่า การบำเพ็ญบารมีในระดับสามัญ บุคคลธรรมดาสามารถบำเพ็ญได้หลายบารมีควบคู่กันไป ในการดำเนินชีวิตหรือการปฏิบัติหน้าที่ของตนเองตามความเหมาะสม

ขั้นที่ ๒ ระดับกลาง ที่เรียกว่าอุบารมี สามารถประยุกต์ใช้ตามบทบาท หน้าที่ สถานภาพทางสังคมและความเหมาะสม เช่น การบริจาคเลือด การบริจาคอวัยวะ ไม่ว่าจะเป็นบริจาคไต ตับ ดวงตา ให้แก่บุคคลอื่นที่มีความจำเป็น ที่มีความต้องการ การบำเพ็ญบารมีในระดับนี้ ต้องเป็นบุคคลที่มีความพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจ คือมีร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง เมื่อกระทำไปแล้วไม่เป็นการสร้างทุกข์ ไม่เบียดเบียนตนเอง ให้เดือดร้อน ต้องมีความเต็มใจ มีความเสียสละ มีความบริสุทธิ์ใจ มุ่งประโยชน์ต่อบุคคลอื่นและสังคม ไม่เห็นแก่อามิสสินจ้างรางวัลต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ส่วนตนจึงจะสามารถทำได้ เมื่อว่าด้วยเรื่องประโยชน์ในทางพระพุทธศาสนาแล้วมีอยู่ ๓ ระดับ ที่บุคคลสามารถประยุกต์และปฏิบัติได้ คือ ประโยชน์ตนเอง ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสองอย่าง หรืออีกอย่างหนึ่งแยกประเภทเป็นประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ในภพหน้า และประโยชน์อย่างยิ่ง คือพระนิพพาน ดังนั้น การบำเพ็ญบารมีในระดับกลาง ผู้ที่บำเพ็ญจะต้องคำนึงถึงประโยชน์เพื่อคนอื่นเป็นสำคัญ จึงจะสามารถบำเพ็ญบารมีในระดับนี้ได้

ขั้นที่ ๓ ระดับสูงสุด ที่เรียกว่าปรมัตถบารมี สามารถประยุกต์ใช้ตามบทบาท หน้าที่ สถานภาพทางสังคมและความเหมาะสม โดยการบำเพ็ญบารมีในระดับสูงสุดนี้ อาจดูเหมือนว่าเป็นการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ผู้ไม่มีความเชื่อใจในชีวิตของตนเองอย่างเดียว นับว่าเป็นการบำเพ็ญบารมีที่ยากที่สุด ซึ่งบุคคล

ธรรมดาสามัญยากที่จะบำเพ็ญได้ เพราะเกี่ยวเนื่องด้วยความเสียสละชีวิตของผู้บำเพ็ญ แต่ความจริงแล้วบุคคลธรรมดาในสังคมโดยทั่วไปก็สามารถบำเพ็ญบารมีนี้ได้ และมีการบำเพ็ญบารมีในระดับนี้อยู่เป็นประจำในทุกคน ผ่านกระบวนการปลูกฝังอุดมการณ์ความรักชาติ ความเสียสละ ความสามัคคี ความเป็นหนึ่งเดียวทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพ ความสามัคคี ความเป็นปึกแผ่นของคนภายในชาติ ดังเช่นในหน่วยงานฝ่ายความมั่นคง ไม่ว่าจะเป็นตำรวจทหาร ที่มีการปลูกฝังให้ทหารตำรวจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเหนื่อยยาก กล้าหาญ อดทน และเสียสละได้แม้กระทั่งชีวิตของตนเอง เพื่อรักษาความมั่นคง รักษาเอกราช บูรณภาพแห่งดินแดน และอธิปไตยของชาติ จากอริราชศัตรูที่จะมารุกรานหรือล่วงล้ำอธิปไตยของประเทศชาติ ทั้งทางบก ทางเรือ หรือทางอากาศ เจ้าหน้าที่ฝ่ายปฏิบัติการจริงในพื้นที่จึงต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสติปัญญา ความรู้ ความสามารถ และเสียสละทุกอย่างแม้แต่ชีวิตเป็นชาติพลี นับได้ว่าเป็นการบำเพ็ญทานปรมัตถบารมี เช่นเดียวกัน เพราะเป็นการเสียสละสิ่งที่สำคัญและมีค่าที่สุดของตนเอง คือเลือดเนื้อชีวิตและวิญญาณ แม้ว่าผู้เสียสละอาจจะรู้หรือไม่ก็ตาม จึงเห็นได้ว่า การบำเพ็ญบารมีระดับสูงสุดคือปรมัตถบารมี บุคคลธรรมดาสามารถประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้ตามความเหมาะสมแก่สถานภาพ บทบาทและหน้าที่ของตนเอง ไม่ได้เป็นสิ่งที่เกินกว่าการปฏิบัติได้จริงหรือเป็นปฏิบัติสำหรับพระโพธิสัตว์แต่เพียงผู้เดียว

ประเด็นเรื่องความเป็นธรรมในทศชาติชาดก สามารถพิจารณาจากเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความ เป็นธรรมในหลายเหตุการณ์ เช่น ในเวสสันดรชาดก มีความเป็นธรรมปรากฏอยู่หรือไม่ ไม่ว่าจะเป็นการบริจาค ช่างมดคลที่ชื่อว่าปัจฉยนาค การบริจาคสัตตสคกมหาทาน และการบริจาคพระโอรส พระธิดาและพระชายาก็ ตาม ตามหลักการของทฤษฎีความเป็นธรรมของจอห์น บี. รอลล์ (A Theory of Justice) มีประเด็นที่ต้อง พิจารณาถึงความเป็นธรรมตามหลักการอย่างน้อย ๒ ประการ คือหลักเสรีภาพและหลักความแตกต่าง หลัก เสรีภาพ คือการยึดถือหลักที่ว่าทุกคนในสังคมมีเสรีภาพเท่าเทียมกัน อยู่ในระดับเดียวกัน หรือมีสิทธิเท่าเทียม กัน หลักความแตกต่าง คือการยึดถือหลักการจัดสรรทรัพยากรต่างๆ ทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้เกิด ประโยชน์แก่คนที่เสียเปรียบในสังคม และเพื่อเปิดโอกาสให้ทุกคนมีโอกาสอย่างเท่าเทียมกัน เมื่อพิจารณาความ เป็นธรรมในทางปรัชญา ตามหลักการทั้ง ๓ คือ หลักความสัมพันธ์เชิงพันธสัญญา หลักความสัมพันธ์ต่างตอบ แทน และหลักความสัมพันธ์เชิงการใช้อำนาจ จะพบว่า การกระทำของพระเวสสันดรมีความเป็นธรรมปรากฏ อยู่ เพราะท่านมีปณิธานอันแน่วแน่ตั้งแต่แรกในวันประสูติแล้วในเชิงพันธสัญญากับมารดาบิดาในการบริจาค ทานเพื่อเป็นสะพานนำไปสู่การบรรลุเป็นพระพุทธเจ้า การบริจาคสัตตสคกมหาทานเป็นการกระทำเพื่อตอบ แทนบุญคุณของแผ่นดินที่พระองค์อยู่อาศัย เป็นการกระจายผลประโยชน์แก่ประชาชนทุกหมู่เหล่าอย่างเสมอ ภาคเท่าเทียมกัน และเป็นการสร้างความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์ระหว่างพระองค์กับพลเมืองและความสัมพันธ์ กับบ้านเมืองอื่นด้วย งานวิจัยของสุวรรณา สถาอานันท์ (๒๕๕๑) ที่ศึกษาวิจัยเรื่อง “เมตตาธรรม-ความเป็น ธรรมในเวสสันดรชาดก” ซึ่งพบว่า การถกเถียงเรื่องความเป็นธรรมทางศีลธรรม (Moral Justice) ในเวสสันดร ชาดกขึ้นอยู่กับการใช้กรอบการวิเคราะห์ที่ทอดยาวออกไปมาน้อยเพียงใด หากกำหนดกรอบการวิเคราะห์ไว้ เฉพาะเหตุการณ์และเวลาที่เกิดขึ้นเป็นดับบท การให้ทานของพระเวสสันดรหรือการบริจาคบุตรีธิดาและภริยา

นั้น ถือว่าเป็นกิจกรรมที่บำเพ็ญเพื่อแลกเอาพระโพธิญาณในอนาคต ทำให้พิจารณาตัดสินได้ว่า ไม่มีความเป็นธรรมทางศีลธรรมในเวสสันดรชาดก เพราะการให้ทานเป็นการแลกเปลี่ยนอย่างหนึ่งเท่านั้น แต่หากกำหนดกรอบการวิเคราะห์ยาวออกไปถึงพระชาติต่อไปที่พระเวสสันดรเสวยพระชาติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ และได้บรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือบรรลุพระโพธิญาณตามปณิธานได้สำเร็จ ถือว่ามีความเป็นธรรมทางศีลธรรม เพราะการให้ทานเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นต่อการบรรลุพระโพธิญาณ และเพื่อชี้แนวทางให้มนุษย์ทั้งหลายได้ปฏิบัติตนเพื่อหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง ความทุกข์ยากของบุตรธิดาและภริยา จากการกระทำของพระเวสสันดรจะมีความหมายใหม่ในเงื่อนไขอีกชุดหนึ่ง

การใช้กรอบวิเคราะห์ความเป็นธรรมในเวสสันดรชาดก เพื่อวิเคราะห์ประเด็นการบริจาทานของพระเวสสันดร ยังมีนักวิชาการที่มีชื่อเสียงอีกท่าน คือหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช (๒๕๓๑) ที่ได้วิเคราะห์ประเด็นเกี่ยวกับการบริจาทานของพระเวสสันดรว่า การกระทำของพระเวสสันดรด้วยการบริจาคช้างปัจจัยนาเคนทร์ บุตรธิดา และภริยา เป็นการกระทำที่เห็นแก่ตัว ไม่เหมาะสม เป็นการทำเพื่อประโยชน์ส่วนตัวของพระเวสสันดรเอง เป็นการหาเสียง เป็นการเอาตัวรอด โดยไม่รับผิดชอบต่อผู้ถูกระทำและต่อส่วนรวม มุ่งแต่การสำเร็จเป็นพระพุทธรูปเจ้าอย่างเดียว โดยไม่สนใจความลำบากทุกข์ยากของสมาชิกในครอบครัว หรือประชาชนในเมืองของตนเอง ซึ่งประเด็นนี้ ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์โต้แย้งได้ว่า เป็นการพิจารณาการบริจาทานของพระเวสสันดรเพียงด้านเดียว คือมิติประโยชน์เชิงปัจเจกบุคคล ว่าเป็นการกระทำด้วยเจตนาและวิธีการที่ไม่บริสุทธิ์ เพราะเป็นการกระทำที่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นประชาชน บุตรธิดาและภริยา ซึ่งความจริงแล้วหาเป็นเช่นนั้น เพราะถ้าพิจารณาด้านประโยชน์เชิงสังคม การกระทำของพระเวสสันดร มีหลักการและเหตุผลรองรับอยู่ คือเป็นการกระทำด้วยมุ่งหวังที่สงเคราะห์บุคคลอื่นที่กำลังประสบปัญหาความเดือดร้อน ต้องการความช่วยเหลือจึงมาร้องขอการบริจาคจากพระเวสสันดร สิ่งของที่ทรงบริจาดก็เป็นของพระองค์เองมิใช่เป็นของคนอื่น พระองค์จึงมีสิทธิ์ในการที่จะเสียสละให้ใครก็ได้ แม้ดูเหมือนจะเป็นการกระทำที่เบียดเบียนคนอื่นในเบื้องต้น แต่พระองค์มองเห็นประโยชน์ที่จะตามมาในอนาคตจึงได้บริจาค เช่น ประโยชน์ที่จะเกิดแก่ชาวกาลิงคะ เพราะได้ช้างปัจจัยนาเคนทร์ไปไว้ บุตรธิดา คือพระกัณหาและพระชาลีได้พบกับพระเจ้าตา คือพระเจ้ากรุงสัถยชัย พระนางมัทรี แม้พระองค์จะบริจาคให้แก่ท้าวสัถยกะผู้ปลอมตัวมาเป็นพราหมณ์เพื่อทูลขอพระนาง แต่ท้าวสัถยกะก็ประทานคืนให้แก่พระองค์ตามเดิม และที่สำคัญพระองค์มุ่งหวังประโยชน์อันยิ่งใหญ่คือการตรัสรู้เป็นพระพุทธรูปเจ้า เพื่อทำประโยชน์อันยิ่งใหญ่แก่มวลมนุษย์ สัตว์และเทวดาทั้งหลาย ให้หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ จึงเห็นได้ว่า พระเวสสันดรทรงใช้ทรัพย์ที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดคือการบรรลุเป็นพระสัมมาสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นการกระทำที่ได้ผลอย่างสูงสุด มิใช่เป็นการกระทำที่ไร้ผล แม้ดูเหมือนจะเป็นการให้ทานในลักษณะเป็นการแลกเปลี่ยนคล้ายกับพ่อค้าที่ต้องมีการลงทุนเพื่อให้ได้ผลกำไรที่มากกว่าก็ตาม แต่ก็นั่น เป็นกำไรเพื่อความหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ เพื่อหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงและเพื่อช่วยให้สรรพสัตว์ทั้งหลายหลุดพ้นตามด้วย การกระทำของพระเวสสันดรด้วยการบริจาคบุตรธิดาและภริยานั้น จึงการเป็นบำเพ็ญทานบารมีเพื่อเป็นสะพานนำไปสู่การบรรลุประโยชน์อันสูงสุด

องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในทศชาติชาดก ยังเป็นการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม สอดคล้องกับผลการศึกษาวิจัยของกรกนก ศรีสุวรรณ และสุวิญ รักสัตย์ (๒๕๖๖) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางความรับผิดชอบต่อหน้าที่ตามวิถีพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในมหานิบาตชาดก” ที่พบว่า แนวทางสร้างเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของพระโพธิสัตว์ ๗ ประการ ได้แก่ ความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ของตนเอง ครอบครัว เพื่อนร่วมงาน ครูอาจารย์ รัฐ พระพุทธศาสนา และผู้ต้องการความช่วยเหลือ การบำเพ็ญบารมีตามวิถีของพระโพธิสัตว์สามารถทำได้ด้วยจิตสำนึกรับผิดชอบ ทำให้การปฏิบัติหน้าที่สร้างความมีระเบียบวินัยแก่ตนเอง รักษาและพัฒนามาตรฐานความรับผิดชอบต่ออย่างมีคุณภาพ ทำงานด้วยความเข้าใจเชิงระบบ เคารพสิทธิของผู้อื่น ทำเพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งมนุษยชาติและสังคม สังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ด้วยใจ การบำเพ็ญบารมีจึงเป็นเงื่อนไขการรับผิดชอบต่อหน้าที่ ทำประโยชน์ แฝ่ไปสู่สังคมไม่มีขอบเขตและมีความสุขทุกกิจกรรม

การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดก มีความสอดคล้องกับแนวคิดปรัตถนิยมและแนวคิดจิตอาสา ที่มุ่งเน้นการบำเพ็ญประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน ในการศึกษาวิจัยของหม่อมอัญชลี ยุคล ณ อยุธยา (๒๕๖๑) เรื่อง “แนวคิดปรัตถนิยมในฐานะรากฐานแห่งจิตอาสา” ที่พบว่า มีความใกล้เคียงกันอยู่ระหว่างแนวคิดทั้งสอง เพราะเป็นการกระทำประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน แม้จะมีลักษณะคล้ายกับการให้ทานก็ตาม แต่การให้ทานในทางพุทธปรัชญา เป็นการให้ที่มีผลประโยชน์บางอย่างแอบแฝงอยู่ ซึ่งมุมมองในลักษณะนี้เป็นการมองการให้ทานที่ยังไม่ครอบคลุม เพราะการให้ทานพุทธปรัชญามี ๒ หรือ ๓ อย่าง ได้แก่ อามิสทาน การให้วัตถุสิ่งของเคราะห์บุคคลอื่นประสบความสำเร็จทุกความสุขความเดือดร้อน ธรรมทาน การให้ความรู้ ให้ปัญญาที่ถูกต้อง และอภัยทาน การให้อภัย ไม่ถือโกรธ ไม่จองอาฆาตจองเวร การให้ทานทั้ง ๓ ประการนี้ ไม่ได้มีผลประโยชน์ส่วนตัวแอบแฝงอยู่แต่อย่างใด มีแต่การคิดช่วยเหลือบุคคลด้วยจิตที่บริสุทธิ์ ส่วนการให้ที่หวังผลตอบแทนนั้น ไม่เกี่ยวข้องกับพุทธปรัชญา แต่ขึ้นอยู่กับปัจเจกบุคคลว่าจะวางจิตหรือเจตนาของตนเองเป็นอย่างไร เพราะหลักพุทธปรัชญาให้ความสำคัญต่อเจตนาเป็นหลัก นอกจากนี้ยังพบว่า การบำเพ็ญบารมีทั้ง ๑๐ ทศ ของพระโพธิสัตว์ เป็นกระบวนการใช้บารมีทั้ง ๑๐ เป็นเครื่องมือเพื่อพัฒนาตนเองและสังคมอีกด้วย สอดคล้องกับผลการศึกษาวิจัยของชลวิทย์ อรุณปรการ นวลวรรณ พูลสุพลฉัตร และสรวิษฐ์ วงษ์สะอาด (๒๕๖๕) เรื่อง “การใช้บารมี ๑๐ ในการพัฒนาตนเองและสังคม” ซึ่งพบว่า ประโยชน์ของการบำเพ็ญบารมี มี ๓ อย่าง คือ เพื่อการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เพื่อการตรัสรู้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า และเพื่อการบรรลุธรรมเป็นพระอริยสาวก การพัฒนาตนเองและสังคม สามารถจัดเข้าในหลักภาวนา ๔ แปลว่า การเจริญ การทำให้เป็นให้มีขึ้น การฝึกอบรม การพัฒนา ได้แก่ การฝึกฝนตนเอง (กาย) การอบรมความประพฤติ (ศีล) ทำให้เกิดความเชื่อมั่น ตั้งใจ (จิต) และได้สั่งสม ประสบการณ์แยกแยะสิ่งที่เป็นคุณและโทษ (ปัญญา) หลักธรรมของการบำเพ็ญบารมี เป็นการฝึกฝนพื้นฐานของบารมีที่ต้องเริ่มจากตนเอง เข้าใจตนเอง เข้าใจธรรม จึงจะสามารถกำหนดให้เกิดเป็นลักษณะของบารมีได้ เป็นการส่งเสริมช่วยเหลือไม่ให้ผู้อื่นเดือดร้อน ทำให้ได้รับรส คือ ความตั้งมั่นของคุณธรรมของบารมีนั้น และสามารถมองเห็นคุณธรรมที่ปรากฏ เป็นประสบการณ์ที่ทำให้เข้าใจและ

เข้าถึงบาร์มีได้โดยง่าย ดังนั้น การใช้บาร์มี ๑๐ มาพัฒนาตามหลักภาวนา ๔ คือ การพัฒนากายโดยใช้พื้นฐานพัฒนาศีลโดยใช้ลักษณะ พัฒนาจิตโดยใช้รส และพัฒนาปัญญาโดยใช้บาร์มี ๑๐ ประการ เป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเองและสังคมอีกด้วย

๕.๒.๒ รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์” พบว่า รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ มีการดำเนินการด้วยรูปแบบต่างๆ ตามความสามารถของผู้ผลิตหรือผู้ส่งสาร เนื้อหาของเรื่องที่จะนำเสนอ ความต้องการของผู้รับสาร และช่องทางในการสื่อสาร เช่น ภาพยนตร์ ละคร ภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชัน ดึกตอก คลิปวิดีโอสั้นๆ หนังสือมีภาพประกอบ เป็นต้น เพื่อให้สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของทฤษฎีการสื่อสารของเดวิด เค. เบอร์โล (David K. Berlo) ที่ได้แยกองค์ประกอบของการสื่อสารออกเป็น ๔ อย่าง ได้แก่ ผู้ส่งสาร (sender) ผู้รับสาร (receiver) สาร (message) และช่องทางการสื่อสาร (channel) และสอดคล้องกับหลักการของทฤษฎีวาจาสุภาษิตในทางพระพุทธศาสนา ที่มีองค์ประกอบสำคัญ ๕ ประการ คือ วาจาที่กล่าวตามกาล วาจาที่กล่าวเป็นจริง วาจาที่กล่าวด้วยวาจาที่อ่อนหวาน วาจาที่กล่าวด้วยประโยชน์ และวาจาที่กล่าวด้วยเมตตาจิต เพราะเรื่องในทศชาติชาดก มีการนำเสนอถูกกาลเวลา เป็นเรื่องจริงแท้ ด้วยภาษาที่ไพเราะอ่อนหวาน เป็นเรื่องที่มีประโยชน์ต่อผู้รับและสังคม และเป็นเรื่องที่น่าเสนอด้วยเมตตาจิต คือความปรารถนาดีต่อผู้รับสารหรือต่อคนในสังคมอย่างแท้จริง เช่น มหาชนก ที่เน้นให้คนในสังคมมีความเพียร สุวรรณสามชาดก ที่เน้นเรื่องความกตัญญูกตเวทิตะและการให้อภัย เวสสันดรชาดก ที่เน้นการให้ทาน การเสียสละ การเผื่อแผ่ การบำเพ็ญประโยชน์แก่คนอื่นในสังคม เป็นต้น สอดคล้องกับงานศึกษาของสุภัค มหาวรรกร และพฤทธิศุภเศรษฐศิริ (๒๕๕๗) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การสร้างสรรค์ชาดกเรื่องพระมหาชนกในรูปแบบการ์ตูนโทรทัศน์” ผลการวิจัยทำให้ทราบว่า พระมหาชนกที่ผลแพร่ทางสถานีโทรทัศน์ในรูปแบบการ์ตูน มีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดของเรื่องจากต้นฉบับในทศชาติชาดกเพื่อให้เหมาะสม ๔ ประการ ได้แก่ (๑) การอธิบายเรื่องวิริยะบาร์มีให้เข้าใจง่ายขึ้น (๒) การสร้างเหตุการณ์เพิ่มเติมคือพระมหาชนกถูกเพื่อนแกล้ง และพระมหาชนกหนีออกจากบ้าน (๓) ด่านทดสอบบาร์มี และ (๔) การสร้างฉากและเครื่องแต่งกายของตัวละครขึ้นใหม่ ทำให้เด็กรับรู้และเข้าใจสาระสำคัญของมหาชนกชาดกได้ง่ายยิ่งขึ้น ทำให้เห็นบทบาทของการ์ตูนแอนิเมชันในเรื่องพระมหาชนกในสังคมไทย ๒ ประการ ได้แก่ (๑) การสอนธรรมะ เช่น ความเพียร ความกตัญญู การใช้ปัญญาอันบริสุทธิ์ เป็นต้น (๒) การยกย่องเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช นับเป็นการรับรู้และเรียนรู้หลักธรรมทางพุทธศาสนาผ่านสื่อสารมวลชนที่นับวันยังมีอิทธิพลในสังคมไทย

รูปแบบการนำเสนอองค์ความรู้ในทศชาติชาดกเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ไม่จำเป็นต้องดำเนินตามเรื่องที่ปรากฏในอรรถกถาชาดกทั้งหมด สามารถดัดแปลงเรื่องได้ตามความเหมาะสมกับยุคสมัย ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของคณิดา หอมทรัพย์ ที่ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร : กลวิธีการดัดแปลงโครงสร้างของนิทานชาดกเพื่อสื่อสารพระราชดำริ” ผลการศึกษาวิจัยทำให้ทราบว่า พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกมีกลวิธีการดัดแปลงโครงสร้างของนิทานชาดก ได้แก่ (๑) การตัดส่วนที่เป็นปัจจุบันวัตถุและสมณานอก (๒) การดัดแปลงเนื้อเรื่องหรืออดีตวัตถุโดยการตัดเนื้อเรื่อง การตัดรายละเอียดของเรื่อง การเปลี่ยนแปลงเนื้อเรื่อง การเพิ่มเนื้อเรื่อง และการคงคาถาภาษาบาลีไว้ในตอนที่สำคัญ และการอธิบายความภาษาบาลี กลวิธีดังกล่าว ได้สื่อถึงพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ได้แก่ (๑) ศาสตร์พระราชา คือ แนวคิดวิริยะและปัญญาและพระราชดำริการพัฒนาสังคมไทย (๒) การสร้างสรรค์วรรณกรรมชาดกร่วมสมัย พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกจึงมีเอกลักษณ์ แตกต่างจากอรรถกถาหาชนกชาดก และเรื่องพระมหาชนกสำนวนอื่น ๆ ของไทยที่เคยมีมาก่อน อีกทั้งมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์เรื่องพระมหาชนกรูปแบบต่าง ๆ ต่อมาในสังคมไทยทำให้นิทานชาดกมีคุณค่าและบทบาทในสังคมร่วมสมัยด้วย อย่างไรก็ตาม การดัดแปลงเนื้อเรื่อง ด้วยการเพิ่มเนื้อเรื่องใหม่เข้ามาโดยพลการ อาจจะทำให้เกิดความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องต่อเจตนารมณ์ที่แท้จริงชาดกเรื่องนั้น ๆ ได้ เพราะชาดกทุกเรื่องเป็นอดีตชาติของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าตรัสชาดกเหล่านี้ เพื่อเป็นอุทาหรณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องของการสะสมบาปของพระพุทธองค์ จนกว่าจะบรรลุถึงพระโพธิญาณ คือการสำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในพระชาติสุดท้าย

ประเด็นนี้สอดคล้องกับที่มาของแนวคิดการตีความชาดก ซึ่งมีแนวคิดพื้นฐานว่า สารสำคัญที่แทรกหรือซ่อนอยู่ในบทประพันธ์และเรื่องเล่าประกอบนั้น ผู้อ่านจะต้องพยายามทำความเข้าใจในเจตนารมณ์ที่แท้จริงของผู้แสดงชาดกนั้น ผ่านบุคลิกภาพของตัวละครที่ปรากฏในชาดกเรื่องนั้น ๆ เพราะการตีความ เป็นกระบวนการของผู้ตีความที่พยายามทำความเข้าใจในเจตนารมณ์ของผู้แต่งหรือผู้แสดงเรื่องนั้น ด้วยการล้วงลึกให้เข้าไปถึงเจตนารมณ์ที่แท้จริงของผู้แสดงชาดกนั้น ๆ ไว้อย่างชัดเจน แล้วแยกแยะประเด็นออกมาอธิบายขยายความให้เห็นประจักษ์ชัดเจนไปตามลำดับ โดยกำหนดความหมายอันแท้จริงของข้อความนั้น ตามความเข้าใจของผู้ตีความเองเป็นวิธีการสุดท้ายของการตีความ เพราะโดยทั่วไปการตีความนั้น มีอยู่ ๕ วิธี คือการตีความโดยพยัญชนะ การตีความโดยสัญลักษณ์ การตีความโดยอรรถ การตีความเหตุผล และการตีความตามประเภทของวรรณกรรม ผู้ตีความชาดกจึงต้องพิจารณาเนื้อความของชาดกเรื่องนั้นให้รอบคอบก่อนที่จะตีความชาดกหรือดัดแปลงชาดกเรื่องนั้นๆ เพื่อจุดประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งของตนเอง เพื่อป้องกันการตีความหรือการดัดแปลงเรื่องของชาดกนั้น คลาดเคลื่อนจากเจตนารมณ์อันแท้จริงของผู้แสดงชาดก คือองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๕.๒.๓ นวัตกรรมการเผยแพร่ทศชาติชาดกเชิงสร้างสรรค์ทางดิจิทัลออนไลน์

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์” พบว่า นวัตกรรมการเผยแพร่ทศชาติชาดกเชิงสร้างสรรค์ทางดิจิทัลออนไลน์ สามารถสร้างสรรค์ได้ในหลายรูปแบบ เช่น หนังสือเสียงประกอบภาพ ภาพยนตร์แอนิเมชัน การ์ตูน บทละคร เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของสมใจ สืบเสาะ สิริวรรณพิชา ธนจิราวัฒน์ และนันณัฐ จีรภัทรวรากุล (๒๕๖๕) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาหนังสือเสียงผ่านสื่อสังคมออนไลน์เรื่องมหาชนกชาดกในทศชาติชาดก ตอนบำเพ็ญเพียรวิริยะบารมี เพื่อส่งเสริมความตระหนักรู้คุณธรรมด้านความอดทน” จากผลการวิจัยทำให้ทราบว่า ๑) หนังสือเสียงผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เรื่องมหาชนกชาดก ในทศชาติชาดก เพื่อส่งเสริมคุณธรรมด้านความอดทน ภาพรวมมีคุณภาพอยู่ในระดับเหมาะสมมากที่สุด ๒) การเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ย ความตระหนักรู้คุณธรรมด้านความอดทนหลังการรับฟังหนังสือเสียงผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เรื่องมหาชนกชาดก ในทศชาติชาดก ทำให้ผู้รับฟังมีความตระหนักรู้คุณธรรมด้านความอดทนสูงกว่าก่อนรับฟังอย่างมีระดับนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ๓) ความพึงพอใจต่อการรับฟัง หนังสือเสียงผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เรื่องมหาชนกชาดก ในทศชาติชาดก เพื่อส่งเสริมคุณธรรมด้านความอดทน ภาพรวมผู้รับฟังมีความพึงพอใจในระดับมาก จากผลการวิจัยเรื่องนี้ ชี้ให้เห็นว่า นวัตกรรมหนังสือเสียงเรื่องมหาชนก สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมที่สอดแทรกอยู่ในชาดกเรื่องนี้แก่คนในสังคมได้ ไม่ว่าจะเป็นความเพียร ความอดทน ความกตัญญูต่เวที การใช้ปัญญาแก้ปัญหา ฯลฯ ตามบารมีทั้ง ๑๐ ทศ หรือ ๓๐ ทศ ที่ปรากฏอยู่เป็นคุณธรรมเด่นของชาดกเรื่องนั้น

ความจริงการเผยแพร่สาระสำคัญของทศชาติชาดกแก่คนในสังคมปัจจุบัน อาจจะไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นนวัตกรรมที่ทันสมัยแต่อย่างใด เพียงแต่รูปแบบการเผยแพร่สามารถตอบสนองกลุ่มเป้าหมายที่รับสารนั้นจากผู้สื่อสาร ดังเช่น รูปแบบการเทศน์มหาชาติ ที่มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา กรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ จนถึงปัจจุบัน ยังคงเป็นประเพณีที่ได้รับการสืบทอดปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าจะในปัจจุบันจะมีเฉพาะผู้ฟังที่เป็นผู้สูงอายุก็ตาม แต่ประเด็นที่ต้องพิจารณาให้มีความสำคัญ คือคุณสมบัติ ความรู้ความสามารถของผู้เทศน์มหาชาติหรือเทศน์แหล่ในการใช้วาทศิลป์มีมากน้อยเพียงใด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาพงษ์เทพ ปากโร (ล้อประเสริฐ) ประเสริฐ ธิลา และพระปลัดระพิน พุทธิสารโร (๒๕๖๑) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยการแห่निทานชาดกของพระครูพิมลธรรมภาณ (มานพ กนต์สีโล)” ผลการวิจัยทำให้ทราบว่า ๑) ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยการแห่निทานชาดกของพระครูพิมลธรรมภาณ (มานพ กนต์สีโล) โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ๒) ปัจจัยทางด้านการสื่อสาร มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนา อยู่ในระดับสูงมาก ๓) ปัญหาและอุปสรรคของการเทศน์แห่निทานชาดกพบว่า พระนักเทศน์ แสดงธรรมยังไม่มี ความชัดเจนในเนื้อหาของธรรมบางตอน เพราะไม่มีการอธิบายขยายความหลักธรรมแต่ละกัณฑ์ให้ผู้รับฟังให้เข้าใจอย่างชัดเจน ข้อเสนอแนะสำหรับพระภิกษุผู้เทศน์แหล่คือ ควร

เทศน์หรือแสดงธรรมด้วยการอธิบายเนื้อหาที่สำคัญประกอบด้วย ควรอธิบายหลักธรรมแต่ละกัณฑ์ให้ผู้รับฟังเข้าใจมากขึ้น เพื่อให้ผู้ฟังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มี ๓ ประการ ได้แก่

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายจากการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องราวทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์” ดังนี้

๑) พระสงฆ์ควรให้ความสำคัญต่อรูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์อย่างจริงจัง ด้วยการจัดกิจกรรมการสร้างการรับรู้ ด้วยการให้ความรู้ ประวัติความเป็นมา ความสำคัญ คุณค่าของทศชาติชาดกแก่พระภิกษุสามเณรภายในวัด แก่พุทธศาสนิกชนและนักท่องเที่ยวทั่วไปที่เข้ามาทัศนศึกษาภายในวัดด้วย เพราะในปัจจุบัน คณะผู้วิจัยพบว่าบุคลากรภายในวัดยังขาดความรู้ ขาดข้อมูลเกี่ยวกับทศชาติชาดกที่ถูกต้องเพียงพอ ที่จะสามารถอธิบายให้ความรู้แก่บุคคลทั่วไปได้ ทำให้นักท่องเที่ยวไม่ได้รับความรู้หรือข้อมูลเกี่ยวกับทศชาติชาดกเท่าที่ควร การเข้ามาทัศนศึกษาจึงเป็นไปอย่างผิวเผิน ไม่ส่งเสริมปัญญาเท่าที่ควร กิจกรรมของนักท่องเที่ยวทั่วไปจึงเป็นเพียงกราบพระ สักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ขอพร ถ่ายรูปและซื้อของฝากเป็นที่ระลึกเท่านั้น

๒) ชุมชน หรือคนที่อยู่รอบวัด ศาสนสถานหรือโบราณสถานที่มีทศชาติชาดกประดิษฐานอยู่ ควรให้ความสำคัญ และเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พัฒนาทศชาติชาดก หรือในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่วัดจัดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมเกี่ยวกับสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ หรือประเพณีอันดีงามของชุมชน และท้องถิ่น เช่น ประเพณีเทศน์มหาชาติ ประเพณีตามฮีต ๑๒ ครอง ๑๔ เป็นต้น เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน ระหว่างคนในชุมชนด้วยกัน และความรู้สึกรักหวงแหน การสืบสานจารีตขนบธรรมเนียมอันทรงคุณค่าของวัดและชุมชนด้วย เพราะประเพณีเหล่านี้เป็นที่พึ่งทางจิตใจ เป็นมรดกทางภูมิปัญญาของท้องถิ่น เป็นที่เครื่องบ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองในอดีตของชุมชนแล้ว ยังเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรม ที่สามารถต่อยอดเป็นต้นทุนทางเศรษฐกิจฐานรากของชุมชน สามารถสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนได้

๓) ภาครัฐ หมายถึงหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับวัด โบราณสถาน วัฒนธรรมและการท่องเที่ยว เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงการท่องเที่ยวและการกีฬา กรมประชาสัมพันธ์ สำนักงานจังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด เป็นต้น ควรให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ สืบสาน ต่อยอด และพัฒนากิจกรรมเกี่ยวกับทศชาติชาดกร่วมกับวัดและหน่วยงานของรัฐในพื้นที่อย่างจริงจัง เพื่อให้พัฒนาให้มีความพร้อมที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ โดยสามารถดำเนินการได้หลายวิธี เช่น การสนับสนุนด้านงบประมาณในพัฒนาปรับปรุงส่งเสริมสนับสนุน การประชาสัมพันธ์ การสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมระหว่าง

วัด การจัดทำโครงการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมร่วมกันองค์กรปกครองในท้องถิ่นและคณะสงฆ์ เป็นต้น ซึ่งการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐ สามารถดำเนินการได้ทั้งในระดับประเทศและระดับพื้นที่ เพราะมีหน่วยงานกระจายอยู่ตามจังหวัดต่างๆ อยู่แล้ว

๔) ภาคเอกชน เช่น บริษัท ห้างสรรพสินค้า ร้านค้า มูลนิธิ องค์กรชนกถึงบพาท หน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคมและพระพุทธศาสนาด้วย โดยการสนับสนุน วัดและกิจการของวัดที่มีกิจกรรมเกี่ยวกับทศชาติชาดก เช่น การให้ทุนสนับสนุน การอุปถัมภ์โครงการบูรณปฏิสังขรณ์ การพัฒนาร่วมกับทางวัด การประชาสัมพันธ์ เป็นต้น เพราะภาคเอกชนส่วนใหญ่มีความพร้อม มีศักยภาพด้านทุน เครือข่าย ความรู้ ประสบการณ์ในการบริหารจัดการองค์กร และกิจกรรมอื่นอยู่แล้ว การสนับสนุนวัดในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานที่สำคัญของวัด หรือกิจการต่างๆ ของวัด นอกจากจะช่วยส่งเสริมภาพลักษณ์ของภาคเอกชนแล้วยังถือว่าได้ทำหน้าที่สืบต่อวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีอันดีงามของประเทศชาติร่วมกับหน่วยงานของภาครัฐอีกด้วย

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์” มี ดังนี้

๑) ด้านวิชาการ ผลการศึกษานี้สามารถนำไปใช้ในทางวิชาการได้ เช่น การเรียนการสอนในชั้นเรียนระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา หรืออุดมศึกษาก็ได้ ด้วยการบูรณาการเข้ากับการเรียนการสอนในรายวิชาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา สังคม หรือวัฒนธรรม เช่น สารการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม รายวิชาท้องถิ่นศึกษา รายวิชามนุษย์กับสังคม รายวิชามนุษย์กับอารยธรรม รายวิชาประวัติศาสตร์ รายวิชาพระพุทธศาสนา การบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นต้น เพราะรายวิชาเหล่านี้ มีคำอธิบายรายวิชาบางส่วนที่เกี่ยวข้องกับศาสนา สังคม และวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังสามารถใช้องค์ความรู้ที่ได้รับจากงานวิจัยไปใช้เป็นองค์ประกอบสำหรับการอบรม การบรรยาย การจัดโครงการหรือกิจกรรม แก่เด็กและเยาวชนในพื้นที่ได้ และใช้เป็นองค์ความรู้เพื่อกระตุ้นส่งเสริมการเรียนรู้แก่คนในสังคม ด้วยการสังเคราะห์เป็นรายงานการวิจัยเป็นบทความวิจัยหรือบทความวิชาการ เพื่อเผยแพร่ในวารสารวิชาการระดับชาติหรือนานาชาติ

๒) ด้านเศรษฐกิจ ผลการศึกษานี้สามารถใช้เป็นแนวทางเพื่อกำหนดเป็นนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและท้องถิ่นได้ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวในเมืองหลักและเมืองรองของจังหวัดต่างๆ ของประเทศไทย เพื่อสร้างรายได้แก่คนในท้องถิ่นด้วย เพราะวัดที่มีภาพเขียน ขนบธรรมเนียม ประเพณีเกี่ยวกับเทศน์มหาชาติอยู่แล้ว การเรียนรู้คุณค่าและความสำคัญของการองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดกจากงานวิจัยนี้ จะมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการสร้างงาน สร้างรายได้แก่คนในชุมชนและท้องถิ่นด้วย เช่น การจำหน่ายของที่ระลึก การบริการที่พัก รถเช่า โฮมสเตย์ ร้านอาหาร เป็นต้น

๓) ด้านสังคมและวัฒนธรรม สามารถนำผลจากรายงานวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้โดยตรง เพราะทศชาติชาดกเกี่ยวข้องกับสถาบันทางสังคมและวัฒนธรรม และกระบวนการทางสังคมเป็นการเฉพาะ ไม่ว่าจะเป็นสถาบันครอบครัว สถาบันวัด องค์กรของคณะสงฆ์ สถาบันการศึกษาที่มีบทบาทและหน้าที่ในขัดเกลาพฤติกรรมของคนในสังคม สามารถนำเอาคตินิยมที่ปรากฏอยู่ในทศชาติชาดก ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมได้ และใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีของคนในสังคม เช่น หลักความเมตตาในเทมียชาดก หลักความกตัญญูกตเวทีในสุวรรณสามชาดก หลักการประกอบความเพียรในมหาชนกชาดก หลักการแก้ปัญหาด้วยปัญญาในมโหสถชาดกและวิรุทธชาดก หลักการสงเคราะห์ในเวสสันดรชาดก เป็นต้น

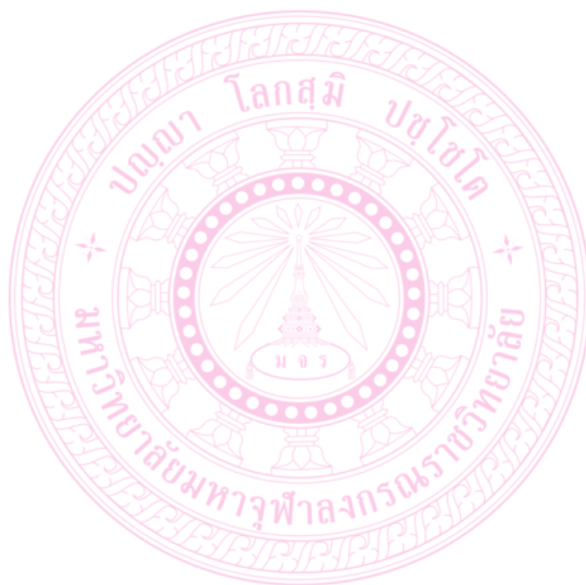
๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยต่อ จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์” ดังต่อไปนี้

๑) แนวทางการส่งเสริมและสนับสนุนประเพณีการเทศน์มหาชาติในสังคมไทย ประเด็นนี้ ควรเป็น การศึกษาแบบวิจัยและพัฒนา โดยผู้วิจัยจะต้องเก็บข้อมูลในพื้นที่วิจัยแบบเชิงลึก ด้วยการสังเกต การสอบถาม การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้อย่างเป็นระบบ ถูกต้อง ครบถ้วน เพื่อนำเสนอผลงานวิจัยต่อสาธารณชนอย่างมีคุณภาพ การศึกษาวิจัยในประเด็นนี้ จะทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีการเทศน์มหาชาติครบถ้วน และจะเป็นการกระตุ้นให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับประเพณีการเทศน์มหาชาติ ได้ให้ความสำคัญต่อแนวทางการส่งเสริมและสนับสนุนประเพณีการเทศน์มหาชาติที่ดำเนินการอยู่ และปรับปรุงแก้ไขหรือพัฒนาแนวทางการส่งเสริมและสนับสนุนประเพณีการเทศน์มหาชาติให้ดียิ่งขึ้น เพราะจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ทำให้ทราบว่า มีจุดอ่อนและจุดที่ต้องปรับปรุงแก้ไขเกี่ยวกับการส่งเสริมและสนับสนุนประเพณีการเทศน์มหาชาติ เช่น ด้านกายภาพ ด้านการบริการนักท่องเที่ยว ด้านการสนับสนุน ด้านงบประมาณ ด้านการบริหารจัดการ ด้านการมีส่วนร่วม เป็นต้น

๒) การพัฒนารูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้ในทศชาติชาดกในปัจจุบัน ประเด็นนี้นับการวิจัยและพัฒนารูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้ที่มีอยู่ในทศชาติชาดกด้วยรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ที่มีอยู่ในทศชาติชาดกแก่คนในสังคมทุกช่วงวัย ไม่ว่าจะเป็นเด็กปฐมวัย มัธยมศึกษา อุดมศึกษา วัยแรงงานและผู้สูงอายุ เพื่อให้สามารถประยุกต์ใช้คุณธรรมจริยธรรมที่สอดแทรกอยู่ในทศชาติชาดก ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม ตามกรอบของบารมี ๑๐ ทศ เป็นแนวทางพัฒนารูปแบบเผยแพร่ที่เหมาะสมสำหรับคนทุกช่วงวัย ในยุคดิจิทัล ที่คนในสังคมใช้เวลาในการรับ การเสพข้อมูลข่าวสารผ่านทางออนไลน์เป็นส่วนมาก เช่น ไลน์ เฟซบุ๊ก ยูทูบ ดิจิตอล เป็นต้น การวิจัยเรื่องนี้ จะช่วยให้ได้รูปแบบการเผยแพร่ที่เหมาะสมกับคนในแต่ละวัยอย่างมีประสิทธิภาพ และช่วยให้การเผยแพร่พระพุทธศาสนาเข้าถึงคนในสังคมได้อย่างรวดเร็ว ตอบสนองวิถีชีวิตของคนยุคดิจิทัลอย่างชัดเจน

๓) นวัตกรรมการสื่อสารองค์ความรู้ในทศชาติชาดกสำหรับคนยุคใหม่ การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ควรเป็น การศึกษาวิจัยแบบสร้างสรรค์และพัฒนานวัตกรรมที่เหมาะสมสำหรับคนยุคใหม่ เช่น ปัญญาประดิษฐ์ (AI) การสื่อสารแบบเสมือนจริง (Virtual reality) เพื่อสร้างเทคโนโลยีที่สามารถจำลองสภาพแวดล้อมเสมือนจริง ให้ คนสามารถศึกษาและเข้าร่วมในเหตุการณ์ของชาดกแต่ละเรื่องได้อย่างน่าสนใจ จะเป็นเทคโนโลยีที่ดึงดูดคนรุ่น ใหม่ให้เข้ามาศึกษาเรียนรู้ชาดกมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- กอบชัย รัฐอุบล และปฐม หงส์สุวรรณ. “เวสสันดรชาดก: วรรณกรรมศักดิ์สิทธิ์ในการรับรู้และการประกอบสร้าง ทางวัฒนธรรมของชาวเมืองปากเซ แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว”. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร**, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๔ (มิถุนายน ๒๕๖๔) : ๑๔๑๕ - ๑๔๒๙.
- กรกนก ศรีสุวรรณ และสุวิญ รักสัตย์. “แนวทางความรับผิดชอบต่อนานาชาติตามวิถีพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในมหานิบาตชาดก”. **วารสารวิจัยธรรมศึกษา ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๖) : ๒๔๗ - ๒๖๐.
- เกรียงไกร พินยารัก พระมหาพรชัย สิริวิโร ฌัฏฐี ศรีดี และประเวศ อินทองปาน. “แนวคิดเรื่องความเป็นธรรมกับความทุกข์ในพุทธปรัชญาเถรวาท”. **วารสารมหาจุฬานาครพรรณ์**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๗ (กันยายน ๒๕๖๒) : ๓๖๘๗ - ๓๖๙๘.
- ไกรสิทธิ์ จามรจันทร์สาขา และประภาส เพ็งพุ่ม. “คติพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง”. **วารสารมหาจุฬานาครพรรณ์**, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑, (มกราคม ๒๕๖๖) : ๒๓๑ - ๒๔๐.
- ไกรสิทธิ์ จามรจันทร์สาขา และประภาส เพ็งพุ่ม. “คติพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง”. **วารสารมหาจุฬานาครพรรณ์**, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑, (มกราคม ๒๕๖๖) : ๒๓๑ - ๒๔๐.
- คณิดา หอมทรัพย์. “พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร : กลวิธีการดัดแปลงโครงสร้างของนิทานชาดกเพื่อสื่อสารพระราชดำริ”. **วารสารสักทอง : สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (สทมส.)**. ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม - ธันวาคม ๒๕๖๒) : ๑ - ๑๑.
- จุฑารัตน์ ทองอินจันทร์. **วรรณคดีชาดก**. พิมพ์ครั้งแรก. พระนครศรีอยุธยา : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๖.
- ชลวิทย์ อรุณปรการ นวลวรรณ พูลสวัสดิ์ตร และสรวิชัย วงษ์สะอาด. ““การใช้บาร์มี ๑๐ ในการพัฒนาตนเองและสังคม”. **วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๕) : ๔๙ - ๕๖.
- บุญสืบ อินสาร. **คู่มือแปลมงคลที่ปณี ภาค ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. นนทบุรี โรงพิมพ์เจริญผล, ๒๕๔๕.
- ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช. **ปัญหาประจำวันชุด “รู้ไว้ใช้ว่า”**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยามรัฐ. ๒๕๓๑.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เล่มที่ ๑๑, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๙, ๒๐, ๒๒, ๒๕, ๒๗ และ ๒๘, ๓๓, ๓๕.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **อรรถกถาภาษาไทย พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๙, ๑๐ พระพุทธโฆสเถระ รจนา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **อรรถกถาภาษาไทย พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก พระพุทธโฆสเถระ รจนา.** อรรถกถาขุททกนิกาย ชาดก ภาคที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

มนต์ ทองธัช. **๔ ศาสนาสำคัญของโลกปัจจุบัน.** พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐.

พระคริสตธรรมคัมภีร์ ภาคพันธสัญญาเดิม. ฉบับปี ๑๙๗๑. กรุงเทพมหานคร : สมาคมพระคริสตธรรมไทย, ๒๕๓๖.

พระครูวิกรมธรรมธัช (พีระ ปิยธมฺโม). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ทัศนคติความเชื่อของชาวอีสานที่มีต่อประเพณีบุญผะเหวด : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดร้อยเอ็ด”. **วารสารปรัชญาปริทรรศน์ คณะศาสนาและปรัชญา.** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๒) : ๙๓ - ๑๐๖.

พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมฺโม, รศ.ดร. **จริยศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร : ดิเซนเบอรี่, ๒๕๖๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๔๘.

พระมหาไพฑูรย์ สิริธมฺโม (ชัยกุล) จรัส สีกา และปัญญา ศาสตรา. “วิเคราะห์พหุ ๕ ในปรัชญาเซน”, **วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มีนาคม ๒๕๖๒) : ๑๓ - ๒๓.

พระพุทธโฆสเถระ รจนา. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร).** สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปลและเรียบเรียง. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : ประยูรวงศ์พรินติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖.

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ. **ปทานุกรม บาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต.** ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์ในคราวครบรอบ ๕ รอบ หม่อมหลวงบัว กิติยากร. กรุงเทพมหานคร มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๓.

- พระราชพงศาวดาร ฉบับสมุหกรมพระโกษาธิบดี จิตรกรมุนี ทรงแดงอักษร. “การบำเพ็ญทานบารมีของพระ
เวสสันดรในเวสสันดรชาดก”. **วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่. ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๔) : ๑๗๕ -
๑๘๗.
- พระมหาพงศ์ศิริ ปญฺญาวชิโร. “วิเคราะห์ทานบารมีในคัมภีร์อรรถกถา”. **วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๖๔) : ๖๓ - ๗๓.
- พระทรงพล กิตติปัญญา, พระมหาสุรชัย วราสโม และณัฏฐ์ ศรีดี. “ศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุ
อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณของพระพุทธเจ้าประเภตปัญญาธิกะ”. **วารสารวิชาการ มจร
บุรีรัมย์**. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๙) : ๓๕ - ๔๘.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙ ราชบัณฑิต). **การตีความพุทธศาสนสุภาษิต**. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์เสียงเชียงใหม่, ๒๕๕๐.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต). **ศัพท์วิเคราะห์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : เสียง
เชียงใหม่, ๒๕๕๐.
- พระมหาสุบรรณ อ่างร้าง. “วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่องมหาเวสสันดรชาดก ของไทยและลาว :
การศึกษาเปรียบเทียบความขัดแย้ง และการแก้ไขปัญหาตามหลักอริยสัจสี่”.
วารสาร มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๕) : ๒๓
- ๓๓.
- พระถวิล ถิรจิตโต โพน นามณี และพระมหาวิเศษ ปญฺญาวชิโร. “ภาวะผู้นำทางปัญญาในการแก้ปัญหาคความ
ขัดแย้งทางสังคมของมโหสถบัณฑิตในมโหสถชาดก”. **วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา**, ปีที่ ๑๓
ฉบับที่ ๒. (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๕) : ๑๕๖ - ๑๗๑.
- พระมหาพงษ์เทพ ปภาโว (ลือประเสริฐ) ประเสริฐ ธิลา และพระปลัดระพิน พุทธิธโร. “การเผยแผ่
พระพุทธศาสนาโดยการแห่หน้าทานชาดกของพระครูพิมลธรรมภาณ (มานพ กนตสีโล)”. **วาร
สารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์**. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๑) : ๒๗ -
๓๔.
- พระอธิการสุรพล ฐานจาโร. “วิเคราะห์ขั้นตอนการบำเพ็ญพระโพธิสัตว์ในพุทธศาสนา”. **วารสารวณิษสัทธการ
ปริทรรศน์**. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๗) : ๑๓๓ - ๑๔๑.
- สมใจ สืบเสาะ สิริวรรณพิชา ธนจิราวัฒน์ และนันท์ธัญญ์ จิรภัทรวรากล. “การพัฒนาหนังสือเสียงผ่านสื่อสังคม
ออนไลน์ เรื่องมหาชนกชาดกในทศชาติชาดก ตอนบำเพ็ญเพียรวิริยะบารมีเพื่อส่งเสริมความ
ตระหนักคุณธรรมด้านความอดทน”. **วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒
(เมษายน - มิถุนายน ๒๕๖๕) : ๑๘๒ - ๑๙๕.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธวิธีในการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๖. ในโอกาสครบรอบ ๑๐๐ พระ
ชันษาของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิมลฉัตร. กรุงเทพมหานคร : วัดญาณเวศกวัน, ๒๕๖๔.

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามมกุฎราชกุมารี. “ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์อักษรศา
สตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔.

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา ฉบับราชบัณฑิตยสภา**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร :
ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๖๐.

สารถิ ขาวดี. “พระโพธิสัตว์ในฐานะผู้เปี่ยมด้วยเมตตา และเป็นแสงแห่งปัญญาแก่ครอบครัว”. **วารสารศิลป
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี**. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๘) : ๑๑๒ -
๑๑๓.

สืบพงศ์ ธรรมชาติ. **วรรณคดีชาตก**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๒.

สมบัติ จำปาเงิน. **นิบาตชาตก ฉบับภาษาสยาม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๑.

สมใจ สืบเสาะ สิริวรรณพิชา ธนจิราวัฒน์ และนันณัฐ จีรภัทร์วรากุล. “การพัฒนาหนังสือเสียงผ่านสื่อสังคม
ออนไลน์ เรื่องชนกชาตกในทศชาติชาตก ตอนบำเพ็ญเพียรวิริยะบารมี เพื่อส่งเสริมความ
ตระหนักรู้คุณธรรมด้านความอดทน”. **วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒
(เมษายน - มิถุนายน ๒๕๖๕) : ๑๘๒ - ๑๙๕.

สุภัค มหาวรากร และพฤทธิ ศุภเศรษฐศิริ. “การสร้างสรรค์ชาตกเรื่องพระมหาชนกในรูปแบบการ์ตูน
โทรทัศน์”. **วารสารไทยศึกษา**. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ (กุมภาพันธ์ - กรกฎาคม ๒๕๕๓) : ๒๗ -
๕๓.

สุวรรณ สถาอานันท์. “เมตตาธรรม - ความเป็นธรรมในเวสสันดรชาตก”. **รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์**.
กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม, ๒๕๕๑.

วิสิษฐ์ คิดคำส่วน. “แนวคิดมนุษย์ในวรรณกรรมเรื่องปฐมกัปป์สังขยยะพื้นโลกชาตก”. **วารสารมนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์**. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๐) : ๒๓๑ - ๒๕๔.

วิชชุดา พรายยงค์. “พระนางมัทรี : วิเคราะห์ตัวละครในร่ายยาวมหาเวสสันดรชาตก กัณฑ์มัทรี”. **วารสาร มจร
พุทธศาสตร์ปริทรรศน์**. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๔) : ๔๔ - ๕๕.

วีระชาติ นิมองค์. “การศึกษาวิเคราะห์ทฤษฎีอรรถปริวรรตศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”. **รายงานการวิจัย**.
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

หม่อมอัญชลี ยุคล ณ อยุธยา. “แนวคิดปรัตนนิยมในฐานะรากฐานแห่งจิตอาสา”. **วารสาร มจร ปรัชญา
ปริทรรศน์**. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๑) : ๑๔ - ๒๒.

- A S Hornby.** Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. Seventh edition, Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Blackburn, Simon.** The Oxford Dictionary of Philosophy. Oxford Paperback Reference. Oxford: Oxford University Press, 1996.
- Dworkin, Ronald.** "Justice in Robes." Harvard University Press, 1986.
- Fraser, Nancy.** "From Redistribution to Recognition? Dilemmas of Justice in a Post-Socialist Era." New Left Review, no. 200, 1993, pp. 68-93.
- Fraser, Nancy.** "Justice Interruptus: Critical Reflections on the "Postsocialist" Condition." Routledge, 1997.
- Gutmann, Amy.** "Democracy and Difference." Princeton University Press, 1994.
- George D. Bond.** The Word of the Buddha : the Tipitaka and its Interpretation in Theravada Buddhism. M. D. Gunasena & Co.Ltd. 1982.
- Habermas, Jürgen.** "Between Naturalism and Religion: Philosophical Essays." Polity Press, 2001.
- Habermas, Jürgen.** "The Inclusion of the Other: Studies in Political Theory." MIT Press, 1992.
- Honneth, Axel.** "The Struggle for Recognition: The Moral Grammar of Social Conflicts." Polity Press, 1995.
- Nozick, Robert.** Anarchy, State, and Utopia. Basic Books, 1974.
- Okin, Susan Moller.** "Justice, Gender, and the Family." Basic Books, 1989.
- Rawls, John B.** A Theory of Justice. Revised Edition. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1971.
- Rawls, John.** A Theory of Justice. Harvard University Press, 1971.
- Rawls, John.** Political Liberalism. Columbia University Press, 1993.
- Rawls, John.** The Law of Peoples. Harvard University Press, 1999.
- Sen, Amartya.** The Idea of Justice. Harvard University Press, 2009.
- Sen, Amartya.** Development as Freedom. Alfred A. Knopf, 1999.
- Sandel, Michael J.** "The Procedural Republic and the Unencumbered Self." Political Theory, vol. 20, no. 1, 1992, pp. 81-96
- Taylor, Charles.** "The Politics of Recognition." In Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition, ed. Amy Gutmann, Princeton University Press, 1992, pp. 25-73.
- Veerachart Nimanong.** Seleted Academic Paper of Buddhism and Hermeneutics. International

Buddhist Studies College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
2016.

Walzer, Michael. Spheres of Justice. Basic Books, 1983.

Young, Iris Marion. "Justice and the Politics of Difference." Journal of Social Philosophy, vol. 19, no. 4, 1988, pp. 25-42.

Young, Iris Marion. "Responsibility for Justice." Journal of Political Philosophy, vol. 1, no. 1, 1990, pp. 119-134.

Young, Iris Marion. "Inclusion and Democracy." Oxford University Press, 2000.

ผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์

พระเมธาวิเชียร, รศ.ดร. อดีตรองอธิการบดีฝ่ายบริหารและฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, สัมภาษณ์ผ่านระบบซูมออนไลน์ [๑๓ เมษายน ๒๕๖๗].

พระครูปลัดระพี พุทธิสาร, รศ.ดร. รองคณบดีฝ่ายบริหาร คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, สัมภาษณ์ผ่านระบบซูมออนไลน์ [๖ พฤษภาคม ๒๕๖๗].

รศ.ดร. สมิตีพล เนตรนิมิตร, ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา อดีตอาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, สัมภาษณ์ผ่านระบบซูมออนไลน์ [๒๘ เมษายน ๒๕๖๗].

รศ.ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน, รองคณบดี คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, สัมภาษณ์ผ่านระบบซูมออนไลน์ [๗ เมษายน ๒๕๖๗].

ศ.พิเศษ ร.ท. ดร. บรรจบ บรรณรุจิ, ราชบัณฑิต และผู้ทรงคุณวุฒิประจำคณะพุทธศาสตร์, สัมภาษณ์ผ่านระบบซูมออนไลน์ [๓ มิถุนายน ๒๕๖๗].

ข้อมูลออนไลน์

ความหมายของคำว่า “อรรถปริวรรตศาสตร์ (hermeneutics)”, สารานุกรมปรัชญาสแตนฟอร์ด, [ออนไลน์].

แหล่งที่มา: <https://plato.stanford.edu/entries/hermeneutics/> [๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๖].

เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, “หลักความเสมอภาค”, แหล่งที่มา [ออนไลน์]. <http://www.public-law.net/publew/view.aspx?id=657> [๒๐ เมษายน ๒๕๖๗].

“เดวิด เค. เบร์โล (David Kenneth Berlo)”, แหล่งที่มา [Online]. https://en.wikipedia.org/wiki/David_Berlo [๔ มกราคม ๒๕๖๗].

“ทฤษฎี SMCR ของเบร์โล (Berlo)”, แหล่งที่มา [ออนไลน์]. <https://www.gotoknow.org/post/674697>,

and https://www.baanjomyut.com/library/communication_theory/03_2.html
[๔ มกราคม ๒๕๖๗].

ความหมายของคำว่า “สุภาชิต”, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔. แหล่งที่มา (ออนไลน์) :
<https://dictionary.orst.go.th/> [๗ มกราคม ๒๕๖๗].

ภาคผนวก ก หนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์

ที่ อว ๘๐๐๒.๒ /พิเศษ ๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕
www.mcu.ac.th

๑๐ เมษายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์

กราบเรียน พระเมธาวิเชียร, รศ.ดร.

สิ่งที่ส่งมาด้วย แนวคำถามประกอบการวิจัย ๑ ชุด

ด้วยคณะผู้วิจัย ประกอบด้วยพระมหายุทธนา นรเชษฐ, รศ. หัวหน้าโครงการวิจัย พระครูภาวนาวัฒน์ บัณฑิต, วิ. ผศ.ดร. และผศ.พิเศษ ดร. จุฑารัตน์ ทองอินจันทร์ เป็นผู้ร่วมวิจัย ได้รับอนุมัติให้ดำเนินงานโครงการวิจัยประจำปีงบประมาณปี ๒๕๖๗ เรื่อง “รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์” ตามสัญญาเลขที่ ว. ๐๓๖/๒๕๖๗ จากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตามความทราบแล้วนั้น

เพื่อให้การดำเนินงานโครงการวิจัยนี้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ คณะผู้วิจัยจึงขอเชิญท่านซึ่งเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับประเด็นการวิจัยนี้ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์แก่คณะผู้วิจัยผ่านทางโปรแกรมออนไลน์ Zoom ID: 981 929 5516 Password: 992999 <https://zoom.us/my/yut715214791> (Passcode: 992999) ส่วนวันและเวลา คณะผู้วิจัยจะได้ประสานงานมาในภายหลัง หวังว่า คงได้รับความร่วมมือจากท่านเป็นอย่างดี ขอกราบขอบพระคุณท่านล่วงหน้า มา ณ โอกาสนี้

จึงกราบเรียนมาเพื่อทราบและเปิดโอกาสให้สัมภาษณ์ต่อไป

(พระมหายุทธนา นรเชษฐ, รศ.ดร.)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ประสานงานโครงการวิจัย : พระมหายุทธนา นรเชษฐ, รศ.ดร.

มือถือ ๐๙๐ ๒๙๕ ๔๑๙๐ อีเมล: thira74@gmail.com

ที่ อว ๘๐๐๒.๒ /พิเศษ ๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕
www.mcu.ac.th

๑๐ เมษายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์

เรียน พระปลัดระพิน พุทธิสารโร, รศ.ดร.

สิ่งที่ส่งมาด้วย แนวคำถามประกอบการวิจัย ๑ ชุด

ด้วยคณะผู้วิจัย ประกอบด้วยพระมหายุทธนา นรเชฏฐ์, รศ. หัวหน้าโครงการวิจัย พระครูภาวนาวัฒน์ บัณฑิต, วิ. ผศ.ดร. และผศ.พิเศษ ดร. จุฑารัตน์ ทองอินจันทร์ เป็นผู้ร่วมวิจัย ได้รับอนุมัติให้ดำเนินงานโครงการวิจัยประจำปีงบประมาณปี ๒๕๖๗ เรื่อง “รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์” ตามสัญญาเลขที่ ว. ๐๓๖/๒๕๖๗ จากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตามความทราบแล้วนั้น

เพื่อให้การดำเนินงานโครงการวิจัยนี้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ คณะผู้วิจัยจึงขอเชิญท่านซึ่งเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับประเด็นการวิจัยนี้ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์แก่คณะผู้วิจัยผ่านทางโปรแกรมออนไลน์ Zoom ID: 981 929 5516 Password: 992999 <https://zoom.us/my/yut715214791> (Passcode: 992999) ส่วนวันและเวลา คณะผู้วิจัยจะได้ประสานงานมาในภายหลัง หวังว่า คงได้รับความร่วมมือจากท่านเป็นอย่างดี ขอขอบคุณท่านล่วงหน้า มา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อทราบและเปิดโอกาสให้สัมภาษณ์ต่อไป

(พระมหายุทธนา นรเชฏฐ์, รศ.ดร.)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ประสานงานโครงการวิจัย : พระมหายุทธนา นรเชฏฐ์, รศ.ดร.

มือถือ ๐๙๐ ๒๙๕ ๔๑๙๐ อีเมล: thira74@gmail.com

ที่ อว ๘๐๐๒.๒ /พิเศษ ๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕
www.mcu.ac.th

๑๐ เมษายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์
เจริญพร ศาสตราจารย์ พิเศษ ร.ท. ดร. บรรจบ บรรณรุจิ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แนวคำถามประกอบการวิจัย ๑ ชุด

ด้วยคณะผู้วิจัย ประกอบด้วยพระมหายุทธนา นรเชฏฐ์, รศ. หัวหน้าโครงการวิจัย พระครูภาวนาวัฒน์ บัณฑิต, วิ. ผศ.ดร. และผศ.พิเศษ ดร. จุฑารัตน์ ทองอินจันทร์ เป็นผู้ร่วมวิจัย ได้รับอนุมัติให้ดำเนินงานโครงการวิจัยประจำปีงบประมาณปี ๒๕๖๗ เรื่อง “รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์” ตามสัญญาเลขที่ ว. ๐๓๖/๒๕๖๗ จากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตามความทราบแล้วนั้น

เพื่อให้การดำเนินงานโครงการวิจัยนี้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ คณะผู้วิจัยจึงขอเชิญท่านซึ่งเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับประเด็นการวิจัยนี้ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์แก่คณะผู้วิจัยผ่านทางโปรแกรมออนไลน์ Zoom ID: 981 929 5516 Password: 992999 <https://zoom.us/my/yut715214791> (Passcode: 992999) ส่วนวันและเวลา คณะผู้วิจัยจะได้ประสานงานมาในภายหลัง หวังว่า คงได้รับความร่วมมือจากท่านเป็นอย่างดี ขอเจริญพรขอบคุณท่านล่วงหน้า มา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรเพื่อทราบและเปิดโอกาสให้สัมภาษณ์ต่อไป

(พระมหายุทธนา นรเชฏฐ์, รศ.ดร.)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ประสานงานโครงการวิจัย : พระมหายุทธนา นรเชฏฐ์, รศ.ดร.

มือถือ ๐๙๐ ๒๙๕ ๔๑๙๐ อีเมล: thira74@gmail.com

ที่ อว ๘๐๐๒.๒ /พิเศษ ๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕
www.mcu.ac.th

๑๐ เมษายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์
เจริญพร รองศาสตราจารย์ ดร. สมิตธิพล เนตรนิมิตร
สิ่งที่ส่งมาด้วย แนวคำถามประกอบการวิจัย ๑ ชุด

ด้วยคณะผู้วิจัย ประกอบด้วยพระมหายุทธนา นรเชฏฐ์, รศ. หัวหน้าโครงการวิจัย พระครูภาวนาวัฒน์ บัณฑิต, วิ. ผศ.ดร. และผศ.พิเศษ ดร. จุฑารัตน์ ทองอินจันทร์ เป็นผู้ร่วมวิจัย ได้รับอนุมัติให้ดำเนินงานโครงการวิจัยประจำปีงบประมาณปี ๒๕๖๗ เรื่อง “รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์” ตามสัญญาเลขที่ ว. ๐๓๖/๒๕๖๗ จากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สทว.) และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตามความทราบแล้วนั้น

เพื่อให้การดำเนินงานโครงการวิจัยนี้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ คณะผู้วิจัยจึงขอเชิญท่านซึ่งเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับประเด็นการวิจัยนี้ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์แก่คณะผู้วิจัยผ่านทางโปรแกรมออนไลน์ Zoom ID: 981 929 5516 Password: 992999 <https://zoom.us/my/yut715214791> (Passcode: 992999) ส่วนวันและเวลา คณะผู้วิจัยจะได้ประสานงานมาในภายหลัง หวังว่า คงได้รับความร่วมมือจากท่านเป็นอย่างดี ขอเจริญพรขอบคุณท่านล่วงหน้า มา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรเพื่อทราบและเปิดโอกาสให้สัมภาษณ์ต่อไป

(พระมหายุทธนา นรเชฏฐ์, รศ.ดร.)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ประสานงานโครงการวิจัย : พระมหายุทธนา นรเชฏฐ์, รศ.ดร.

มือถือ ๐๙๐ ๒๙๕ ๔๑๙๐ อีเมล: thira74@gmail.com

ที่ อว ๘๐๐๒.๒ /พิเศษ ๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕
www.mcu.ac.th

๑๐ เมษายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์
เจริญพร รองศาสตราจารย์ ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน
สิ่งที่ส่งมาด้วย แนวคำถามประกอบการวิจัย ๑ ชุด

ด้วยคณะผู้วิจัย ประกอบด้วยพระมหายุทธนา นรเชษฐฐา, รศ. หัวหน้าโครงการวิจัย พระครูภาวนาวัฒน์ บัณฑิต, วิ. ผศ.ดร. และผศ.พิเศษ ดร. จุฑารัตน์ ทองอินจันทร์ เป็นผู้ร่วมวิจัย ได้รับอนุมัติให้ดำเนินงานโครงการวิจัยประจำปีงบประมาณปี ๒๕๖๗ เรื่อง “รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์” ตามสัญญาเลขที่ ว. ๐๓๖/๒๕๖๗ จากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตามความทราบแล้วนั้น

เพื่อให้การดำเนินงานโครงการวิจัยนี้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ คณะผู้วิจัยจึงขอเชิญท่านซึ่งเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับประเด็นการวิจัยนี้ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์แก่คณะผู้วิจัยผ่านทางโปรแกรมออนไลน์ Zoom ID: 981 929 5516 Password: 992999 <https://zoom.us/my/yut715214791> (Passcode: 992999) ส่วนวันและเวลา คณะผู้วิจัยจะได้ประสานงานมาในภายหลัง หวังว่า คงได้รับความร่วมมือจากท่านเป็นอย่างดี ขอเจริญพรขอบคุณท่านล่วงหน้า มา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญเพื่อทราบและเปิดโอกาสให้สัมภาษณ์ต่อไป

(พระมหายุทธนา นรเชษฐฐา, รศ.ดร.)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ประสานงานโครงการวิจัย : พระมหายุทธนา นรเชษฐฐา, รศ.ดร.

มือถือ ๐๙๐ ๒๙๕ ๔๑๙๐ อีเมล: thira74@gmail.com

ภาคผนวก ข แนวคำถาม

แนวคำถามประกอบการวิจัย
เรื่อง
รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรม
ที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์
Dissemination Models of Knowledge and Just Practices as Depicted in the Ten Jataka Tales
via Digital Online Platforms

โดย
พระมหายุทธนา นรเชฏโฐ, รศ.ดร.
พระครูภาวนาวัฒนบัณฑิต วิ., ผศ.ดร.
ผศ. พิเศษ ดร.จุฑารัตน์ ทองอินจันทร์
คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๖๗

ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800767036

แนวคำถามประกอบการวิจัย
เรื่อง
รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรม
ที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์

คำชี้แจง

แนวคำถามประกอบการวิจัย เรื่อง “รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์” สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือประกอบการวิจัย สำหรับเป็นแนวคำถามสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญา ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดก เพื่อสังเคราะห์เป็นรูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้ผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ต่อไป

แนวคำถามประกอบด้วย ๔ ส่วน ได้แก่ **ส่วนที่ ๑** ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ **ส่วนที่ ๒** ความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดก **ส่วนที่ ๓** รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ **ส่วนที่ ๔** คำแนะนำเพิ่มเติม

ขอขอบพระคุณ ท่านผู้ให้สัมภาษณ์ทุกท่าน ที่ให้ความร่วมมือในการสัมภาษณ์แก่ผู้วิจัยครั้งนี้ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จะนำไปใช้ประโยชน์เพื่อการวิจัยครั้งนี้เท่านั้น ข้อมูลทุกอย่างจะเก็บไว้เป็นความลับ และจะไม่มีผลกระทบต่อนท่านในทางที่ไม่พึงประสงค์แต่อย่างใด

ด้วยความปรารถนาดี

คณะผู้วิจัย

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

คำแนะนำ : โปรดกรอกและขีดเครื่องหมายกากบาท ในช่องที่กำหนดให้

คำนำหน้า (นาย, นาง, พระ) ชื่อ.....นามสกุล.....

ฉายา (สำหรับพระภิกษุสงฆ์).....ตำแหน่ง.....

อายุระหว่าง ☐ ๒๐-๓๐ ปี ☐ ๓๑- ๔๐ ปี ☐ ๔๑-๕๐ ปี ☐ ๕๑-๖๑ ปี

☐ ๖๑-๗๐ ปี ☐ ๗๑- ๘๐ ปี ☐ ๘๑-๙๐ ปี

☐ อื่น ๆ (ระบุ).....

พรรษา.....(สำหรับพระภิกษุสงฆ์)

เพศ..... ☐ ชาย ☐ หญิง

สถานภาพ ☐ โสด ☐ สมรสแล้ว ☐ อื่น ๆ (ระบุ).....

การศึกษา ☐ ต่ำกว่าปริญญา ☐ ปริญญาตรี ☐ ปริญญาโท

☐ ปริญญาเอก ☐ อื่น (ระบุ).....

ส่วนที่ ๒ ความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดก

๑. ตามทฤษฎีของท่าน “ความเป็นธรรม (Fairness)” หมายความว่าอย่างไร ? มีแนวคิด หลักการและวิธีการอย่างไรบ้าง ?

.....

.....

.....

๒. ท่านเห็นความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดกอะไรบ้าง ? จงระบุตามลำดับ

๒.๑ เตมิยชาดก ความเป็นธรรมที่ปรากฏ ได้แก่

.....

.....

.....

๒.๒ มหาชนกชาดก ความเป็นธรรมที่ปรากฏ ได้แก่

.....

.....

.....

๒.๓ สุวรรณสามชาดก ความเป็นธรรมที่ปรากฏ ได้แก่

.....

.....

.....

๒.๔ เนมิราชชาดก ความเป็นธรรมที่ปรากฏ ได้แก่

.....

.....

.....

๒.๕ มโหสถชาดก ความเป็นธรรมที่ปรากฏ ได้แก่

.....

.....

.....

๒.๖ ภูริทัตตชาดก ความเป็นธรรมที่ปรากฏ ได้แก่

.....

.....

.....

๒.๗ จันทกุมารชาดก ความเป็นธรรมที่ปรากฏ ได้แก่

.....

.....

.....

๒.๘ นารทชาดก ความเป็นธรรมที่ปรากฏ ได้แก่

.....

.....

.....

๒.๙ วิรุทธชาดก ความเป็นธรรมที่ปรากฏ ได้แก่

.....

.....

.....

๒.๑๐ เวสสันดรชาดก ความเป็นธรรมที่ปรากฏ ได้แก่

.....

.....

.....

ส่วนที่ ๓ รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์

๓.๑ รูปแบบที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน.....

.....

.....

.....

๓.๒ รูปแบบที่เหมาะสมสำหรับปัจจุบันและอนาคต.....

.....

.....

.....

ส่วนที่ ๔ คำแนะนำเพิ่มเติม (ถ้ามี)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอเจริญพรขอบคุณ/

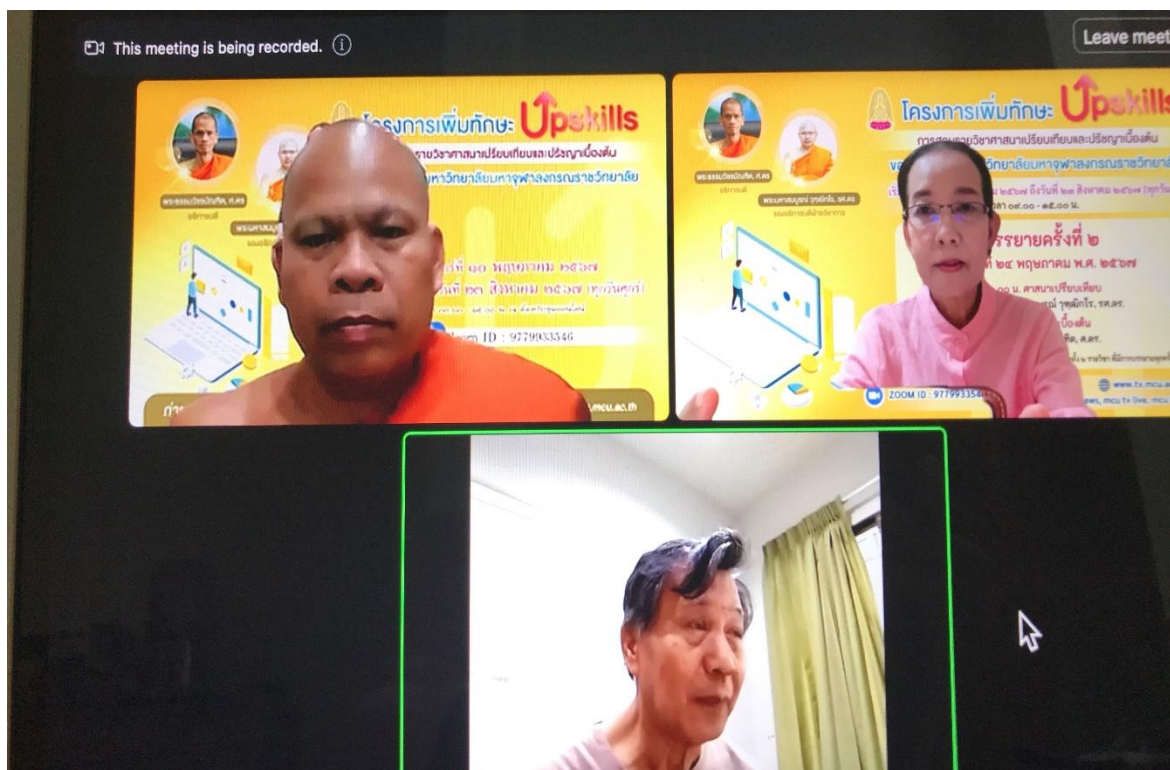
ขอขอบพระคุณในความกรุณาของท่านเป็นอย่างมาก

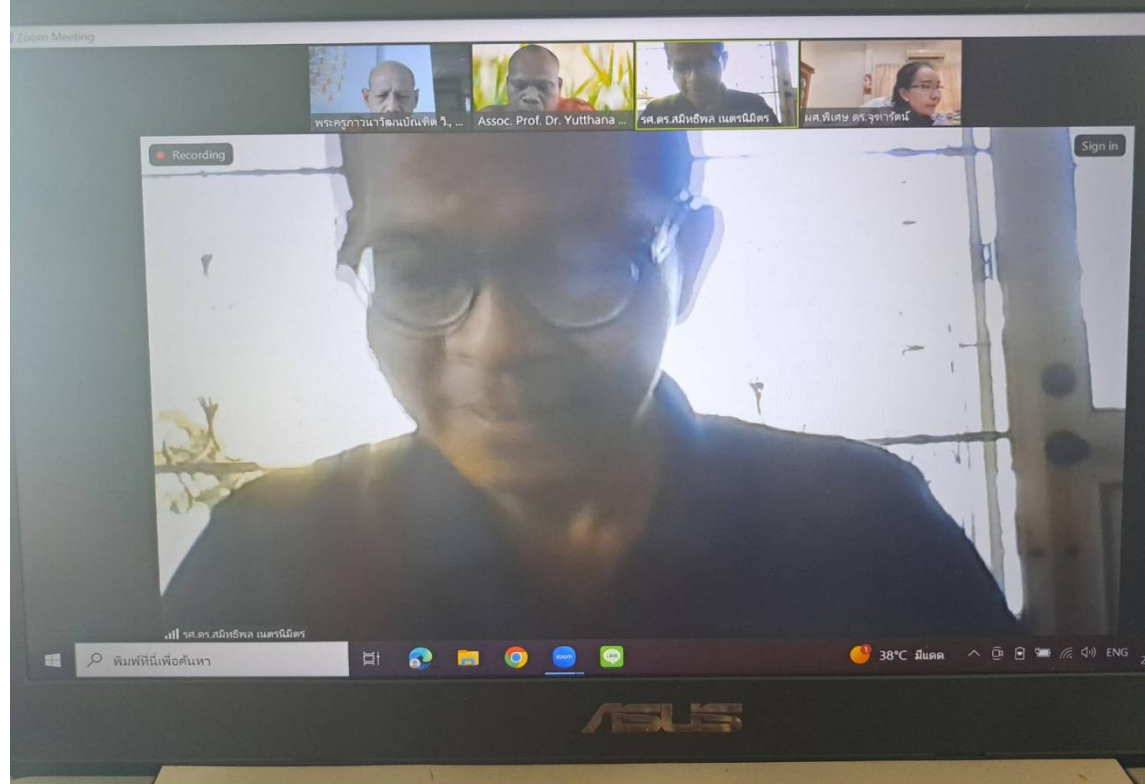
ภาคผนวก ค ภาพประกอบ

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

๑. พระเมธาวิเชียร, รศ.ดร. อธิการบดีฝ่ายบริหารและฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, สัมภาษณ์ผ่านระบบซูมออนไลน์ [๑๓ เมษายน ๒๕๖๗].
๒. พระครูปลัดระพีณ พุทธิสาร, รศ.ดร. รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, สัมภาษณ์ผ่านระบบซูมออนไลน์ [๖ พฤษภาคม ๒๕๖๗].
๓. ศาสตราจารย์พิเศษ ร.ท. ดร. บรรจบ บรรณรุจิ, ราชบัณฑิต และผู้ทรงคุณวุฒิประจำคณะพุทธศาสตร์, สัมภาษณ์ผ่านระบบซูมออนไลน์ [๓ มิถุนายน ๒๕๖๗].
๔. รองศาสตราจารย์ ดร. สมิตินันท์ เนตรนิมิตร, ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา อดีตอาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, สัมภาษณ์ผ่านระบบซูมออนไลน์ [๒๘ เมษายน ๒๕๖๗].
๕. รองศาสตราจารย์ ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน, อาจารย์ประจำภาควิชามนุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, สัมภาษณ์ผ่านระบบซูมออนไลน์ [๗ เมษายน ๒๕๖๗].

ภาคผนวก จ ประวัติผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย

๑. ชื่อ/ฉายา/นามสกุล : พระมหาอุทตนา นรเชฏฐ (ศิริวรรณ), รศ. ดร.
 ๒. ตำแหน่งทางวิชาการ : รองศาสตราจารย์
 ๓. สาขาวิชาที่เชี่ยวชาญ : พระพุทธศาสนา
 ๔. สังกัด – สถานที่ : ภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์
 : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕. คุณวุฒิ

คุณวุฒิ	ปีที่สำเร็จ	ชื่อสถานที่ศึกษา
พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)	๒๕๕๖	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศศ.ม. (พัฒนาชนบทศึกษา)	๒๕๔๔	มหาวิทยาลัยมหิดล
ศษ.บ. (ประถมศึกษา)	๒๕๓๘	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
ป.ธ. ๙ (ภาษาบาลี)	๒๕๔๔	กองบาลีสนามหลวง

๖. ภาระงานในความรับผิดชอบ (ภายใน ๓ ปีย้อนหลัง)

๖.๑ ประสบการณ์ในการสอนปริญญาตรี

ที่	วิชา	มหาวิทยาลัย
๑.	เศรษฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒.	มิลินทปัญหาศึกษา	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓.	ชาดกศึกษา	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔.	พระอภิธรรมปิฎก	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕.	พระไตรปิฎกศึกษา	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๖.	สมถกรรมฐานนิเทศ	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗.	พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาไทย	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๘.	กรรมฐานเชิงประยุกต์กับการบริหารสถานศึกษา	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๙.	Pali Composition & Translation I	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย B.A. (Buddhism)
๑๐.	Pali Composition & Translation II	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย B.A. (Buddhism)
๑๑.	Pali Composition & Translation III	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย B.A. (Buddhism)

๑๒	Pali Composition & Translation IV	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย B.A. (Buddhism)
๑๓	Pali Composition & Translation V	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย B.A. (Buddhism)
๑๔	Pali Composition & Translation VI	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย B.A. (Buddhism)
๑๕	Mangalatthadipani Studies	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย B.A. (Buddhism)

๖.๒ ประสบการณ์ในการสอนปริยญาโท

ที่	วิชา	มหาวิทยาลัย
๑	พุทธปรัชญาในพระไตรปิฎก	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒	พระไตรปิฎกกับศาสตร์สมัยใหม่	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓	สัมมนาวิทยานิพนธ์	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔	พระสูตรตันตปิฎกวิเคราะห์	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕	พระอภิธรรมปิฎกวิเคราะห์	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๖.๓ ประสบการณ์ในการสอนปริยญาเอก

ที่	วิชา	มหาวิทยาลัย
๑	สารัตถพุทธปรัชญาในพระไตรปิฎก	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒	พระไตรปิฎกกับศาสตร์สมัยใหม่	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓	สัมมนาดุษฎีนิพนธ์	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔	พระไตรปิฎกกับศาสตร์แห่งการ ตีความ	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕	ระเบียบวิธีวิจัยในพระไตรปิฎก ศึกษาขั้นสูง	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๖	สหวิทยาการในพระไตรปิฎก	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗. ผลงานทางวิชาการ (งานวิจัย/บทความทางวิชาการ/หนังสือ/ตำรา)

๗.๑ บทความงานวิจัย

พระมหาพุทธณา นรเชฏฐ์, และจุฑารัตน์ ทองอินจันทร์. “หลักการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุ

วัฒนธรรมในประเทศไทย”. วารสารมหาจุฬาริชาการ. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – เมษายน ๒๕๖๓) : ๑๐๒ – ๑๑๘.

<https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JMA/article/view/166929>

พระมหาอุทตนา นรเชฏฐ์, และจุฑารัตน์ ทองอินจันทร์. “การประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนบ้านทุ่งศรี ตำบลทุ่งศรี อำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่”. วารสารมหาจุฬาริชาการ. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๖๓) : ๓๖ – ๕๒.

<https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JMA/article/view/241478>

จุฑารัตน์ ทองอินจันทร์, พระมหาอุทตนา ศิริวรรณ, ผศ.ดร. พระครูสุนทรธรรมนิทัศน์, ผศ.ดร. พระมหาสมเดช ศรีลำดัด, ดร.. “รูปแบบการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาตามบริบทวัดโป่งคำ ต.คู่งษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน”. วารสารมหาจุฬาริชาการ. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – เมษายน ๒๕๖๕) : ๓๖๑ – ๓๘๑.

<https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JMA/article/view/258325>

พระมหาอุทตนา ศิริวรรณ, รศ.ดร. พระครูปลัดเจริญ วฑฒโน (มันจะนา), ผศ.ดร., ผศ.พิเศษ ดร.จุฑารัตน์ ทองอินจันทร์ “เครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามรอยพระพุทธบาทในประเทศกลุ่มอาเซียน : กรณีศึกษาประเทศไทยและลาว”. วารสารมหาจุฬาริชาการ. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๖๗) : ๑๕ – ๓๒.

<https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JMA/article/view/269163>

พระมหาอุทตนา นรเชฏฐ์, รศ.ดร. พระมหาสุศักดิ์ ปจจนตเสโน, ผศ.ดร. พระครูสิริรัตนบัณฑิต, ผศ.ดร. พระเจริญ วฑฒโน, ผศ.ดร. รศ.ดร.สุเทพ พรหมเลิศ และผศ.สันติ เมืองแสง. “อิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีต่อพระพุทธศาสนาในประเทศไทย”, วารสารมหาจุฬาริชาการ. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๗) : ๑ - ๑๘.

<https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JMA/article/view/269164>

๘. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ระดับบัณฑิตศึกษา

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ร่วมวิจัย คนที่ ๑

๑. ชื่อ/ฉายา/นามสกุล : พระครูภาวนาวัฒน์บัณฑิต วิ. (เจริญ มัญจะนา), ผศ.ดร.
๒. ตำแหน่งทางวิชาการ : ผู้ช่วยศาสตราจารย์
๓. สาขาวิชาที่เชี่ยวชาญ : พระพุทธศาสนา
๔. สังกัด : ภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์
- : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕. คุณวุฒิ

คุณวุฒิ	ปีที่สำเร็จ	ชื่อสถานที่ศึกษา
พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)	๒๕๖๒	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พธ.ม. (พระพุทธศาสนา)	๒๕๕๓	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พธ.บ. (พระพุทธศาสนา)	๒๕๔๗	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๖. ภาระงานในความรับผิดชอบ (ภายใน ๓ ปีย้อนหลัง)

๖.๑ ประสบการณ์ในการสอนปริญญาตรี

ที่	วิชา	มหาวิทยาลัย
๑	ธรรมะภาคปฏิบัติ ๑	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒	ธรรมะภาคปฏิบัติ ๒	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓	ธรรมะภาคปฏิบัติ ๓	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔	ธรรมะภาคปฏิบัติ ๔	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕	ธรรมะภาคปฏิบัติ ๕	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๖	ธรรมะภาคปฏิบัติ ๖	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗	ธรรมะภาคปฏิบัติ ๗	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๘	การปกครองคณะสงฆ์ไทย	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๙	วัฒนธรรมไทย	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๐	เทศกาลและพิธีกรรม พระพุทธศาสนา	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๖.๒ ประสบการณ์ในการสอนปริญญาโท

ที่	วิชา	มหาวิทยาลัย
๑	กรรมฐาน	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒	พระไตรปิฎกกับศาสตร์สมัยใหม่	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
---	-----------------------------	--

๖.๓ ประสบการณ์ในการสอนปริญาเอก

ที่	วิชา	มหาวิทยาลัย
๑	วิปัสสนากัมมัฏฐาน	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒	พระไตรปิฎกวิเคราะห์ชั้นสูง	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓	สัมมนาพระไตรปิฎก	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗. ผลงานทางวิชาการ (งานวิจัย/บทความทางวิชาการ/หนังสือ/ตำรา)

๗.๑ บทความวิจัย.

พระครูปลัดเจริญ วฑฒโน. “การพิจารณาข่าวลวงตามหลักเกสปัญตติสูตร”. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จ.

ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๓) : ๑๕๙ – ๑๗๘.

<https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/jhusocbru/article/view/1517>

Phra charoen Vatdhano. “The Administration of Archaeological Sites in Buddhist Monasteries for Sustainable Development”. วารสารพุทธมณฑล ปีที่ ๕ (ฉบับที่ ๑ มกราคม – มิถุนายน ปี ๒๕๖๓) : ๑๑๘ – ๑๒๖.

<https://soo1.tci-thaijo.org/index.php/bdm/article/view/240729>

พระเจริญ วฑฒโน. “ศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวทางของศูนย์วิปัสสนามูลนิธิโพธิ์วัฒนา”.

วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๔) : ๓๖๗ – ๓๘๐.

<https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/mcjou/article/view/247868>

พระมหาอุทตนา นรเชฏโฐ, รศ.ดร. พระมหาสุรศักดิ์ ปจจนตเสโน, ผศ.ดร. พระครูสิริรัตนบัณฑิต, ผศ.ดร. พระเจริญ วฑฒโน, ผศ.ดร. รศ.ดร.สุเทพ พรหมเลิศ และผศ.สันติ เมืองแสง. “อิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีต่อพระพุทธศาสนาในประเทศไทย”, วารสารมหาจุฬาราชวิทยาลัย. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๓) : ๑ - ๑๘.

<https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JMA/article/view/269164>

๘. กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ระดับบัณฑิตศึกษา

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ร่วมวิจัย คนที่ ๒

๑. ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย)
ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)

: ผศ.พิเศษ ดร.จุฑารัตน์ นามสกุล ทองอินจันทร์
: Adjunct Prof. Dr. Jutharat Thonginjan

๒. ตำแหน่งปัจจุบัน

: อาจารย์พิเศษ

๓. ที่อยู่ปัจจุบัน

บ้านเลขที่ ๓๓๓/๔๒ หมู่บ้านรุ่งนภาวิลล์ ๒

หมู่ที่ ๗ ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง

จังหวัดนครราชสีมา

โทรศัพท์ : ๐๘๒ ๓๖๘ ๓๕๐๐

Email: Jutarattonginchan@gmail.com

๔. ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๕๔

พธ.บ. (สาขาวิชารัฐศาสตร์) เอกการปกครอง

เกียรตินิยม อันดับ ๒

จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตนครราชสีมา

พ.ศ. ๒๕๕๓

ธรรมศึกษาชั้นเอก

พ.ศ. ๒๕๕๕

มัชฌิมอภิธรรมิกเอก

พ.ศ. ๒๕๕๗

พธ.ม. (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา)

จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตนครราชสีมา

พ.ศ. ๒๕๖๐

Ph.D. (Buddhist Studies),

International Buddhist Studies College

(IBSC), MCU. Thailand.

๕. ผลงานวิชาการ/รายงานวิจัย มี ๑๑ เรื่อง ได้แก่

๑) จุฑารัตน์ ทองอินจันทร์. “พุทธธรรมกับการพัฒนาสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส”. บทความวิชาการ. วารสาร
บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ปีที่ ๙ ฉบับพิเศษ เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชา วันสำคัญของโลก
ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๖.

๒) จุฑารัตน์ ทองอินจันทร์. ท้าวสุรนารี : วีรสตรีแห่งสยามประเทศ. กรุงเทพมหานคร : กองทุนสหธรรมิก, ๒๕๕๗,
จำนวน ๖๘ หน้า.

- ๓) จุฬารัตน์ ทองอินจันทร์ และคณะ “รูปแบบการรักษาสุขภาพจิตเชิงพุทธบูรณาการ”. บทความวิจัย. วารสาร ศิลปศาสตร์ปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๒๕ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๑) : ๑๔๑ – ๑๕๒.
- ๔) จุฬารัตน์ ทองอินจันทร์ และคณะ. “แนวคิด ตัวชี้วัด องค์ประกอบ การถอดบทเรียน และการบูรณาการรักษาศีล ๕ ตามโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕”, บทความวิจัย, วารสารชุมชนวิจัย มหาวิทยาลัยสถาบันราชภัฏ นครราชสีมา, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๑) : ๒๐๔ – ๒๑๕.
- ๕) จุฬารัตน์ ทองอินจันทร์ และคณะ. “ศึกษาวิเคราะห์การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม : กรณีศึกษา ชุมชนชาวพุทธและมุสลิมในบริเวณชุมชนวัดท่าการ้อง ตำบลบ้านป้อม อำเภोजังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. บทความวิจัย, วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑, (มกราคม -มิถุนายน ๒๕๖๐) : ๔๐ – ๖๑.
- ๖) จุฬารัตน์ ทองอินจันทร์ และคณะ. “กระบวนการสร้างศรัทธาของพระเทพวิทยาคม (คูณ ปริสุทฺธ) ต่อชาวพุทธในประชาคมอาเซียน”. รายงานวิจัย, ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘, จำนวน ๗๐ หน้า.
- ๗) จุฬารัตน์ ทองอินจันทร์ และคณะ. “การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทย”. บทความวิจัย. วารสารมหาจุฬาวិชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๓) : ๑๐๒ – ๑๑๘.
- ๘) จุฬารัตน์ ทองอินจันทร์ และคณะ. “การประยุกต์หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน: กรณีศึกษากองทุนหมู่บ้านท่าบ่อศรี ตำบลท่าบ่อศรี อำเภอวังยาง จังหวัดแพร่”. บทความวิจัย. วารสารมหาจุฬาวិชาการปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๖๓) : ๓๖ – ๕๒.
- ๙) จุฬารัตน์ ทองอินจันทร์ และคณะ. “รูปแบบการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาตามบริบทของวัดโป่งคำ ต.คู่งษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน”, บทความวิจัย. วารสารมหาจุฬาวิชาการปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – เมษายน ๒๕๖๕) : ๓๖๑ - ๓๘๑.
- ๑๐) จุฬารัตน์ ทองอินจันทร์ และคณะ. “รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามรอยพระพุทธบาทวัดพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี”, บทความวิชาการ. วารสารมหาจุฬาวิชาการ ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒, (พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๖๕) : ๑๕ – ๓๑.
- ๑๑) จุฬารัตน์ ทองอินจันทร์ และคณะ. “เครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามรอยพระพุทธบาทในประเทศไทย กลุ่มอาเซียน : กรณีศึกษาประเทศไทยและลาว”, บทความวิจัย. วารสารมหาจุฬาวิชาการ ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒, (พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๖๗) : ๑๕ – ๓๒.

๖. ประสบการณ์ในการศึกษาดูงานต่างประเทศ/นานาชาติ

- ๑) ศึกษาดูงาน แคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน ระหว่างวันที่ ๑๐ – ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๕
- ๒) ศึกษาดูงานด้านศาสนาและวัฒนธรรม ณ นครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ระหว่างวันที่ ๓ – ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๖
- ๓) ศึกษาดูงาน กราบบังคมทูลถวายสัตย์ปฏิญาณ ๔ ตำบล ณ สาธารณสังคมนิยมอินเดียนีและเนปาล ระหว่างวันที่ ๑๘ – ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๖
- ๔) ศึกษาดูงานกิจการพระพุทธศาสนา ณ ประเทศศรีลังกา ระหว่างวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน – ๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๘
- ๕) เข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ณ วัดจุฬารามวรวิหาร กรุงเทพมหานคร เมื่อทำขึ้นให้ลึก สหภาพเมียนมา เป็นเวลา ๑๕ วัน ระหว่างวันที่ ๑ – ๑๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๙
- ๖) ศึกษาดูงาน ณ นครเวียงจันทน์ สาธารณรัฐสังคมนิยมประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ระหว่างวันที่ ๒๒ – ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๐
- ๗) เดินทางไปสร้างสัมพันธ์ไมตรีทางวัฒนธรรมระหว่างจังหวัดมุกดาหารกับแขวงสะหวันนะเขตสาธารณรัฐสังคมนิยมประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) วันที่ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๑
- ๘) ดำเนินการวิจัย เรื่อง เครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามรอยพระพุทธบาทในประเทศกลุ่มอาเซียน : กรณีศึกษาประเทศไทยและลาว ระหว่างวันที่ ๒๘ – ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๖

๗. การนำเสนอบทความระดับชาติ/นานาชาติ

- ๑) นำเสนอบทความทางวิชาการเรื่อง “การสานเสวนาระหว่างศาสนาในโลก (Religious Dialogue among Religions in the World)” ณ มหาวิทยาลัยภิกษุ (Bhiksu University) เมืองอนุราธปุระ ประเทศศรีลังกา ระหว่างวันที่ ๔ – ๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๘
- ๒) นำเสนอบทความวิจัยเรื่อง “รูปแบบการรักษาสุขภาพจิตเชิงพุทธบูรณาการ” ในการประชุมวิชาการระดับนานาชาติ ครั้งที่ ๗ ณ วิทยาลัยสงฆ์นครน่านเฉลิมพระเกียรติ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน วันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๙

- ๓) นำเสนอบทความวิชาการเรื่อง “วิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบนรอยพระพุทธรบาท” ในการประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น วันที่ ๒๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๙
- ๔) นำเสนอบทความวิจัยเรื่อง “แนวคิด ตัวชี้วัด องค์ประกอบ การถอดบทเรียนและการบูรณาการรักษาศีล ๕” ตามโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕” ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ณ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ วันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๐
- ๕) นำเสนอบทความวิจัยเรื่อง “แนวคิด ตัวชี้วัด องค์ประกอบ การถอดบทเรียนและการบูรณาการรักษาศีล ๕” ตามโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕” ในการประชุมวิชาการระดับนานาชาติ ณ หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ (สวนรถไฟ) กรุงเทพมหานคร วันที่ ๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๐

๘. ประสบการณ์การทำงาน:

- เจ้าของร้าน “ขนมเบอเกอร์ ขนมบ้านผู้พัน” จังหวัดนครราชสีมา
- เจ้าของไร่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “บุญทวี” จังหวัดนครราชสีมา

